

A HOGYAN NYERJÜK MEG ANGLIÁT

2006

~~~~~
AZ EURÓPAI MOBILITÁS ÉVE

Melfort Close

A HOGYAN NYERJÜK MEG ANGLIÁT

Országismereti tankönyv
MÁSKÉPPEN

Dragonfly@Balatonfüred

HOGYAN NYERJÜK MEG ANGLIÁT @ HOW TO WIN OVER THE UK

Az első kiadás 2006-ban, Magyarországon készült, a Dragonfly kiadásában, 50 darab elektronikusan előállított példányban. A kézirat lezárva 2006. szeptember 1-jén.

E-mail: *dragonfly@bacskai.be*

Postacím: Dragonfly, H-8230 Pf. 227

Grafika: GARY BISLEY *statuesquebeesknee@yahoo.co.uk*

Fénykép: MELFORT CLOSE

Nyomdai előkészítés: SZALAI ÉVA

Nyomtatva az Egyesült Királyságban

Nyomdai munka: Cats-Solutions

www.cats-solutions.com

A kiadvány állami vagy egyéb támogatás nélkül készült.

A kiadványban közölt nézetek és tanácsok a szerző véleményét tükrözik, azokban nem feltétlenül osztozik a kiadó. A hivatkozott hivatalos és magán források adataiért és azok jóságáért a kiadó nem vállal semmiféle felelősséget. A könyvben szereplő internetes hivatkozások folyamatosan változhatnak, azok helyességéért vagy használhatóságáért sem vállal felelősséget.

A jelen kötet a szerzői jog védelme alatt áll. A kiadó minden jogot fenntart magának. A kiadvány sem részben sem, egészben nem másolható, tárolható vagy továbbítható semmilyen formában vagy eszközzel a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül.

© Dragonfly, 2006

ISBN 963 06 0736 0

TARTALOM

Előszó @ 9

Bevezetés @ 11

1. Az Angliába utazók jogi státusza @ 13
2. A legfontosabb személyi adatok és kellékek @ 23
3. Az önéletrajzírás és önmagunk megfaragása @ 41
4. A kapcsolattartás eszközei @ 55
5. A megélhetés eszközei – I. A munka @ 69
6. A megélhetés eszközei – II. A bankszámla @ 89
7. Az önfenntartás eszközei @ 99
8. Evés-ivás @ 109
9. A közlekedés eszközei @ 121
10. A túlélés eszközei: a tanulás @ 137
11. Megértés és megérvényesítés a nyelvtanulásban @ 153
12. The Hungary Handicap @ 167
13. Amikor visszajövünk @ 185

Utószó @ 205

ERZSINEK

I do not want to win.
I want to win over.

Melfort Close

*Költői kérdés: Hol laknak a költöző madarak?
Prózai válasz: A Földön, nem a fellegekben.*

2006-ot írunk, az európai mobilitás évét, egyfajta megnyitón veszünk részt. Két év telt el azóta, hogy Írország, Svédország és a Királyság megnyitotta előttünk munkaerőpiacát és megengedi, hogy hosszabb ideig (1–4 évig) dolgozzunk ott. Májusban ehhez csatlakozott Spanyolország, Portugália és Finnország. Franciaország, Belgium és Luxemburg már egyes szakmák előtt nyitva áll. Hollandiában tárgyalnak a kérdésről, Dánia pedig három éven belül nyilatkozik. Görögország még nem, Ausztria és Németország pedig már *nem-mel* nyilatkozott. Ez azt jelenti, hogy legalább három évig nem változik most a helyzet, sőt akár még hét évig maradhat így. Utána már minden uniós ország munkaerőpiaca nyitva áll előttünk (az Egyesült Államok kivétel marad). Ettől idén a britek kicsit nyugtalanok lettek, mivel úgy érzik, hogy nekik kell befogadni minden Kelet-Európából munkát keresni elindulót (migrant worker). De más is aggasztja őket: tőlük is elköltöznek.

A BBC számára 2006-ban az ICM által készített felmérésből kiderül, hogy a lakosság 54%-a foglalkozik a kivándorlás gondolatával, minden negyedik fiatal el akar innen költözni. Az emberek 13%-a a közeljövőben indul neki a világnak. De nem azért mennek, mert nem tetszik nekik a modern Királyság (12%), hanem mert máshol jobban kijönnek a pénzükből, és melegebb az éghajlat. A kivándorolni akarók száma az elmúlt 3 év alatt megduplázódott. Jelenleg az angol diaszpóra a legnagyobb a világon.

Az Európai Unión kívül még számos más szervezet is segíti ezt a mozgást (mobility), de annak csak két változatával foglalkoznak: a földrajzival (geographical mobility) és a foglalkoztatás-változtatással (sector mobility). Az emberek kiutazást választó többsége azonban, valljuk be, másfajta mozgásról (upward mobility) álmodik, és a felemelkedést tekinti pontozható eredménynek. A felemelkedés, vagy – sokunk esetében – már csak a felszínen maradás persze mindenkinek célja, ám cseppet sem közügy, csak ha valaki a törvénytelen utat választja.

Ezért az egyéni szociális helyzet javításának ügyét saját magunknak kell kézbe venni, mert nagy, turbulens erők működnek a társadalomban, és mindenkinek meg kell találnia önmagában is a saját felhajtóerejét.

Az angliai munkavállalás témája másoknak is felkeltette az érdeklődését, és bőven olvashatunk róla különböző forrásokban. Megjelent több könyv magyarul, és az Interneten is vannak ezzel a kérdéssel foglalkozó magyar honlapok. A lehetőségek intézményes, hivatalos magyar nyelvű tárgyalása is bőséges, még ha nem is mindig ezzel a címszóval hirdetik segítségüket. A személyes riportok, beszámolók az esetekre, a sztorikra koncentrálnak, a hivatalos honlapok egyfajta adattárat kínálnak. Mintha eddig elmaradt volna a részletekben megbújó csapdák bemutatása, és a konkrétan járható utak, a megoldáshoz vezető tesztelt javaslatok számbavétele.

A részletek azért is fontosak, mert a Kelet-Európából a Királyságba bevándorló vendégmunkások kérdése napi téma az angol nyelvű sajtóban. Az egyik aktualitását az adja, hogy a londoni olimpiai játékok építkezéseihez mintegy ötvenezer külföldi munkásra van szükség. A Sunday Times arról ír, hogy azoknak a vállalatoknak a vezetőit, akik illegálisan alkalmaznak külföldieket, kiteszik az állásukból, és a belügyminiszter törvényjavaslata szerint a cég termelőeszközeit elkobozzák. Eredetileg ugyanis arra számítottak, hogy évente csak 13 ezer ember jön, de az utolsó két évben 345 ezren érkeztek.¹ A Királyság munkaerőpiacáról 2006 őszén több mint 320 ezer munkavállaló hiányzik.

Az elmúlt 100 évben Magyarországról több hullámban vonultak ki magyarok, és csak kevesen tértek vissza, minthogy nem önszántukból mentek el. Most úgy lehet elutazni, kiutazni hazánkból „melegebb éghajlatra”, akár hosszabb időre is, hogy nincsenek elvágva a visszautak. Akár úgy is nézhet-

¹Más becslések szerint csak Lengyelországból 600 ezer ember érkezett.

jük, hogy nem külföldre, hanem egy általunk is bejárható (ha nem is birtokolt) nagyobb földrajzi közösség más vidékeire „vándorlunk”. Legalábbis így láthatjuk, ha Angliába, pontosabban az Egyesült Királyságba, vagy ahogy e helyen a továbbiakban a szerző emlegetni fogja, a **Királyságba** készülünk. Egyébként jelenleg 20 millió külföldön dolgozó emberről tudnak világszerte, ebből a Királyságra az elmúlt években mintegy 1-2 millió jutott.

Vonulnak hát a magyarok, ha nem is tömegesen: először a hagyományosan mozgékony fajta és típus, sokszor illegálisan, később a megfontoltabbak, az erősebben kötődők és a felkészültebbek, pl. az orvosok és a törvényt jobban tisztelők. Az utóbbiak talán már reálisan mérlegelnek, nekik távlati céljuk is van ezzel az utazással, és a végén haza akarnak térni. Feltételezhető, hogy ők *megfogalmazható és megragadható cél* felé igyekvő (anxious, keen) emberek, és *nem menekülnek* valami elől (nem: asylum seekers vagy refugees), hanem valamit, életkörülményeiken lényegesen változtató megoldást keresnek. Nekik szeretnénk ezzel a könyvvvel segíteni.

Nemcsak mi megyünk a Királyságba, hanem az angolok is elvándorolnak onnan Európába és máshová. Igaz, ők nem pénzük hiánya, hanem bősége vagy védelme miatt tehetik, teszik meg. De ők is a jobb életet keresik, és már több millióan elmentek. Nem is mindig a napfényes országokba, és ezután sem adják fel brit útlevelüket. Százeezerrel élnek a veszélyesnek ítélt háborús övezetekben azok közül, akik elmentek, világszerte összesen mintegy 4,5 millióan.

Az angolok sem nyaralni mentek külföldre, hanem azért költöztek el, mert az itteni ingatlanárak megfizethetetlené váltak számukra. Félmillió ember él a Földközi-tenger vidékén, 700 ezer a nyugat-indiai szigetvilágban. De a többségük Ausztráliába és Észak-Amerikába ment. Még Kínában is majdnem egymillióan vannak. Európa területén Franciaországban élnek a legtöbben: kétszázeezen, utána Spanyolországban, Németországban és Írországban. De majdnem kétszázeezen élnek Dél-Afrikában is.

A Királyságban nem sokat tudnak országunkról, még kevesebbet az emberekről, leszámítva egy-két évtizeddel ezelőtti Puskás Ferencet², akinek leg-

alább a nevét ismerték, és akit a világ legnagyobb futballistájának tartanak itt. Mi is csak annyit tudunk róluk, amennyit az iskolában tanítanak, vagy a tévében mondanak és mutatnak. Ezeket a dolgokat ott kell keresni, ebben a könyvben nem sok helyük van. Ez olyan országismereti könyv, amely *másképpen* láttatja a világot és önmagunkat. Az ott hon elhagyása néhány évre ugyanis nem a felületesség, hanem inkább az elmélyülés, a lényegkérés, és a ráncba szedés és a felismerés művelete.

Ha jól sikerül a tervünk, és a végére tényleg meglátjuk a lényegét („ha gatyába ráztuk magunkat”), összeáll egy kép, megszületik a világkép *egésze*, az, amit sokan keresnek, de nehezen tudnak összerakni, akkor jó szívvel gondolunk majd vissza ezekre az évekre. Ha nem, ha akadályokba ütközünk, és nem sikerül megérteni ezt a számunkra új és más világot, mert azt látjuk, hogy amerre csak nézünk, mindenfelé a rombolás erői is munkálkodnak, akkor bizonyára elmegy tőle a kedvünk, talán mindörökre. Tőlünk függ, rajtunk múlik, hogy *mit veszünk észre még a világból*, mennyit fektetünk be ebbe az ismerkedésbe, és mennyit fogunk a végén leszüretelni.

Végül itt kell elmondanunk: bár igyekeztünk mindent elkövetni annak érdekében, hogy csak megbízható, útmutató és jóhiszemű információkat adjunk közre, előfordulhat, hogy valami lényeges dolog kimaradt vagy másképpen van. Természetesen az ebből esetleg eredő károkért a Kiadó nem tud felelősséget vállalni, és azért sem, ha valaki e könyv hatására, vagy annak bármely kijelentésére alapozva hoz valamilyen döntést, amely azután nem bizonyul szerencsésnek. A kiutazásra és a külföldi munkára vonatkozó jogszabályok elég bonyolultak és változékonyak ahhoz, hogy mindenkinek azt ajánljuk: mielőtt belevágná, ellenőrizze, nem változtak-e időközben ezek a jogszabályok. Ugyanezen oknál fogva az internetes ugrópontokra sem hivatkozunk a könyv szövegében – ezek a végén, mintegy mellékletként találhatóak. Ennek elvi alapjai is vannak: a szöveg főleg változatlan tényeket és lassan változó általános útbaigazításokat tartalmaz, míg a melléklet a gyorsabban változó adatokat, illetve azok forrásainak címét tartalmazza. Ezzel elérhetjük, hogy a jövőben mindig csak a gyorsan változó részt kell frissítenünk, újra nyomtatnunk és közreadnunk.

2006. szeptember 1.

A Kiadó

²Érdemes lenne létrehozni Budapesten vagy máshol egy Puskás múzeumot, amelyhez a Chelsea-stadion körüli propagandát lehetne mintának tekinteni. Egy ilyen intézmény angol nyelvű felülettel ezeket vonzana a Királyságból.

BEVEZETÉS

*„Türelemre, türelemre, türelemre int az úr
Épp e csendnek jó szüretje, mely teremve teljesül.”*

Paul Valéry

Nem gondolom, hogy az angliai munkavállalás kérdése könnyű kérdés, hogy ez a könyv könnyű olvasmány lenne, vagy hogy egy este végezni lehet vele. A Mellékletben található számos internetes hivatkozás megnézése önmagában is jelentős időt igényel. Ezenkívül a téma bemutatása és tárgyalása nem zárt, kész algoritmus formájában történik, hanem a hagyományos, tárgyszóhoz köthető tematikus rendben. A tárgyszavak önmagukat adták, azzal váltak fontossá, hogy mennyi tennivaló, felkészülési munkafeladat húzódik meg mögöttük. Nyilván a tanulási, nyelvi felkészülés a legnagyobb falat, és a legidőigényesebb, ezért erről több fejezetben is esik szó, de terjedelmi korlátok miatt nem foglaltam egy szinte teljes kötetnyi fejezetbe. Ez a munka mégsem nevezhető angol nyelvkönyvnek, legfeljebb országismereti, rendhagyó tankönyvnek. Felépítését tekintve a tárgyalt témákat 12, a címben jelzett témakörbe csoportosítottuk.

A könyvet két részre osztottam, az első részben olvasható a 12 fejezetbe foglalt szöveg. A második részben a tartalomjegyzék, az ellenőrző kérdések, az irodalomjegyzék és az internetes hivatkozások találhatóak ábécé és tematikus tagolásban. Ez a második rész a Melléklet címet viseli, és előfordulhat, főleg később, hogy külön kiadványként is kapható lesz. Lehet, hogy később az ugrópont-gyűjteményt, a könyvet illusztráló fényképeket és hangzó anyagokat az interneten is hozzáférhetővé teszi a kiadó a könyv vásárlói számára. Ezután nézzük, miről szólnak az egyes fejezetek.

Az első fejezet egyfajta bevezetés a tárgykörbe, az Egyesült Királyságba utazó személyének és szándékainak külső megítéléséről. Arról, hogy milyen minőségben léphet be egy külföldi a Királyság területére, és hogy érkezésének céljáról miként kell számot adnia. Ez a fejezet mutat rá arra, hogy hirtelen felindulásból nem szabad odautazni, mert a későbbiekben mindenféleképpen, nemcsak magunk előtt, hanem mások előtt is el kell számolnunk az úti célra vonatkozó elképzeléseinkkel és kijelentéseinkkel.

A második és a harmadik fejezetben foglalkozom saját személyünk azonosításának kérdéseivel, illetve azokkal az adatokkal, amelyeket a hatóságoknak, a munkaadóknak és szolgáltatóknak, pl. bankoknak kell megadni, ha szolgálataikat igénybe akarjuk venni. Az adatok összeszedése és biztosítása távolról sem könnyű feladat: időigényes és kritikus, hiányos teljesítésük a kiutazási kudarcok legfőbb oka. Foglalkozzunk vele kellő alapossággal!

A negyedik fejezetben az otthonnal való kapcsolattartás mai eszközeit tárgyalom, amelyek a kiutazás lelki terheit, az egyedüllét megpróbáltatásait enyhítik, és az érzelmi kötelékek megtartását jelenthetik. Mivel ez gyakorlatilag a számítógép és az internet használatának megtanulását jelenti, szintén időigényes és alaposságot igénylő feladat. Ezt egyébként akkor is érdemes elvégeznünk, ha a végén úgy dönt az olvasó, hogy mégsem utazik el a Királyságba. Nincs ezzel se veszítenivalónk.

Az ötödik fejezetben foglalkozom magával a munkával, és képet adok a széles, de mégis behatárolt lehetőségekről. Egy többéves külföldi munkaidőszakot feltételezve ugyanakkor látható, hogy hogyan és merre lehet előrehaladni, előrelépni a munkakörökben és a fizetésben. A fejezet foglalkozik azzal, hogy mi a döntések helyes sorrendje, mi halasztható és mi nem, tehát a kinti körülmények ismeretében már itthon elpróbálhatjuk a különböző forgatókönyveket, és optimalizálhatjuk a kinttartózkodás időpontjait és hosszait. Sosem a vagy-vagy, hanem az is-is a lényeg.

A hatodik fejezetben a megélhetés tényleges eszközéről, a pénzről, illetve a bankszámláról esik szó, amelynek megszerzése ördögi körbe kergethet bennünket, ha még otthon nem teszünk az ügyben valami lényegeset. Itt foglalkozom az adózás kérdéseivel is, amely az egész elhatározás legnyomósabb, racionális és gazdasági alapozásául szolgál. A pénz nem minden, de minden anyagi természetű dolog értékét ki lehet fejezni pénzben.

A hetedik és a nyolcadik fejezetben szölok a lakás, az ételmezés és a ruházat kérdéseiről, amelyek

közül érthetően a lakás a legkritikusabb, az ember azon tud megtakarítani, de ha nem vigyáz, akkor azon mindent el is veszíthet. A több éves tartózkodáshoz ugyanis megfelelően rendezett lakhatási státusz tartozik, amit nem érdemes feláldozni rövid távú előnyökért. Éppen ezért a Királyságban sokkal hamarabb lehet valakiből hajléktalan, ha nincs felkészülve a szükséges mértékben. Legyünk nagyon éberek!

A kilencedik fejezetben a közlekedés kérdéseit és eszközeinek használati módját tárgyalom, bár ezek egy részét valószínűleg ritkán fogjuk igénybe venni, akkor is főleg hazautazásra. Éppen ezért fontos, hogy előre tervezzünk, mert ha kellő távolságra látunk előre időben, sokkal olcsóbban tudunk utazni. Ha viszont jól alakul helyzetünk, bejárhatjuk az országot, sőt akár egzotikus tájakra is eljuthatunk, ahogy kitágul előttünk a világ a Királyságból nézve.

A tizedik fejezet a tanulási, iskolázási lehetőségeket veszi számba, amelyeknél szintén fontos az a szempont, hogy több évre kell előre látni saját cselekvési lehetőségeinket, mert ritka az az eset, hogy mások végzik el helyettünk a szükséges papírmunkát. Ne becsüljük le az önálló kezdeményezések útját, de ne várjunk csodákat se, hanem ismerjük meg, mik a valós ingyenes vagy támogatott tanulási lehetőségek! A tudás mindig a konkrétumokban rejlik.

A tizenegyedik fejezetben rajzolom meg az önképzés, az önsegítés aktuális lépéseit. Az állami tájékoztatás és minden szervezett segítség a népességnek, a lakosságnak szól, nem foglalkozik velünk, egyénnel. Nekünk egyenként kell öntudatra ébrednünk, felfognunk, hogy valami rólunk szól, és nekünk kell érvényesíteni érdekeinket a megadott keretek között. Szerencsére ezen a téren, ezúttal és ezzel mások érdekeinek elnyomására *nem kell* vállalkoznunk.

A tizenkettedik fejezet a konklúzió, az összefoglalás színtere. Ideális esetben addigra nem maradt már bennünk megválaszolatlan kérdés, vagy ha igen, akkor újból végig kell menni a könyv szövegén, most már az internetes linkekkel is megismerkedve. Itt következik a tervezés, a pro és kont-

ra érvek felsorolása, a latolgatás, a fontolgatás, és a legfontosabb, a szembesülés a valósággal (reality check). De bízunk abban, hogy elegendő ismeretet szerez az Olvasó menet közben ahhoz, hogy azok alapján jól megtervezze idejét, akár a Királyságban, akár még otthon, hogy az angol nyelvtanulás mindennapjainak szerves részévé váljék.

A tizenharmadik fejezet arról szól, hogy mit kezdjünk magunkkal, ha hazajöttünk, mit és hogyan lehet hasznosítani abból, amit a Királyságban megtapasztaltunk. A Királyságból messzire el lehet látni, de kérdés, hogy hazatérve sikerül-e megértetnünk magunkat azokkal, akik ebből kimaradtak, akik csak a sajtóból tájékozódtak.

*

A könyvet igyekeztem nem személyes beszámolóként megírni, bár nagy volt a kísértés, hogy ezt tegyem. Hasznosabb műfajt akartam találni, mert nagyon hiányzott számomra is az elmaradt előzetes tájékozódás. Magam is megtettem ezt az utat a Királyságba 2005–2006-ban, és sok éves tapasztalataim ellenére sok újat tanultam, többek közt magamról is.

Visszatekintve látom, hogy az ember tele van várakozással, az élete a készülődés jegyében telik. Majdnem megfedkezék róla, hogy *az élet nem főpróba, hanem maga az előadás*, amelyben a mellékszereplőknek se könnyű, mert folyton változik a darab, a díszlet és a közönség. Ráadásul valaki mindig arrébb viszi a céltáblát, hogy lássa, tudunk-e mozgó célpontra is lőni.

Ehhez a *commedia dell'arte* előadáshoz nagy kitartásra, erős elszánásra és önfegyelemre van szükség. És kell még hozzá a kétarcú türelem. A patience, amely az idő múlásának elviselését segíti, kitölti a semmit, az eseménytelenséget. És a tolerance, amelyre akkor van szükség, amikor végre történik valami, de mégsem az, amit vártunk vagy reméltünk. De tanúsítom, hogy mégis jobbak az esélyeink, ha a tervezett improvizáció útjára lépünk.

Lássunk ezután munkához, és nézzük meg, milyen jogi státusszal érkezhetünk vagy maradhatunk dolgozni a Királyságban!

1

AZ ANGLIÁBA UTAZÓK JOGI STÁTUSZA

Ha az ember egyszer kockáztat, legyen tisztában azzal, mit nyerhet, vagy mit veszíthet. Ha jól felkészülünk az angliai útra, nyerhetünk néhány hasznos és szép évet, igaz, lehet, hogy egyben küzdelmeset. Ha a felkészülés elmarad, akkor csalódás és anyagi veszteség lesz a részünk, és persze másokat fogunk hibáztatni. Az angolok történelmileg mindig szívesen láttak és fogadtak be külföldieket, ahogy a magyarok időnként még be is telepítettek az országba más nemzetiségűeket. A legtöbb magyar Amerikába „tántorgott ki” a belátható jövő elől, és ott főleg azok őrizték meg anyanyelvi, zárt kulturális közösségüket és azonosságukat, akik sosem tudtak rendesen megtanulni angolul. Ezt csak azért bocsátom előre, hogy ne legyenek illúzióink a nyelvtanulás szerepét és esélyeit illetően.

A BEUTAZÁS (MIGRÁCIÓ) AZ ANGOLOK SZEMSZÖGÉBŐL NÉZVE

Egy angol szerint van, aki azért megy külföldre, hogy nyelvet tanuljon, és az utazás közben a keresett pénzt az útiköltségre és a mindennapi megélhetésre fordítsa (*itinerant work abroad*). Az emberek másik csoportja egyszerűen szeret egy ideig máshol, külföldön élni, és az ottani életformához (*lifestyle*) tartozó megélhetését biztosítja munkával. Végül vannak emberek, akiknek megadatik, hogy egy évre vagy hosszabb időre szabadságra menjenek (*gap year, sabbatical year*), elutazzanak, és külföldön akár ingyenes, jótékonysági munkát (*voluntary work*) végezzenek azért, hogy új emberekkel találkozzanak, ismerkedjenek. Ilyennek szeretnék látni az angolok a hozzájuk látogatókat is, nem megélhetési turistának, vagy illegális bevándorlónak, szociális segélyre szorulóknak, a fekete gazdaságban tengődő megélhetési bűnözőnek.

Ennek megfelelően a brit bevándorlási szabályok a különféle megélhetési kategóriákba tartozó EU-állampolgárok (munkavállaló, egyéni vállalkozó, tanuló, önellátó, nyugdíjas, visszavonult egyéni

vállalkozó stb.) számára eltérő kiegészítő jogokat állapítanak meg. (Pl. az EU-állampolgárral *együtt betelepülő* családtagok körére: az alkalmazott munkavállaló felesége és 21 éven aluli eltartott gyermekei, míg a többi betelepülő esetében annak felesége és bármilyen korú eltartott gyermeke számít családtagnak.) A továbbiakban ezeket a megélhetési kategóriákat fogom áttekinteni, hiszen ezekhez kell alkalmazkodnunk.

Munkakeresés

Mi magyarok, ha külföldi, így a Királyságban lévő munkát akarunk vállalni, legjobb, ha a saját hazai szakmai szervezetünknel tájékozódunk először, mivel nekik feltehetőleg már vannak kapcsolataik a Királyságban. Ha nincs szakképzettségünk, akkor is van esélyünk: ilyenkor nincs más, figyeljük az álláshirdetéseket! Az angliai álláshirdetésekre azonban érdemben a Királyságban lehet jelentkezni, mivel rövidek a határidők és esetleg felvételi beszélgetésre kerül sor, amihez a helyszínen kell lennünk.

Bizonyos foglalkozások esetében a magyar diplomákat és képesítéseket elismerik az EU-ban, így a Királyságban is. Más szakmák esetében kérvényezni kell a képesítés honosítását (csak arra ne számítsunk, hogy ugyanazon a szinten vagy elismeréssel kezdünk, mint ahol otthon tartottunk, vagy hogy azonnal a hazai beosztásunknak, netán a szűkebb szakterületünknek megfelelően sikerül elhelyezkedni). Összefoglalva: a munkavállalást illetően a Királyságban a következő *életviteli választékkal* vagy munkalehetőség-fajtákkal van dolgunk:

ALKALMI MUNKA (*casual work*) • Könnyű pl. pincérként, vagy gyümölcszedő napszámosként munkát találni, de ehhez ott kell lenni a helyszínen, ezt csak személyesen lehet intézni. Ez gyakorlatilag illegális munkavállalás, hetente fizetnek, ha fizetnek, főleg készpénzben, és ez

a fajta megoldás csak fiatalok esetében lehet törvényes, továbbá ritkán sima ügy. Mégis számos ember megpróbálja, meg is egy darabig, de nem tart sokáig és nem szokott jól végződni. Az újságok szerint jelenleg a brit szálloda/vendéglátóipar, a mezőgazdaság, az építőipar, az egészségügy és az oktatás küzd munkaerőhiánnyal, és alkalmaz feketemunkásokat. A legkönnyebb munkát találni Skóciában és Londonon kívül. A mezőgazdasági munkások fizetésére külön szabályok vonatkoznak. Törvényesen egyébként az alkalmi munkát vállalkozóként kell végezni.

INGYENES MUNKA (volunteering) • Ideális lehetőség a jobb módúak, az igénytelenek, vagy a rövidebb ideig a Királyságba utazók számára. Számos szervezet keres önkénteseket, társadalmi aktivistákat egy héttől egy évre szóló időszakra. A lehetséges munkák fajtáit, időpontjait és helyszíneit illetően érdemes pl. a VSO, egy nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó jótékonyági egyesület honlapjánál kezdeni. Önkéntes, ingyenes munkáról számos további honlap ad még tájékoztatást.

ÁLLANDÓ MUNKA (permanent work) • Ez jóval nehezebb, annak ellenére, hogy az internet tele van az Egyesült Királyságban lévő állás hirdetéssel. A Királyságban ugyanis nem lehet addig állást kapni, amíg nincs valakinek munkaengedélye, illetve amíg nem regisztráltatja magát. Az pedig nem egyszerű feladat, mivel különböző korlátozások vannak érvényben. Pl. a Királyságban *tanuló* magyar állampolgárok korlátlan óraszámban dolgozhatnak ugyan, de 20 óra feletti munkaviszony esetén már WRS munkavállalóként regisztráltatniuk kell magukat.

A brit hatóságok jelenleg mintegy 100 szakma gyakorlását kötik engedélyeztetéshez, amelyben brit szakmai tanácsokra, kamarákra és egyéb szakmai fórumokra testálják a munkavállaló képzettségének megítélését. A magyar munkavállaló szintén egy honlapon keresztül érdeklőzheti meg, hogy szakmája engedélyhez kötött-e. Az engedélyező szakmai szervezetek tájékoztatást adnak a bemutatandó (hiteles fordítással ellátott) okmányok köréről. Az engedély kiadása díjköteles lehet. Fontos, hogy a működési engedély kiadását követően a munkavállalóra ugyanazok a helyi továbbképzési kötelezettségek vonatkoznak, mint a brit munkavállalókra – az anyagi vonzatokkal együtt. Magyarul: a legtöbbször a dolgozónak (alkalmazottnak) kell a képzést vagy a működési engedély díját megfizetnie, illetve előfordulhat, hogy neki kell a kéziszerszámokat is megvennie.

VÁLLALKOZÓKÉNT VÉGZETT MUNKA (self-employment) • Vállalkozóként is kiutazhatunk a Királyságba, vagy vállalkozóvá is válhatunk egy idő után, ha már kint megteremtettük annak feltételeit. Az első esetben a bejegyzett magyar vállalkozást akarjuk a Királyságban törvényesíteni, ami nem lehetetlen, csak be kell jegyeztetni. A második esetben egy angolhoz hasonlóan fogunk hozzá elképzelésünk megvalósításához, amelyhez többféle állami segítség is elérhető, akár csak otthon. A vállalkozó minden esetben önfoglalkoztatónak (self-employed) számít. Ha valaki nem jelentkezik be más alkalmazottjaként attól számítva három hónapon belül, hogy munkába állt, vagy valamilyen nyit dolgozik, akkor is önbevalló adófizetőnek minősül. Mint ilyennek, kötelessége saját magát, illetve önmaga alkalmazását nyilvántartásba vettetni. Ügyeljünk arra, hogy az angol törvények nem engedik meg külföldieknek a főállás mellett végzett vállalkozást vagy megfordítva. A munkát csak a tanulással lehet összekapcsolni, az egy cégnél végzett munkán kívül más cégnek, második állásban általában nem lehet dolgozni, kivéve az önfoglalkoztatás alapesetét.

A TANULÁS (study) **MINT MUNKA** • Angliába mind a turisták, mind a hivatalosan kiküldöttek nagy része tanulni érkezik, elsősorban a nyelvet, de egyéb tantárgyakat is, a szokásos nemzetközi egyezményeken, szerződéseken és csatornákon át. A nyelvtanításra szinte minden város berendezkedett, főleg azért, mert szinte minden városban van főiskola (college) vagy egyetem (university), amelyek középfokú, szakképző tanfolyamai a helyben lakók számára ingyenesek, a külföldiek számára térítésesek. A nyelvtanulás mindenképpen munka, már a ráfordítandó időszükséglet miatt is, sőt, jól megszervezendő munka, különösen, ha valaki annyira akar megtanulni angolul, hogy alkalmassá váljék igényes munka végzésére – a Királyságban. A tanfolyami, osztálytermi forma mellett számos egyéb önszervezésű lehetőség is rendelkezésünkre áll, ezekről a honlapokon találunk bővebbet. Egyes városokban a vendégmunkásoknak (migrant workers) külön, ingyenes és munka mellett látogatható angol nyelvtanfolyamokat is szerveznek. Továbbá tanulóként is mód van arra, hogy dolgozzunk, pénzt keressünk.

A BEUTAZÁS A MAGYAROK SZEMSZÖGÉBŐL NÉZVE

Sok magyar általában azért megy ki a Királyságba vagy Nyugatra, hogy kinn is maradjon, azaz ki-vándoroljon. Ez a téma az immigration tárgykörbe tartozik, intézése a hatóságok dolga, én nem foglalkozom vele. Viszont tudnunk kell, hogy jelenleg nem örülnek az emigránsoknak a Királyságban, és nincs jó sajtója a kelet-európaiaknak sem. Lehet, hogy furcsa, de egy ideje (1998) nem lehet Nyugaton azzal védelmet találni, együttérzésre számítani, hogy otthon valami, pl. a rendszer, a politika, a gazdaság stb. nem tetszik. A Királyság társadalmi, gazdasági, vállalati rendszerét pedig a bevándorlónak ide érkezvén aligha érdemes bírálni, mert azokat az angolok többsége jónak tartja.

Jelentős azoknak a száma is, akik néhány évre azért akarnak kimenni a Királyságba, hogy a magasabb kereset és alacsonyabb adózás reményében az otthoni életkörülményeiken javítsanak. A választóvonal a 4-5 év, az után ugyanis kérvényezni lehet az állampolgárságot, vagyis át lehet kerülni az előző csoportba. Az alsó korlát a három hónap, három hónapig gyakorlatilag turistaként jön-megy az ember, ha megfelelően nyilatkozott erről a határon, és ezért hivatalosan nem is vállalhat munkát, némi kivételtől eltekintve. Becslésem szerint aki négy-öt évig tud legálisan dolgozni a Királyságban, az nemcsak angolul fog jól beszélni, hanem jelentős (több millió forintos) megtakarításra is szert tehet.

Végül fontos tisztában lennünk azzal, hogy a Királyságban hat hónaptól négy évre munkát vállaló, ott dolgozó magyar nem számíthat egyértelmű szíves fogadtatásra, hiszen munkanélküliség van ott is, és kenyérharc folyik a vállalatokon belül. Minden hivatalos igyekezet vagy befogadó propaganda (inclusion) ellenére nehézségekkel jár a külföldiek által végzett munkának a dolgozó személyétől független (diszkrimináció nélküli) elismertetése és értékelése. Ennek sok oka van, az egyik éppen honfitársaink esetleges illegális foglalkoztatása, minthogy az emberek itt sem vetik meg az olcsót, és szép számmal csalnak is.

Állandó találgatás témája, hogy hányan lehetnek nem a törvények által megszabott módon a Királyságba érkező magyarok, például akik illegálisan ún. fekete munkát vállalnak, ezért nem kívánatos személynek számítnak, és ha megfogják őket, „kitoloncolás” vagy deportálás a sorsuk. Akit korábban kitoloncoltak a Királyságból, annak

a beutazáshoz előbb valamely brit nagykövetségen kezdeményeznie kell a kitoloncolási határozat (deportation order) visszavonását. Becslésem szerint a magyarok száma jelenleg mindösszesen néhány ezer körül van. De nem mi vagyunk az aktuális mumus, hanem a lengyelek, akikkel lépten-nyomon lehet találkozni az utóbbi két évben érkezett mintegy 345 ezer kelet-európaiból.

Saját (angol) vállalkozás indítása, folytatása a Királyságban

Más a helyzet, ha olyan foglalkozásunk van, amely önfoglalkoztatóként gyakorolható, és ha a terep elő van készítve, akár megérkezésünk napjától kezdve belevághatunk. Itt arra kell ügyelnünk, hogy be kell jelentkeznünk önálló foglalkozásúként, vagyis egyszemélyes vállalkozóként, és meg kell felelni az ezzel a státusszal szemben támasztott követelményeknek.

Egyébként ha valaki még nem a European Economic Area (az Unió) állampolgára, akkor csak úgy jöhet aktív üzletemberként az EK-ba, ha főfoglalkozásként, teljes időben lesz vállalkozó a Királyságban. A 2004. május elsejével csatlakozott országok állampolgárai már nem az ilyen személyekre vonatkozó szabályok alapján jönnek a Királyságba. Nekik ugyanolyan szabadságjogaik vannak az üzleti tevékenység folytatására, mint a többi uniós polgárnak, lásd lejjebb.

A fentiekhez kapcsolódóan az üzletemberként való beutazáshoz a következőket kell *a még nem uniós tagországból érkező külföldieknek* igazolni, illetve bemutatni:

- részletes üzleti terv, amely megjelöli az üzlet célját;
- a Királyságban legalább 200 000 angol font saját pénzünk van az adott vállalkozásba való üzleti befektetés céljára;
- legalább két teljes idős (főfoglalkozású) állást hozunk létre már a Királyságban élő emberek számára – itt közölni kell az illetők alkalmazási körülményeit és adatait is;
- az üzlet beindulása utáni időszakra vonatkozó mérlegkimutatás terve.

Ha meglévő vállalkozásba száll be az illető, vagy azt megvásárolja, akkor legalább két évre visszamenőleg auditált mérleget kell a cégről bemutatni. Azt is be kell tudni mutatni, hogy a Királyságban közpénzből kapott segítség nélkül is meg tud élni. Ezek után először 12 hónapra szóló tartózkodá-

si engedélyt kap a kérelmező, a meghosszabbítást kérni kell, azt még három évre adhatják meg.

Ha valaki vállalkozóként érkezik a Királyságba, akkor foglalkozását a következő üzleti formákban gyakorolhatja:

- magánkereskedő (sole trader)
- betéti társaság (partnership)
- a Királyságban bejegyzett vállalat (company registered in the UK)

Magánkereskedőként vagy betéti társaság tagjaként teljes munkaidőben kell dolgozni, tevékenykedni. A vállalat vezetőjeként (company director) szintén teljes időben kell a vállalat ügyeivel foglalkozni. A saját vállalkozásban praktizáló orvosok és fogorvosok is kötelesek teljes állásban dolgozni. A teljes idős követelmény írókra, (képző)művészekre vagy zeneszerzőkre nem vonatkozik.

Az üzletemberi engedély konkrét üzletre szól. Ha más profilt akar az illető felvenni, a belügyminisztériumtól kell erre engedélyt kérni.

Ha valaki uniós országból, tehát pl. Magyarországról jön, akkor az uniós egyezmények alapján jöhet be vállalkozásalapítási céllal, és nem kell hozzá a fent említett 200 000 font, vagy a két állás megteremtése.

De továbbra is szükség van a teljes üzleti tervre. Továbbá nem fordulhat a hatóságokhoz közpénzekért. Csak önfoglalkoztatóként akarhat megélni, és a saját vállalkozásán kívül mással az illető nem foglalkozhat. Egyéb kérdésekben a fent már írtak a mérvadók.

Magyar vállalkozás működtetése a Királyságban

Magyar vállalkozás akkor működhet a Királyságban, ha bejegyeztettük. A brit vállalati jog nem tesz különbséget hazai vagy külföldi tulajdonos között, tehát az attól fogva angol fiókállatként, társulásként, vagy vegyesvállalként működő vállalkozás lesz. Viszont a magyar gyakorlattól eltérően a Királyságban *a cég tulajdonosa vagy igazgatója nem kap automatikusan munkaengedélyt*, erről a cégnek a bejegyzés után külön kell gondoskodnia.

A cégalapítással, az üzleti kapcsolatok kialakításával, a piackutatással, az üzletvitellel kapcsolatosan információkat és tanácsadást nyújt a nagy-követség kereskedelmi osztályaként működő Magyar Kereskedelmi Szolgálat. A brit cégalapításról, a vállalkozói és személyi jövedelemadózásról, a vállalatok számára elérhető támogatási formákról

részletes információk találhatóak még az Invest in Britain Bureau honlapján és a Követség kereskedelmi irodáján is. De számos más honlapon is található vállalkozás-alapítást segítő cég vagy szolgáltatás. A követségen lehet egyébként a legolcsóbban hivatalos fordítást készíttetni.

A Királyságban a leggyakoribb társasági formák: korlátozott felelősségű társaság (limited liability company), korlátlan felelősségű társaság (unlimited liability company), külföldi cég fiókja (branch), társulás (partnership), vegyes tulajdonú vállalat (joint venture). A korlátozott felelősségű társaságoknak két formája ismert: a public limited company (plc), melynek részvényei a tőzsdén vagy a tőzsdén kívül jegyezhetők, és a private limited company (a külföldiek körében ez a legnépszerűbb), amelynek részvényei csak zárt körben jegyezhetők. A plc esetében a minimális jegyzett tőke 50 000 font. A private limited company esetében ilyen előírás nincs. A korlátlan felelősségű (betéti) társaságnál a tagok a Királyságban is a vagyonukkal felelnek az üzleti adósságokért.

A társaságok bejegyzése a cégbíróságoknál történik, ugyanide kell benyújtani az 1985-ös társasági törvényben előírt bejegyzési, majd a szabályos működést igazoló pénzügyi és egyéb dokumentumokat. A fiókállalat, a társulás, a vegyesvállalat bejegyzése lényegesen kevesebb formalitással jár. Az összes vállalkozásalapítási eljárással kapcsolatban a Companies House elnevezésű intézmény szolgál tanácsadással. Ugyanitt lehet a szükséges nyomtatványokat is beszerezni. Az eljárást célszerű helyi vállalati jogász vagy ún. bejegyzési ügynök (registration agent) bevonásával lebonyolítani. Saját cégünket is beírhatjuk erre a cégnyilvántartásra és cégkeresésre szolgáló honlapra.

Az egyéni vállalkozók működésével, a kisvállalkozások formáival, beindításával kapcsolatban megfelelő honlapok nyújtanak átfogó tájékoztatást. A Királyságban évente több mint 300 000 új egyéni vállalkozó jelenik meg a gazdaságban. Bizonyos tevékenységekhez (pl. éttermek, gyermekfelvigyázók, taxi-fenntartók vagy utcai árusok) még a nyilvántartásba vétel előtt be kell szerezni a helyi önkormányzati hozzájárulást. Önkormányzati engedélyre lehet szükség egyes vállalkozások lakásban való üzemeltetése esetén. A lakások üzleti célú használatáról a 7. fejezetben esik szó.

Az egyéni vállalkozás beindítását követő három hónap során a vállalkozónak is be kell jegyeztetnie magát az adóhivatalnál (Inland Revenue). Az egyéni vállalkozók a Királyságban több kis- és középvállal-

kozásokat segítő tanácsadó/szolgáltató honlapot is igénybe vehetnek. Kisvállalkozás, kft. bejegyeztetése a brit cégbíróságon (Registrar of Companies) helyi könyvelő vagy jogász közreműködésével intézendő, hivatalos illetéke nem haladja meg a 75 fontot.

Rövid látogatások üzleti célból

Látogatóként akkor lehet üzletelni, ha ez az üzletelés közvetlenül kapcsolódik magyar állásunkhoz vagy vállalkozásunkhoz. Olyan munkát látogatóként nem szabad végezni a Királyságban, amihez munkaengedély kell. Fizetést otthonról (külföldről) kell kapni, de kaphat valaki utazási és megélhetési költségtérítést a Királyságban lévő forrásokból is.

Látogatóként (business visitor) az ember:

- részt vehet megbeszéléseken, kiállításokon, konferenciákon és szemináriumokon;
- vásárolhat dolgokat, és szerződéseket készíthet elő angol vállalkozásokkal;
- kutathat, felmérhet, bevizsgálhat árukat;
- és kaphat képzést is, de csak látogatóként, megfigyelés és tantermi oktatás révén.

Annak érdemes business visitor-ként beutazni a Királyságba, aki:

- Külföldről szállít árut; például ha kamionsofőr.
- Külföldi IT céget képvisel, annak egy termékét telepíti, szervizeli vagy módosítja.
- Külföldi gépgyártó képviselőjeként jön egy gépet telepíteni, szervizelni vagy módosítani; (adásvételi, szállítási szerződés részeként személyesen is telepíthet valaki, ha azt egy darabban nem lehet leszállítani).
- A Királyságban lévő cégnek segítő tanácsadóként (adviser vagy consultant) érkezik. Külföldön kell alkalmazásban lennie – szerződéssel vagy státuszban – annál a vállalatnál vagy vállalatcsoportnál, amelyikhez a kliens cég tartozik (client = az a cég, amelynek tanácsot adunk). A tanácsadók nem vehetnek részt határidős munkák szervezésében (project management).
- Bizonyos képzési, tréning programok lebonyolítására érkezik. (Konkrét célú képzésnek kell lennie, nem léphet túl az osztálytermi kereteken, és csak akkor indítható, ha a Királyságban nincs ilyen képzés.)
- Konferencia vagy szeminárium vendég-előadójaként jön a Királyságba (egyszeri vagy alkalmi eseményről lehet szó, nem kereskedelmi vállalkozás részeként).

- Konferenciát vagy szemináriumot vezetni jön (az esemény nem tarthat öt napnál tovább, egyszeri, alkalmi jellegűnek kell lennie, olyan szakterületen, amely széles közönséget vonz, köztük külföldieket is).
- Szakértőként jön, hogy angol üzletembereknek beszéljen a külföldi export követelményekről.
- Sportolóként, művészként jön meghallgatásra, vagy olyan személyes találkozóra, amelyben nem szerepel előadás.

Akkor lehet valaki üzleti látogató, ha be tudja bizonyítani, be tudja mutatni, hogy:

- csak hat hónapra akarja az országot meglátogatni;
- a látogatás végén hazatérését tervezi;
- nem igényel segítséget közpénzből;
- rendszeren külföldön (Magyarországon) él és dolgozik, és nincs olyan terve, hogy a Királyságban telepedjen le; és
- nem tervezi, hogy az EK-ban dolgozik, termékeket gyárt vagy szolgáltatásokat nyújt.

A Királyságban *minden látogató csak hat hónapig maradhat*, akár üzleti, akár szociális vagy egyéb okból érkezik.

A látogatások száma azonban nincs korlátozva, de bármely 12 hónapos időszakból nem tölthet valaki hat hónapnál többet látogatóként a Királyságban. Ha ugyanis hosszabb ideig tartózkodik itt, akkor úgy tűnhet, hogy meg akarja alapozni itteni jövőjét, engedély nélkül dolgozik, és ezt nem engedik meg. Bár vízum az üzleti látogatáshoz nem kell, mégis hasznos, ha valaki olyan dokumentumokat tart magánál beutazáskor, amelyek a látogatás mikéntjét megmagyarázzák.

Rövid látogatások munkavégzés céljából

A jogi helyzet előzetes tisztázásához honlapok állnak a segítségünkre. Például az a honlap, ahol az a kérdőív található, amelynek alapján eldönthető, hogy kell-e nekünk beutazási engedély (vízum).

Mi a teendő abban az esetben, ha valaki *hat hónapnál hosszabb ideig akar a Királyságban tartózkodni, és ott munkát akar végezni* – persze előzetes – munkavállalási engedéllyel (regisztrációval)?

A munkavállalási engedély megszerzése gyakorlatilag egy válogatás, mérlegelési folyamat része, amely papírok, adatok alapján történik. Személyes részvételünk nem szükséges hozzá. Igyekezzünk ezért ezt a képet megfelelő pontossággal, teljességgel

gel, megbízhatósággal, hitelességgel és érvénységgel nyújtani. A munkavállalás kapcsán egyéves folyamatos munkaviszony után alkalmazottként, vagy – önfenntartóként – a megélhetéshez szükséges anyagi háttér meglétét bizonyítva kérhetünk tartózkodási engedélyt, egy újabb regisztrációt (Residence Permit, RP) az EEC1 formanyomtatvánnyal, vagy az internetről letölthető EEA1 Registration Certificate kérdőív másodszori benyújtásával a brit bevándorlási hivatalban: Home Office, Immigration and Nationality Directorate (European Casework Group, 18th Floor, Lunar House, 40 Wellesley Road, Croydon CR9 2BY).

A brit parlament által jóváhagyott új szabályozás szerint az újonnan csatlakozott országok (alkalmazottként) munkát vállaló állampolgárainak statisztikai megfontolások és az ellenőrizhetőség érdekében a munkába állást követő 30 napon belül – postai úton – regisztráltatniuk kell magukat és valamennyi állásukat az illetékes belügyminisztériumi hivatalnál (Workers Registration Team, Home Office, Walsall Road, Cannock, WS11 0WS).

A megfelelő űrlap letölthető a brit belügyminisztérium, illetve a londoni magyar nagykövetség honlapjáról, emellett postázása telefonon is kérhető a Home Office formanyomtatvány-részlegétől (Application Form Unit: +44 870 2410645).

A belügyminisztériumnak címzendő levélnek tartalmaznia kell az alkalmazottként munkát vállaló nevét, címét, születési helyét, munkaadója nevét és fő telephelyének címét, a munkába állás dátumát, csatolnia kell két útleveleképet, 50 font illetéket (amelyet csak az első regisztráció alkalmával kell leróni), az eredeti útlevelet vagy személyazonossági igazolványt, valamint a munkaadó levelét arról, hogy az illető melyik napon kezdett nála dolgozni, és hogy havi jövedelme eléri a minimálbért. (Ez jelenleg 22 évnél idősebbek esetében 5,05 GBP/óra, de 2006. októbertől felemelték 5,45 fontra. A 18–22 éves munkavállalók esetében jóval kevesebb, de azt is megemelték. Naprakész adatokat is honlapok közölnek.)

A hatóság a fentiek ellenőrzését követően – 2-7 napon belül – ún. regisztrációs (munkavállalói) igazolványt (Registration Card) és regisztrációs igazolást (Registration Certificate) ad ki. Utóbbi azt igazolja, hogy az illetőt nyilvántartásba vették a kérelemben/kérelmekben szereplő munkaadó(k) alkalmazottként (ha több munkát is vállal valaki, minden munkahelyét regisztráltatnia kell). Ezeket postán küldik ki, az útlevéllel vagy személyi igazolvánnyal együtt.

A munkavállalói igazolvány 12 hónapra érvényes, és csak a bejelentett állás betöltésére jogosít. Aki 12 hónapon belül állást változtat, új igazolásra kell folyamodnia. 12 hónapos jogszerű munkaviszony elérésével – ami több egymást követő, rövidebb munkaviszony révén is megszerezhető, ha a regisztrált munkaviszonyok között az egy év alatt nem telik el összesen több mint 30 nap „munkakeresési” idő – a munkavállaló jogot szerez az Európai Gazdasági Térség állampolgárainak járó tartózkodási engedélyre, illetve valamennyi jogra, így például megszűnik regisztráltatási kötelezettsége is (the unrestricted right to live and work in the UK). Egy év után kérhető a tartózkodás regisztrálása, ahhoz szükség van a kitöltött űrlapra, a munkahely külön igazolására, az útlevele, az elmúlt 12 hónap bérkifizetési bizonylataira.

NYELVI PROBLÉMÁK

A legtöbb hazai igazolás, amelyre szert teszünk, magyar nyelven készült. Az erkölcsi bizonyítvány, a lakcímet igazoló hatósági kártya vagy a vezetői engedély olyan dokumentumok, amelyeket magyar szervek magyarul állítanak ki. Ezért általában az útlevelet kérik el, illetve olyan fényképes igazolványt keresnek rajtunk, amelyen a lakcímünk és/vagy az aláírásunk is szerepel, mert ezeket ellenőrzik, ezeket használják a személyazonosság megállapítására.

A Királyságban kért személyazonosító okmányok közül az angol gépjárművezetői jogosítvány, az állandó lakóhelyünk közüzemi számlái, a lakbérkönyv vagy bérleti szerződés, a munkaadói igazolás vagy a bérutalvány, az adófizetői igazolás, NI számmal ellátott tb-járulék fizetési igazolás, bankszámla-kivonat, tanulónál angol iskolalátogatási bizonyítvány, vállalkozó esetében a könyvelő levele, számlák, mérlegbeszámoló, orvosi igazolás az önfoglalkoztatásról használható fel személyünk azonosítására, igazolására.

Más a helyzet a bizonyítványok és egyéb igazolások esetében, amelyek egy részét a magyar hatóságok ígéretük szerint angolul is kiállítják.

Amennyiben mégsem, akkor az angolok ragaszkodnak az okmányok kifogástalan és hiteles fordításához. A különbségek az elnevezésekből rögtön látszanak. Nálunk ezeket a munkákat okmányfordításnak hívják, az angolok personal translation-nek. Nálunk hites, hiteles, hivatalos, közjegyzővel hitelesített fordítási kategóriák léteznek.

Az angolok olyan fordítást várnak, amelyet egy recognised translation agency, vagy egy competent, qualified translator, egy professional translator, egy sworn-in translator készített, vagy maga a fordítás legyen certified, esetleg attested.

A kérdés nem lényegtelen, mert a fordításhoz először is idő kell, másodszor sok pénz. A personal translation műfajban egy oldal vagy egy lapnyi szöveg fordítási ára a királyságban 65 font plusz 12,5% VAT. Otthon az OFFI ennél olcsóbban dolgozik, de előfordulhat, hogy az angolok nyelvíleg kritizálni fogják a fordítást. Más hivatásos fordítók munkája is szóba jöhet, de előre tisztázuk az angolokkal, hogy kiét fogják elfogadni.

A szabály az, hogy általában azt a fordítást fogadják el, amelyet a készítője saját anyanyelvére fordított, illetve mindkét országnak saját hatáskörébe tartozik, hogy kit ismer el szakavatott fordítónak. A Királyságban a fordítónak saját egyesülete van, ahol a tagság megadása egyesületi szakvizsgálathoz kötött. Ez nem mondható el a magyarországi fordítókról vagy egyesületekről.

A certification és a notarisatio közötti különbség az angolok szempontjából nézve az, hogy külföldön felhasználásra kerülő igazoláshoz a közjegyzői hitelesítés szükséges, a belföldihez elég az ügyvédi és hasonló.

ÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁK

Hová tartozunk?

Két kérdés, illetve szó közti különbséget fontos már az elején megértenünk. Az egyik a residence, a másik a domicile. Mindkettő az ember illetőségét, állandó tartózkodási helyét nevezi meg, azonban lényeges különbséggel – az adózás szempontjából is.

A domicile az az ország vagy állam, ahol életünk javát töltjük, magyarul a hazánk. Nem azonos az állampolgársággal (nationality) és a tartózkodási hellyel (residence). A residence az az ország, ahol tartósan, vagy akár állandóan lakunk, tartózkodunk. Születéskor az ember az apja állampolgárságát (domicile) öröklí. Erről valaki lemondhat, ha más országba költözik azzal a céllal, hogy a továbbiakban ott él. Ha valaki a korábbi hazájával megszakítja a kapcsolatokat, akkor az új ország megadhatja neki az állampolgárságot.

Residence kétféle van, permanent vagy ordinary, de nincsen jogi meghatározása. A tényállás alapján lehet meghatározni, hogy melyik a jellemző.

A Királyságban az számít resident-nek (tax resident-nek is hívják), aki az adóévben legalább 183 napot tölt el a Királyságban. Előfordulhat, hogy valaki nem tartózkodik 183 napot a Királyságban, de rendszeresen jár oda, akkor is resident-nek tekintik, ha négy év alatt az éves látogatásainak átlagos ideje meghaladja a 90 napot egy adóévben. Az ötödik évtől azután EK-állandó lakosként kezelik az embert. A 183 napos időszakba nem számít bele a beutazás és a kiutazás napja.

Akkor is lehet az ember ordinary resident, ha évről évre resident-ként tartózkodik a Királyságban. De ekkor a neve nem ordinary resident, nem tényleges állandó lakos ott, ahol nem tölt el legalább 183 napot egy adóévből. Majd egy másik évben, ha megint több időt lesz ott, akkor újból változik a leírás. Ez akkor fordul elő, ha valaki a Királyságban lakik, de valamiért egy adott adóévben nem.

A BEVÁNDORLÁS

Ha az ember nagyon messze visszamegy a történelemben, akkor a Földön eredetileg minden hely lakatlan volt, mindenki máshonnan ment arra a vidékre. Ez így volt a Királyság esetében is. A bevándorlók szinte mindenhonnan mentek: egész Európából, Oroszországból, a Közel-Keletről, Afrikából, Ázsiából és a Karib-tenger vidékéről.

Az angolok is híresek arról, hogy befogadják a menekülteket, az üldözötteket. A 16. és a 17. században a francia hugenottáknak, 1840-ben az éhínséggel sújtott íreknek voltak segítségére. A 19. század végén sok zsidó érkezett Lengyelországból és Ukrajnából.

A II. világháború után nem volt az országban elég ember az újjépítéshez, és mindenhonnan hívták az európaiakat, az íreket és a nyugat-indiai szigetek lakóit is. Az ötvenes években további emigránsok jöttek meghívásra Indiából, Pakisztánból, majd később Bangladesből.

A 70-es években kezdődött a bevándorlás korlátozása, de ennek ellenére további emberek jöttek be: indiaiak Ugandából, más menekültek Dél-Kelet-Ázsiából. A legnagyobb bevándorló csoportok az Egyesült Államokból, Ausztráliából, Dél-Afrikából, Új-Zélandból, Hongkongból, Szingapúrból és Malajziából érkeztek.

1994 óta ismét megnőtt a bevándorlók száma, a fentiekén kívül most már Kelet-Európából is érkeznek emberek.

A bevándorlás igazából több problémát takar Angliában, és csak következmény, amennyiben a lakosság előregedése, a volt gyarmatok szegénysége indította el a folyamatot, amelyet az újabb változások, az EU kibővítése, a mozgási szabadság megnövekedése vagy ellenőrizhetetlensége világszerte csak fokozott. Egyelőre azonban csak a veszteséges csalagút üzemeltetői érzik annak előnyeit, hogy növekszik a Kelet-Európából az Egyesült Királyságba utazók száma: 2002 óta 2006 januárjában emelkedett először a bevételük, miután 77 ezernél is több busz érkezett Kelet-Európából. De sok bevándorló érkezik a külön cégnek számító Eurostar személyvonatokon, olcsó repülővel vagy kocsival és kompon.

A bevándorlók egy része menekült (asylum seeker), akiknek a kérvényét (claim) sokszor elutasítják, de elhelyezési problémák miatt most 13 ezer ilyen menekült mégis maradhat Angliában engedély nélkül, ami kb. 38 000, már egy ideje ott élő családot jelent. A deportálásra váró menekültek száma egyébként 285 000, továbbá a bevándorláshoz köthetően botrány tört ki a brit útlevelek eltűnése és a vízumok kiadása körül.¹ Az elmúlt években eltűnt ugyanis több mint 2000 útlevél a bevándorlási hivatalból, amelynek egyik részlegénél (Lunar House) – egy öt nappal korábban megjelent másik cikk szerint – a csinosabb lányok vízumot kaphattak szexuális ellenszolgáltatás fejében.² Hasonló történetről már 2003-ban is beszámolt a sajtó, azt is kifogásolták, hogy az ellenőrzés nem elég szigorú, és hamis adatokkal is be lehetett jutni az országba.

„We’re No.1 Target for Migrants”³ címmel jelent meg egy cikk az OECD migrációról szóló jelentése kapcsán. 2004-ben 266 500 long-term visa-t kértek a EK-ba, amely 2003-

hoz képest 24%-os emelkedés. Ezen a számon felül vannak az illegális bevándorlók (illegal immigrants), a diákok (students) és az idénymunkások (seasonal workers). Még 345 000 ember jött az újonnan csatlakozott uniós országokból, és ezzel az EK a világ harmadik legsűrűbben lakott országává vált a 386 lakos/km² adatával. Csak Banglades, Dél-Korea és Hollandia zsúfoltabb. A menekültek befogadásában egyébként Franciaország vezet (58 550), az USA a második (52 400), a britek a harmadik helyen állnak (40 600). Az uniós tagállamokban összesen mintegy 3–3,5 millió a bevándorló, ez 15%-os növekedést képvisel.

Mint láttuk, a regisztrációt, a „munkavállalási engedélyt” a legjobb még Magyarországon megkérni, és abban már szerepelnie kell a jövőbeli munkáltatónak. Ha munkavállalási céllal e nélkül megyünk ki, és munkát keresünk, a reménybeli munkáltató is látni akarja a munkavállalási engedélyt, amelyet ekkor már csak utólagos regisztrációval tudunk és vagyunk kötelesek a segítségével 30 napon belül megszerezni. Maga a regisztrációs ügyintézés kb. egy hétig tart, és az is lehet, hogy nem adnak arra a munkára engedélyt. Épp ez a legnehezebb az egészben, hiszen nem tudhatjuk biztosan, hogy rövid időn belül találunk-e olyan állást, amely megfelel nekünk is, és az előírásoknak is. Másrészt, amikor elhelyezkedünk, akkor valószínűleg háromhavi próbaidőt kell letöltenünk, és egyéb bizonytalanságok is fennmaradnak, ahogy ezt a témát a munkáról szóló 5. fejezetben részletesebben ismertetem. Ezek után bemutatom, hogy milyen papírmunkával alapozhatjuk meg nyugodt jövőnket a Királyságban.

¹ Sun, 2006. január 9., 22. o.

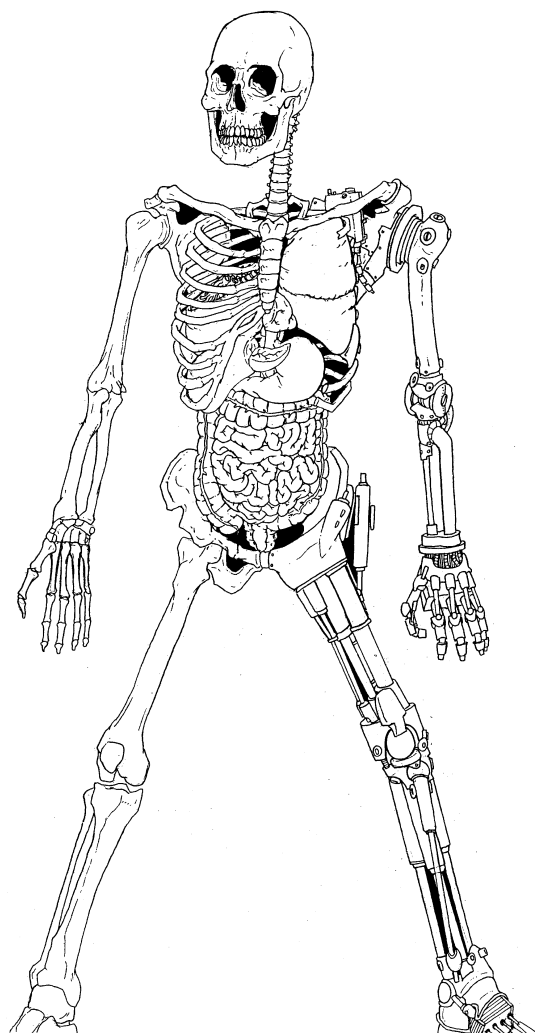
² Sun, 2006. január 3., 9. o.

³ Sun, 2006. június 9., 41. o.

2

A LEGFONTOSABB SZEMÉLYI ADATOK ÉS KELLÉKEK

Köztudott, hogy amikor még nem voltunk tagja az Európai Uniónak (2004. május 1-je előtt), vízumra volt szükségünk ahhoz, hogy a Királyságba utazzunk. Mivel a Királyságban nem használtak (kötelező, egységes) nemzeti személyazonosító okmányt (de most már valószínűleg fognak), az angol vízumszabályokra az volt a jellemző, hogy szigorú ellenőrzésnek vetettek alá minden beutazni szándékozót. Miután valaki bejutott a Királyságba, nem foglalkoztak vele, így akár munkát is vállalhatott – feketén. A változás mára annyi, hogy a könyv írásának időpontjában elfogadták azt a törvényt, amely 2008-tól kötelezővé teszi a személyi igazolvány (ID) használatát. Lehet, hogy ezzel az angol vízumrendszer az EU előtti német rendszer felé közelít, mivel szükségesnek látják a közelmúlt londoni terrortámadásai miatt. Most már nagyon szeretnék a sok illegális bevándorlót megtalálni és hazaküldeni. 2006-ban egyenruhás határőrök szolgálatba állítását is megkezdik, akik főleg a repülőtereken fognak járőrözni. Ettől még az angol hatóságok elvei megmaradtak, ők ugyanis arra törekszenek, hogy a szabályaik és azok alkalmazása törvényes (legal), méltányos (fair), világosan érthető és dokumentálható (együtt: transparent) legyen. Ha nem azok, azonnal megtámadja őket saját lakosságuk. De változás várható a bevándorlási, főleg a menekültügyi jogszabályokban is.

A már elfogadott rendszerben a fényképes kártya mellett rögzítik az illető szemének íriszt, az ujjlenyomatát (13 biometriás adat) és az aláírását. Mivel a barna szeműek írisznél a rendszer nem tud egyértelmű eredményt hozni, ez a megoldás csak kiegészítő. Várható, hogy idővel felkerül a DNS vagy a genetikai azonosító információ is az azonosítás eszköztárába. (Az aláírás sem megbízható eszköz, mert az emberek aláírása az idők során változik, különösen, ha nem használnak kézírást, mint ahogy a számítógép esetében nem is.)

A Királyságban nem lehet valakit csak úgy megállítani, hogy igazolja magát (stop and arrest), ahhoz valamilyen bűncselekmény gyanúja (és bizo-

nyíték) kell. Terroristák esetében ezzel nem bajlódunk, a gyanús embereket egyszerűen lelövik. Ez ugyan nincs teljesen rendjén, még a katonák szerint sem, ezért a rendőrségnek állandóan magyarázkodnia kell. Mindenesetre az egész ország be van kamerázva CCTV-vel, olyannyira, hogy Londonban minden autó minden második percben felkerül valamelyik tévé képernyőjére. Csak idő kérdése, hogy valakit kiszemeljenek, és percekre keresztül akár automatikusan is kamerákkal kövessék, majd megállítsák. Gyorsajtók kiszűrésére is használnak kamerákat, de ezek annyira népszerűtlenek, hogy folyton megrongálják őket. Ezért most már titkos kamerák figyelik a sebességkorlátozást túlépő autókat rögzítő út menti kamerákat.

A Királyság beutazási vízumok kiadására vonatkozó politikája egyébként a mi szempontunkból annyit változott, hogy most uniós állampolgárként nincs szükségünk vízumra, de szükségünk van fényképes személyazonosító okmányra (útlevél, fényképes kártyás személyi, fényképes kártyás jogosítvány: photographic IDs). A Királyságba beutazó személyeket a határon ezen túlmenően is kikérdezhetik. Ezért nagyon fontos, hogy előzetesen magunk előtt is tisztázzuk, mit válaszoljunk arra a két fontos kérdésre, hogy *a)* mi célból megyünk a Királyságba, és *b)* meddig akarunk ott maradni? (Ezek a kérdések a Királyság munkaerő-bevándorlással kapcsolatos politikájával függnek össze, amely ugyanolyan vitatott itt, mint Magyarországon.) A nagy forgalom miatt persze a határon nem kérdeznék meg mindenkit úticéljáról, a válaszoknak a későbbiekben lehet jelentősége.

A beutazókat a Királyság útlevélvizsgáló hivatalnok (immigration officer) szűrőpróbaszerűen kérdezi meg jövelele célja felől. A kérdésre adott válaszukkal meghatározzuk jövőbeli státuszunkat, így azt ajánljuk, hogy aki munkavállalás céljából érkezik a Királyságba, ezt hitelesen közölje. Tartsa készenlétben a szükséges okmányokat (pl. munkavállalási engedély, munkaszerződés vagy állásajánlat). A tartózkodási időre vonatkozóan pedig

mondjon legalább hat hónapot, de inkább két-három évet, attól függően, hogy milyen tervvel és esz-közökkel érkeznek, vagy hogy le kíván-e telepedni a Királyságban. Az időpont az adózás szempont-jából is kritikus.

Íme a három fő kérdés angolul is:

1. When did you arrive in the UK? (Mikor jött az Egyesült Királyságba?)
  2. a) Why have you come to the UK, for example, employment? (Minek jött a Királyságba? Pl. munkát vállalni?)
b) Do you intend to stay permanently in the UK? (Örökre itt akar maradni?)
  3. If you answer 'NO' to question 2. b) (Ha nemmel válaszolt a 2. b) kérdésre):
    - How long do you intend staying, for example less than 2 years, 2 to 3 years, 3 years or more? (Mennyi ideig akar itt maradni, pl. max. 2 évig, 2-3 évig, 3 vagy több évig?)
    - How much time in each year of your stay here do you intend spending outside the UK? (Évente mennyi időt tervez máshol tölteni?)
    - If you visited the UK during the 5 years before the date of arrival approximately how many complete days did you spend in the UK? (Ha az érkezése előtti 5 évben már járt itt, kb. hány teljes napot töltött itt?)
      - a. in each year ending on 5 April? (egy-egy, az április 5-ével záruló adóévben)
      - b. before the tax year of arrival, in the period between 6 April and the date you entered at 1? (az érkezés előtti adóévben, április 6. és a beutazás 1. pontban megadott időpontja között?)
- Ezek a kérdések szerepelnek a P86-os, *Arrival in the UK* nevű nyomtatványban, amelyek alapján az embert besorolják a megfelelő látogató-vendégmunkás stb., jogi státuszba.

Mindezek megválaszolása az adózási rendszer kíváncsi miatt és alapján fontos, amely rendszer részleteiről a 6. fejezet végén szólok.

MIÉRT A KIRÁLYSÁG?

Vajon mit válaszolnánk arra a kérdésre, hogy miért éppen a Királyságba, vagy azon belül, miért éppen abba a városba utazunk, amelyet kiválasztottunk? Vajon tudjuk-e, hogy éppen most milyen a közhangulat a Királyságban a vendégmunkásokat illetően, és hogyan fogadják az emberek az oda igyekvőket? Eltéríthetnek-e bennünket ilyen hírek? A kérdéskör aktuális megítéléséről többek

közt egy független egyszemélyes szervezet (think-tank) honlapja ad tájékoztatást.

A Királyságról azt szoktuk tudni, hogy toleráns, befogadó ország, és valóban sok, egymillió feletti a bevándorló (immigrant). Például Calais-ban 2005. decemberében százak álltak sorban a szabad ég alatt, hogy feljussanak egy hajóra vagy az alagúton át közlekedő vonatra, és valahogyan elkerüljenek ebbe az országba. Közben az angolok éppen azon vitatkoznak, hogy nem kellene annyira őrizni a határokat, mert már nem férnek el a kitoloncolásra várók az erre szolgáló épületekben.

Az angolok közül minden munkára fogható belföldit (állandó lakost) felvesznek, semmilyen fogyatékoság vagy képességhiány nem akadály. Folyamatban van a nyugdíjkorhatár felemelése is (férfiaknál 67 évre). A munkanélküliek száma százalékban alacsony, de magas a leszázalékoltak aránya, mert például egy egyedülálló leszázalékolt vagy tizenéves korú leányanya jobban él, mint az, aki dolgozik. Egymilliónyian vannak leszázalékoltak valamilyen pszichés problémával, többen, mint ahány munkanélküli van az országban. A következő tíz évben ezért várhatóan egymillió embert küldenek vissza ismét dolgozni, mert az ország – Magyarországhoz hasonlóan – nehéz jövőnek néz elébe a munkaképes népesség fogyása és az eltartottak számának növekedése miatt.

Szóval „csöbörből vödörbe” kerülünk, mondhatnánk, ha a Királyságban nem bánnának sokkal méltányosabban és bőkezűbben a szociálisan elesettekkel és a rászorulókkal, de persze csak, ha angol állampolgárok vagy állandó lakosok. Ez annyit jelent, hogy pl. a brit állampolgár, de láthatóan nem a Királyságban vagy Európában született családok egy jelentős része annyi szociális segítyt kap különböző formában (munkanélküli segíty, családi pótlék stb.), hogy több pénzük van, mint a dolgozó angol munkásnak. Mivel így a gyerekeik sincsenek a munkára szoktatva és nevelve, továbbá a nyugdíjuk is magas lesz ilyen jövedelem mellett, nyilván élösködőnek számítanak mások szemében, akiknek éppen ilyen emberek miatt kevesebb lakás jut, illetve többet kell fizetniük az ingatlanokért.

A hangulat egyébként, ha a sajtóban nem is, a munkahelyeken azért erősen idegenellenes is, hogy ne mondjam, féltékeny vagy néha gyűlölködő, aminek megvannak a maga okai, mint amelyeket az előbb említettem. De ha valaki nyíltan hangot ad ennek az érzésének, a sértett fél bepanaszolhatja, és az illetőt azonnal elbocsátják. Az ellenszenv azonban nemcsak ezeket a brit állampol-

gárokat, hanem a kelet-európaikat is elérheti. Csak lengyelekből idén félmillióan jöttek azzal a bejelentéssel, hogy három hónapnál hosszabb ideig akarnak maradni, és a kelet-európaiak válhatnak lassan a következő bűnbakká, ha a Királyságban élő bennszülötteknek rosszabbra fordul a sora. Ők már azért is haragszanak, hogy a börtönben lakó bűnözők jobban élnek, mint akik szabadon dolgoznak, akár egyetemet is végezhetnek közpénzen, miközben erre egy egyszerű munkásnak nem telik.

Készülünk fel tehát arra, hogy ilyen helyzetben, versengés, irigység, előítélet, jóindulat, segíteni akarás és méltányosságra törekvés keverékében kell megküzdenünk mindennapi megélhetésünkért. Ezzel egyenlő fontosságú lehet a küzdelem saját önazonosságunk megőrzéséért, személyünk integritásáért, vagy másképpen: arcunkért és becsületünkért.

Leszámítva ezeket az érzelmi, hangulati elemeket, jó, ha mérleget készítünk majd a fejezet végén arról, hogy *milyenek* is vagyunk valójában otthon, hogy elképzelhessük, milyenek leszünk a Királyságban. Akárhogy is alakul a felmérés eredménye, néhány dologban előnyt jelenthet magyar voltunk, itthoni szokásaink és természetünk, különösen, ha úgy érezzük, hogy:

1. Mi nem vagyunk specialisták, hagyományosan sok köztünk az „ezermester”, a sokoldalú személyiség, amely tulajdonság jól jön egy olyan országban, ahol mindenki csak saját hatáskörében érzi magát biztonságban, saját képzettségének, papírjának mértékében mer hozzányúlni a problémákhoz, a feladatok megoldásához.
2. Minket nem terhel érzelmileg az angol munkahelyek, munkatársak bullying viselkedése, vagyis az állandó szekálás, gúnyolódás, néha durva „szívátás”, piszkálás és sértegetés.
3. Nekünk az angolokhoz képest óriási nyelvkészségünk és hajlandóságunk van a tanulásra, beleértve a nyelvtanulást is.
4. Mi lelkesebbek, a munka iránt fogékonyabbak vagyunk, mint az elkényelmesedett és a munkát annak öröme nélkül, csak a pénz miatt végző, többnyire képzetlen helybeliek.
5. Mi általában egészségesebbek, kiegyensúlyozottabbak, józanabbak és megbízhatóbbak vagyunk, mint az egyéb nemzetiségű versenytársaink, és általában igyekvőbbek, szorgalmasabbak és igényesebbek vagyunk a munkában, mint az átlag szakképzetlen angol vagy brit.

Ezzel a nemzeti önképpel és reményekkel nekiindulva még sokra is vihetjük. De mielőtt na-

gyon elbáznánk magunkat, jegyezzük meg, hogy ha az ascension countries worker registration scheme munkaengedéllyel megyünk Angliába, akkor státuszunk migrant worker, vagyis nem vendégmunkás, mint Németországban, hanem egyfajta vándormadár, amely egyáltalán nem hízog, inkább rettegett kategória, még ha csak kissé korlátoz is bennünket. Főleg, hogy az angol cigányokat a Királyságban utazóknak (travellers) nevezik.

Gondoljunk azonban mindig arra, hogy az élet minden pillanatban változik, és ami ma szabály vagy igazság, holnapra hatályát veszti vagy elavul. Húsz évvel ezelőtt olasz vendégmunkások elárasztották Németországot, most ugyanez az Olaszország tömegével vonzza a német vendégmunkásokat. Természetesen nem csoda révén, hanem az idő és a történelem kereke forgása folytán, amit nyilván mindenki ismer a közelmúltból.

A KIRÁLYSÁGRÓL TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Ideérkezvén az ember arra lesz kíváncsi, hogy tudott ez a szigetlakó nép birodalmat teremteni, és ötszáz évig a föld kétharmadán uralkodni. A megfejtés nem nehéz: a Királyság kereskedelemmel kezdett terjeszkedni, és konkrétan rabszolgakereskedelemből gazdagodott meg. Hódításait igen találekonyan végezte, de mára ezekről nem szívesen beszélnek, jobban foglalkoztatja őket az elmúlt 100 év. Ahogy a magyaroknak Trianon, úgy az angoloknak a II. világháború és a németek (the huns) jelentenek ki nem heverhető megrázkódtatást, és azokról az évekről nem tudnak megfeledkezni. A középosztály, amely nálunk legfeljebb csak csoport volt, itt is kezd levegővé válni, már amiatt is, hogy a társadalmi tagolódást igyekeznek nem vagyoni, és nem foglalkozási kategória szerint lefesteni. Ehelyett az életmód és az azzal járó kellek leíró fogalmait használják. Ilyen szemmel nézve egy átlagos magyar is sokkal gazdagabbnak és tehetősebbnek látszik.

A Királyság gazdasága és mezőgazdasága

a) A gazdaság

A Királyság vezető nagyhatalom ma is, amely szerepet többek közt annak köszönheti, hogy egyike a saját atombomba gyártóknak, és a második helyen áll a fegyverekre költött pénz tekintetében a világon. Gazdasága a 19. századbeli iparosodás

után a 20. században nem tartott lépést az Egyesült Államok fejlődésével, és főleg a II. világháború óta jelentős hanyatláson, illetve átalakuláson ment keresztül. A háború után államosították a vasutakat, a szénbányákat, a hajógyárakat, az acélgyárakat és az autógyárakat, és ezek a vállalatok kormányirányításúak lettek, mára pedig megszűntek, vagy idegen kézbe kerültek, mivel az állam nem ruházott be ezekbe a szektorokba, és a szokásos állami ipari konfliktusok miatt a hatvanas és hetvenes években a cégek hanyatlásnak indultak.

Mindössze az északi-tengeri olaj Skócia partjai mellett, és a nyolcvanas évek politikusának, Margaret Thatcher-nek a kegyetlensége mentette meg az országot a teljes lecsúszástól. Thatcher letörte a szakszervezetek hatalmát, bezáratta a bányákat, és a bányászsztrájkok ellenére győzedelmeskedett a *tory* párt élén. Az ország lakossága viszont óriási árat fizetett, negyedmillió állás szűnt meg, városok mentek tönkre, és átalakult a foglalkoztatási struktúra is. A kilencvenes évekre eltűnt a nehézipar, az emberek többsége ma a számítástechnikában és távközlésben, illetve a szolgáltatóiparban talált magának állást. Jelentős még a halászat és a turizmus.

Területileg jobban áll a dél és a délkelet, valamint a nyugat, és rosszul állnak Dél-Wales-ben, a Midlands egy részében, Észak-Angliában és Skóciában, ahol még nem heverték ki a nehézipar elvesztését. A munkanélküliek száma az országban 2006-ban egy millió felett van. Betöltetlenek viszont a nehéz fizikai és/vagy lelki terheléssel járó munkakörök és foglalkozások, a személyes szolgáltatással járó és a szolgáltatóipar kvalifikációt nem igénylő állásai.

b) Mezőgazdaság

A II. világháborúval az erdőket kiirtották, és minden korábban megművelt területet igyekeztek befogni szántóföldi termelésbe. Erdő már gyakorlatilag nincs (ma 8%), csak faültetvények, a mocsarakat lecsapolták, a tavakat feltöltötték, és kiszántották a birtokokat elválasztó sövényeket. A terjeszkedő tevékenység az ötvenes évektől a nyolcvanas évekig katasztrofális eredményeket hozott. Az egyterményes ültetvények miatt használt gyomirtók következtében, az intenzív marhatartás és birkatenyésztés miatt a folyók kiszáradtak, a halak megmérgeződtek, a mezőkön csak egy fűfélé maradt, és zöld sivatagokká váltak, ahonnan a rovarok is eltűntek, a madarak megfogyatkoztak. 2006-ban aszály volt és várható, hogy a vízfogyasztást korlátozzák. Ugyanakkor sok a belvíz és az árvíz.

A helyben termelt élelmiszer gyenge minőségű, íztelen a répa, felütötte fejét a marhakór stb. Azért még vannak állatok és növények, de kiskertek nincsenek, mezőgazdasággal mellékesen foglalkozó vidéki lakosok alig. A városok környékén megmaradt az allottment, a háztáji kertészet sanyarú változataként a tanácstól bérelt parányi telkeken folyó hobby-kertészet. A biokertészet (farmers' market) is kezdeti stádiumában van még. De a lakosság szeretné visszaállítani a helyi élelmiszertermelést a szupermarketekkel szemben.

A Királyság mint virtuális legelő

Azt, hogy otthon mi van, nagyjából tudjuk. Ha kiszorultunk a legelőkről, ha jön a tél, másfelé kell nézni. A Királyság nemcsak a fiataloknak juthat eszébe, mint utazási cél munkavállalás céljából. Az a férfi, aki 1956-ban született, vagy az a nő, aki 1961-ben, és pillanatnyilag megélhetési nehézségei vannak Magyarországon, annak ellenére, hogy iskolázott és angolul is tud, indokoltan gondolhatja azt, hogy megpróbálja a nyugdíj előtti tíz évét felerősíteni angliai jövedelemmel. Csak arra kell gondolni, hogy két óra repülőút, és oda-vissza meg lehet úszni 15-20 ezer forintból. Ha pedig nemcsak az utazásban rugalmas valaki, hanem tanulni is hajlandó, ahogyan sok angol fiatal nem, akkor könnyen találhat olyan jövedelmet, amelynek a hozadéka tíz év múlva esedékes nyugdíjazáskor havi kb. 70-100 ezer forint, amit nehéz a magyar minimálbér fizetésekből elérni, különösen, ha még állása sincs.

KI VAGYOK ÉN?

Jó, ha a fentiek megválaszolásával egyidejűleg erre a kérdésre is megpróbálunk válaszolni, bármilyen meglepőnek is hangzik. Itthon mindenkinek van neve, lakhelye, iskolai végzettsége, más szóval személyi adatai, amelyek igazolására a személyi igazolvány vagy az útlevél általában az elfogadott okmány. Ez elég lesz a Királyságban is, ezért első lépésként szerezzünk be a szokásos módon érvényes útlevelet. Ha van, győződjünk meg arról, hogy az útlevél legalább a beutazás napjától számított hat hónapig legyen érvényes.

A Királyságban a személy azonosítására szolgáló okmányok közül csak az számít elfogadhatónak, amelyen a fénykép és a személyi adatok egy-

szerre, egyazon adathordozó anyagra kerültek fel, más szóval az érvényes azonosító okmány egy *ott készült műanyag fényképes kártya*. Ilyen kártyákat a Királyságban sokan és sok helyen állítanak elő, ilyenek a vállalati belépők, vagy esetleg a könyvtári belépő stb.

Ebből következik, hogy a magyar személyazonosító okmányok közül csak az ilyen technikával készült útlevél, jogosítvány és személyi igazolvány lesz használható errefelé, ha nincs ilyenünk, akkor mindenképp még itthon cseréltessük ki a megélvőket fényképes műanyag kártyára. De ennek el- lenére majdnem mindenhol az útlevelünket fogják kérni, kevesebbel nem érik be.

Személyünk angliai munkavállalás szempontjából történő azonosítása azonban ezzel még nincs megoldva, szükség van arra is, hogy bemutassuk, mihez értünk, milyen végzettségünk van, vagy hogy milyen volt a magaviseletünk az Élet iskolájában. Ebből a célból be kell szereznünk az angliai „erkölcsi bizonyítványt” (CRB clearance) is. Ez az angliai belügyminisztérium révén lehetséges, ahová közvetlenül vagy közvetve fordulhatunk. A magyar erkölcsi bizonyítványt (official certificate of good behaviour) otthon kell beszerezni, de a Királyságból is beszerezhetjük, ha szükségessé válik, azonban jelentős költséggel.

Angliában is mód van képesítéseink elismertetésére, ha valaki nem sajnálja az ezért kért jelentős összegeket. A honlap, ahol ezt intézik, a mellékletben megtalálható.

Összességében körülbelül nyolc kérdéscsoportra lesznek kíváncsiak a különböző angol hatóságok személyünkkel kapcsolatosan. Célszerű ezeket a kérdéseket a továbbiakban egyenként, több lépésben megválaszolni. Eszerint igazolnunk kell

- a) iskolai képesítéseinket,
- b) szakmai gyakorlatunkat,
- c) meglévő nyelvismereteinket,
- d) jó magaviseletünket, becsületességünket,
- e) személyi adatainkat,
- f) anyagi helyzetünket, körülményeinket,
- g) személyes adottságainkat (ajánlók megítélése szerint),
- h) büntetlen előéletünket (politikai megbízhatóságunkat).

(Ez utóbbitól nem kell megijedni, nem a vörös világ önéletrajzaiban szereplő párttagságról és származásról van itt szó, de idejében elérkezünk majd ehhez a témához is. Itt legfeljebb a terroristagyanús külsejű és múltú embereknek lehet gondja.)

A legfontosabb: ne számítsunk arra, hogy nevünket itt bárki helyesen le tudja írni, vagy ki tudja mondani, akár hónapok múltán is. Sokan ezért feladják saját keresztnevüket, és valami hasonló hangzású névvel is beérik a mindennapokban. Ettől azonban még telefonon és más alkalmakkor vezetéknévünket ki kell mondani, és betűzni is kell tudni, ezért ezt előre gyakoroljuk. Egy betű elírása néha azt jelenti, hogy nem talál meg bennünket, aki keres, vagy folyton rajtunk/nálunk keresnek másvalakit, akárcsak a téves hívásnál (wrong number).

Milyen vagyok?

Bár a „ki vagyok én” kérdés fontosabb, mint az, hogy milyen vagyok, saját magunk ismerete, az önismeret is hozzátartozik egy ilyen tervezett út előkészületéhez, de még inkább majd a végéhez, az utólagos értékeléséhez. Az angliai beszélgetések egyik fontos témája is az én (self), a viselkedésünk egyik meghatározója is az én (ego), és az is nagyon fontos, hogy mások milyen(nek) egyén(iség)nek látnak bennünket (individual). Az önzés (egotism), az önimádat (narcism) és az öntudat, önbecsülés (self-esteem) mind naponta tárgyalt témái az angliai köztudatnak, közbeszédnek.

Ennek az az egyik oka, hogy nagy a bizonytalanság az én és szerepei körül – olyannyira, hogy a férfi és nő jellemzőket is erősen keverik, sokszor félreértik, illetve a nők egyensúlyának megteremtése érdekében összemossák. A témával egy szociálpszichológiai könyv is foglalkozik, és érdekes összeállítást közöl a férfias (masculine) és nőies (feminine) tulajdonságokról. Függetlenül attól, hogy a jegyzékkel egyetértünk-e vagy sem, érdemes megnézni az álláshirdetésekből felsorolt tulajdonságokat, amelyekből a következő táblában idézünk. Ebből alakulhat ki bennünk az a kép, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik egy jó, becsületes és rendes ember, akinek a kialakítására, felnevelésére a legtöbb iskolarendszer és család is vállalkozik céljaiban.

Természetesen a fenti tulajdonságok intenzitása, mértéke is eltérő, egy skála mentén kijelölhető, de másképpen aligha számszerűsíthető, sőt alkalm- és helyzetváltozás esetén akár fel sem lelhető, rejtve marad vagy eltűnik. Minderről bővebben még később is esik szó, most maradjunk a tényeknek tekintett papíroknál.

Iskolai képesítéseink igazolása

A magyar iskolai végzettség, bizonyítvány, szakmai képesítés, diploma stb. elismertetése a Királyságban aszerint történik, hogy miféle, milyen szintű vagy fokú képesítésről van szó. Itt a képesítéseknek nyolc szintje van, ebbe sorolnak be mindenféle képzettséget, közismereti és szakmai, gyakorlati és elméleti is. Otthon is igazolást kell beszerezni az érettségi bizonyítványokról, az OKJ-ben szereplő vagy államilag elismert szakképesítést tanúsító bizonyítványokról és mesterlevelekről, valamint a felsőfokú végzettséget és szakképzettséget tanúsító oklevelekről. Sok esetben ezek az okmányok Angliában nem egyszerű bizonyítványként, hanem engedélyként (licence) vagy jogosítványként működnek, amelyet nagy becsben tartanak. Úgy vélik, azzal, hogy valakinek valamilyen szakma gyakorlására engedélyt adnak, az illető bekerül a professional person – a megbízható, hozzáértő dolgozó, tanult ember – kategóriájába, akinek előnye van pl. szálláskereséskor, a kiadó szobák bérbevételénél.

A fenti, egyszerű és gyakori ügyek az Oktatási Minisztérium erre a célra fenntartott hivatalában intézhetők. A hivatal neve Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK), honlapja is van természetesen.

Ezen a honlapon szerepel, hogy az igazolást a MEIK magyar nyelven állítja ki, így ezt még angolra le is kell fordítani (fordíttatni), azzal a könyvitésével, hogy az igazolásban elvileg az is szerepel, hogy pl. a Magyarországon szerzett felsőfokú végzettség alapján milyen angol nyelvű elnevezést használhat az illető külföldön.

A kérelemhez szükséges nyomtatvány és a csekk (14 250 Ft), beszerzése, illetve a benyújtás személyesen történik a magyar hivatal ügyfélszolgálati irodájában. Mielőtt azonban ezt kérhetnénk, elő kell keresni néhány okiratot.

Az igazolás kiállításához szükséges okiratok:

- az eredeti bizonyítvány vagy oklevél másolata,
- az eljárási díj befizetését igazoló feladóvevény másolata,
- a kérelmező személyi adatainak igazolására szolgáló hatósági igazolvány fénymásolata.

Az igazolás kiállításához szükséges adatok:

- a kérelmező neve,
- értesítési címe,
- telefonszáma (munkaidőben),
- az oklevelet kibocsátó intézmény neve, székhelye,

- az oklevél száma, kelte,
- melyik országban kívánja felhasználni a MEIK igazolást.

Eszerint szükségesek a mellékletek is, vagyis a bizonyítvány vagy oklevél másolata, az eljárási díj befizetését igazoló feladóvevény másolata, valamint a kérelmező személyi adatainak igazolására szolgáló hatósági igazolvány fénymásolata.

Szakmai gyakorlat igazolása

A MEIK által kiállított igazolás arról szól, hogy az adott bizonyítvány milyen szakmai tevékenység gyakorlására jogosít, mi volt a szakképzés időtartama, mi volt annak előfeltétele, és hogy az adott bizonyítvány érvényes. Ha ezt a szakmát valaki ténylegesen gyakorolta, akkor azt a mindenkor munkáltatója tudja igazolni, a MEIK ezt akkor igazolja, ha az illető ezt a szakmát gazdálkodó szervezet vezetőjeként vagy egyéni vállalkozóként gyakorolta. Ezt az igazolást is magyar nyelven állítják ki, díja 14 250 Ft.

Az igazolás kiállításához szükséges okiratok:

- az eredeti bizonyítvány, illetve mesterlevél (szakképesítő bizonyítvány) másolata,
- szakmai gyakorlatot igazoló dokumentum.
  - Ha alkalmazottként szerezte: a munkáltató által közvetlenül a MEIK-hez címzett igazolás a munkaviszony időtartamáról és tartalmáról, valamint a munkavállalói szerződés másolata;
  - amennyiben önálló vállalkozóként: az önkormányzat által kiállított hatósági igazolás a vállalkozói igazolványról,
  - amennyiben gazdasági szervezet vezető tisztviselőjeként: a cégbíróság által kiállított aktuális cégkivonat.
- Az eljárási díj befizetését igazoló feladóvevény másolata.

- A kérelmező személyi adatainak igazolására szolgáló hatósági igazolvány másolata.

Az igazolás kiállításához szükséges adatok:

- bizonyítvány másolata,
- hatósági igazolás vállalkozói igazolványról, cégkivonat,
- az eljárási díj befizetését igazoló feladóvevény másolata,
- a kérelmező személyi adatainak igazolására szolgáló hatósági igazolvány fénymásolata.

Meglévő nyelvismereteink igazolása

Szerencsére a nyelvismeret is olyan adat, amelynek megfogalmazásában hivatalos segítséget lehet kapni Magyarországon. Eredetileg a magyar (és más uniós) diákok külföldi tanulását elősegítő alakult ki az a nyelvtudás-osztályozó rendszer, amelyet lassan a hazai vizsgáztató szervezetek is átvesznek, különben haszontalan lesz a tevékenységük.

Az egész csomag neve európai útlevelel vagy Euro-pass, amely öt részből vagy adatcsoportból áll a későbbiekben tárgyaltak szerint.

Ezek megtalálhatók lennének a megfelelő magyar honlapokon is, de mivel végeredményben angolul van rájuk szükségünk, a honlapokat angolul is megtalálhatjuk a mellékletben..

Mint látható, a magyar honlap még nincs kész, így az angolt kell használnunk. De már van úgynevezett nemzeti tájékoztató hely (national reference point) itt. Ez a honlap tartalmazza az országos képzési jegyzéket (OKJ) is, ám még így is lehetnek problémáink az angol elnevezésekkel, amelyek használatát megkönnyítik az angol képzési jegyzékek, vagy szakmai nomenklatúrák a mellékletbe foglalt weboldalakon.

Két dolog fontos ebből az anyagból, a nyelvismeretet jellemző *Europass Language Passport* és az önéletrajzírási tanácsadó *Europass CV*, amely itt található. Az önéletrajz- vagy CV-írás kérdéseiről még a 3. fejezetben írok részletesebben.

EUROPASS LANGUAGE PORTFOLIO • Olyan dokumentum, amelyben az állampolgárok nyelvtudásukat és kulturális tapasztalataikat tudják rögzíteni – ennek része a nyelvi útlevelel is. Az Európa Tanács dolgozta ki, és az alapja ez, a nyelvtudási szintek meghatározásában lassan európai szabvánnyá váló dokumentum: *The Common European Framework of Reference for Languages*. Magyar és más nyelvű változatai Word file-ként letölthetők a mellékletben szereplő helyről – feltételezem azonban, hogy jobban járunk, ha az angolt töltjük le először, mert ahhoz példát is találunk, amely segít a kitöltésben.

EUROPASS ÖNÉLETRAJZ • Az önéletrajz esetében is három lehetőség közül választhatunk: vagy online kitöltünk egyet, vagy letöltjük és kitöltve e-mail-ben elküldjük, vagy a már meglévőt javítjuk, aktualizáljuk. Kitöltött életrajzminták itt is találhatók.

EUROPASS MOBILITY • Valószínűleg nem érint bennünket ez az okmány, amely már eddigi

részvetelünket rögzíti és tanúsítja szervezett állami, uniós diákcsere vagy ösztöndíjas külföldi tanulmányúton. Bővebbet erről szintén a hivatkozott weboldalakon olvashatunk.

A személyünkről szóló okmányok, azonosítások, azonosítók és információk köre ezzel korántsem ért véget, folytassuk tehát a legfontosabbakkal.

Magyarországon használatban van a személyi (igazolvány) szám, a személyazonosító szám, az adószám vagy adójel, és a tb-, valamint a TAJ-szám. Hasonló azonosítók vannak forgalomban az Egyesült Királyságban, és ezekre nem egyszerű dolog szert tenni.

Ugyancsak használatos még az (állandó) lakóhelyigazolás célját szolgáló kártya is, amely szintén hiányzik az angol gyűjteményből, de amellyel egyenértékű egy közüzemi (gáz, villany, telefon) számla az adott lakóhelyről, tartózkodási helyről vagy szállásról. Erről, ennek jelentőségéről részletesebben később.

Mint mondtam, személyi igazolványa Angliában egyelőre még nincs mindenkinek, de azzal egyenértékűnek számít a gépjárművezetői engedély vagy jogosítvány, amely 17 éves kor után szerezhető meg vizsga útján, illetve a megfelelő (kártyás) magyar jogosítvány becserélhető angolra hat hónap után a postahivatalokban kapható, kitöltött nyomtatvány segítségével. (Bővebben a 9. fejezetben.)

Jó magaviselet, becsületesség, erkölcsös élet igazolása

A jó magaviselet három dolgot jelenthet a Királyságban:

- az ember időben és hiánytalanul rendezi tartózkodását,
- nem kerül összeütközésbe a törvénnyel,
- elég pénzt keres ahhoz, hogy a kért hitelkredit/hitelt megkaphassa, illetve elhiggyék neki, hogy a jövőben sem sérti meg a fenti két elvet.

Azt a tényt, hogy valaki nem szerepel a bűnügyi nyilvántartásban, vagyis nemleges erkölcsi bizonyítvány állítható ki róla, a *CRB Disclosure* nevű dokumentum igazolja. (Maga a CRB betűszó a Criminal Records Bureau bűnügyi nyilvántartással foglalkozó szervezetet jelenti.)

Mi az a CRB Disclosure?

A Disclosure olyan dokumentum, amely a rendőrség és az államigazgatás (government departments) nyilvántartásaiban szereplő, személyekről szóló információkat tartalmazza.

Ezek segítségével az egyes szervezetek meg tudják állapítani, hogy a munkafelvételre jelentkezőnek, állásra pályázónak (akár fizetett, akár önkéntes, ingyen munkáról van szó) mi az előtörténete, vagyis nem szerepel-e olyasmi az élettörténetében, amely alkalmatlanná teszi az adott állás betöltésére.

Benne vannak a bűnügyi nyilvántartás adatai, köztük a bírósági ítéletek alapján letöltendő szabadságvesztések (convictions), a vétségek alapján szabálysértési hatóságok által meghozott határozatok (cautions), büntetések, abban a formában, ahogy azok a rendőrség országos számítógéprendszerében (PNC) szerepelnek.

Ezekre az adatokra a lakáskiadó tulajdonosok, valamint az ingatlankezelő ügynökségek is kíváncsiak, ezért lakáskiadásnál élnek ezzel a szolgálattal és kb. 100-200 fontot felszámítanak a költségért.

Mi az a Credit Referencing?

Angliában szó szerint kell érteni azt, hogy valakinek valamekkora „hiteles” van. (A *Times* 2005. december 18-i száma szerint pl. egy Szekeres Ilona nevű, magyar származású ingatlanügynök vagyona x millió, ezért az ő értéke is annyi.) Akinek csak bankbetétje van, annak az értéke a bankbetétjével egyenlő. Hitelt is annak alapján vehet fel. A legtöbb hitelkártyacég vagy hitelnyújtó bank ezért egy hitelkérvény-pontozási módszert (credit scoring) használ a hitelkérelmek elbírálásakor. A pontozás a kor, a foglalkozás, a családi állapot és a saját tulajdonú lakásingatlan megléte szerint alakul.

A döntést a kérelemben szereplő adatok alapján, valamint a hitelvizsgáló cégtől (credit reference agency) kapott információk alapján hozzák meg. Három is van belőlük, amelyek megtalálhatók a weboldal-listán. A belföldieknek azonban nagyon könnyű hitelkártyát szerezni, és azzal vásárolni, úgyhogy tömegével mennek csődbe az emberek a meggondolatlan költekezés miatt.

Ha nem érjük el a kívánt pontszámot, akkor nem kapunk hitelkártyát, vagy olyan megoldást ajánlanak fel, amely arányban áll az általunk jelentett kockázattal. Ez többnyire drágább hitelt, készfizető kezeset, vagy ingatlanjaink elzálogosítását szokta jelenteni, akárcsak az országok esetében. Vannak úgynevezett credit repair agency-k: ne higgyünk nekik.

Személyi adataink igazolása

A magyar azonosítók kiterjesztése, érvényesítése vagy felhasználása általában csak az eredeti magyar okmányok alapján történik, amelyek hivatalos fordítására is szükség lehet. Ez utóbbi ügyben a magyarországi OFFI-nak van monopóliuma, de amint a szakfordítók internetes fórumán ma is olvasható (2005. november), ezek a fordítások időnként hibásak. Így számítanunk kell arra, hogy annak ellenére, hogy mással esetleg jobban tudjuk az adott bizonyítványt, okmányt stb. lefordíttatni, az OFFI-hoz is el kell vinni hitelesítési nyilatkozatért, így a költségek megduplázódnak.

Célszerű tehát az útlevélről, a személyi igazolványról, a gépjárművezetői jogosítványról hiteles másolatokat beszerezni, illetve azok műanyag kártyás, fényképpel egyben gyártott változatait kiáltani.

Szükség lehet még az elmúlt öt évben használt állandó lakcímeinkre, szüleink nevére, házasságkötésünk időpontjára, házastársunk nevére és foglalkozásának angol megnevezésére. Nagyon jól jöhet hazai lakásunk bérleti szerződése vagy tulajdoni lapja, azok közüzemi számlái, illetve a születési és a házassági anyakönyvi kivonatunk, illetve azok hiteles másolatai és fordításai. De mielőtt kiadjuk a kezünkől őket, készítsünk másolatot.

Előfordulhat, hogy személyünk azonosságát a rólunk frissen készült fénykép segítségével kell igazolnunk. Ilyen esetben egy bennünket hosszabb ideje személyesen ismerő személy aláírása a fénykép hátoldalán, illetve nyilatkozata szükséges. Itt ugyanis nem az állam vesz fényképezőgépet és terheli a köztisztviselőt a fényképezés munkájával, hanem ezt az érdekelt állampolgárra bízta, de megmondja, hogy kinek a tanúsítását fogadja el a személyi azonosság igazolására. Nos, ez az ún. professional people kategória, amely nem azonos az értelmiségiekkel, mégcsak a diplomásokkal sem, hanem a társadalom bizalmát élvező, erkölcsileg nem lejáratott *foglalkozásokat* jelenti.

Ha elveszik az útlevelünk

Előfordulhat, hogy az útlevelünk lakásunkból, munkahelyünkéről vagy egyéb helyről eltűnik, ami többszörösen kínos tapasztalat. Az útlevél pótlásához, ha pl. a munkahelyi ügyintézés során tűnt el, szükség van a munkahelytől egy levélre, amelyben elismerik, hogy az útlevél náluk és mikor tűnt el. De ez nem elég, ezzel egy időben el kell menni a helyi rendőrkapitányságra is, ahol erről jegyző-

könyvet vesznek fel, és egy példányát átadják nekünk. Ezután a legjobb, ha személyesen elmegyünk a londoni Magyar Követség konzuli osztályára még három útlevélfényképpel, az útleve kiváltásához és a postaköltséghez szükséges készpénzzel együtt. Itt tudjuk beadni a szükséges papírokat, és szerencsés esetben egy hónapon belül ismét lesz útlevelünk.

Ha személyes igazolványainkról másolatot, vagy saját fordításunk és az eredeti egybevetését követően azok megegyezéséről igazolást akarunk készíttetni, ezt a követség konzuli osztálya, pénzért, szintén megcsinálja. Ha egyéb helyeken egyéb dokumentumokkal kapcsolatban van szükségünk a másolat hitelességének igazolására, akkor ügyvédhez (solicitor) kell fordulnunk, aki néhány fontért ezt elvégzi. Fényképes személyazonosságunk és lakcímünk igazolását vagy egy aláírási címpéldány hitelesítését viszont csak közjegyző (notary public) végezheti, közel 200 fontos órábérért, illetve ennél kevesebb, 60-70 font minimális tarifáért. Ezekhez az irodákhoz előre be kell jelentkezni (make an appointment).

Tb-azonosító

A tb-azonosítóról, vagy ahogy itt hívják, a National Insurance Number-ról (NI szám, vagy NI No. = NINO), annak szerepéről bővebben a megfelelő honlap közöl információkat. Megszerzése vagy a munkáltató, vagy a dolgozó feladata, de mindenképpen az utóbbi érdeke, ezért neki kell ellenőrizni, hogy a NI száma rendben van-e.

Amikor valaki először kap NI számot, automatikusan adnak róla műanyag kártyát is, amely azonban nem szolgál a személyazonosság igazolására.

Az adóhivatal foglalkozik a NINO-k alapján befizetett tb-hozzájárulások figyelésével, külön azok esetében, akik nem angol állampolgárok. A megfelelő honlapon bővebb tájékoztatás is található témák vagy problémák szerint, ezek közül a kettős adózás eltörléséről szóló törvények alapján minket az érdekelhet, hogy kell-e adóznunk és hogyan az angliai munkából származó jövedelmünk után Magyarországon. Ha ezt nem tudjuk eldönteni, a legjobb, ha a magyar APEH-hez fordulunk. Ami az angolokat illeti, ők mindenestre levonják a PAYE számunknak megfelelő adót minden fizetésünkből, ami kb. 24% lesz, szemben az ugyanakkora összegre vetítve hazai magasabbal. Az adózási rendszerről részletesebben a megfelelő honlap szól.

Mikor kell kérni NINO-t?

Azonnal, amikor valaki munkába áll, vagy munkanélküli segélyt kér. Csak 16 éven felüli emberek és a Királyság lakosai kérhetnek tb-számot. Tehát már a Királyságban kell tartózkodni hozzá.

A teendő az, hogy az ember a helyi önkormányzat (Local Council) Department of Work and Pensions nevű részlegének a portáján beszerzi a kérdőívet és a borítékot, és azt kitöltve elküldi a Tanácsnak. A DWP-nek is van saját honlapja. Itt megkereshetjük a lakóhelyünkhöz legközelebb eső, illetékes tanácsai osztályt.

Ők ezután értesítést küldenek egy időpontról, amikor az embert meghallgatják, illetve kikérdezik. Az előzetes kérdőíven többek közt a következőkről kell beszámolni:

- A munkaadó neve, címe, telefonszáma, a munkakör megnevezése, a dolgozói/bérlista azonosító, a munkábaállás kezdete, mikor érkezett az Egyesült Királyságba. A kihallgatáson ugyanezt írásban kell megerősíteni, másolatokat beadni, illetve kiegészíteni.
- Ha az ember szabadfoglalkozású, akkor azt bizonyítani kell. (Emlékeztetőül: aki nem vállal állást, az szabadfoglalkozásának vagy önfoglalkoztatónak minősül, és mint ilyen, három hónapon belül regisztráltatnia kell magát, különben bűncselekményt követ el.)

Az NI szám megkérvényezése után esedékes mintegy egyórás DWP interjúra a következő okmányokat kell eredeti (nem másolat) formában bemutatni:

- current valid passport for each country of nationality,
- passport showing original entry stamp,
- national identity card if you do not have a passport,
- confirmation of employment letter or Contract of Employment,
- one recent pay slip,
- confirmation of current address (rental agreement, utility bill etc.),
- letters from job agencies to show you are actively seeking work if applicable,
- Home Office documents if you do not possess a passport.

Ha a fentiek mindegyikével nem rendelkezünk, akkor az alábbiak valamelyikét kell magunkkal vinni:

- Work Permit,
- Workers Registration documents,
- Driver's Licence,
- Birth Certificate,
- Marriage Certificate,

- Police Registration,
- Medical Card,
- or any other form of ID.

Ha önfoglalkoztatók vagyunk, akkor a szükséges okmányok sora:

- Schedule D taxation form,
- Service Contract,
- invoices,
- Letter from Accountant,
- Letter from Clients,
- business bank account/business card.

Adóazonosító

Amint állásba megyünk, kapunk egy dolgozói azonosítót, esetleg fényképes dolgozói igazolványt vagy belépőt (pass), amely rendszerint arra jó, hogy a munkahelyünkön ki- és be közlekedjünk, esetleg ajtókat nyitogassunk vele (swipe-card, card-key). A munkahely azonban nem ad adószámot, mert adószámot az adóhivatal ad akkor, amikor a Királyságba megérkezünk. Méghozzá úgy, hogy ideiglenes adószámot (emergency PAYE number) ad ki, hiszen nem tudja, hogy majd mennyit keresünk és ténylegesen meddig maradunk. Az ideiglenes adószám (PAYE – Pay As You Earn) lesz az, amire a munkahely levonja a jövedelemadó-előleget, és a TB-járulékot, amely persze az elsőként megkért NI számmal kerül majd összekapcsolásra. Egy év múlva azután a ténylegesen fizetendő adó és a megfizetett adó közti különbséget visszaigényelhetjük, miután adóbevallást adtunk be.

A PAYE gyakorlatilag az adóazonosító vagy adójel, attól függően, hogy milyen adóalanynak számítunk, és on-line is lehet önadózó adóbevallást készíteni a megfelelő honlapon.

Itt fontos megemlíteni, hogy az Európai Unió állampolgáraként a magyaroknak joguk van az uniós országokban az állandó lakhatáshoz (residence) és a munkaviszonyhoz (employment), ahogy ezt egy erről szóló honlap részletesen elmagyarázza.

Ez a kérdés úgy merül fel, hogy sokszor nem világos, mi a jogállása egy, a Királyságban mondjuk négy évig dolgozó, ott véglegesen letelepedni nem akaró magyar állampolgárnak. Ezen az alapon joga van a magyaroknak az Egyesült Királyságba utazni, ott munkát vállalni, ahogy ezt az angol kormány honlapja is mondja.

Vannak azonban bizonyos megkötések, amelyek a munkavállalással kapcsolatosak, és a Királyság korábbi vízumrendszerével magyarázhatók.

Nemzeti azonosító számok (személyazonosító számok) egyébként szerte a világban ismerete-

sek, általában 14–18 éves korban adják ki, sokszor nem is ebből a célból, hanem egyéb igazolás céljára, majd azzá válnak idővel. Ilyen például Amerikában a Social Security Number, de sok helyen a bankszámlaszám is könnyen azzá válhat, tekintve, hogy a bankszámlanyitáshoz szinte ugyanannyi igazoló okmányra van szükség, mint a személyi igazolvány kiállításához.

Anyagi helyzetünk, körülményeink igazolása

Anyagi helyzetünk igazolásához elsősorban meglévő bankszámláinkat tudjuk felhasználni. Most már Magyarországon is lehet a HSBC-nél számlát nyitni, és az jó lesz a Királyságban is. Célszerű olyan bankszámlával rendelkezni otthon, amely egyben internetes vásárlásra jogosító bankkártyát is ad. Ez az első lépés, de sajnos nem elegendő, mert angliai bankszámlával és állandó angliai lakhellyel kell rendelkeznie annak, aki hitelképesnek, magyarul rendezett anyagi körülmények között élőknek szeretne mutatkozni.

Tehát megnyugtató helyzet akkor alakul ki, amikor van állandó angol lakhelyünk és megfelelő angliai bankszámlánk – ezekről részletesen a következőket kell tudni:

„Annyit érsz, amennyi pénz van a bankszámládon” – mint láttuk az előbb.

A bankszámlanyitás talán a legfontosabb, és nem véletlen, hogy a legnehezebb dolog az azonosságunkat szolgáló, támogató okiratok megszerzése folyamatában. A legjobb, ha már Magyarországon megtesszük azt, amit e témában megtenni lehet és érdemes.

Angliában a pénzmosás és a terrorizmus megakadályozására a bankszámlák ellenőrzése és a számlatulajdonosok megszűrése tűnik a legegyszerűbb és legcélszerűbb eszköznek, és valóban, komoly nehézségeket is támaszt az élet azoknak, akik nem jutnak bankszámlához.

A magyar bankkártyahasználat azonban igen költséges lesz, tranzakciónként akár ezer forintos nagyságrendekről van szó. Viszont a magyar bankszámlánkról másképpen aligha tudunk levenni pénzt, ha még a Királyságban nincs újabb bankszámlánk, hogy mondjuk telebankolással az interneten átutaljuk a szükséges összegeket.

A sok angliai bank közül talán a legnagyobbak, vagy a legismertebbek között kell keresni. Az ő ese-

tükben van remény arra, hogy először egy basic account elnevezésű számlát nyissunk náluk, amely semmire se jó, csak arra, hogy pénzünket betegyük és onnan kártyával felvegyük. Haza is lehet vele pénzt utalni, alkalmanként kb. 21 fontért, egyébként pedig a pénz hazaküldése más eszközökkel a küldött összeg kb. tíz százalékának megfelelő költséggel jár.

Az aláírás

Az aláírás (signature, signing) vagy a kézjegy (initials) elvileg szintén része személyi adatainknak, amennyiben az jelenlétünk igazolására, valamilyen írásunk hitelesítésére szolgál. A Királyságban szinte mindenkinek van tanult, kialakult aláírása, amit lépten-nyomon használ. Ugyanígy a kézjegyet is, és ezek a bíróság előtt bizonyítékként szolgálnak. A hitelkártyák esetében azonban változás következett be 2006. február 14-én, és azoknál már csak a PIN-kódos változatok maradtak érvényben, gépi pénzfelvétel esetén. Az aláírás bizonytalansága és a lopott kártyák nagy száma miatt került ki a személyazonosításból. De ha minden alkalommal másképp sikerül az aláírásunk, mint például nekem, mert kézírással ritkán élünk, azzal is bajba kerülhetünk a banknál.

A kézfogás már a Királyságban sem elég erős ígéret, szükség van aláírásra is, de ne felejtjük el aláírás előtt elolvasni, és megérteni azt, amit aláírunk, akkor is, ha nyomtatás előtt már láttuk, vagy felolvasták nekünk. Ugyanis a királyságban a Gallie kontra Lee jogeset alapján az aláírásunk kötelező bennünket a dokumentumban vállaltakra.

A Gallie kontra Lee eset lényege, hogy egy idős hölgyet csőbehúztak, nem azt írta alá, amit mondtak neki, hogy aláír, és hiába hivatkozott arra a bíróság előtt, hogy az az okmány nem róla szól, nem az a tényállás, ez nem segített rajta. Ha egy okmányban hibák fordulnak elő, attól az még érvényben marad, ha tudjuk, hogy milyen okmányt írunk alá, akkor utólag nem tehetünk semmit. De ha teljesen más jellegű okmányt írunk alá, mint amiről a szóbeli megállapodásban szó volt, akkor még van esélyünk a bíróságnál. Azt azonban nem mondhatjuk, hogy nem tudtuk, mit írunk alá, mert azonnal ejtik a keresetet a Gallie kontra Lee esetre hivatkozva.

Személyes adottságaink (ajánlók megítélése szerinti) igazolása

Amíg valaki nem ismer bennünket, kockázatnak tekinti alkalmazásunkat, felvételünket vagy a velünk való kapcsolatba lépést a Királyságban. Ez a körülmények ismeretében érthető is. Magyarországról jövünk, amely néhány éve még ellenséges országnak számított, és ha ma már nem is az, mindenképpen ismeretlennek és kiszámíthatatlannak tartják az onnan érkezőket. Ilyen esetekben van szükség a beutazók, a munkavállalók előéletének ellenőrzésére (vetting) vagy szűrésére (screening). A folyamatnak része lehet ajánlólevelek (letter of recommendation) vagy más néven referencialevelek (letter of reference) bekérése a reménybeli munkahely vagy iskola részéről.

Mivel a Királyságba igyekszünk, angol nyelvű referencialevelekre van szükségünk – a hazai, tehát magyar nyelvű cégektől és egyéb szervezetektől, személyektől. Ez első látásra nehézségnek tűnhet, de ha időben, személyesen, és a megfelelő adatok és (ha kell, nyelvi) segítség megadásával kérjük, megoldható a feladat. Szerencsére a dolgot megkönnyíti, hogy a web tele van megfelelő forrásokkal, amelyek közül néhányat hátul idézünk. A referencialevél az önéletrajzból hiányzó munkahelyi vagy gyakorlatot igazoló egyéb referenciákat (hivatkozásokat) pótolhatja, hitelességünket erősíti, igazolja.

A referencialevél azt a célt is szolgálja, hogy személyünkkel kapcsolatban eloszlassunk indokolatlan feltételezéseket és megalapozatlan kétélyeket. Beszerzése általában a következőképpen történik: a potenciális munkaadó megkéri a referenciát adó személyt (referee), pl. a volt főnök nevét és telefonszámát, majd annak birtokában felhívja őket, hogy véleményt kérjen rólunk. A telefonhívás után levélben ugyanezt megismétli, és vagy egy kérdőívvel fordul a volt munkaadóhoz, vagy elfogadja annak szabad folyású válaszát. De az is előfordul, hogy egy már megírt, személytelen, általános címzettnek szóló (To Whom It May Concern) ajánlólevelet is elfogadnak. Ez utóbbi esetben nyilvánvalóan könnyebb a dolgunk, mert általában nehezen lehet a volt munkahelyeket e fontos dokumentum elkészítésére rávenni, főleg, ha angolul sem tudnak.

Kitől kell beszerezni referenciákat? Azoktól, akiktől feltehetően „jó jegyet” kapunk. Egyébként pedig nem mindegy, mert az angolok ebből a szempontból a következő beosztásokat tartják erre a célra megfelelőnek: az aláíró lehet cégve-

zető (vice president), osztályvezető (department manager), felettes munkahelyi vezető (supervisor), munkatárs (coworker), beosztott (subordinate) vagy ügyfél (customer).

Ha nincs munkahelyi gyakorlatunk, vagy csak kevés van, akkor minket jól ismerő egyetemi oktató (professor), középiskolai tanár (teacher), orvos, ügyvéd, egyházi személy (minister) és vállalati vezető tisztségben lévő személy (executive) ajánlásai jöhetnek szóba.

Ha nem munkahelyi célból, hanem továbbtanulásra való jelentkezés céljából van szükségünk ajánlólevelekre, akkor a helyzet kissé más. Általában két-három ajánlólevélre van szükség összesen, attól függően, hová igyekszünk. Az ajánlók körébe itt is azok a korábbi tanárok, oktatók, munkaadók tartoznak, akik ismerték munkánkat és teljesítményünket. Az iskolák esetében a munkahelyi ajánlóknál többet ér a volt tanárok véleménye, amely várhatóan a bizonyítvány nem szöveges értékeit, eredményeit kiegészíti, és ha kell, „felkerekíti”.

A „jó emberről szóló jellemzések” (Personal vagy Character Reference Letters) is hasznos eszközök, ha az egyéb források bedugulnak. Példát egy ilyen szövegre a mellékletben megjelölt honlapon találhatunk. Ilyen leveleket nem korábbi munkaadók, hanem ismerősök írnak, és lényege az ajánlás szinte mindenféle munkára, célra és alkalomra, a legvalószínűbb szerzője pedig volt angoltanárunk lehet.

Fontos: ha munkahelyünket elhagyjuk, akkor ne felejtünk el tőlük azonnal referencialevelet kérni, hogy ezzel a későbbi ilyen irányú erőfeszítéseinket megkönnyítsük. Ez vonatkozik lakásunkra, szállásadónkra és iskolánkra is.

Büntetlen előéletünk (politikai megbízhatóságunk) igazolása

A „politikai megbízhatósághoz” tíz éves angliai lakóhely és tartózkodás szükséges, illetve a felmerek angliai, brit állampolgársága. Ez a körülmény a kormány egyik szupertitkos lehallgató állomásának munkakügyi torborzójából derül ki, ugyanis nem jöhet számításba olyan ember jelentkezése, aki ezeknek a kritériumoknak nem felel meg. (Miután minden telefonbeszélgetést mindig rögzítenek vagy lehallgatnak, komoly dosszié-irodalma lehet minden, a Királyságban tartózkodó embernek.) A tízéves nyilvántartás egyébként általános, a bűnügyi nyilvántartásból is ekkor kerülnek ki az érintettek.

A politikai véleményekkel itt mégsem foglalkoznak különösebben, hacsak az a terrorizmussal nem hozható összefüggésbe. Annak gyanújával azután minden formalitást és törvényességet nélkülözve is őrizetbe kerül az ember, vagy akár le is lövik. Ezért nem ajánlatos magyar Bomba reklámfeliratú pulóvert vagy táskát viselni, illetve nyilvános helyen arab zenét, beszédet hallgatni rádióból, telefonból stb. Viszont ha túl nagy a fejünk, és nem lehet rá bukósiskot kapni, térjünk át a szikh vallásra, amelynek képviselői turbánt viselnek, és máris motorozhatunk, vagy a muzulmán vallásra, ahol a nők csadort viselnek, ez esetben bemehe-tünk egy bankfiókba is, míg bukósiskban nem.

HA BRIT ÁLLAMPOLGÁRSÁGRA VÁGYUNK

A brit kormány publikálta azokat a kötelező teszteket, amelyeken az angol állampolgárságot meg-pályázó külföldieknek át kell menniük. Ezek arra szolgálnak, hogy az illető képet adjon arról, mennyire ismeri az angol szokásokat és életmódot.

Sok angol megbukna ezen a vizsgán, mert pl. fogalma sincs az angol államegyházról (Church of England), illetve a teszt gyakorlatilag azt sugallja, hogy milyen értékeket vall magáénak a kormány.

A témák közt szerepel az angol tájszólások vagy akcentusok felismerése, a Church of England szerepe és egy sor más kulturális kérdés. A teszt feleletválasztós, 45 perc alatt kell 24 kérdésre válaszolni, és kb. 75%-os siker esetén megy át az ember, és kaphat állampolgárságot, ha egyéb feltételeknek megfelel.

Aki megbukik, többször is újra próbálkozhat, amíg át nem megy. A vizsgára való felkészülés forrása, a „tananyag”, amelyből kb. 90 van az országban, és amit nem lehet bevinni a vizsgahelyre: *The Life in the UK Handbook*.

Ezekről a tesztekéről és a brit állampolgárság megszerzéséről bővebbet a megfelelő weboldalon olvashatunk.

Ki kaphatja meg?

Ahhoz, hogy valaki angol állampolgár (British Citizen) lehessen, több kritériumnak kell megfelelnie, amelyekről az alábbiakban szövelünk. Az illető körülményeitől függ, hogy kinek-minek kell megfelelnie; általános szabály, hogy csak olyan kérelme-

zóról lehet szó, aki legalább három, illetve öt éve lakik, tartózkodik az Egyesült Királyságban.

Ha a kérelmező legalább öt éve lakik az EK-ban:

- legalább egy évre (12 hónapra) szóló Indefinite Leave to Remain (ILR) vízumra van szüksége;
- az elmúlt öt évben 450 napnál többet nem lehetett külföldön (az EK-n kívül) tartózkodnia, és az elmúlt 12 hónapban 90 napnál többet nem tartózkodhatott a határon kívül;
- a kérelem időpontjában 18 évesnél idősebbnek kell lennie;
- épeszűnek kell lennie.
- Ha megkapja az állampolgárságot, akkor továbbra is az EK-ban szeretne élni.
- Megfelelő szinten kell tudnia angolul (vagy walesi vagy gael nyelven).
- Rendes embernek kell lennie (be of good character).

Ha a kérelmező három éve van az EK-ban:

- Indefinite Leave to Remain (ILR) engedéllyel rendelkezik és *házastársának angol állampolgárnak kell lennie*.
- Az elmúlt három évben 270 napnál többet, az elmúlt 12 hónapban 90 napnál többet nem volt, nem tartózkodott külföldön;
- a kérelem időpontjában elmúlt 18 éves;
- épeszű.
- Ha megkapja az állampolgárságot, akkor továbbra is az EK-ban szeretne élni.
- Megfelelő szinten kell tudnia angolul (vagy walesi vagy gael nyelven).
- Rendes embernek kell lennie (be of good character).

Egyéb utak és módok az állampolgársághoz (British Naturalisation)

Right of Abode (az itt lakáshoz való jog): Azok a brit állampolgárságot kérelmezők, akik 1983. január elseje előtt külföldön születtek angol (brit) anya gyermekeként, regisztráció formájában kérhetnek brit állampolgárságot. Akik már rendelkeznek a *Right of Abode* típusú (lakhatási) joggal és annak már több mint öt éve birtokában vannak, szintén kaphatnak regisztráció vagy befogadás (naturalisation) révén brit állampolgárságot.

Brit szülők gyermekei: Az EK-n kívül élő, brit állampolgárságú apák gyermekei is jogosultak a brit állampolgárságra.

Minden olyan iratról, amelyet Magyarországról beszerzünk és az angol hatóságoknak beadunk, ké-

szítsünk másolatot, és a másolatokat őrizzünk meg, mert a Királyságból ezeket nehéz lesz még egyszer beszerezni, ha szükségünk lesz rájuk, mondjuk azért, mert másfajta munkaengedélyért kívánunk folyamodni. Ezen kívül is lehet rájuk szükségünk, hiszen az eredeti iratokat sokszor hosszabb ideig nélkülöznünk kell. Végül vannak olyan események, pl. a bankszámlanyitás, hitelkártya-kérelem, amelyek csak később válnak aktuálissá, de amelyekhez ismételtlen ugyanezek az okiratok szükségesek.

Megkülönböztetés

Angliában és Walesben a törvény tiltja, hogy a munkaadó különbözöképpen bíráljon el embereket nemük, nemzetiségük, fajuk, színük vagy etnikai hovatartozásuk, a fogyatékoságuk, a vallásuk vagy a szexuális érdeklődésük szerint. Azt is kimondja a törvény, hogy azonos munkáért a nőknek és a férfiaknak azonos fizetség jár. 2006-tól az életkor alapján sem lehet az emberek közt válogatni, egyenlően kell kezelni a fiatal és az idős dolgozókat. Akkor mégis mi szerint van különbség az emberek között vagy az emberek kiválasztásában? – kérdezhetik joggal.

Pénzünk, vagyoni állapotuk különbségét semmi sem tiltja, az a *legtermészetesebb* különbség két ember között. E szerint állandóan különbséget is tesznek köztük, a piac szegmentálása is erről szól. Legfeljebb ezt egyénileg nehéz megemésztetni.

A munkába állás során azonban mégiscsak más tulajdonságok számbavétele a fontos, nevezetesen az iskolai képzés, a szakmai végzettségek és a bizonyítványok. Ez az egyik legzűrösebb, legnehezebben megragadható és összehasonlítható terület bármely két kultúra vonatkozásában. Erről részletesebben a munkáról szóló fejezetben írok, most csak annyit, hogy még ez sem elegendő a válogatásnál, mert ott ma már inkább a személyi adottságokon és készségeken (personal skills) van a hangsúly. Ebben a formában lehet, hogy soha elő sem kerülnek az iskolai oktatás előírt tananyagának tanítása során, mégis sorsdöntőek. Az angol ábécé szerint ezek a személyes készségek a következők:

- magabiztosság (assertiveness),
- hivatalos és üzleti levelezésben való jártasság (business writing),
- tanításra és tudás személyes átadására való képesség (coaching and mentoring),
- konfliktus elsimításra való képesség (conflict resolution),

- döntésképeség (decision making),
- érzelmi intelligencia (emotional intelligence),
- magánélet pénzügyeinek intézési képessége (finance for non-finance staff),
- emberekkel való kapcsolatteremtés készsége (interpersonal skills),
- idegennyelvek tudása (languages),
- másokat vezetni tudás készsége (leadership),
- a média használatára való képesség (media skills),
- az NLP ismerete (neuro-linguistic programming),
- előadókészség (presentation skills),
- probléma megoldókészség (problem solving),
- feszültségtűrő készség (stress management),
- az idővel való bánni tudás készsége (time management).

Ezeket a készségeket az emberek legtöbbször munka közben, vállalati vagy azon kívüli tanfolyamokon, tréningeken sajátítják el, szerzik meg. A Királyságban mi is szert tehetünk rájuk, ha erre eddig nem lett volna módunk. De jobb, ha már most nekikezdünk.

A munkavállalással kapcsolatos regisztráció az EEA1 számú nyomtatvánnyal történik, ezt a nyomtatványt kell kitöltenie a Királyságban vállalkozóként boldogulni akaróknak és a Residence Permit-et kérőknek is, akik egy évet már ledolgoztak itt. Az űrlapon szerepelnie kell az angliai munkáltató adatainak, a lakcímnek, vállalkozás esetében igazolni kell a bérelt üzleti telephelyet, be kell mutatni a szerződéseket, a bankszámla-kivonatokat, a számlákat és az auditált mérleget, valamint a NI számot. A tartózkodási engedély kérés esetén a vállalatnak kell igazolnia az elmúlt 12 hónapot, mellékelni kell a munkaszerződést és a bérelszámfejtési kimutatásokat is.

Az angliai munkavállalás kapcsán a magabiztosságra legalább az önbizalom látható mértékéig szükség van, mivel azt az embert, aki gyámoltalan, bátortalan vagy bizonytalan, nem veszik fel állásba.

A hivatalos és üzleti levelezésben való jártasságra azért van szükség, mert elképesztő méretű levelezést lehet vagy szükséges is folytatni, amihez kisebb irodát kell fenntartani szkennelvel és fénymásolóval kombinált nyomtatóval felszerelt számítógépes konfiguráció segítségével.

A tanításra és a tudás személyes átadására való képességre azért van szükség, mert a munkaadó elvárja, hogy a honfitársaink betanításánál, nyelvi vagy egyéb beilleszkedési nehézségeinek megoldásában egymást segítik.

A konfliktus elsimításra való képességre azért lesz szükségünk, mert magyarként is különbö-

zók, nem egyformán jól és könnyen alkalmazkodó emberek vagyunk, akik hamar összekülönböznek. Nem úgy, mint a lengyelek, akik szépen megférnek egymással és összetartanak.

A döntésképeségre azért van szükség, mert erre a társadalomra az jellemző, hogy percenként tucatnyi döntést kell meghozni a munkában, a vásárlásnál és a közlekedésben is.

Az érzelmi intelligenciára azért van szükségünk, mert ha hamar felkapjuk a vizet, könnyen otthagyjuk a fogunkat valamelyik utcasarkon a visszaszólásért.

A magánélet pénzügyeinek intézési képessége azért fontos, mert be kell rendezkedni arra, hogy eligazodjunk a számlák és a reklámok, a fizetések és a vásárlási ajánlatok között. Tudnunk kell, hogy mennyi tartalékra van szükségünk, és hogy mihez kezdünk, ha hirtelen kitesznek az állásból vagy megbetegszünk.

Az emberekkel való kapcsolatteremtés készsége azért nem elhanyagolható, sőt, fejlesztendő, mert enélkül nem tudunk se nyelvet tanulni, se dolgozni.

Az idegennyelvek tudása esetünkben azt jelenti, hogy ha tudunk németül vagy oroszul, akkor akár azonnal jobban fizető álláshoz juthatunk.

A másokat vezetni tudás készségére azért van szükségünk, mert a legtöbb angol munkás dominálni akar, de nincs meg a vezetői készsége, hiányzik belőle valami, általában a kommunikációs készség és a műveltség is, ahhoz, hogy munkahelyén előléptetve vezetővé válhasson.

A média használatára való képességre azért van szükségünk, mert el kell tudni adni magunkat, illetve hirdetni kell, nyilatkozni kell alkalmanként, amely szokatlan lehet angolul.

A NLP ismerete főleg azoknak jön jól, akik emberekkel dolgoznak, vagy akiket érdekelnek az emberek. Az előadókészségre azért van szükségünk, mert még a legegyszerűbb munkás is jó színész, jól tudnak előadni, és hozzájuk képest le vagyunk maradva.

A problémamegoldó készségre azért van szükségünk, mert igen sok problémánk lesz, és ezeket nehezebb megoldani angol nyelven.

A feszültségtűrő készség elengedhetetlen, mert nagy stresszel jár a beilleszkedés, a megfelelés, vagyis a helyzettel való megbirkózás.

Az idővel való bánni tudás készsége éppen ezt a stresszt segíti csökkenteni.

*

Életvezetés

Mivel nem célozom senkit sem elijeszteni, saját rossz tapasztalataimból általában nem idézek, legfeljebb annyit, hogy pl. egy év alatt nem sikerült egy működési engedélyt megszerezni, többek között azért, mert a munkáltató cégem és a főhatósága egy év múlva közölte, hogy elveszett náluk az útlevelem. Az útlevél elvesztése a valósággal való szembesülésnek fájdalmas formája. Az útlevelekkel való visszaélés (identity theft) példa ellenére sem kell azt gondolnunk, hogy az minden, a Királyságba utazó számára reális veszély. De mivel az eset következményei nagyon is reálisak, ezt a helyzetet realitásként kell felfognunk, nem szabad elhessegetnünk valótlanul vagy elképzelhetetlenként.

Érdemes erről – a jövővel szembeni elvárások kérdéséről – egy kitérőt tennünk. A mindennapi életben a helyzet – a helyzetünk – megítélése nemcsak a jelenünkre van hatással, hanem egy sor helyzetmeghatározás, értelmezés után már egész életvitelünkre és személyiségünk alakulására is. A személyes, a szubjektívnek nevezett benyomásaink a nagyvilág, így a Királyság felfedezésében is szerepet kapnak, és hajlamosak vagyunk arra, hogy azt lássuk meg itt is újonnan, amihez eddig vagy már otthon hozzászoktunk. Másképpen szólva, belevetítjük az itteni képekbe meglévő érzéseinket és ismereteinket: jellemző erre például, hogy számos otthoni alakhoz hasonlító arcot fogunk majd az utcán lépten-nyomon felfedezni.

Ehhez hasonló jelenséget a tudományos kutatás is ismer, amely azt mondja, hogy amikor az ember egy jelenséget vizsgál vagy mér, akkor egy adott eredményre számít, azt reméli, és tudat alatt úgy értelmezi, vagy úgy érti félre az adatokat, hogy azok az ő reményeit igazolják. De tovább megyek, ehhez hasonló jelenség ismeretes az orvostudományban is, noha okát nem ismerjük, ott ezt placebo-hatásnak hívják. A placebo (jelentése: örömet fogok neked okozni) a gyógyszerek nem specifikus hatásait nevezi meg, azt írja le, hogy a betegek tüneteinek egy egyébként hatás nélküli kezelés hatására elmúlnak, mivel a beteg azt reméli, arra számít, vagy azt várja, hogy meggyógyul tőle. Ilyen erejűnek szokták tekinteni a környezetváltozást is.

A várakozás befolyása a kimenetelre, a jövő alakulására persze máshol is előfordul: az oktatásban és nevelésben ismeretes a Pygmalion- vagy Rosenthal-effektus. Ez a név olyan helyzetekre vonatkozik, amikor a tanulók azért teljesítenek jobban, mint mások, mert azt várják el tőlük. A különbség mértéke akár

kétszeres is lehet. Szükségünk lesz tehát valakire, aki vágyik a mi sikerünkre. Ez a tény magyarázza általában a hívők bizakodását, és a jó hírt hozók (evangelium – örömhír) erejét vagy népszerűségét is. (Régen végeztek a rossz hírt hozókkal, manapság a politikában nem szokták azonnal bejelenteni a rossz hírt.)

Ezért igyekszem olyan dolgokról írni, amelyek segítenek a pozitív várakozó álláspontot kialakítani és fenntartani, annak ellenére, hogy nem tagadható, számtalan rémtörténet is ismert, és egy csomót én is ismerek, saját élményként. Ezek mégsem tartoznak ide, mert aki munkát akar vállalni, azt a személyes találkozás során úgy nézik meg, hogy elég bizakodó-e (confident), és okvetlenül azt fogják kettő közül felvenni, akiről ezt a látvány alapján elhiszik. Ha tehát elindulunk, úgy induljunk el majd, hogy ráhangoljuk magunkat a jó események, a jó kimenetel reményére, és ettől az esetleges nehézségek sem téríthetnek el bennünket.

Reflexió – gondolkodás egyedül

Amikor a mindennapok során, szabad- vagy pihenőidőnkben elgondolkozunk saját tetteinken, helyzetünkön vagy akár egész eddigi életünkön is, akkor reflektálunk, vagyis „visszahajlunk”, önmagunk elé tükröt tartunk, és abban saját dolgainkat vizsgáljuk. Nagyon sokat segít, ha másokat is tudunk erre használni, de meg kell tanulnunk egyedül is reflektálni, elgondolkozni azon, amit tettünk vagy teszünk. Érdemes erre minden nap – reggel vagy este – akár egy órát is szánni.

Ránk, a Királyságban zajló élet és az ott élő emberek megfigyelőire hatni fog a megfigyelt valóság, és meghatározza azt is, amit erről a valóságról meg tudunk fogalmazni. De ezzel egyidejűleg mi is elkezdünk hatni a környezetünkre, és ha a mi beszámolóinkban mások az angolok, vagy az angolok elmondásaikban minket másképpen látnak, mint más magyarokat, akkor annak az az oka, hogy másoktól különböző személyiségűek, más emberek vagyunk. Vagyis újból oda jutottunk, hogy a valóság nem független a megfigyelő részvételétől, ahogy ezt egyébként még a fizikában (és a matematikában is) tanulhattuk.

Miként lehet vagy kell önéletrajzot írni angolul, és hogyan menedzseljük, terelgessük önmagunkat egy idegen környezetben? Pontosabban fogalmazok, ha azt írom: hogyan próbáljunk megbirkózni a felmerülő nehézségekkel (coping), hogyan lehet kibírni nagyobb dráma nélkül, hogy nem vagyunk otthon akár néhány évig is? Ez következik most.

1. TÁBLA
Férfias és nőies tulajdonságok angolul

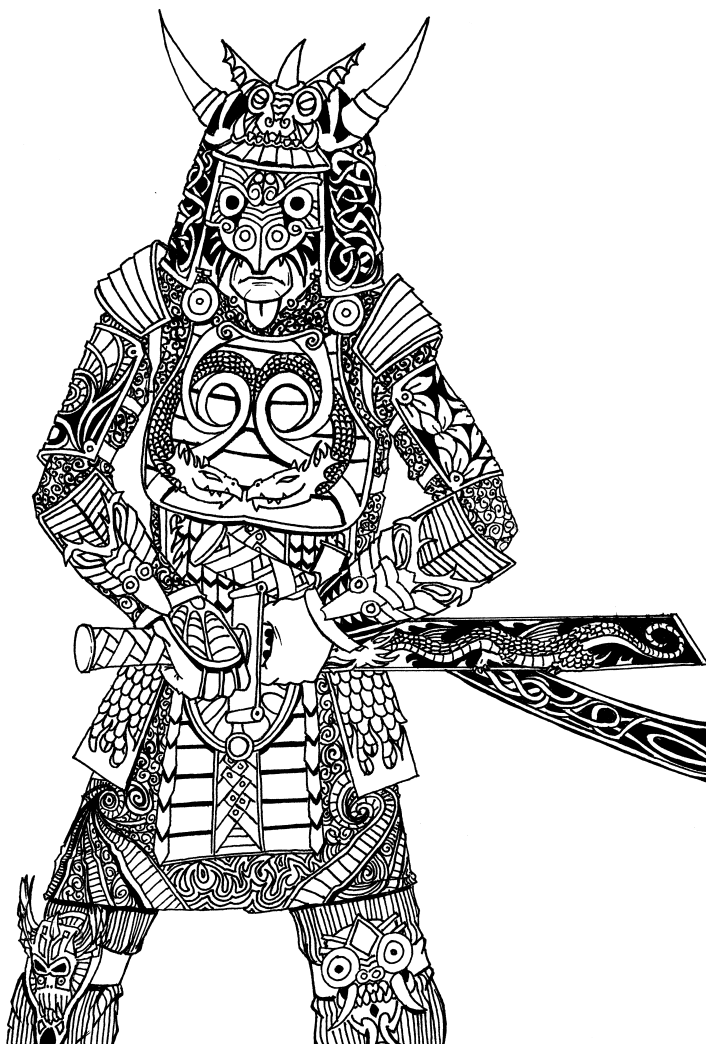
Férfias	Nőies
Acts as a leader	Affectionate
Aggressive	Cheerful
Ambitious	Childlike
Analytical	Compassionate
Assertive	Does not use harsh language
Athletic	Eager to soothe hurt feelings
Competitive	Flatterable
Dominant	Gentle
Forceful	Gullible
Has leadership abilities	Loves children
Independent	Loyal
Individualistic	Sensitive to the needs of others
Makes decisions	Easily shy
Masculine	Soft-spoken
Self-reliant	Sympathetic
Strong personality	Tender
Willing to take a stand	Understanding
Willing to take risks	Warm
	Yielding

3

AZ ÖNÉLETRAJZÍRÁS ÉS ÖNMAGUNK MEGFARAGÁSA

Kérdés: „Ki nevezhető normálisnak?”

Válasz: „Akit nem ismerek eléggé.”

Dr. Kuntz Elemér pszichiáter főorvos

AZ ÖNÉLETRAJZ

Személyi adataink megadásával szorosan összefügg az önéletrajzunk is, de más célt szolgál. Az önéletrajz (Curriculum Vitae vagy CV) írásáról számos helyen lehet már tanácsokat olvasni, én itt a következőket szeretném elismételni angliai források alapján.

Valójában senki sem veszi készpénznek azt, ami a CV-ben szerepel, mivel az a munkaerőpiacon elsősorban reklám, marketing eszköz. Azért van rá szükség, hogy valamely cég álláshirdetése kapcsán behívjon bennünket egy beszélgetésre vagy interjúra, és annak alapján ítélje meg véglegesen alkalmasságunkat. Az önéletrajz így kevesebb életrajzi adatot, de más tényeket (pl. az elérhetőséget), sőt korábbi teljesítményünkről számszerűségeket is tartalmaz. Lényeges, hogy formailag is, és angolság szempontjából is jól készítsük el. Az első adat a saját nevünk, itt készüljünk fel annak esetleges szokatlansága, helyesírása vagy kiejtése miatti problémákra, illetve az angol névhasználati szokásokra.

A Királyságban mindenkit keresztnévén szólítanak, azon a néven jelentkezik be az idegen is a telefonon: ez a természetes. Az esetek többségében az emberek, a szomszédok és a kollégák sem ismerik a másik vezetéknevét. Főleg a külföldi nevekkal van bajuk: azokat azután végképp nem tudják elolvasni vagy kimondani. Ez az egyik oka annak, hogy a Királyságban számos bevándorló nevet változtat. Az erről szóló hivatalos okirat neve angolul deed poll. Magyarként egyébként főleg a házasság folytán felvett nevek okozhatnak értelmezési problémákat az iratainkon, no meg a fránya ékezetek.

Mi a CV?

Az angol nyelvű önéletrajz (Amerikában Resume) az ember életének munkában töltött szakaszáról, és egyéb, azzal kapcsolatos adatokról szóló szerzői írás. Ebben a műfajban is személyünk egyediségét kell hangsúlyoznunk. Be kell mutatnunk, hogy milyen pótolhatatlan vagy ritka értékekkel rendelkezünk egy potenciális munkaadó számára. Ezeket az értékeket vagy tulajdonságokat kell a megfelelő számban és sorrendben összeválogatni.

Milyen legyen?

Azt írjuk le benne, mire vagyunk képesek, mit értünk el, mit tudunk, lehetőleg pénzben kifejezett értékben. A múltunkról szólva a szakismerteinket, végzettségeinket, gyakorlatunkat, erős oldalainkat, elért eredményeinket és teljesítményeinket kell részletezni. Ha lehet ezeket „forintosítani” vagy számszerűsíteni, ne szalasszuk el a lehetőséget.

Csak a megpályázott állással kapcsolatba hozható tényeket válogassuk össze. Nézzük meg, hogy milyen kulcsszavakat tartalmaz a hirdetés, melyek illenek ránk, és köszönjenek vissza ezek a kifejezések az életrajzunkban. Következésképpen sose adjuk be ugyanazt az írást több helyre, hanem dolgozzuk át a különböző munkaadók igényei szerint.

A szöveg egyébként legyen (angolul) hibátlan és tetszetős. Írjunk hozzá kísérőlevelet (covering letter)! Ne túlozzunk. Legyünk pontosak, és tegyük a szöveget egy kicsit színessé, életszerűvé, hogy el tudják képzelni a CV íróját is!

Legyünk rövidek és világosak! A továbbításra használhatunk e-mailt is, ha ügyelünk az elektronikus levél formájára. Ha fájl mellékletként továbbítjuk, ne valami ritka formátumban, hanem az ismert fájlkiterjesztésekben küldjük el.

Fényképet ne tegyünk bele. Egyébként is attól igen nagy terjedelmű lesz az önéletrajz, és úgy is csak rtf formátumban lehet elküldeni.

A CV felépítése

Akkor jó, ha van benne

1. bevezető szakasz a vitális (alap-) adatokkal,
2. összefoglaló a legfontosabb képességeinkről, adottságainkról (competences),
3. felsorolás az iskolai végzettségünkről és a szak-képzettségünkről (qualifications),
4. részletezés munkahelyi gyakorlatunkról vagy az eddigi karrierünkről (work experience, accomplishments).

A sorrend mindig a hangsúlytól függ!

ÖNMAGUNK MEGFARAGÁSA

Ma az emberek menedzselik, jól pozicionálják magukat, régebben ezt önadminisztrálásnak hívták. Szólás és vicc volt a „tudni kell magunkat adminisztrálni is” kifejezés. Ehhez azonban az szükséges, hogy ismerjük magunkat. Az önmegismerés mások segítségével történik, hiszen azok és olyanok vagyunk, amilyenek a tükörben látszunk, és a környezetünkben mindenki ilyen tükörnek számít.

A Királyságban a tükör mást mutat, mint otthon. Szinte mindent, egész személyiségünk felépítését és megmutatását – idegen nyelven – előről kell kezdeni, tulajdonságainkat bizonyítani kell tudni. Ez lesz az alkalmazkodás iskolája, amelynek szorgalmi idejét elneveztem „önmagunk megfarcása” időszaknak.

Nyelvi megjelenésben ez azt jelenti, hogy szókincsünket a személyes tulajdonságokat feltáró melléknevekkel és élettörténetünket leíró igékkel és határozókkal kell kibővíteni. A „valós” helyzet, állapot megismerése mellett természetesen szükségünk lesz arra is, hogy azokat a szavakat is megtanuljuk, amelyek az álláshirdetésben szerepelnek. Ezek lesznek a jelöltek személyi adottságait és képességeit illető munkaadói követelések. Ezeket kell megvizsgálni, hogy magunkra húzhatjuk azokat, amelyek ránk illenek, és elhagyjuk azokat, amelyek nem. Azt kell láttatnunk, hogy erősségeink nem szűkek ránk, de nem is lötyögnek.

Az adott állástól függően a személyiségünkre a munkaadók úgy kíváncsiak, hogy vagy tesztet íratnak, vagy egyéb kiválasztási eszközt használnak. Más esetekben próbamunkára fognak, vagy próbaidőre (probationary period) alkalmaznak bennünket. Az érdeklőket, hogy mennyire vagyunk képezhetők, vagy saját szempontunkból nézve: tanulásra képesek. Az egyszerű vendégmunkás tu-

lajdonságait nem szokták a személyisége össze-tevőinek szempontjából vizsgálni, csupán azt mérik fel, mekkora kockázatot jelent a vállalati vagy egyéb biztonságpolitika szempontjából, illetve elég egészséges-e az adott munkakör betöltéséhez.

Mivel sem nem, sem faj, sem életkor, sem egészségi állapot szerint nem szabad a Királyságban diszkriminálni (ami nem jelenti azt, hogy nem tesszik meg), a felvételi kérdőíves papírozásnak csak elvi jelentősége van. Aláírásunkkal ugyanis biztosítékot adunk arra, hogy bármikor perbe foghatók legyünk, ha abban valamit lényegeset elhallgatunk, vagy másképpen írtunk. És itt a pertől nagyon félnek az emberek. Válasszunk tehát olyan munkaadót, amely fennhangon hirdeti magáról:

We are an „Equal Opportunities Employer”, and do not discriminate unlawfully on the grounds of sex, race or ethnic and national origins. A fenti ismérveken túl 2006 októberétől életkor szerint sem szabad diszkriminálni, így jó eséllyel helyezkedhet el a Királyságban a hatvanas évei elején járó férfi is. Sőt, ha egészséges, a 65 éves nyugdíjkorhatárt jelentő évein túl is dolgozhat még három, vagy több évig. Hatvanöt éves kor után nem kell tb-t fizetni, a gyógyszer már hatvan évtől ingyenes, és vannak más előnyei is az ilyen kései kalandozásnak.

IGÉNYEK, TESZTEK, KÉRDŐÍVEK

Lássunk néhány megfogalmazásra példát a hirdetésekben keresett tulajdonságokra, különböző nyelvi formába öntve. Ezek többnyire egymással párokban vagy nagyobb kombinációkban fordulnak elő. Ne felejtjük el, hogy ezek relatív igények! Ha sok a jelentkező, akkor sok a kíváncsalom, és részletes a specifikáció. Ha kevés, akkor egyszerű képletekkel is beérik. Tehát most éppen általában így szólnak angolul a jelöltekről:

BE action and result oriented, active, adaptable, an ideal team player, committed to achieving, conscientious, dynamic, enthusiastic, familiar with ..., financially astute, fit, highly numerate. Honest, passionate, practical, reliable, resourceful, strongly (customer, etc.) focused.

BE ABLE TO communicate well at all levels, demonstrate creativity and flexibility, enjoy working in a ... environment, influence and negotiate at all levels, liaise with a ... community, show initiative, work flexible hours, work shifts and nights.

MUST HAVE a ... background, ability to lead a team of ..., ability to resolve issues in a customer focused

manner, ability to respond effectively to deadlines, ability to take responsibility for ..., ability to work accurately (in an open-plan environment), ability to work under pressure and to tight deadlines, an analytical mind, an experience of ...

an eye for details, an understanding of ..., effective communication skills, both written and verbal, excellent computer skills, excellent customer care skills, experience in ..., experience of managing their self and own workload, full and clean driving licence, good presentation skills, minimum of ... year of experience as a ...,

strong organisational and negotiating skills, talent for customer service, the drive to succeed, the knowledge of ...

Ezekből kell kiválasztanunk a ránk illő jellemzőket. Amiről eszembe jutott egy angol vicc.

– Mi a különbség egy miniszterelnök és egy áruházi bevásárlókocsi (trolley) között?

– Well, a trolley *has a mind of his own*. (Vigyázat, szólás!)

Az egészségügyi alkalmasság

Majdnem biztos, hogy minden munkáltató kitölteti velünk az egészségügyi állapot felmérő (státusz) kérdőívet. Ez azt a célt is szolgálja, hogy ha eltitkolunk valamit, akkor a később felmerülő probléma esetén e mulasztásra hivatkozva gond nélkül megszabadulnak tőlünk. Az általános, vállalati egészségi állapotfelmérés (vagy körzeti vagy munkahelyi orvosi anamnézis) kérdései a 2. táblázatban találhatók (54. oldal).

Kiutazásunkkal kapcsolatosan előfordulhat, hogy meglepjük vele környezetünket, és megütöztetést is keltünk. Még olyan vélemény is elhangozhat, hogy nem vagyunk épelméjűek, amiért nekivágunk az ismeretlen és veszélyes Királyságnak. Amikor megérkeztünk, akkor valóban, nekünk is lesznek furcsa tapasztalataink az emberekről és a környező világról, amiket nehéz helyre tenni, beilleszteni korábbi ismereteink közé. Az angolok, a szigetlakók viszont a mi viselkedésünket, ételeinket, italainkat és szokásainkat fogják furcsállni. Vagyis igen hamar előkerül a normalitás kérdése: hogy ki az, aki tulajdonképpen normális, és mi az, hogy normális egyáltalán. Normális angol ugyanis 20 mérföldnél messzebbre nem megy el állásba.

Ki az épeszű?

Az ember arra hajlamos, hogy a szokatlant, a vele össze nem hasonlítható *idegent* nevezze *nem normálisnak*. De a normalitásnak, bár kultúrafüggő, ennél tárgyilagosabb kritériumai vannak, úgy mint: érzelmi érettség, felnőtt, nem gyerekes érzésvilág, realitás- vagy valóságérzék, racionalitás vagy ésszerű viselkedés, és a személyiségjegyek integrációjára való képesség. Az összeszedettség, a rendezett gondolatok és érzelmek, vagy másképpen a gondolatok és a viselkedés rendezettsége, kiismerhetősége a fontos.

Ezzel ellenkezőként mutatkoznak meg a személyiség rendellenességei, a nem normális jegyek, amelyeket valaki önmagában, vagy az illető környezete benne vagy elfogad, vagy nem. Gyakori, hogy a betegségnek tekintett szimptómák idővel meggyógyulnak. De az is lehet, hogy az illető marginalizálódik, „nem normálisként” kizsorul az adott társadalomból, közvetlen társadalmi környezetéből. (Pl. otthagyja a családját, elmegy vidékre, külföldre, stb.)

Ezeket a „beteg” reakciókat kiválthatja a társadalom szerkezete, az illető totális elnyomása, kiszolgáltatottsága és élete irányításának lehetlensége. De kiválthatja valamilyen etnikai eredetű, valamilyen csoport iránti fanatikus lelkesedés vagy gyűlölet is. Továbbá insane-nek lehet tekinteni a vallási eredetű jelenségeket, mint pl. a révület, az extázis (a sámánokban) is, és végül előfordulhatnak az emberekben egyéni (idioszinkretikus) bizarr, különleges, ismétlődő, atipikus érzések és tudati állapotok is.

Nyugodjunk meg, az, hogy valaki elmegy kétezzer kilométer távolságra dolgozni, mert otthon nem tud megélni, az nem az ő személyére vonatkoztatva veti fel a normalitás kérdését. Nem kétséges ugyanis, hogy negyvenöt év tervezett jövő és *tudományos társadalomépítés*, majd utána az előkészített, megindokolt és nemzetközileg ellenőrzött gazdasági reformok és megújítási törekvések eredményeképpen jutottunk a mostani nehéz egyéni helyzetekbe.

Akit a kérdés részletesebben érdekel, annak ajánlom, hogy olvassa el az irodalomjegyzékben is megtalálható *Sane Now* című könyvet vagy annak megjelent ismertetőjét, hogy a normalitással kapcsolatban néhány új gondolatra is szert tegyen. Hozzáteszem, hogy a családterápia ismeretkörből tudom, hogy az, aki megbetegszik, sokszor nem tehet róla, mert a családja, vagyis a környezete betegíti meg. Mit sem segít rajta, ha onnan kiemelve

rendeződik az egészsége, ezért azután hazamegy, hogy rosszabb esetben otthon újból megbetegítsék.

Hasonlóképpen, ha egy országból rendszeresen, kétszáz éve szinte folyamatosan mennek el emberek, ott nem az egyes embereket kell hibáztatni, hanem az össznépeséget, amely olyan vezetők kiemelkedését és nemzetközi kapcsolatokat tesz lehetővé, amelyek katasztrofálisak a többségre. Nincs ugyanis olyan védekező, ellenőrző rendszer a társadalomban, amely a beteg lelkűket és bomlott agyúakat kiszűrné. Nem úgy a Királyságban! Viszont az ön- és közveszélyes betegek egy része szabadon járálhat, mert a gyógyíthatatlanokat sem zárják intézménybe, hiszen ha gyógyíthatatlanok, akkor nincs értelme velük foglalkozni.

A közalkalmazotti szellemi szint a Királyságban

Bár belőlünk egyhamar közalkalmazott (civil servant) nem lesz a Királyságban, a közalkalmazotti állásokra alkalmas személyek kiválogatására használatos tesztek nekünk is tanulságosak, mert abban csak a józan ész követelményei vannak összefoglalva, amelyek azért számunkra is érdekesek.

A közigazgatásban (civil service) állásra pályázó embereknek abban kell összemérniük erejüket, hogy miként kezelik a részleteket, hogyan érvelnek mennyiségekkel és számokkal, és milyen módon tudnak értelmezni adatokat, adatábrázolásokat. A teszt része még annak kiderítése is, hogy mennyire értenek meg leírt szövegeket (mondatokat), amelyekben szavak vannak felcserélve, vagy amelyekből egyes szavak hiányoznak, vagy amelyek hibásak, és ezért ki kell őket javítani. Ezek a tesztek a középfaladó nyelvtanulóknak hasznosak, míg a tesztek első része a már angolul jól tudók számára jelent kihívást.

Az angol társadalom jól szervezett, ami nem jelenti azt, hogy időnként nem fordul elő szervezetlenség vagy káosz. Attól jól szervezett, hogy az emberek könnyen összehozhatók egy nevezőre, és igényük van a közös cselekvésre. Az angol átlagember jól szervezhető és jól vezethető. De a politika itt nem az a terület ma már, amely össze tudná foglalni a társadalmat érdeklő kérdéseket, sokkal inkább civil csoportosulások testesítik meg a közös, csoportérdekeket. Jellemző például, hogy egy állatvédő egyesületnek több tagja van, mint az összes politikai pártnak együttvéve – érthető, hiszen a pártok programjai nem nagyon különböznek.

Az emberek közti együttműködés azonban legjobban a munkahelyen valósul meg, ahol rendszerint olajozottan mennek a dolgok. Aki ebbe nem illeszkedik bele (creates disruption), az nehéz embernek számít, akivel foglalkozni kell (requires maintenance), ami pénzbe kerül. De nemcsak pénz, hanem idő sincsen ilyesmire, és aki nagyon lekötí a többiek idejét, attól gyorsan megszabadulnak. A munkahelyen nem barátkoznak, de elég jó kapcsolatban vannak ahhoz, hogy maga a munka haladjon, az ügy előre menjen. Ha mégsem lenne így, akkor megkeresik a forrást, a dolgokat akadályozó helyzetet, hibát, de leginkább az embert, és túladsz rajta.

Az igazi stresszforrás – a másik ember

Akár a Királyságban, akár otthon vagyunk, amitől sokat szenvedhetünk, az az, hogy vannak helyzetek, különösen egy-egy emberhez kapcsolódóan, amikor úgy érezzük, tehetetlenek vagyunk. Ezt az érzést a másik ember viselkedése váltja ki bennünk, aki teljesen elbizonytalanít bennünket abban, mit is tegyünk, hogyan lépjünk. Különösen akkor kellemetlen a dolog, ha elérendő céljaink vannak, mondjuk el akarjuk végezni a munkát, el akarjuk intézni az ügyünket. Vagy lehet, hogy együttműködésre akarjuk bírni családtagjainkat, ráadásul nincs sok időnk várni a késlekedő válaszra a másiktól. Ezt szokták kihívásnak vagy problémás helyzetnek nevezni, míg a helyzet megoldására tett igyekezetünket coping-nak, az élet ilyen nehézségeire alkalmazott válaszainkat megküzdési stratégiának nevezni.

A nehéz helyzettel való megbirkózás nem szerencsés esetei, amikor a válaszunkban feszültségoldó szerhez (szesz, kábítószer és azokkal egyenértékű kimenekítő eszköz) nyúlunk. Az sem szerencsés, ha „kielégülést hozó” szerhez (étel, szex) fordulunk, vagy ha ténylegesen, megoldás nélkül, vagy nem a megoldás érdekében kilépünk az adott nehéz helyzetből. Jó, ha a Királyságba utazás gondolatát magát ebből a szempontból is ellenőrizzük.

Az irodalom szerint alapvetően hétféle nehézséggel vagy helyzettel, emberfajtaival gyűlik meg itthon is a bajunk: ők azok, akik többek közt csökkentik önbizalmunkat, hitünket és bizakodásunkat. A fő gond az, hogy mi nem változtathatjuk meg őket: arra se idő, se hely, se mód nincs, csupán alkalmazkodhatunk hozzájuk. Meg kell értenünk, mi mozgatja őket, és kialakítjuk a nehezen elviselhető viselkedés eltűrésére szolgáló megoldásokat.

A nehéz emberek attól nehéz emberek, hogy mindig ilyen formában lépnek fel, következetesen rontják a közérzetünket, a mi eredményességünket. Az emberek kb. 10 %-a ilyen, mások munkáját nehezítő, önbecsülését csökkentő, csak a magukét kihajtó erőszakos alak, aki csak azért ilyen, mert sikeres. Ez a magatartás bevált nála, mivel mi, a „lúzerek”, nem védekezünk, és nem lépünk fel hatásosan velük szemben.

Az első fő típus nyilván az agresszív, a másokat lehangoltatni akaró fajta. A dömpér típus, akinek szemtől szembeni erőszakos fellépése szinte megbénít bennünket. Van ebből a másik, a hátba szűrő változat, aki szemben nem, de hátunk mögött akár viccesen, akár komolyan, de eredményesen gyengíti helyzetünket. És van a robbanó petárda, aki minden előzmény nélkül előttünk és velünk ordítani kezd, és akinek ilyen viselkedésétől teljesen lemeredünk.

A második, a mindent tudó nagyokos, akiből szintén többféle, főleg főnök helyzetű van: az egyik tudja miről beszél, a másik még csak nem is sejti, csak megjátssza magát. Az első egy bulldózerre hasonlít, a másik egy lufira, mivel a végén sokszor elpukkan.

A harmadik a siránkozó, a folyton lamentáló típus, aki csak az időnket és energiánkat rabolja, mert tanácsokra nem hallgat, nem változik, annyira rögzült a panaszosra hangolt viselkedése.

A negyedik fő típus a határozatlan, a dönteni képtelen, és mindent halogató ember. Nagyon idegesítő, főleg ha rászorulunk a közreműködésére, vagy ha tőlünk távol van, és így nem tudunk rá személyesen hatni. Kivált, ha még nem is egy nyelven beszélünk.

Az ötödik a kuka. Hiába kérdezzük. Nem reagál, nem válaszol, nem lehet vele dűlőre jutni. Mi se szóljunk róla többet, így is ráismerünk, olyan kellemetlen.

A hatodik a tagadó, a negativista, aki szinte mindenre egyből nemet mond, és még csak el sem gondolkodik a felvetésen. Ő nemcsak hol lehűti, hol leforrázza az embert, hanem a saját lelkesedésünkétől is megfoszt, ezzel, és ezért gyengít bennünket.

A hetedik a kellemes, barátságos, mindent elsőre helyeselő fajta, de aki semmit se csinál meg abból, amire rábólintott. Ennél sincs sokkal rosszabb eset, sem a munkahelyen, sem a családban.

A tragikus az, hogy lehet: ezek nem is külön emberfajták, hanem egy kibíráhatatlan vagy lakhatatlan embertárs különböző stratégiái vagy rögtönzései. De az is lehet, hogy egy és ugyanazon

típus különböző helyzetekben előcibált, eltérő, de azonos végeredményű, a másik akadályozását, frusztrálását szolgáló – hozzáállásai. Ezekkel az emberekkel kell megküzdenünk a Királyságban is, mert a munkahelyen ott is szép számmal fordulnak elő változataik.

Az angliai munkára való motiváltság

A külföldi munkavállalás indokai, miértje és sikerének akarása nagyon sokféle lehet, ezek felől a reménybeli munkaadó is érdeklődik. Főleg az érdeklőket, hogyan fogjuk elviselni az otthontól való távollétet, az egyedüllétet, az idegen környezetet. Ha már volt sikeres tapasztalatunk, az eredményt kelt bennük, a nyelvtudás szintje először kevésbé izgatja őket.

A munkához való attitűdben, annak önélet-rajzi megjelenítésében az ember igyekezzék az erősségeit összefoglalni, megmutatni, illetve azzá válni. Láttatni kell, hogy ambiciózus, törekvő emberek vagyunk, akiknek világos távlati céljai vannak, nagy bennünk a hajtóerő (has lots of drive), nem félünk belevágni (not afraid of going for it), az őszinteség vagy becsületesség (honesty) jellemmez, és kellő mértékű önismeretünk is van (has a good degree of self-knowledge).

Annak ellenére, hogy a külföldi munka motívumai egyéniek, magát a motiváltságot meg lehet becsülni, abból lehet következtetni arra, hogy milyen jól fog dolgozni valaki. Fontos az illetőnél a belső erő (stamina), a kitartó jellem (persistent person), és a kapott bírálatok konstruktív hasznosítása. A megválaszolandó kérdések, hogy mennyire vagyunk figyelmetlenek, esetleg gondatlanok, mennyire félünk a kudarctól vagy éppen a siker-től, vagy a minket érő bírálatoktól, illetve tudjuk-e, hogy mit mondjunk az embereknek, és van-e elegendő önbizalmunk, vagy bizakodó, pozitív-e a természetünk (confidence). A könyv végén lévő kérdések segítségével egyébként egyúttal felmérhetjük saját állapotunkat ebben a tekintetben.

A JÓ MODOR

A legnagyobb meglepetések, engem legalábbis, a viselkedés, az illem és a jó modor terén értek a Királyságban. Nem mintha én kifogástalanul viselkednék bárkivel és bármikor, hanem azért, mert amit tapasztaltam, arról nem olvastam sehol,

legfeljebb a *Canterbury Tales*-ben, amely ugyebár több száz évvel ezelőtt íródott.

Hogy ne beszéljek rébuszokban: angol munkakörnyezetben, egy munkahelyi irodában – akár egy, akár öt angol tartózkodik odabent – mindenki otthon érzi magát, fesztelenül viselkedik, amibe beletartozik a nálunk meglévő illemtani tabuk megsértése is (break a wind).

A már átalakulóban lévő, és az e téren is többé felismerhetetlen középosztály tagjai persze nem viselkednek így. Legalábbis akkor nem, ha egyik klasszikus illemtankönyvük tanácsait követik. A társasági életből mára inkább csak az üzlettel kapcsolatos társas események maradtak meg, a társaságot önmagáért kevesebben kedvelik, nem is nagyon van rá pénzük vagy idejük, jóllehet a hiányát mindenki érzi.

Vendégmunkásként nekünk sem lesz nagyon rá reményünk, hacsak sorsunkat a véletlen nem irányítja más illemt előíró környezetbe. Természetesen a viselkedés, a magatartás erősen kultúrafüggő, így ha nem akarunk konfliktust, jobb, ha megalkuszunk, és alkalmazkodunk a környezethez, amely éppen ezen a téren talál majd bennünk leginkább kifogásolni, elutasítani valót.

A társasági jó modor kérdései közül itt csak a beszélgetés témájába tartozó ajánlásokat említeném meg; akit a téma jobban érdekel, olvassa el az irodalomjegyzékbe foglalt, erről szóló könyvet.

Beszélgetés társaságban

A legkönnyebben akkor kerülünk társaságba, ha meghívunk bennünket, vagy netán mi hívunk meg több embert, köztük nem kevés eddig ismeretlen, pl. házastársat, barátnőt stb. A ritkább eset az, hogy meghívottként mi vagyunk az ismeretlenek. Az angolok szerint a társas összejövétel a társalgás művészetének gyakorlására nyíló alkalom, egyfajta performance, amelyhez minden résztvevőnek hozzá kell járulnia, hogy egyaránt élvezhessék. Egy ilyen társaság 6-7 főt jelent, ez a méret még nem bomlik fel kisebb csoportokra.

A fő szabály, hogy maradjunk az általánosságoknál, ne tévedjünk személyesnek számító területre. A témát általában az aktuális dolgok adják, tehát tájékozottnak kell lennünk ezen a téren. A hírek, a politika, a pletykák mind szóba jöhetnek. Ha fix ülőhelyünk van, akkor a szomszédunkkal indíthatjuk a páros beszélgetést (*conversation à deux*) módban. Ki kell derítenünk, mi érdekli a szomszédun-

kat, a lehető legkevesebb ügyetlen kérdéssel. A tapasztalt társalgók azt szokták megkérdezni: What is the nicest thing that happened to you today? Ez persze csak akkor jön be, ha az illetőnek jó napja volt.

Az sem árt, ha előre készítünk egy listát arról, mit fogunk kérdezni, amelyre az időszerű és semleges témákat vegyük fel. Például: What a cold January we are having. If you weren't in England, where would you like to be at this time of year? I hear you are off to Greece. What books are you packing in your suitcase? Are you a Manchester fan? Have you been to their latest match? stb. Ismeretlennel azonban ne beszéljünk politikáról, mert esetleg heves vita kerekedik belőle, amivel leégünk! Ne felejtjük el, hogy az emberek szívesebben beszélnek hobbjairól, mit a munkájukról vagy foglalkozásukról.

Kerüljük az olyan direkt kérdéseket, mint amilyenek az útlevelekérő lapon szerepelnek (Do you live in London? stb.) Ha minket kérdeznek, figyeljünk a hangszíntre, hogy tényleg érdekli-e az illetőt, és úgy válaszoljunk. Az angolok hivatásos színészek, kedvenc tantárgyuk a dráma, és az életük folyamatos szereplésből áll. Ha nem őszinte a kérdező, akkor röviden válaszoljunk, és ismételjük meg az illető kérdését visszapasszolás formájában. Pl. Yes, I live very near here. And you? Do you have children? (No, but tell me about yours.) A társaságban egyébként a veszekedés, vita megbocsáthatatlan bűnnek számít, továbbá nem érdem, ha valaki unalmas (a bore) vagy ha tapintatlan, esetleg tudatlanságból tér egy kényes kérdésre (brick dropper).

A munkahelyen inkább az lesz a problémánk, hogyan alkalmazkodjunk a rossz modorhoz, a modortalansághoz, aminek azt lehet nevezni, hogy az emberek fel vannak húzva, folyton drámát akarnak játszani és kifejezetten keresik a konfliktust. Az angolok nagyon kritikusak, és szívesen kárörvendeznek. Tulajdonképpen minden pillanatban készen kell állni, mert valahonnan mindig jön valamilyen szurkapiszka, jó esetben humornak szánva, rossz esetben elmebeteg szinten. Ha van nemzet, amelyet született provokátornak lehet nevezni, akkor az angolok nagyon azok.

A SZEMÉLYISÉG MEGRAGADÁSA

Az embereket nem tudjuk megváltoztatni (magunkat igen), de megtanulhatjuk kezelni őket, illetve alkalmazkodni hozzájuk.

A személyiségről, az emberekről szóló ilyen sommás megállapítások azonban mégsem tekint-

hetők teljesen megbízhatónak. Nem is lenne jó, ha így gondolkodnánk. A személyiségtulajdonságok bármilyen csoportosítása csupán kísérlet, modell, statikussá teszi az előre jelezhetőség érdekében azt, ami nem statikus, hanem a környezettel való kölcsönhatásban akár naponta is változhat, tehát dinamikus. Ezért ha hatunk az emberekre, vagy azok ránk, akkor az ők vagy a mi „tulajdonságaink” rugalmasan alakulnak. Sokszor nem is tudjuk, hogy miért, mert a reakciónkat nem tudjuk állandóan racionálisan ellenőrizni.

Mégis fontos, hogy legalább a választékot, a lehetséges eseteket vagy helyzeteket lássuk, főleg amikor az emberek gondot okoznak nekünk, problémát jelent hozzájuk alkalmazkodni, vagy velük kijönni. Éppen ezért meg kell valahogy ragadnunk a lényegüket, hogy rájuk ismerjünk, ha elénk kerülnek. Elevenítsük fel, mit szoktak nekünk erről a témában az iskolában mondani, de most angolul. A problémának két oldala van: jellemző módon a munkahelyi vezetők szemszögéből szokták tárgyalni őket, így lesz ez a későbbiekben nálunk is. Nézzük a kérdést azzal a szemmel is, mit tennénk, ha nekünk kellene megoldani a helyzetet, és nem mi vagyunk a nehéz ember, a „problem man”.

Mivel az Királyságba való utazás munkavállalás vagy tanulás céljából egyfajta kockázatot jelent a semmittevés szemben, jó, ha tisztába jövünk azzal, hogy milyen személyiségtípusúak vagyunk. Itt az idő megvizsgálni, kell-e valamiben változnunk azért, hogy életünk további részében könnyebben boldoguljunk, azaz jobban alkalmazkodjunk. Tehát a típusok, több szempont szerint csoportosítva:

Kockázatvállalás szerint

„A” típusú személyiség:

- Highly competitive
- Has strong, forceful personality
- Does everything quickly
- Anxious for promotion at work or for social advancement
- Desires public recognition for what he has achieved
- Is easily angered by people and events
- Speaks rapidly
- Feels restless when compelled to be inactive
- Likes to do several things at once
- Walks, moves and eats quickly
- Is made impatient by delay
- Is very conscious of time – thrives on having to meet deadlines

- Is always on time
- Has taunt facial muscles and/or clenches fist

„B” típusú személyiség:

- Not competitive – a work or play
- Has an easy going, relaxed manner
- Does things slowly and methodically
- Is relatively content with present work situation
- Is satisfied with social position
- Does not want public recognition
- Is slow to be aroused to anger
- Can enjoy periods of idleness
- Speaks slowly
- Prefers to do one thing at a time
- Walks, moves and eats in a leisurely way
- Is patient – not easily upset by delay
- Is not time conscious, trends to ignore deadlines
- Is frequently late
- Has relaxed facial muscles/does not clench fists

Természetesen senki sem felel meg pontosan a listának, az egyes tulajdonságok keverednek, ahogy a férfias és nőies tulajdonságok is. Illetve a tulajdonságoknak lehet eltérő értéke, intenzitása is, továbbá egyéb szempont alapján is képeznek a jellemzők csoportokat. Ilyen szempont két ember viszonylatában az alárendeltséget vállaló (2), vagy azt nem felvállaló, uralkodni vágyó (1), vagy a kettő közé eső, magabiztos (3), a normálisnak, kíváncsúnak tartott magatartás. Azt is számítsuk bele, hogy az ember tulajdonságait a környezet hozza ki, tehát mindig érdekeljen bennüket a viselkedés kontextusa is.

Viselkedési stílus szerint

Az agresszív

Az agresszív (1) személy szövege a piszkálódás (bullying), a másik ingerlése kategóriába tartozik. Csak saját szükségleteinek kielégítése érdekli, és viselkedésével gyakran bánt meg másokat ezenközben. A bully-ról annyit, hogy ez piszkálódó, kötekedő, kritikátlanul ugratással élvezkedő embert jelent, ő lesz a leggyakoribb típus, akivel találkozunk a munkahelyen. Csak akkor van baj, ha a főnökünk ilyen, mert őt nem tudjuk kockázat nélkül helyre tenni.

Szövegében az agresszívra jellemző szavak: You'd better, You're hopeless, That's no good, man, You must, Do what I tell you, I want you to, Get on with it, stb.

A testnyelve is beszédes, mozdulatlanul áll, merev testtartással, karbafont kézzel, kiabál, mutogat az ujjával, veri az asztalt stb.

Altípusa (illetve megoldandó helyzet) a problem man, aki

- csak magával törődik, mások véleményével és érzéseivel nem.
- folyton kellemetlen, rossz érzést, kisebbségi érzést kelt bennünk, negatív énképet okoz, elbizonytalanít.
- agresszív és hangos, csapkod, kiabál stb.
- hátunk mögött agresszív, szemtől szemben nem mer. Szeret mások kárára élni, és imádja, ha közönsége van.
- először kellemes, azután elveszti a fejét, mert a nyomás hatása alatt fenyegetettséget érez, annyira elbizonytalanodik, hogy úgy érzi, neki kell támadnia.

A problem man-ből kétféle is van,

- de egyik se tud soha dönteni. Az egyik azt hiszi, ő a legjobb, és más munkájában nem bíz. A másik segítene, de mégsem, mert fél, hogy elront valamit.
- nagyon nyomasztó figura, mindig a legrosszszabtra készül, ha van másnak új javaslata, nem tetszik neki, de alternatívát nem tud.
- úgy érzi, hogy mindenki hibás, csak ő nem. Nincs ereje változtatni a dolgokon és mindenki szenved tőle.
- abban reménykedik, hogy ha meghúzza magát, békén hagyják. Vagy azért hallgat, mert így akar hatalmat gyakorolni, vagy mert tényleg nem tudja, hány óra.
- azt hiszi, hogy mindent, mindenkivel jobban tud. Lehet, hogy a munkában ez igaz, de személyes társaságként katasztrofális.
- azt hiszi, hogy mindenkivel jobban tudja, de nem így van. Szeretné, ha mások elismernék és barátkoznának vele, de nem tesz érte semmit.
- kellemes, de teljesen megbízhatatlan, mivel szeretné, ha szeretnék, ezért mindenre vállalkozik. Szeretne ígéreteinek megfelelni, de nem megy, túl sokat vállal be.

A behódoló

A behódoló (2) ennek ellenkezője: ő az aki folyton lemond saját szükségleteiről mások igényeinek teljesítése érdekében. Ezért sokan kihasználják, még a nem agresszívak is.

Ebben a kultúrában azonban ez az embertípus nem kap megértést vagy elismerést, a többit zavarja ugyanis, hogy az illető nem képviseli eléggé magát, önértékét. Van ugyanis olyan, akinek önmagával szemben negatívak az érzelmei, önbizalma csekély, visszahúzódó, és ezért nem része

a nyájnak, a nagy játéknak, amiben verekedni kell, hogy mindenki izgulhasson.

A rá jellemző szóhasználat: Oh dear, I am terribly sorry to bother you, but... I wonder if you could possibly, I am sorry, I am really sorry, But, but...

A testnyelvében: sosem néz az emberre, keze ökölbe szorítva vagy tördeli, behúzza a nyakát, csendben beszél, hátrál, ha hozzá szólnak stb.

Ezután próbáljuk meg magunk kitalálni, hogyan kell az ilyen nehéz emberrel vagy helyzettel megküzdni. Írjuk le a tapasztalatunkat és próbáljuk ki más esetekben is azt, ami egyszer bevált. Előbb-utóbb megnő tőle az önbizalmunk.

A magabiztos ember (assertive person)

Ez a Királyság, az angol társadalom ideálja (my hero). Racionális, méltányos (fair), reális és céltudatos. Saját magával és másokkal törődik. Azonban saját maga, önmaga biztonsága a legfontosabb, ezt így tanítják, balesetben, vész helyzetben stb. eszerint kell eljárnia: önmaga életét ne kockáztassa senki, azután persze másokéval törődhet. Ezt nehéz felmérni, következőképpen ma már alig áll meg valaki utcai bajok, verekedés, verés láttán, mert csak baj lesz belőle. (Tényleg sok békítőt ölnek meg errefelé.)

Ez az ideál tehát kiáll, hallatja szavát saját érdekében, és ha jól méri fel a helyzetet, meg is úszhatja. Az asszertív embernek önmagával kapcsolatosan jó érzései vannak, jóban van magával. Ez az érzés másokra is átragad, az illető biztonságban érzi magát, és ezt sugározza. Ez az ember még tiszteli a másikat, dicséri a jót, terjeszti az elégedettséget.

Szókincsére jellemző kezdőszavak: I feel, I would like, What is your opinion? What do you think is the best way to tackle, I think... Let's... stb.

Testnyelve is kellemes, egyenes a tartása, pillantása, szemkontaktusa megmarad, tartós, az illetőnek „tartása” van, összeszedett ember benyomását kelti. Nem csoda, ha mindenki azt ajánlja, legyünk a jelenleginél magabiztosabbak, azaz asszertívebbek. Ilyen tréningekre küldik a kezdő vezetőket is, de lehet kapni könyvet önképzéshez, sőt weboldalak is készültek erre a célra.

A konfliktus szempontjából

Az agyas (the processor) emberre jellemző, hogy jobban érdekli, amit csinálni kell, mint a körülötte lévő emberek. Ügyel a részletekre, a tények a kisuj-

jában vannak. Mindent szeret jól csinálni, viszont inkább ír egy episztolát, minthogy személyesen beszéljen velünk. Ha ilyen emberrel ütközünk, használjuk az ő logikáját meg a tényeket, de ne borítsuk el, ne rohanjuk le, adjunk neki időt.

Az akarnok (dictator) emberek nagyon agreszív szívek tudnak lenni. Mindig ők akarják meghatározni, mit történjék, jellemző, hogy még otthon is az ő kezükben van állandóan a tv-távkapcsoló. Türelmetlen (impatient) és ismét csak türelmetlen (intolerant) emberek, akik gondolkodás nélkül mindent kimondanak.

Mivel állandóan mindenkiel versenyezni akarnak, jó, ha a tényeket ismerjük, hogy fel tudjuk használni a vitában. Az nem használ, ha átme gyünk nyúlba. Lepjük meg őket saját stílusukban.

A lelkesítő (enthusier) is erőszakos, de az emberekre is figyel. Szokták karizmatikusnak is nevezni. Nagyon keresi a népszerűséget. Energikus, de a befejezésre néha nem marad energiája. Mivel a lelkesedés ragadós, másokat is magával tud ragadni. Ha vele kerülünk szembe, nekünk is lelkeseknek kell lennünk, hagyni kell őt beszélni, mi főleg a testnyelvvel kövessük.

Az együttérző (empathizer), a másokkal törődő személy az igazi közösségi ember, de nem igazi vezető. Lojális és türelmes, de ha stresszelik, akkor besokall és behódot. Viszont jól tud motiválni. Hallgassunk rá, de ne sűrűssük és mutassuk ki, hogy kedveljük.

A konfliktus sokszor a stressz eredménye, az a kiváltó oka, hogy valaki konfliktushelyzetbe kerül. Ilyen helyzetben védekező állást vesznek fel az emberek, és nehéz velük szót érteni. Az illető egyszerűen nem akar tárgyalni, csak a magáét mondja. Nem hajlandó együttműködni, sőt, kellemetlenkedik. Később dühös lesz, és a többiek kezdi gyalázni. Azután védekező állást vesz fel és kifogásokat keres. De ha ennek kapcsán elveszti önbecsülését, a jövőben jobban fog igyekezni.

A stressz jelei idővel meg is mutatkoznak (fejfájás stb.). A stresszelt ember (stressed out) idővel feladja, apatikus lesz, mivel úgy érzi, nem tud változtatni. Ha pedig minden kísérlete sikertelen, kilép a helyzetből: vagy tényleg, vagy csak lelkileg, esetleg megbetegszik.

Arra kell emlékeznünk, hogy a konfliktus nem a szemben álló emberek, hanem a szemben álló gondolatok között van. Következésképpen egyszerű verbális technikákkal is véget lehet nekik vetni.

A kommunikáció és a viselkedés-változtatás szerint

Nem túl régi a munkahelyi kommunikáció és a változás szempontjából kidolgozott, sok munkahelyen és az oktatásban is hasznosnak bizonyult modell, az NLP (Neurolinguistic Programming). Eredete a munkában hatékony és sikeres emberek viselkedésének vizsgálatához fűződik, ahol két kérdésre kerestek választ: 1. Mi a közös, ha van, ezekben az emberekben? 2. Meg lehet-e ezt tanítani másoknak is?

Az NLP-nek három alapelve van:

1. A térkép nem azonos az ábrázolt területtel, ami azt jelenti, hogy a módszer nem a tartalomra, hanem a folyamatra koncentrálnak, a formára a lényeg helyett.
2. A közlés jelentése inkább attól függ, hogyan reagálnak rá, nem attól, hogy mit akartak mondani. Más szóval az emberek nem a közlő szándékára reagálnak, hanem arra, hogyan viselkedik, és azt miként lehet értelmezni.
3. Teljesen mindegy, hogy milyen hatékonyan vagy hatástalanul kommunikálunk, mindig a legjobb lehetőséget választjuk a saját *adottságainkon és korlátainkon belül*.

Konklúzió: az emberek nem szándékosan beszélnek rosszul, és a változás, a tanulás mindenki előtt nyitva áll, ha az illető a *folyamatra* koncentrálnak. Arra, hogyan kell azt jól csinálni.

A témához tartozik az NLC (Neurolinguistic Communication Profile), vagy a közös hangnem (rapport) kialakítása érdekében a beszéd összevetése a viselkedéssel, és a közlés tükrözése. A módszer három (érzékszervi, gondolkodási és kifejezési) dimenzióban méri le, hogy valakinek melyek a kedvelt érzékszervi (modalitás) preferenciái (vizuális, auditív vagy kinezteztiás).

Kifejezési stílus

A domináns kifejezési stílus arra utal, hogy az emberek hogyan fejezik ki magukat és miként beszélnek a munkafeladatokkal kapcsolatosan. Ezek a besorolások nem feltétlenül esnek egybe az érzékelésben és gondolkodásban kapott hasonló csoportosítással. A nyelvi megjelenések példái a következők:

A vizuális típus szóhasználata: I can see that/ That's a bright idea/ Sam gave me a clear idea of his direction

Az auditív típus szóhasználata: Let me explain my position on that issue/ That sounds like a really good idea/ When I worked on that project, everything clicked

A kinesztéziás típus kifejezései: I can get in touch with that idea / Let me sit on that idea for a while / I want to plod through the details a bit more. / There seems to be a lot of tension in the air.

VAN-E VÁLTOZATLAN SZEMÉLYISÉGTÍPUS?

Az irodalom azt sugallja, hogy az emberek kialakult kategóriákba tartoznak, és hosszabb ideig, a körülményektől függetlenül képesek konzisztensen, azaz következetesen viselkedni. Minden okunk megvan arra, hogy ezt ne higgyük el. Az emberek ebben a gyorsan változó világban, változó viselkedéssel reagálnak a környezetükre, és gyakran okoznak meglepetéseket. Amennyiben ezt elfogadjuk, akkor nem nehéz embereket (difficult people) kell látnunk magunk előtt, hanem nehéz helyzeteket, amelyeknek tudtunk vagy szándékaink ellenére mi is a részei, esetleg okozói vagyunk.

Mivel valójában csak saját viselkedésünk felett rendelkezünk, újból elmondom, hogy ezért nekünk kell változni, változtatni – nem a harc vagy a menekülés dilemmája mentén, hanem a tükrözés segítségével. Azt tehetjük, hogy elkezdünk úgy viselkedni, hogy az hatni kezd a másikra, és neki nincs más választása, mint alkalmazkodni a mi – neki esetleg meglepetést okozó – nem konfliktust kereső, nem konfrontáló reakcióinkra. Persze nem kell mindenre, mindenkor igent mondani, ne legyen belőlünk „yesman”, de fogjuk fel, hogy általában teljesen lényegtelen dolgok esetében felesleges ellenkezni vagy tiltakozni. Használjuk a pszichés elterelő mechanizmusokat az elfogadhatatlan dolgok kezelésére, úgy mint a torzítás, a távolítás, a kicsinyítés, a bagatellizálás stb. eszközeit. És ha muszáj, álljunk ki a véleményünk mellett (stand up) és mondjunk időnként nemet is.

HOGYAN KELL NEMET MONDANI?

Mindig nehéz nemet mondani, különösen, ha valaki mások kedvében akar járni, például azért, mert szeretné, ha szeretnék. Ez ki lehet nőni, de azt is ki kell nőni, amikor a nemet mondani nem tudás mögött önbizalomhiány, negatív énkép vagy büntudat van.

Kérdezzük meg magunktól, hogy miért esik nehezünkre nemet mondani. Képzeljük el azt, hogy mi a legrosszabb, ami megtörténhet egy nem

kimondása esetén. Ne felejtsük el, hogy a Királyságban jogunk van nemet mondani, és még meg se kell indokolni, magyarázni, hiszen az mentegőtőzésnek hangzana.

- Tehát tisztázzuk magunkban, akarunk-e nemet mondani.
- Kérdezzünk meg a megtagadandó kéréssel kapcsolatban további részleteket, ha kell.
- A visszautasítás legyen rövid, és ne mentegőtözzünk benne.
- Kínáljunk fel valami segítséget, ha akarunk segíteni.

A látszat szerint az egyetlen szerep, amely az egész angol társadalomtól annak működése során egyértelmű támogatást és tiszteletet kap, az a vásárló, fogyasztó vagy ügyfél szerep, vagyis azé, aki fizet, és cserében ezért kinyalják a hátsó felét. Minden más pozíció – menedzser, alkalmazott, vállalkozó vagy bárki – valakitől függ, és nem érte meg a rendszer, ő is csak kiszolgálja a legfőbb urat, a fogyasztót, a pénzt kiadót.

A fogyasztó azonban le tud mondani arról, hogy cseresznyét vacsorázzon karácsonykor, de az a kereskedő, aki cseresznyével kereskedett az év egyik évszakában, csak úgy tudott profitot növelni, hogy áttért az egész éves importra. Tehát neki, az ő cégének van szüksége arra, hogy a gazdasága növekedjék. Ő az, aki ezt az igényt fenntartja, nem az, akinek érdekében a company mission statement-ben megfogalmazottak szerint, tényleg vagy csak állítása szerint tevékenykedik.

Személyes konklúzióként egyelőre azt érdemes megfogadni, hogy az ember az az élőlény, amelyik szempontot képes váltani, más szemszögből is láthatja a dolgokat, ha akarja vagy ha megtanulta. Ez a legfőbb alkalmazkodási eredménye, ennek folyamánya az értelem, az intelligencia, amely angolul értesülést jelent: olyan tudást, amely éppen e szemléletváltás, látásmód-átbillentés eredményeképpen születik meg. Erre lesz leginkább szükségünk a továbbiakban is. Ekkor tudunk majd differenciáltan nemet mondani is, ekkor nem lesz egyszerű *hárítás vagy védekezés* a nemet mondásunk.

AMIKOR NEKÜNK MONDANAK NEMET

Ha a „no” a munkahelyen főnöktől, az üzleti életben vevőtől, megrendelőtől jön, aligha van mit tennünk. Ez az a tér, amiben a hatalomgyakorlás folyik, és amit élveznek, és ezért nem mondanak le róla, nem hatódnak meg semmitől. A hatóságok-

nál más a helyzet, ott mindig adnak jogorvoslati lehetőséget.

Sose vegyük személyes érintettségnek, nem a személyünknek szól, hanem annak a funkciónak, hasznossági értéknek, amit betöltünk. Nyilván annál többek vagyunk, saját szemünkben egészen biztosan. Azt azért érezzük meg, hogy a nem kimondásánál a jóindulat hiányzott-e, és ezt megjegyezve alkalomadtán törlesszünk. A legtöbb angol ezt csinálja, azonnal visszalő, ha módja van rá, pedig néha igen piciny dolgokról van szó, vagyis nem elég nagyvonalúak. Az elutasítás (turning down) vagy cserbenhagyás (letting down) során érzett csalódást vagy stresszt a szokásos eszközökkel dolgozzuk fel: távolítással, bagatellizálással, lefokozással vagy tagadással. Egyedül, idegenben rászorulunk arra, hogy apróságok ne hozzanak ki a sodrunkból.

Ha viszont az elutasítás jogokat érint, és abban a joggal való visszaélést sejtjük, akkor ne nyugodjunk bele, mert ez is nagyon angol dolog. Ki kell állni az igazunkért, fel kell emelni szavunkat, meg kell harcolni az ügyünkért, még ha a végén el is bukunk. De ha ezt előre biztosan tudjuk, akkor azért gondoljuk meg. Néha érdemes bukni is, néha nem. Én úgy kerültem ki a Királyságba, hogy az előző munkahelyemen makacsságom miatt elbuktam, és utána más, szakmámba vágó állást Magyarországon nem kaptam. Mivel a történetem tanulságos, elmondanám, de nem teszem, mert megvettek három hónap fizetett szabadsággal, és szükségem van a referenciájukra.

Végezetül felidézem azt a bölcs mondást, hogy szerencsére az embereknek kevés rossz tulajdonsága van, a lehangoló azonban az, hogy ezek életük végéig megmaradnak. A három legfontosabb intelligenciából, azaz végeredményben az alkalmazkodási képességből csak az IQ, a gondolkodást

jellemző intelligencia az, amely nehezen fejleszthető. Az érzelmi és a szociális intelligencia mindenképpen és jobban: éppen ennek a jelentőségét fedezték fel mostanában, szemben a csak iskolai teljesítménnyel korreláló IQ-val, amely a jelek szerint kevés az érvényesüléshez.

Nagy szükségünk van az erős motivációra, az akaratra, amely arra készítet bennünket, hogy változtassunk sorsunkon. Kinek-kinek eltérő körülménye mondatja ki azt, hogy ebből ki kell mászni valahogy. Lehetőleg okosan, és mindenkinek más-hoz kötődik az a hite, hogy a dolgok a sok rossz után jobbra fordulnak, már csak a statisztikai törvények miatt is. Hátha még mi is akarunk segíteni magunkon, és nem nyugszunk bele abba, hogy nem kínálkozik megoldás, amikor annyira akarjuk, hogy ennek érdekében saját magunk megváltoztatását, megjavítását is célul tűzzük.

Akármilyen is az a 60%, amit szüleinktől örököltünk, a 40%-ot magunknak köszönhetjük – legalábbis elvileg. De valójában inkább azoknak az embereknek, akik mellettünk vannak, ott élnek és támogatnak bennünket, törődnek szükségleteinkkel. Nélkülük ugyanis mit sem érnek tehetségeink, nem érvényesülnek képességeink. A Királyságban azonban senkit sem fog érdekelni sem a lelkivilágunk, sem a személyiségünk, csak az, hogy elvégezzük-e a munkánkat, és hogy beilleszkedünk-e abba, amit az angolok elfogadható életformának tartanak. Ezért nagy szükségünk lesz arra, hogy az otthon maradottakkal élénk kapcsolatban maradjunk, velük ventiláljunk, és ne kezdjünk el a Királyságban minden furcsaságon kikapadni. Még ha okunk van rá, akkor se próbáljunk szívóskodni. Ezért fontos tehát, hogy szervezzük meg előre, hogyan lehet az otthoniakkal a legkönnyebben kapcsolatban maradni. Erről lesz szó a következőkben.

2. TÁBLA
Egészségi státus leíró kérdőív angolul

Please answer the following questions as accurately as possible. Where you answer yes to any of the questions, please give details, including dates, types of medication prescribed and times of day when taken and/or any treatments received.

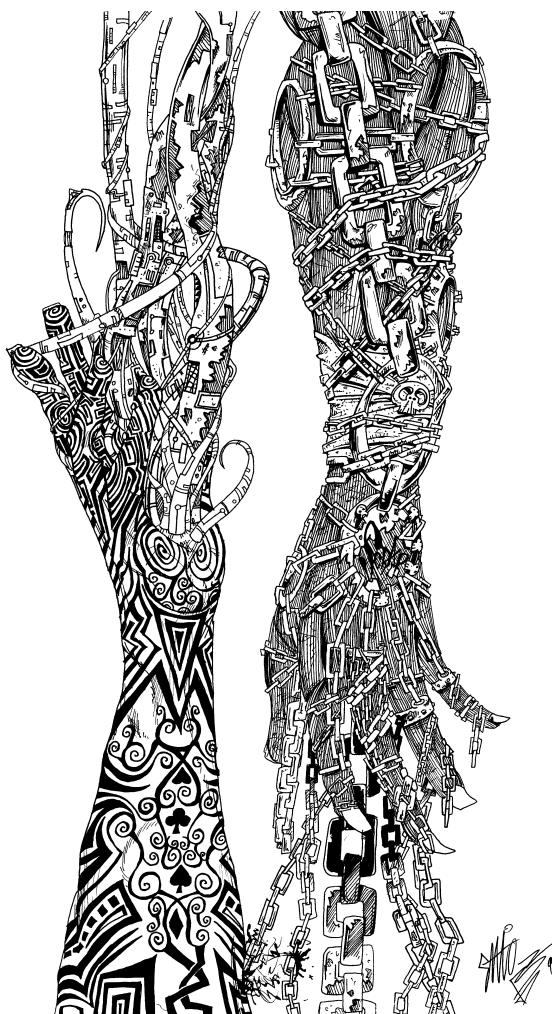
Do you have or have you ever had	No	Yes
Loss of balance, fits, giddy spells, dizziness, blackouts or epilepsy		
Chest problems such as asthma, bronchitis and emphysema or any other conditions causing shortness of breath		
Heart problems, angina, heart attack or chest pains, arterial disease or high blood pressure		
Digestive disorders such as stomach ulcers and/or bowel complaints		
Arthritis, swelling of legs/ankles or joints		
Anaemia or blood disorders requiring medical treatment		
Back or neck injury		
Diabetes. If using insulin, do you suffer from hypos very often?		
Stroke or temporary paralysis, muscle or neurological disorder		
Frequent headaches or other head injury		
Psychiatric problems or nerve trouble		
Liver or gallbladder problems including jaundice		
General questions		
Are you taking any other medication currently or on a regular basis which you have not so far disclosed?		
Are you attending a doctor or hospital at present?		
The Disability Discrimination Act 1995 states that a person has a disability if he or she has a physical or mental impairment that has a substantial and long-term adverse effect on his or her ability to carry out normal day-to-day activities, which includes work. Would you regard yourself as having disability?		
Please use the space below to provide details of questions where you have answered Yes.		
Brief description of type of work carried out including length of shift/shift pattern:		

Declaration: I certify that I have answered all the above questions to the best of my ability and knowledge

4

A KAPCSOLATTARTÁS ESZKÖZEI

„Nem lehet az ember fából, ki kell rúgni az országból.”

Bródy János: Hungarian Blues, 1980

„A Hungarian Blues ezzel együtt a hetvenes, nyolcvanas évek zenészeinek, művészeinek alapkérdését feszegeti: menni vagy maradni, emigrálni vagy itthon helyt állni.”

A Klubrádiószínház 2006. május 25-i műsorajánljából

Mi az, hogy helytállni? Háború van?

AZ INTERNET MINT KÖLDÖKZSINÓR

A Királyságban végzett, nem angolnak való (unsociable) munkát, vagy inkább a munkavállalással járó nehézségeket igazán az internet teszi elviselhetővé, a problémákat jól kezelhetővé. Ezért az ideiglenes és átmeneti internetmegoldások is jobbak a semminél. Azt tapasztaljuk, hogy az ember érzékszervei és agya, emlékezete nem teljes a meghosszabbításukat, hatókörüket megnövelő, az események követésére és figyelésére szolgáló „protézisek” nélkül. Azt is mondhatnánk, hogy reménytelenül elesettek leszünk ezen eszközök híján, és félműveltnek számítunk, ha csak nagyjából tudunk a szociális térben tájékozódni – a finomhangoláshoz, a kereséshez további segítségre van szükségünk.

Én ezt a segítséget otthon az internetben találtam meg, és fokozottabban így lett a Királyságban. Ezért ne is induljunk el hazulról valamilyen nem helyhez (telefonszámhoz, szolgáltatóhoz) kötött e-mail cím nélkül, hiszen akár napokig is ez lesz az egyetlen kapcsolatunk a hátramaradtakkal.

A Királyságba érkezve keressünk egy internetes kávéházat, amely általában egy font/óra pénzért megengedi, hogy használjunk egy munkaállomást, amelyről nyomtatni, letölteni is tudunk további költségért. Ezeken a helyeken általában nemzetközi telefonhívásokat is lehet kezdeményezni, de mivel van a géphez mikrofón és fejhallgató, mi is installálni tudjuk a Skype-ot vagy az MSN Live Messenger-t, hogy beszélni is tudjunk barátainkkal és szeretteinkkel.

Ha internetes levelezési címet készítettünk ott, első leveleinket a legtöbb vállalati munkahelyen rendszeresített „internetkávézóban” is le lehet hívni, meg lehet válaszolni. Ha beiratkozunk a helyi ingyenes könyvtárba, ott is van napi egy óra keretünk, de az időpontot előre kell kérni, különben nincs mindig szabad gép. Ha csak 10 percig akarunk számítógépet használni, arra a célra is van

egy-két „quick access” PC rendszeresítve. Az internethasználat költségei egyébként nem magasak, a saját vonalas (landline) telefonhoz tartozó napi kétórás széles sávú hozzáférés kb. havi 20 fontba kerül. Az interneten megismerhető a város, annak térképe, a cégek, a hivatalok, a menetrendek, megvehetők a jegyek, kereshetők a kiadó lakások és még sok minden. Még egyszer: nagyon reménytelen lehet nélküle idegenben boldogulni.

A szélessávú internetkapcsolat révén a Skype-on vagy az MSN-en kívül más programok is lehetővé teszik, hogy ingyenesen telefonáljunk, sőt képeket közvetítsünk a családnak. Olvassuk el a szerződéses feltételeket alaposan, mielőtt az Elfogadom-ra kattintunk!

Az internet életet is menthet, ahogyan egy újságciikkből kitűnik, de más kritikus helyzetben ezt a körülményt magam is tapasztaltam. A cikk arról számol be, hogy egy kamaszgyerek, aki látta, hogy anyja rosszul van egy új gyógyszertől, kikerekedett a gyógyszerről szóló adatokat az interneten, megállapította abból, hogy anyjának valószínűleg allergiás reakciója (anaphylactic shock) van, és kihívta a mentőket, akik segítettek rajta.

Velem az fordult elő, hogy másodszor zártam ki hajnalban magamat, munkába menet a lakásból, és mivel a házigazda 100 km-re lakik, a feleségemet kértem meg otthon Magyarországon, hogy nézze meg az angol vasúti menetrendet egy oda-vissza útra, hogy elmehessek a landlord-hoz a pótkulcsért. Mindez lehetetlen lett volna a munkahelyről, mert biztonsági okokból nem engedik az internet használatát, és a kulcsért sem mehettem volna el, csak a műszak befejeztével, a nap végén.

Végül, ingyen internetes hozzáférés van a városi nyilvános könyvtárakban is, általában mind a referencia, vagyis nem kölcsönző, mind a kölcsönző részlegben. A belépés egyszerű és olcsó, az előnyök és a szolgáltatások kiválóak. A számítógépek előtt gyakran látni lengyeleket, és más vendégmunkásokat, amint ügyes-bajos dolgaikat intézik.

POSTAI CÍM, POSTAILEVÉL

Könnyű viszont a dolgunk a postai levelekkel, mert ezeket naponta kézbesítik, még szombaton is, és első osztályon küldve akár egy nap alatt is hazaérkeznek a Royal Mail szolgáltatásaként. 2006. január elsejétől azonban 13 új cég is belépett a piacra, ami miatt áremelkedésekre került sor. Az első osztályú, drágább tarifájú levél másnap megérkezik, de nem postaládába, hanem a bejáratú ajtókra vágott nyíláson keresztül egyenesen az előszobába. A belföldi levél postai költsége 40 penny körül van, Magyarországra kb. a duplája. Hazulról a csomagot aránylag gyorsan meg lehet kapni, az élelmiszerek vákuumcsomagolásban átmennek a szűrőn, a rutin vámel-lenőrzésen. Viszont aligha érdemes két kilónál nehezebb csomagot küldeni, mert az ára borsos lehet.

A postán lehet kapni különböző méretű, sajtóanyagok vagy csomagok küldéséhez szükséges borítékokat és csomagolóeszközöket. A posta hasznos helye a pénzváltásnak, a nyomtatványoknak és a helyi képeslap-vásárlásnak is. A postaszolgálat alapja, az irányítószám (post code) egyike a leghasznosabb információknak, amelyet többféle helyen lehet alkalmazni. Az irányítószámot használják pl. a könyvtári tagságnál és számítógépes jelszó megadásánál, két pont között az útvonal kiszámításánál, a térképen való keresésnél, vagy a gépkocsi navigálásánál. Az irányítószám alapján dolgoznak az ügyfélszolgálatok is, ugyanis így nem az egész névtérben, hanem csak az aktuális irányítószámhoz tartozó adatállományban kell keresni. Várható, hogy a legközelebbi szoftverfejlesztési változás az ügyfélfájlok reláció szerinti rendezése lesz, tehát aszerint lehet személyeket megkeresni, hogy ki nek milyen gyakori, milyen intenzív kapcsolata van más személyekkel. Lásd iWiW.

A postai levél továbbra is szükséges és kényelmes eszköze marad a kapcsolattartásnak, különösen, ha van nyomtatónk és magunk tudjuk a leveleket elkészíteni. A levélírás tartalmi és formai követelményeiről, ajánlások formájában jó ismertetés található Greville Janner már elég régi (1970) könyvében. Fontos felismerni, ha nem tudunk géppel írott levelet írni, számos helyre sose fogunk bejutni. Folyó kézírásunkat (joined writing) ugyanis a tanult betűformák különbségei miatt talán el se tudják olvasni.

Ha a csomagot kihozó postás nem talál minket otthon, akkor értesítést hagy hátra, amelyen szerepel egy telefonszám, azt kell felhívni, ha azt akarjuk, hogy ismételten kihozzák a küldeményt.

A telefonszám azonban állandóan foglalt, ezért jobb, ha a 08457740740 központi ügyfélszolgálati számot hívjuk. Sokan ezért a csomagjaikat munkahelyi címükre küldik, ahol a csomagkezelő részleg (loading bay, post room) segítségével gond nélkül hozzá lehet jutni, illetve onnan is lehet küldeni, ha a levelet ellátjuk bélyeggel.

A baj akkor van, ha nem érkezik meg, amit várunk, és nyomozni kell, hol lehet. Két kiló felett nem a Royal Mail levélkezelő részlege, hanem a csomagkihordó Parcelforce részleg lesz a segítségünk. Mindkettő esetében online keresést és telefonos nyomozást is folytathatunk (a Parcelforce telefonszáma: 08708501150), ahol tipikusan gépi hanggal (IVR-rel) találkozhatunk.

Ha időközben elköltözzünk vagy megváltozik a postai címünk, a postán kapható nyomtatvány és személyazonosságunkat igazoló két bizonyíték segítségével kb. 15 fontért, néhány napos intézkedés után három hónapon keresztül az új címünkre küldi utánunk a posta a küldeményeket vagy leveleket (redirection). Természetesen, ha körlevélben előre elküldjük az érintetteknek, hogy címváltozás várható, az ugyanolyan jó megoldás, és talán kevesebbe kerül. Végleges hazatérésünk esetén viszont erről is kell gondoskodnunk. A posta ügyfélszolgálati tudakozó telefonszáma: 08457740740, amelynek hangos (gépi) menüje pontosan tájékoztat a lehetőségeinkről. Ha a Királyságban lakó emberek vagy cégek címe után akarunk tudakozódni, akkor ismét a megfelelő honlapot kell felkeresni.

A levélküldés a Királyságban is attól függően más, hogy mennyire sürgős, amit küldünk, milyen értéket képvisel a küldemény, és hogy a címzettnek alá kell-e írnia az átvételt. A gyors kézbesítéshez a first class, a lassúbb továbbításhoz a second class bérmentesítés tartozik. A küldemény továbbítási díja azonos a Királyságon belül, illetve a súlytól függ. A sürgős és értékes küldeményeket special delivery-ként kell feladni, ezek másnapra megérkeznek. Ha az érkezési idő nem fontos, de a kézbesítés ténye igen, akkor a recorded delivery (signed for) a megoldás. Érdemes előre megvenni a bélyegeket csomagban, 12 darabos íven (books), mert nem lesz mindig időnk a postára személyesen bemenni.

A légiposta küldemények (airmail) négy nap múlva érkeznek Magyarországra, a vonatkozó surface mail négy hét múlva. Kicsomag 2 kg súlyhatárig, azon belül könyvek 5 kg súlyhatárig küldhetők. Ha levélként megy el a két kiló, az 18,37, ha nyomtatvány, akkor 9,93, míg a kicsomag 10,69

fontba fog kerülni. A kiscsomag vonattal minimum egy hónapot utazik és 9,84 fontba kerül küldése. Ez a szolgáltatás Magyarország irányából sem kerül kevesebbe.

E-MAIL CÍM

Az e-mail címek az interneten több helyen is ingyen kialakíthatóak, a kérdés az, hogy le tudjuk-e hívni a leveleket bárhol. Erre a célra a „mail2-web” weboldal címe szolgál, amely akkor is hozzáférhetővé teszi leveleinket, ha nem vagyunk otthon, a saját gépünkön. A British Telecomnak is van ilyen szolgáltatása, tehát a BT-s internetcímre érkező leveleket nem csak otthon lehet elolvasni.

A munkahelyen is előfordulhat az internetes hozzáférés, de csak privilegizált munkakörökben és személyeknek, a többieket rendszerint tiltják tőle. Az internethasználat legnagyobb problémája, hogy számos helyen kell az embernek regisztrálnia magát, sok helyre kell belépnie, vagy bejelentkeznie, ami mind jelszavakat és felhasználóneveket jelent, és ezeket valahogy számon kell tartani. Érdekes ehhez egy szisztémát kidolgozni, hogy ne jöjjünk zavarba. Van, aki nem mindig egy újabb független szót, hanem egy vers, vagy prózai mű részletét adja meg jelszóként, mert arra könnyebb emlékezni, illetve jelölni, hogy abban hol tartunk.

A legjobb megoldás a saját, szélessávú internet, amelyet több szolgáltatótól is be lehet szerezni. Én a British Telecomot választottam, mert át tudtam tekinteni az ügymenetét. A BT honlapján látható, hogy a legolcsóbb szélessávú kapcsolat kb. havi 14 font, amely összeget háromhavonta kell megfizetni. A saját otthoni vezetékes telefonnak hatalmas jelentősége van (például azért, mert számlát kapunk tőle), csak arra ügyeljünk, hogy engedély nélkül a házban más ne használhassa, különben meglepetés érhet bennünket. A vállalt havi keret túllépése esetén büntetést kell fizetni, sőt a BT még a kimenő hívásokat is letilthatja. Ha megengedjük, hogy más is telefonáljon a vonalunkon, akkor egyszeri 4,75 fontért folyamatosan kaphatunk részletes számlakivonatot is.

A BT-nek természetesen vannak konkurensei, akik rátelepednek a kiépített vonalakra, és saját központjukon keresztül intézik a hívásokat, mint nálunk a Tele2. Ennek is megvannak az előnyei, a Toucan például ilyen szolgáltató, de gondoljunk arra is, hogy még egy számlával többet kapunk.

Mivel a helyi szélessávú internetkapcsolat e-mail-ezési lehetőséget is kínál, új, illetve korábbi e-mail címünk mellé újabb e-mail címhez jutunk, amelyet persze csak akkor élvezhetünk, ha már van saját számítógépünk is a lakásunkban. A legjobb megoldás a laptop, a hordozható számítógép beszerzése, akár használtan is (kb. két-háromszáz font), mivel, különösen CD- vagy DVD-lejátszóval felszerelt gép bizonyos munkahelyeken vagy házon kívül is jól jöhet. A lakásban egyébként ilyen készülékkel hallgathatjuk a hazai rádiókat, nézhetjük a magyar tévéadásokat, és általában nem vagyunk annyira elzárva a világtól, mint nélküle, vagy csak televízió-nézéssel. (Az egy óra időeltolódás nekünk kedvez, hiszen a tízórás esti híreket hallgatva mi még aligha gondolunk lefekvésre vagy fáradtságra.) És elolvashatjuk a legújabb cikkeket is a Kossuth Rádió honlapján, pl. a Skype-ról, az ingyenes internetes telefonról és más érdekességekről.

Ezért külön ajánlom általában a Magyar Rádió és a magyar tévécsatornák honlapjait, mert az ezeken elérhető műsorok nemcsak a kapcsolattartás, hanem az érzelmi támogatás eszközei is lehetnek a hosszabb idegenben tartózkodás során. Emellett időnként a Magyar Rádió is foglalkozik az Egyesült Királyságba készülöket érdeklő témákkal, ahogyan ezt 2005 őszén, a „brit hét” során is tette. (Az ennek kapcsán 2005. szeptember 26-án és az azt követő napokban pl. a Petőfi Rádióban elhangzottakról lejjebb találunk részletesebb információkat, amelyek persze a webes rádióműsor-archívumban is visszakereshetők.)

Végül, de nem utoljára: ahhoz, hogy a magyar weboldalakat vagy a magyar webes keresőprogramokat használni tudjuk, továbbá magyar ékezetes leveleket írni tudjunk, magyar klaviatúrára, és/vagy a gépen még magyar telepítésű betűkészletre is szükségünk van, amiről elutazás előtt gondoskodjunk, akárcsak a helyesírás-ellenőrző programunk vagy pl. a Scriptum angol-magyar szótárprogram használati lehetőségéről.

TELEFON, TELEFONÁLÁS

Erre mondják, hogy a magyar utazó rémálma. Nem elég, hogy angolul beszélnek a vonal másik végén, legtöbbször még csak nem is élő, jelenlévő emberé az a hang, hanem egy gépe (IVR). Előre felvett parancsokat osztogat, és aszerint fog újabb és újabb mondókába, tereli a hívó felet a nyomógombok használatára, hogy mit mondunk neki, vagy mi-

lyen gombot nyomunk meg. A dolog annyira kínos, hogy még az angol anyanyelvűek is utálják, és számos a kísérlet az ellenszerek kidolgozására. Az egyik ilyen megoldás egy népszerű weboldaltól jön, ahol a szerző Paul English felsorolja, hogy az egyes cégek központjába (call center) befutó hívást hogyan lehet kitéríteni a gépi algoritmusból. Leírja, hogyan lehet az Interactive Voice Response (IVR) rendszert becsapni, és emberi telefonkezelővel hamarabb kapcsolatba lépni. Nyelvtanulóként azt is hasznosnak találhatjuk, hogy az egész beszélgetést felvesszük a telefonnal vagy egy diktafonnal, és utólag, ismét lejátszva a szöveget áttanulmányozzuk – egészen a megértésig.

A gép kikerülésével sem olyan egyszerű a helyzet, mert az emberi telefonkezelőt se könnyű megérteni, pláne, ha Indiában van a telefonközpont, vagy ha olyan ember veszi fel a kagylót, aki skót, ír vagy egyéb akcentussal beszél az angolt. Ami ezen a téren történik, az megközelíti a nálunk a kabarcából ismert képtelen beszélgetéseket, ezért nem szabad a kudarcokat tragikusan felfogni.

A nyilvános telefonok (pay phone) koncentráltan vannak a városközpontban, számuk kifelé egyre csökken. A készülék kártyával vagy pénzérmeikkel működik. A legtöbb visszahívható fülke, azaz onnan hazacsörgetve az otthoniak vissza tudnak hívni bennünket, ha már nincs elég aprópénzünk. A telefonszám-tudakozók is megtalálhatók az interneten.

Az olcsó telefonálásnak egy másik útja: veszünk pl. egy öt vagy tíz font sterlinges telefonkártyát (pl. Go Mad for Bananas, ITN Phonecard, Red stb.), amelyet mobiltól vagy vezetékes vonalról is használhatunk, az eredeti számon csak kis költséget keletkeztetve. Ezek a szolgáltatók bemondják, hogy mennyi pénz áll a számlánkon rendelkezésre, majd a hívott szám tárcsázása után azt is, hogy ebből a pénzből ezzel a számmal hány percig beszélhetünk. Ha jó időpontban telefonálunk, a percek száma elérheti az ezres nagyságrendet.

Ilyen telefonkártyát, amely gyakorlatilag bón, letelefonálható számla, már a repülőtéren is lehet kapni, csak arra vigyázzunk, hogy felhasználási határideje van. Úgy használjuk, hogy fel kell hívni a kártyán megadott számot, a megszólaló hang kéri a PIN-kódot, amit a kártyáról levakart festékréteg alatt találunk, majd közli a rendelkezésre álló egyenleget, illetve lehet a megfelelő ügyfélszámot hívni. Egy tízfontos kártyával két hónapig jól elvoltam, igaz, nem sűrűn használtam, de a vonalas telefonról is működik, és az előfizetett vonalnál jóval olcsóbbak a külföldi beszélgetések.

A magyar mobilok külföldi használatáról annyit, hogy nem vágtam bele, hanem vettem egy feltölthető (pay-as-you-go, top-up) kártyát, miután öt fontért kikötötték a készülékemből a korlátos kártya fogadását, és így bármilyen kártyát bele tudok tenni. Ezt is csak arra használtam, hogy engem elérjenek rajta, mert bizony ez is költséges beszélgetési eszköz. A pay-as-you-go telefonhasználati kártya/mobil szerződés olyan megoldás, amelynél előre kifizetünk egy bizonyos számú hívást, és ha azt elköltöttük, veszük újabb voucher-t vagy feltöljük a meglévőt.

Ha új, sokat tudó készüléket akartam volna venni, ingyen elvihettem volna bármelyiket, és letelefonálhattam volna egy hosszú távú előfizetési szerződéssel, ha rendelkezem hitelkártyával, lakóhelyet és munkahelyet igazoló számlákkal vagy bizonyítványokkal, ahogy már ezt megszoktuk. Itt tehát a mobil egyúttal a hitelképesség bizonyítéka is, és az emberek szívesen villogtatják, tárgyalják a képességeit, akárcsak régen a kuttyákét vagy a lovakét.

Elképesztő, hogy a mobilok mi mindent tudnak, és hogy nemcsak jóra, hanem gonoszra is használják őket. Ennek számít a már nemcsak itt előforduló happy-slapping, amikor az utcán elkapnak és megvernek egy embert, és a verést nagy röhögések közepette mobilon közvetítik barátaiknak vagy akár a nyilvánosságnak is. A telefonokkal való visszaélés, amelyet brit tizenévesek követnek el, hátborzongató, és komoly társadalmi problémának számít. Nekem teljesen érthetetlen, hogy egy csoport fiatal, miután véletlenszerűen kiválasztott valakit az utcán, miért veri meg, esetleg miért öli meg az illetőt, és az egész jelenetet milyen lelki motívumok hatására veszik fel mobiltelefonra, és küldik el barátaiknak. Emellett nagy divatja van a telefonbetyároknak (phone prank) is, akik a mobilon tárolható hangokat, zenéket, zörejeket visszajátszva ijesztenek rá a felhívott idegenekre vagy barátokra. A különféle képi és hangos anyagok küldése mobilon ugyanolyan gyakori, mint az e-mail-ek mellékleteként küldött anyagoké, azzal a különbséggel, hogy a mobilok esetében sokkal több a trágár, a porno, vagy csak egyszerűen humoros témájú küldemény.

Az SMS-ezni ige angolul „to text”, míg e-mailt küldeni „to outlook”. A számítógépek kezelése nem számít nagy tudománynak, szinte mindenki tud élni vele, még ha iskolái nem is magasak. Otthoni számítógépe azonban csak a jobb módúaknak van, itt ez úri passziónak számít. Ha már van saját vo-

nalas (landline) telefonunk, hamarosan ránk talál-
nak az alternatív szolgáltatók, hogy a BT helyett
tőlük vegyük a beszélgetésekhez szükséges időt.
Hasonlóképpen megkeresnek bennünket a mobil-
telefon-értékesítők is, akik – mint a biztosítási
ügynökök – üzletszerző alvállalkozó cégek em-
bereként, brókerként dolgoznak. Az elképesztő
az, hogy akár egy órán keresztül ismertetik aján-
latukat és közben kifaggatnak bennünket, még
a hitelkártyánk adatairól is, nem egyszer kelle-
metlen érzéseket keltve, hogy nem csalók háló-
jába kerültünk-e. A legjobb, ha valaki a hasonló
telefonos megkeresések elől elzárkózik, különben
esetleg izgulhat egy-két napig, vagy gondoskodnia
kell arról, hogy ne legyen semmi a számláján, ami
persze nem nehéz.

Hogyan telefonáljunk?

A telefonálást angolul újra kell tanulnunk, nemcsak
a nyelv miatt, hanem mert ez része a viselkedési
kultúrának, és az angolok közül sem tudja min-
denki jól csinálni ezt. Számos szabályt kell megjé-
gyeznünk, úgy válik belőlünk jó telefonáló, esetleg
telefonos ügyintéző. Ezért a munkahelyi telefo-
nálásról az irodalom alapján hosszabban is írok.

Először is azonnal fel kell venni a kagylót, ha
megszólal a készülék. Nekünk kell először meg-
szólalni barátságos üdvözlés formájában, amelybe
beletartozik önmagunk és a hívott szervezet azo-
nosítása. Az első megszólalást a *How may I help?*
fordulattal zárjuk, annak ellenére, hogy igen el-
terjedt a *How can I help?* nyelvtanilag helytelen vál-
tozat használata. Ha már ismételt hívásról van szó,
amely nem jutott el a kívánt helyre, akkor az ne-
künk ciki, ezért valami engesztelést kell nyújtani,
mondjuk annak felajánlásával, hogy:

*Can I get them to call you? Would you like me to
find someone else who can help?* stb. A bemutat-
kozásnál a legtöbb helyen – nemcsak a belső hí-
vásoknál – elég, ha a keresztnévünket és a rész-
leg nevét mondjuk meg. Az érthetőség javítása
érdekében a kagylót tartjuk a szánk elé, és per-
sze ne együnk, igyunk, olvassunk vagy számító-
gépezzünk stb. beszéd közben. A hívás vételekor
azonnal döntsük el, hogy akarunk-e foglalkozni
vele, vagy sem. Ha nem, akkor ugyanis kapcsol-
ni kell (*transfer) valaki mást, aki érdemben tud
foglalkozni az illetővel. Ha egyéb ok miatt aka-
runk időt nyerni, akkor mondjuk azt, hogy *May I
call you back in half an hour?* vagy valami hasonló.

A téves hívás (wrong number) bemondását csak
vészhelyzetre tartogassuk, és utána menjünk el
sétálni egy kicsit. A telefonban érthetőbben, las-
sabban kell beszélni – nem árt, ha mosolygunk
is közben, mert valahogyan az is átmegy. Az ud-
variasság megkívánja, hogy gondosan figyeljünk
a partnerünkre, ne szakítsuk félbe az illetőt, illetve
engedjük megszólalni. Egyébként ha nem gyako-
roljuk be ezeket a lépéseket, a vonal másik végén
azonnal rájönnek, hogy velünk nem lesz könnyű
beszélgetni, és elszáll a bizalom, beindul a kritika
– főleg a hátunk mögött. Az *Er, yes, hold on, Sorry,*
can you repeat that fordulatok nem viszik jó hírért
telefonálóképességünknek. Így hát magabiztos,
erős, pozitív és optimista hangnemet kell felven-
nünk, és kerülnünk kell a késlekedést, az elakadást,
a zavartságot, a másik idejének vesztegetését. Mi-
vel a telefonban csak a hangunkkal operálhatunk,
minden igyekezetünket az olajozott párbeszéd lét-
rehozására kell fordítanunk. A telefonbeszélgetés
dialógus, ezért az illetővel beszéljünk, ne neki
beszéljünk – ha értjük a különbséget. A beszél-
getésnek oda-vissza akadálytalanul kell folynia,
nem szabad közbevágni, vagy előreszaladni gon-
dolatainkkal, vagy elsietett következtetésekre jutni,
különösen azokat bemondani. Olyan benyomást
kell keltenünk, hogy a megoldás felé halad a be-
szélgetés, amihez azt kell tisztán látnunk, hogy ki
hív bennünket, mit akar, és mi mit akarunk ne-
ki közvetíteni, mert adott helyzetben más és más
a jó megoldás (*Horses for courses*, ahogy az angol
mondja). Ügyeljünk tehát a hallgatási szünetekre,
vigyázzunk a nevek kiejtésére, mert érzékenyek rá.
Ha kell, betűztessük el a nevet vagy szót újból, és
a hangnemet illetően tartsunk három lépés távol-
ságot (*at an arm's length*), csak akkor csökkent-
sük ezt, ha nem ügyféllel beszélünk. Végül, mindig mi
tegyük le utoljára a kagylót.

Ha mi fogunk bele

Ha mi hívunk fel valakit, annyival könnyebb, hogy
jobban felkészülhetünk a helyzetre. Tisztázzuk
magunkban, hogy miért telefonálunk, a hívással
mire számítunk, az illetőtől mit remélünk, mit pró-
bálunk elérni, milyen benyomást akarunk kelte-
ni, hogyan akarjuk a beszélgetést lefolytatni, pl.
saját magunk, vagy a vállalatunk képviselőjében,
és persze nagyon fontos, hogy a beszélgetés után
számot vessünk azzal, mit kellett volna elérni, és
ahhoz képest mire jutottunk. Vegyük fel diktafonra
vagy magnóra saját telefonálásunkat, abból egy-
két percnyi szöveget játsszunk vissza és elemez-

zük, hogy saját fülünkkel halljuk is, mi történik ilyenkor. Nem árt, ha a leggyakoribb mondatokat kívülről megtanuljuk. De még fontosabb: készüljünk fel arra, hogy akit felhívunk, időnként nem élő ember lesz, hanem egy hosszasan beszélő, tollunk nem szöveget, hanem perceként át csak gombnyomásokat kérő automata.

A megkönnyített (vagy megnehezített?) telefonálás
Az előbb említett helyzet és a telefonálás technikája is mutatja, mennyire átalakulóban van az Egyesült Királyságban a tanuláshoz rendelkezésre álló környezet. Ha valaki elköltözik és telefonja áthelyezését kéri a BT-től, ezt megteheti írásban, a számítógépéről on-line. A válasz először visszahívás formájában érkezik, amely során tisztázzák a felek az időpontokat és ellenőrzik az adatokat. A visszaigazolás ezután postai levélben érkezik, és ha valaki később telefonon érdeklődik megrendelése után, akkor gépi hang olvassa fel neki az ügy, a munkalap adatait, mindazt, amit előzőleg írásban adtunk meg (text-to-speech). Fordított a történet a voicemail esetében, amely arról szól, hogy 2004. októberében egy Domecq nevű spanyol üzletasszony kitalálta, hogy szükség lenne a mobiltelefonokon felszaporodó hangposta egyszerűbb visszahallgatására, például írott szöveg formájában (voice-to-text), és elindított egy vállalkozást (Spin-Vox), amely most a Királyságban is beindult, ahol sokat SMS-eznek az emberek. A szolgáltatás havi 8-10 fontba kerül, ezért napi öt hangos üzenetet alakítanak át szöveges levélle. További érdekességnek számít, hogy az óriás áruházakat vagy boltláncokat üzemeltető Dixons a szélessávú telefont használók számára „ingyenes telefonálási lehetőséget” kínál Freetalk néven. Ezzel az otthoni közönséges telefonról tud az interneten keresztül valaki telefonálni, egy évig ingyen. Ezzel gyakorlatilag megkezdődött a régi, fix vonalhoz kötött telefonálási rendszerek hanyatlása. Az új rendszerhez venni kell egy adaptert (80 font), amelynek segítségével egy évig ingyen, majd havi 7 fontos előfizetésért telefonálhatnak a tulajdonosok. Aki azonnal vállalja az előfizetési díjat, annak az adaptert csak 20 fontért adják. A BT ügyfeleknek azonban továbbra is fizetni kell a vonalhasználatért, ami kb. 10-11 font havonta. A BT-nek is van hasonló szolgáltatása, azt Broadband Voice-nak hívják, és reklám híján nem nagyon terjedt el. A vonalas telefonról ingyenes számítógépes hívásra szolgáló programot, amely Magyarországon is használható, szintén a webről lehet letölteni. Végül azután, hogy

számtalan nagy cég – pl. a GE, a HSBC, vagy az Abbey (National) nevű bank (volt takarékpénztár) – Indiába telepítette számos részlegét, pl. a 24 órás telefonközpontját (call center) vagy éppen a könyvelést, ellenkező irányú folyamatok is beindultak. Az említett cégek mára megbánták a lépést, és visszahozni készülnek a telefonközpontjukat, mert lehetetlen helyzetek alakultak ki a telefonos ügyintézés közben. Én például azt akartam megtudni, hogy egy adott bankfiók a városban mikor tart késő estig nyitva, erre a kérdésre Indiából igyekeztek válaszolni, de először nem találták a fiókot és a telefonszámát az ottani telefonkönyvben, majd amikor végre megtalálták, nem tudták megmondani. Egyébként erről fogalmuk se lehetett, mert itt késő éjszaka volt. Az már csak ráadás, hogy alig lehetett a beszélőt érteni, nem annyira súlyos indiai akcentusa, hanem főleg hadarása miatt, hogy kénytelen voltam hosszú percekig hallgatni, annak ellenére, hogy szerettem volna megszólalni.

Hogyan hallgassunk?

A hallgatás szót most természetesen a figyelés, a meghallgatás értelemben használom. A figyelés a tanulás alapfeltétele. Lehetővé teszi, hogy megértsük azt, amit hallunk (és látunk), nemcsak a közölt tények, gondolatok, hanem az érzelmek terén is. Mivel amikor a dolgok jól mennek, alig van szükségünk beszédre, továbbá azok, akik régóta és jól ismerik egymást, azok szavak nélkül is megértik egymást, az Egyesült Királyságban többszörösen jobb figyelőknek és hallgatóknak kell lennünk, mint saját megszokott környezetünkben. Azért figyelünk, hogy információkat halljunk meg, hogy megtudjuk, megértettek-e bennünket, hogy hallgatóságként részt vegyünk valaki történetében, halljuk tapasztalatait és meglátásait, hogy ápoljuk vele a kapcsolatunkat és a beszélőnek tiszteletet adjunk. Amire figyelünk, az a hangnem, a szavak megválasztása, a hangszín, a beszéd gyorsasága és esetleg a testbeszéd. Természetesen nem csak telefonáláskor. Kísérletekből tudható, hogy egy tízperces beszédből, előadásból azonnal utána legfeljebb a felére emlékszünk, 48 óra múlva pedig legfeljebb 10 százalékára. Ez egyrészt a szelektív figyelem, másrészt a szelektív emlékezet működésének a következménye, amely során a nem fontosnak tartott dolgokat egyszerűen kizárjuk magunkból. Erre az ad módot, hogy különbség van a beszéd és a gondolkodás sebessége között is, ugyanis az átlagember percenként 125 szót mond ki, de 500 szavas sebeséggel gondolkodik. Emiatt folyton

előreugrunk a hallott szöveg hallgatása közben, és már a válaszra készülünk. A másik szöveget hallgatva igyekszünk abban ismerős dolgokat (szavakat, neveket, hangokat) azonosítani, sokszor innen származnak tévedéseink, mert az angolban is sok minden hallatszik egyféleképpen, illetve attól függően, hogy hol húzzuk meg a szóhatárokat, hogyan tagoljuk a beszédben összemosódó szöveget, más megfejtéshez, értelmezéshez érkezhetünk. De nemcsak ez a gond, hanem az is, hogy ugyanazok a szavak mást és mást jelentenek különböző embereknek, illetve ugyanannak az egy szónak különböző környezetben több jelentése lehet. Amire tehát oda kell figyelniünk, az az, amit mondanak, ahogyan mondják, és arra is, hogy mit nem mondanak ki, vagy éppen milyen érzelmek tükröződnek a hangban. Ez utóbbi esetben az a legfontosabb tanácsom, hogy egyáltalán ne reagáljunk a negatív érzelmi töltésekre. De mutassuk be, hogy figyelünk ilyen megjegyzésekkel, hogy:

And then what happened? Can you give me an example? How did you feel about it? So it seems as though...

De más, ellenőrző kérdéseket is közbevetethetünk:

As I understand it...? If I've got it right...? So what you are saying is...?

Továbbá nekünk azt is mutatnunk kell, hacsak szavakban is, hogy értjük, amit mond az illető:

I see. And then... That's interesting.

Ezeket és hasonló mondatokat, továbbá magát a figyelést, érdemes tervszerűen gyakorolni, és erről naplót is vezethetünk, illetve megkérhetjük angol kollégáinkat, hogy gyakoroljanak velünk szerepcserével. Ugyanis nem szabad megfedkezniünk arról, hogy az emberi kommunikáció során a közleményt a beszélő szavai csupán 10 százalékban hordozzák, a hang (hangszín) 35 százalékban, míg a nem verbális viselkedésnek nevezett összkép, a testbeszéd 55%-ban hordozza a jelentést. Az érzelmeket valószínűleg azonnal tudjuk fogni, míg az azokat azonosító angol szavakat feltehetően nem ismerjük, ezért ezeket megtanulandó anyagként keretekben mutatjuk be, a gyakran összekevert és azonosnak hallott szavak listájával együtt.

Végül így hangzik a *telefonálás 20 arany szabálya* magyarul:

1. Reagáljunk azonnal a csengetésre, ne hagyjuk 3-4 csengetésnél tovább várakozni a hívót!
2. Ha hosszabb ideig nem vagyunk a helyünkön, irányítsuk át a hívásokat!
3. Mosolyogjunk a kagylóba!
4. Mutatkozzunk be megfelelően!
5. Ha mi hívunk, válasszuk meg a megfelelő időpontot, ne zavarjuk a másikat!
6. Mutassunk érdeklődést és beleérzést!
7. Tudjuk meg azonnal, mit szeretne a hívó! (How may I help you?)
8. Használjuk kiegészítendő kérdést a tények és információk megszerzéséhez, eldöntendő kérdéseket a tisztázáshoz és a megértés ellenőrzéséhez!
9. Ha tudunk, azonnal válaszoljunk a kérdésekre, ha nem, mondjuk meg, mi mit tehetünk értük!
10. Használjunk megértést jelző szavakat: Oh, yes, I see, That's right.
11. Ismételjük meg a hallott neveket, telefonszámokat és időpontokat, hogy nehegy tévesszünk!
12. Írjuk fel a fontos hallottakat, nehogy elfelejtjük őket!
13. Kétszer is ellenőrizzük a lényeges adatokat, olvassuk vissza őket a végén!
14. A hívót ne kapcsolgassuk összevissza, hanem vegyünk át üzenetet, és ígérjük meg, hogy átadjuk!
15. Csak a beszélőre figyeljünk, ne kalandozzunk el!
16. Koncentráljunk a témára, ne szakítsuk félbe a beszélőt nem odavaló kérdésekkel!
17. Ne felejtsük el, hogy mindkét beszélőnek joga van tudni, kivel beszél!
18. Egyezzünk meg abban, hogy melyikünk mit fog lépni a hívás után!
19. Zárjuk a beszélgetést pozitív hangulatban! Győződjünk meg arról, hogy a hívó minden kérdésére sikerült-e kielégítő választ találni!
20. Fejezzük be a beszélgetést megfelelően! Erősítsük meg a hívót abban, mire számíthat a hívás után, és köszönjük meg az idejét!

Zárásként egy megszívlelendő felismerés az odafigyelésről. Mindnyájunknak nagyon fontos, hogy figyeljenek ránk, mások figyelmétől az életünk függhet, különösen gyermekkorban, és ezt már a csecsemők is tudják. Ha gondunk van a figyellel, a koncentrációval, a legjobban, ha éppen a tanulással próbálkozunk. De ne a Királyságban, és ne csak a tanárral, ott és nála már késő.

Szerezzünk egy kutyát, a kutyánál jobb tanítómester nincs, ahogy ő figyel a gazdájára, ember

nem figyel úgy a társára. Ha ezenközben rájövünk, hogy a kutya mit akar, mit vár tőlünk, már megtettük a szükséges lépést, különösen, ha alkalmazkodunk is hozzá, és ha bármikor úgy érezzük, senki se figyel ránk eléggé, bátran „kutyázzunk” egyet, megkapjuk, amire szükségünk lehet, olyannyira, hogy ha végül hátrahagyjuk a kutyánkat, talán az ő társasága fog nekünk legjobban hiányozni.

TÁJÉKOZÓDÁS A VILÁGRÓL – A REALITÁS

Amikor a világ szót használom, valójában a realitásra gondolok, a szűkebb valóságra, azokra a tényezőkre, amelyeket terveimben és cselekvéseimben figyelembe kell venni *nálam hatalmasabb, működő, és rám is ható erőként*. A Királyságban ezt a valóságot az angol nyelvű közeg tükrözi, amely tükrözés semmiképpen sem maga a valóság. A valóság tükrözésének, leírásának és modellezésének csak egyik eszköze, a nyelv, az angol így szükségképpen egy másik tükröző eszköz, és amit tükröz, részleteiben, azt az idegen és új valóságot nevezzük reáliáknak.

A legfeltűnőbb, hogy amíg otthon voltam, az észlelés közepe és viszonyítási pontja Magyarországon volt, míg a Királyságban természetesen a Királyság, ahonnan Magyarország még csak nem is látszik. Jelentéktelenségünket csak fokozza, hogy az egyszerű emberek még azt sem tudják, hogy pontosan merre fekszik, van-e tengere, múltja és saját nyelve. Ha ezt a kérdést félretesszük, akkor azzal kell foglalkoznunk, mit tartanak ők fontosnak, mi az, ami az angol kultúrában annyira fontos, hogy a médiumokon keresztül mindenkivel megosztják.

A benyomásom az, hogy ez a közös vonás a műsoráradatban maga a szórakoztatás, az egyszerű meglepetésszerzéstől a kabarén keresztül az idétlenségig. A kapcsolódás és nem a mondanivaló vagy üzenet áll a műsorok középpontjában. Újabban a nyelvi megfogalmazás is átment a sorozatos ferdítés és a poénkodás szolgálatába. Azt mondhatjuk, hogy a realitás, a valóság éppen a *Big Brother (BB)* és hasonló műsorok megcsinálásával megszűnt értéknek lenni. A realizmus mint olyan, nem fontos egy olyan világban, ahol ezerféleképpen lehet a valóság közvetlen, érzékszervi tapasztalása elől elszaladni, illetve tudatunkat „mesterségesen” tetszőleges állapotba hozni kémiai vagy más eszközökkel. A választóvonal a ko-

moly és a vicces, a józan és a speciális, a biztos és a bizonytalan, a valós és a valószínűtlen, az igaz és a hazug, az eszement, a dilis, a képtelen és a reális, a bizonyítható és a kitalált jellemző végletei között húzódik, amelyekből szinte lehetetlen kiválogatni azokat az elemeket, amelyeknek döntéseinkben szerepet kell adnunk.

Ebben a zűrzavarban a legfontosabb igényünk az kellene legyen, hogy *a szűkebb környezetünkben igazodjunk el, és a mi világunkban legyünk otthon*, ahogy a helybeliek is csak arra törekednek, és igyekeznek az általuk nem befolyásolható dolgokkal nem foglalkozni. Persze véleményünk azért lehet, sőt, képviselhetjük azt, de ez bátorság kérdése inkább, *nem pedig kulturális kényszer a valóság társadalmilag szervezett felmutatására*. A valóság ugyanis ebben az értelemben mindig valami szörnyű kijózanító és ünneprontó, olyasmi éppen, ami elől menekülnek az emberek a megfelelő kapcsolódási eszköz segítségével, talán éppen azért, mert semmilyen módon nincsenek rá befolyással. Olyasmi, amire a kisgyermek befogja a szemét, olyan hír, amelyet a gyászra szoruló tagad, nem tud felfogni. Nem csoda hát, ha minden olyan fogalmazás, amely a jelen vagy a jövő e tényeit tartalmazza, annak a nyelvhasználat határt szab, és a „nem PC” (politically correct) bélyegen túl fenyegetésnek tekintett hazafiatlan szövegnek számít. Ennek ellenére sokan (whistleblowers) teregetnek ki a sajtóban olyan dolgokat, amelyekből és amelyek után nemcsak botrány, hanem válasz, reakció, büntetés, megtorlás vagy egyszerűen igazságszolgáltatás következik. Ez annak köszönhető, hogy a Királyságban az emberek kora gyermekkortól kezdve tisztában vannak azzal, hogy mi a helyes (right) és mi a helytelen (wrong), és naponta megerősítik egymást az erről alkotott véleményükben. Aki pedig rosszat tesz, azt kérdőre vonják (hold responsible), annak válaszolnia kell, és ritkán marad el az érte járó büntetés.

A Királyságban is szűk az ember személyes tapasztalata és környező terep világ felfedezési lehetősége, az információk, magyarul: a benyomások – itt is a médiából érkeznek, és azok fogyasztásával mi magunk is átalakulunk. Hamvas Béla írta, hogy „Aki informál, az transzformál”, és az ember hamar rááll az itt közvetített értékek megismerésére és megértésére.

A hazai médiából

Már írtam, hogy a hazai média is foglalkozik a Királyságba utazás körülményeivel. 2005 őszén a brit hét keretében, de máskor is hangzottak el műsorok, amelyek a hangtárban meghallgathatók. (Petőfi Rádió, 2005. október 2., vasárnap; Petra Rádió Web, *Hogyan keressünk állást Nagy-Britanniában?*; Petőfi Rádió, *Kölyök*, 2005. szeptember 26., hétfő, 0:13; *Kívánságreggel*, 2005. szeptember 26., 7:20). Ott hangzott el, hogy „fiatalként, diákként, bébiszipperként tengernyi álláslehetőség várja a magyarokat Londonban és Nagy-Britanniában. Európai uniós tagságunk óta a munkavállalási engedély megszerzése, bár legtöbbször hetekig is eltart, pusztán adminisztrációs ügyintézés. Állást keresni egyszerre több helyen is érdemes. Célszerű az újsághirdetések átböngészése mellett ügynökségekhez bejelentkezni, és az interneten is keresgélni.”

A tévé

A legtöbb lakásban van alapszolgáltatású kábeltévé nyolc csatornával. Mindenkinek elő kell fizetni tévére (must have a television licence), akinek a műsorok vételére/lejátszására alkalmas eszköze van. A színes tévé előfizetési díja egy évre 120 font fölött van, ennél olcsóbb a fekete-fehér. Az előfizetés már nem intézhető a postán, csak a vegyesboltokban, és egy háztartásban egy előfizetés elég. Ha valaki albérletben lakik, szobát bérel, akkor a szobában lévő tévé használatára külön kell előfizetnie. A városban mérőkocsik keresik a nem fizetőket, akikre komoly büntetés vár, ha elkapják őket.

A legismertebb adók a következők:

- BBC One, Two, Three
  - BBC Four
  - Channel 4
  - Channel 5
  - ITV, amely nem egy adó, hanem több, a legnagyobb kereskedelmi TV vállalkozás Angliában.
- Van még sok más kereskedelmi adó is:
- Sky TV, amely digitális TV adó, nem azonos
  - a SkyOne-nal, de van belőlük is bőven
  - Sky Movies
  - Sky News
  - Sky Sports

A földi adók közül a BBC 1 és 2 állami tévék, hirdetések nincsenek bennük, míg az ITV, a Channel 4 és 5 kereskedelmi adók. A legtöbben a BBC 2 és Channel 4 programjait nézik, ugyanis az van

a kábeltévé-választékban. Jellemző módon ezeken a csatornákon sok a rajzfilmes meseműsor, rendszeres a hírműsor és a vita, a sportközvetítés. Akit ez nem elégít ki, az rendelhet mást is, ám ez a háztulajdonos előfizetői privilégiuma. Mi valószínűleg egyiket sem látjuk otthon, legfeljebb a kocsimában, vagy egyéb nyilvános szórakozóhelyen, esetleg a munkahelyen. Láthatjuk azonban a nem előfizetős változatokat az interneten, ahol az egész világból is lehet választani internetes tévéadást a megfelelő honlap segítségével: Köztük van a magyar tévéadó-választék is.

Nyelvtanulás szempontjából a BBC egyperces klipjei is jól jönnek, hiszen ismételten lejátszhatók, megnézhetők és hallgathatók. Ha valaki gyermekfelügyelőnek (nanny) vagy problémás gyermekekkel foglalkozó szociális munkásnak akar elmenni dolgozni a Királyságba, annak a Channel 4 *Super-nanny* című sorozat műsorát ajánlom előzetes megtekintésre. A siketeknek és nagyothallóknak szóló jelbeszédű műsort (*See Hear*) viszont mindenkinek ajánlom, mert nemcsak a jelbeszédet értelmezik hangos szóval, hanem feliraton is közlik annak átiratát, így nagyon jól követhető és érthető a hallható szöveg. A *Countdown* nevű műsor pedig a Scrabble játék tévés változata, szintén jól lehet belőle tanulni.

Tévéközvetítés még éjjel is van, de a műsorok többsége reggel és nappal gyermekműsor, illetve a hazai hírek szempontjából érdektelen a magyar néző számára, mivel magyar vonatkozású anyag szinte sosincs benne.

Nyelvtanulás céljára a vitaműsorok és az ismeretterjesztő műsorok a legjobbak, különösen, hogy vannak digitális állomások/adók, amelyek adását interaktívan lehet kiválasztani, vagyis igényeink szerint lehet a tévézést változtatni, ha előfizetünk rájuk. A BBC TV számítógépen nézhető adásai korábban felvett műsorok; az archívumból sokkal rugalmasabban lehet ismereteket szerezni, illetve képet és hangot, szöveget egyidejűleg olvasni és hallgatni, mint az on-line tévézéssel. Ezekről a 10. fejezetben lesz részletesebben szó.

Az újságok

Újságokat az ember a munkahelyén vagy a könyvtárban ingyen olvashat, a munkahelyen inkább a népszerű (tabloid), a *Sun*, a *Sport*, a *News of the World* és a *Daily Mirror* fordul elő, míg a könyvtárakban a választék teljes körű, ott olvashatók

a komoly napilapok is. Az újságok ára 40 p(enny) körül mozog, a hétvégén gyakori a DVD- vagy magazinmelléklet (együtt kb. 1,50 font), amelyet az emberek nagy becsben tartanak, és az újságokat nem mindenki dobja a szemétkosárba, hanem hazahordja. Rengeteg a magazin, áruk 3-5 font között mozog.

Az említett újságokra az jellemző, hogy terjedelmük nagy, az oldalakkal nem bánnak takarékosan, sok képet és nagy betűket használnak. A képek többségére az jellemző, hogy emberi arcot mutat valamilyen erős érzelmi állapotban, rendszerint egy drámai helyzet illusztrálásaként, vagy a derűs, mosolygós optimista alapállásban. Emiatt bármilyen minőségű kép jó, sőt a hamisításoktól sem riadnak vissza, a látszat fontosabb, mint az igazolható tény, az igazság, bár ennek korlátot szabnak a jogszabályok. A fontos, hogy ha nincs hír, akkor is „csinálnak” hírt azzal, hogy megkérdezik „az olvasót”, ő mit gondol X viselkedéséről, vagy mit tenne Y helyében. Következésképpen a hírek is tele vannak idézett megszólalásokkal.

A szöveg is ennek megfelelő, csupa emberi mértékű, léptékű és vonatkozású mondat és kifejezés, amelyeket a kérdéses újság honlapján bármikor megtekinthetünk, ezért ezekre nem pazarolom a helyet. Ezek a cikkek egyébként azért érdekesek számunkra, hogy kérdéseket tegyünk fel a helybelieknek, magyaráztassuk meg velük, hogy mi miért érdekes, mert lehet, hogy magunktól sose jönnénk rá. A nagy hírhíány miatti mesterséges hírcsinálásban egyébként a komoly újságok sem kivételek. Példa a *Times* egyik számából: lelkesen közlik a következő James Bond film főszereplőjét alakító színész képét – jellemző, hogy itt James akkora nemzeti hős, mint nálunk Petőfi volt –, beszámolnak M. Thatcher 80 éves születésnapjára ünnepségéről, és még hosszabb terjedelemben arról, hogy négy vak utast letuszkoltak egy repülőgépjáratról, mert a szabály úgy szól, hogy járatonként egyszerre csak három lehet a fedélzeten.

Terjedelmes téma az is, hogy a börtönök zsúfoltak, és nem lehet üres cellát találni. Rossz hírek számít, hogy Cambridge-ben véget kell vetni a tutorálásnak, azaz az egy tanár-egy tanítvány magánoktatásnak az egyetemen, mert nincs rá elég pénz.

Hírek számít, hogy két kislány lovaglás közben leesett a lóról, az egyikén volt fejtű, a másikon nem, az utóbbi, ahogy várható volt, meghalt. A hírben az a hír, hogy a póru jár leány a sisakját kölcsönadta megmenekült barátnőjének.

Örökzöld téma a rókavadászatról szóló törvényalkotás ügye, illetve a politikailag helyes kifejezések használata. Ebben a témában arról ír a *Times*, hogy egy kirabolt járókelő vallomását a rendőr nem akarta jegyzőkönyvbe venni, mert a személyleírásnál az idős asszony a bűnözőt kövér emberként írta le. (Nem az ember szót, hanem a kövér jelzőt kifogásolták.)

A világ eseményeiről közölt anyagok közt szokott esik arról, hogy egy New Orleans-i kórházban 45 halottat találtak, akikhez az orvosok fecskendővel mentek be az árvíz alatt, a Katrina hurrikán megérkezése után három nappal. A feltételezések szerint megölték őket.

Ezek a témák azért és úgy kerülnek be az újságba, hogy nyilvánvaló ellentét, kontraszt szerepel bennük, amely alkalmas arra, hogy az olvasó fennvagy kiakadjon rajta. Az ellentétpár szinte bármi lehet, az teszi emlékeztetésé néhány órára, napra, és kreál olyan feszültséget, hogy a folytatásra is kíváncsi lesz az olvasó. A munkahelyen az emberek egymás után (in pecking order) olvassák el az újságot, és az olvasottak adnak alkalmat az egyéb tárgykörű beszélgetésekre.

Magyar vonatkozású cikkek

Magyarokról szóló hírek számítanak a kelet-európai fogorvos-turizmusról szóló cikkek, a Suzuki legújabb gépkocsi típusa gyártásának beindulása, vagy a magyar származású embereknel a magyar származás megemlékezése (l. Szekeres).

Térképek

Az interneten a várostérképek ingyen hozzáférhetők, és nemcsak tájékozódásra, hanem útvonaltervezésre is használhatók. A leghasznosabb térképek linkjeit keressük ki a könyv végén található mutatóból.

A könyvtár

A tanulás tartalmasabb és hagyományos formái, a könyvek és könyvtárak szintén elérhetők minden városban vagy városrészben, mivel a könyvtárak hálózatot alkotnak. Általában két könyvtári szekció van, a kölcsönző, szabadpolcos forma és a helyben olvasásra való olvasóterem, amelynek szakkönyv-állománya nem kölcsönözhető, és az anyag szintén a polcokon található. De egy városban belül

sok fiókkönyvtár is előfordulhat. Újabban a könyvtárakban már a kölcsönzést és könyvvisszaadást is gépesítették, úgy hogy, az ember a tematikus elrendezésű polcokon kikeresi a könyvet, odaviszi egy szekrényhez, és vonalkódos kölcsönzőjeggyel a képernyőn elintézi a tranzakciót. A könyv visszaadása is ott történik, az adminisztrálás után a könyvet bedobjuk egy ládába (mint a McDonald's-ban a szennyest). A könyvtárosok ezután árufeltöltő munkába kezdenek és néha a számítógépes katalógusban keresgélnek.

Egyszerre akár 16 könyvet is kölcsön lehet venni, továbbá vannak hangos könyvek, kölcsönözhető videók és DVD-k is, csekély díj ellenében. Viszont igen magas a késedelmi díj, akár napi 20 p is könyvenként.

Ami nincs meg a helyi könyvtárban, az könyvtárközi kölcsönzéssel vagy a beszerzési költségekbe való beszállással megszerezhető. Végso esetben Londonba kell utazni a British Library-ba, amely fantasztikus épület és intézmény, és az alábbiak jellemzik.

British Library

A BL az angol nemzeti könyvtár, a magyar Széchényi Könyvtár angol megfelelője, hasonlóan széles gyűjtőkörrel. Londonban a St. Pancras negyedben lévő épületben csak helyben használható (reference) anyagok találhatók, ott is kell beiratkozni. A tagsághoz a szokásos személyi igazoló okiratokra van szükséges, és meghatározott időre szóló, meghosszabbítható arképes belépőt állítanak ki. Online katalógus működik, és ha tudjuk, mikor megyünk, előtte két nappal szólni kell, hogy mit szeretnénk olvasni, hogy az olvasóteremben rendelkezésre álljon.

A számos olvasóterem közül célszerűen kell választani az ott található anyagok szerint. Lehetőség van helyben fénymásolat készítésére is, és bevihetjük saját laptopunkat is az olvasóterembe. Hétfőtől péntekig délután kettőtől van egy órá általános könyvtárhasználati tájékoztató, amelyen a könyvtár használatához legszükségesebb tudnivalókat elsajátíthatjuk. A könyvtár saját honlapján megnézhetjük az épület fényképeit, elolvashatjuk történetét, és megnézhetünk néhány kiállítást. Képes ismertetés jelent meg róla az *Országépítő* című folyóiratban is.

A St. Pancras épület két szárnyában található olvasótermek:

Jobb oldali szárny

1. emelet: Humanities 1, és Rare Books and Music
2. emelet: Humanities 2, és Manuscripts
3. emelet: Maps, és Oriental & India Office Collections

Bal oldali szárny

1. emelet: Business és Social Sciences
2. emelet: Intellectual Property és Science and Technology 2
3. emelet: Science and Technology 3

Ma már minden olvasóteremben a biztonság érdekében a „csak ceruzával szabad írni” szabály érvényes. A beiratkozáshoz nem kell okvetlenül tudományos kutatónak lenni. A könyvtárnak értékes angol hang- és képanyagai vannak, amelyek a nyelvtanuláshoz is felhasználhatók, ahogy erről a 10. fejezetben lesz szó. Sajnos a könyvtárlátogatás csak szabadidőnkben lesz megoldható, amelyben szűkölködni fogunk, ha minden erőnkkel a megélhetés számunkra rendelkezésre álló eszközére, a munkára koncentrálunk.

Internetes oldalak tematikus tagolása

Az interneten található közismereti témájú weboldalak tematikus csoportokba szedett ismertetése a *The Hutchinson Directory of Web Sites* című kötetben található meg, amelynek tematikus fejezetei az állatvilág és a növények, a művészetek, a történelem, az irodalom-színház, az orvostudomány-egészség, a zene és a tánc, politika, jog és közgazdaságtan, természettudományok, társadalom, sport, technika és az információtechnika, a hit- és eszmevilág, valamint a nagyvilág címszavakból állnak. Ma már a keresőprogramok is igyekeznek előregyártott tematikus oldalakkal szolgálni, illetve igen sok a tematikus linkgyűjtemény. Érdemes a keresést ilyen szűrők segítségével lerövidíteni. Különösen, ha angliai munkát keresünk az interneten, ami miatt feltehetően e könyv olvasásába fogtunk, és amiről a következő fejezetben lesz szó.

A MEGÉLHETÉS ESZKÖZEI

I. A MUNKA

Megélni Angliában is kétféle módon lehet: munkából vagy pénzből, amit nem mindig munkával szereznek az emberek. Ahogy hallom, tapasztalom, azok is, akik munkából élnek meg, arról álmodoznak, hogy egyszer munka nélkül is tudnak pénzt keresni. Ennek hallatán egészen otthon éreztem magam. De azt is hallom, hogy a szegénységhez legfőképpen a becsületesség vezet. (Honesty is the road to poverty.)

Aki nem dolgozik, vagy nincs bankszámlája, az errefelé gyanús embernek számít, mint ahogy rendszerint nem is találunk mindent törvényesnek annak az embernek az életvitelében, aki csupán készpénzt kap és készpénzt ad ki mindennapi szükségletei kielégítése során. De az is gyanakvásra számíthat, aki úgy nem dolgozik, hogy közben segélyekből él, az ilyen embernek még lakást találni is nehezebb. A lakáshirdetésekbe például beleírják, hogy „no SSD [Social Security Department], please”, azaz, aki a tanács szociális osztályától kap postán rendszeresen munkanélküli segélyt (dole) vagy egyéb szociális anyagi juttatást, annak *nem* adják ki a lakást.

A KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÓK REGISZTRÁCIÓJA

Az Egyesült Királyságban a bevándorlók száma megközelíti a félmilliót. A Lengyelországból csak egy hónap alatt ide utazók és munkára regisztráltak száma az eredetileg várt évi 13 ezerrel szemben havi 13 ezer. Az itt dolgozó magyarok száma több, mint tízezer, de ez csak a regisztráltak száma. Ahogy egy helyi (Swindon) üzleti lap írta, 2005-ben mind több angol cég kényszerült arra, hogy dolgozóit külföldről toborozza. Ehhez jó alkalmat nyújt a kelet-európai országok, így Magyarország csatlakozása az EU-hoz, amely megengedi a munkaerő vándorlását is, mint látni fogjuk az angol esetben bizonyos feltételekkel.

A közelmúltban például teherautóvezetőket, orvosokat és biztonsági őrköt szerződtettek na-

gyobb számban, sofőrök esetében ezres nagyságrendről van szó, a biztonsági őrök száma is elérheti a több százat, az első próbálkozások sikerétől függően. A magyar orvosok angolai munkavállalásáról már a magyar sajtó is beszámolt. A terrorizmus kapcsán született vonatkozó angol jogszabályok előírják, hogy 2006 tavaszától – de már valójában 2005 novemberétől – csak működési engedéllyel rendelkező biztonsági őrköt lehet foglalkoztatni. Ez a változás a sokszor tízezres létszámú iparban okvetlenül problémákat fog okozni. A problémák egy része abból ered, hogy ebben a szakmában rengeteg olyan ember dolgozik, aki valószínűleg másra alkalmatlan, csak végszükségből dolgozik egyáltalán, és szívesen abbahagyja, ha erre kényszeríti az élet, illetve ez a munka nem is fontos neki. A foglalkoztatott emberek egy részének nincs is pénze a 190 fontos tanfolyamra/vizsgára, illetve elvárná, hogy ezt a munkahelye fizesse ki, ahogy ezt több helyen megígérték. Nem engedheti meg magának azt sem, hogy négy napig ne dolgozzék, és a tanfolyamon részt vegyen, a vizsgát letegye.

2006 őszére azonban megváltozott a helyzet, a nagyszámú vendégmunkás (migrant worker) látván a közvélemény követelni kezdte a kelet-európai beáramlók leállítását, mivel attól tartanak, hogy Bulgária és Románia jövő évi csatlakozásával ez a tendencia megoldhatatlan problémákat okoz a Királyságban. A kormány ígéretet tett a politika újragondolására, de nem lesz könnyű dolga, mert mindkét oldalon vannak méltányolható érvei. A várható megoldás egyébként valamilyen kvóta lesz.

Jelenleg olyan érvek szólnak a bevándorlók ellen, hogy miattuk felmentek a helyi adók (council tax), lementek a bérek, megnövekedtek a lakásproblémák és az árak, több lesz a segélyen élő stb. A másik oldal szerint a vendégmunkásoknak köszönhető a GDP-növekedés, az adóbevételek növekedése és a ráébredés az angol iskolarendszer hibáira. A dolog érzelmi vonatkozásától sem lehet elvonatoztatni, kétségtelen, hogy a gyanakvással

fogadott színes bevándorlók után most a fehér kelet-európaiakat a kommunista ördög fészkeből érkezőként méregetik. A valóság azonban az, hogy hiába regisztrált több százezer ember, azt is meg kellene állapítani, hogy hányan tudnak egy évig megmaradni, és hányan mennek vissza a regisztráció leteltével vagy hamarabb. Ezt ugyanis nem közlik, mert nem figyelik.

A legális munkavállalás gyakorlatilag a beutazáshoz kötődő kérdés, amely beutazás nem a vízumtól, hanem a beutazás és a tartózkodás törvényességétől (clearance of entry) függ. Munkát ugyanis csak engedéllyel lehet végezni, ahogy erről részletesen az 1. fejezetben szóltunk, és a beutazás célja dönti el, hogy valaki vállalhat-e munkát vagy sem.

A (munkavállalási célú) beutazási engedélyt (workers' registration) a hazai követségen vagy online lehet megkérvenyezni.

Munkavállalási engedélyre (work permit) annak van szüksége, aki azért jön az Egyesült Királyságba, hogy ott munkát vállaljon, állásba menjen. Az uniós országok állampolgárainak elvileg nincs szüksége rá, de regisztráltatniuk kell magukat még ideutazás előtt. Az igazolást az angol belügyminisztériumtól kell megkérni, és számos dokumentumot kell hozzá beszerezni, bemutatni, illetve megküldeni.

Nem mindegy azonban, hogy milyen munkát akarunk vállalni, mert az eljárás a munka fajtájától függően különböző.

Jelenleg a következő szabályok, lehetőségek érvényesek a magyar munkavállalókra, állnak nyitva előttük mint európai uniós tagország állampolgárai előtt. Ezek közül csak azokkal foglalkozom, amelyek rövid, 6 hónap és 5 év közötti itt-tartózkodásra vonatkoznak.

1. Nincsen gondja annak, akinek magyar fejedelmesség cég közvetítésével angolai cég állást kínál konkrét ajánlat (offer) formájában, amelyet ha az illető elfogad, szerződést kötnek, és a szerződés alapján a cég intézi az összes formalitást, hivatalos ügyet. Nem árt azonban utánanézni annak, hogy végül milyen vízumot vagy munkaregisztrációt intéztek el, mert előfordulhat, hogy nem azt, ami ténylegesen szükséges számára, hanem pl. diák-vízumot, amihez még az társul, hogy nem kérnek számára NINO-számot, vagyis a fizetésből levont tb-járadékot nem fizetik be a nevére, és később ezzel kellemetlen meglepetést okoznak.

2. Nincsen gondja a hivatalos kiküldetésben vagy az iskolarendszerből ösztöndíjasként kiküldött diákoknak sem, mert rájuk is más szabályok

vonatkoznak. Azoknak sem, akik kivándorolnak, vagy férjhez mennek Angliába.

3. Maradnak azok a magasan kvalifikált értelmiségiek, akik kedvező elbírálás alá esnek az angol HSMP-program alapján, továbbá a látogatók, akik csak hat hónapra kapnak vízumot. Ez idő alatt nekik *tilos* munkát vállalni a Királyságban.

Jogosultság munkavállalási regisztrációra

Az jogosult munkavállalási szándékának regisztrációjára, akit egy angol cég (sponsor) hajlandó alkalmazni (vezető állásban vagy olyan munkakörben, amely különleges szakképesítést igényel, esetleg hiányszakma). A cégnek azt is vállalnia kell, hogy lefolytatja a munkaengedélyezési eljárást – tehát nem csak a Worker Registration Scheme (rövidítve WRS) alapján, mint a fizikai munkások esetében. (Magyarország esetében az első évben az összes munkavállalási engedélyt az említett Accession State Worker Registration Scheme elnevezés alapján adják ki.) Egy év után az engedélyes szabad munkavállalóvá válik, és ha a WRS-engedélye lejárt, akkor lehet kérni a meghosszabbítását. A meghosszabbítás gyakorlatilag tartózkodási engedély (Residence Permit).

A munkavállalásra jogosult privilegizált (diplomás) személy konkrétan olyan ember, akinek

- egyetemi végzettsége van;
- ha az egyetemi végzettség közvetlenül összefügg az állással, akkor nincs szükség gyakorlati időre; vagy
- ha az egyetemi végzettségnek nincs közvetlen köze a munkakörhöz, akkor legalább egy év egyetem utáni, nem angolai munka tapasztalatra van szükség; vagy
- ha nincs egyetemi diplomája, akkor az adott szakterületen legalább hároméves gyakorlatot kell tudni igazolni az adott területen, vagy vezetői szinten, vagy különleges szakterületen.

Minden gyakorlati idő igazolást hivatalos (céges) ajánlóknak kell igazolniuk.

A munkaengedély csak a megszerző cégnél való elhelyezkedésre jogosít. Ha onnan valaki kilép, újabb munkaengedélyt kell beszereznie.

A munkaengedély max. öt évig érvényes. A negyedik év után letelepedési engedélyt is lehet kérni.

A szükséges engedélyeket a magyarországi angol konzulátustól kell beszerezni még utazás előtt. Magyar nyelven a témáról a megfelelő honlapon lehet további információkat olvasni. Én azonban

folytatom azzal, hogy a fenti, privilegizált szakembereknek hogyan, milyen érdemek alapján lehet munkaengedélyt kapni.

A pontrendszer

Ebben a rendszerben nyolc kérdésben adnak pontokat, és ezek összege fogja eldönteni, hogy valaki megkapja-e az engedélyt vagy sem. A nyolc terület:

- iskolai végzettség,
- munkatapasztalat/gyakorlati idő,
- fizetés,
- szakmai sikerek,
- prioritást élvező szakmák (pl. orvosok),
- partner státusa,
- egyéb HSMP-igények,
- HSMP-pontozás.

A sikeres jelöltnek legalább 65 pontot kell érnie, és bizonyítania kell, hogy el tudja magát tartani.

Pontok az egyes csoportokban

1. BA diploma 15 pont, MA 25, doktori fokozat 30. A szakmai és szakmai továbbképző képzésekért is lehet pontokat kapni, ha azok elfogadottak a megfelelő brit képzésekkel való összevetésben.

2. Itt két pontozás van: egy a 28 éven aluliak, és egy az a fölöttiek részére.

A 28 év fölöttiekénél is kétféle a számítás:

- a) Diplomás állásban eltöltött öt év 25 pont, három év munka PhD-s állásban 25 pont. További tíz pont, ha vezetői beosztásban vagy szakterületi munkakörben legalább két évet töltött el valaki.
- b) 50 pontot kap az, aki legalább tíz évet dolgozott diplomás állásban és legalább ötöt vezetői vagy szakterületi munkakörben.

Az igazolás céges papíron szükséges arról, hogy mettől-meddig volt alkalmazásban és mik voltak a kötelességei, feladatai.

A vállalkozásként (vállalkozóként) végzett munka esetében

- az üzleti tervek,
  - az éves beszámolók,
  - az adóbevallás,
  - az ügyfelekkel kötött szerződések és
  - az alkalmazottak száma
- alapján értékelnek. Személyes jellegű ajánlást (referenciát) nem fogadnak el.

A 28 éven aluliaknál:

Kétév gyakorlat 25 pont, négy év 35 pont diplomás munkakörben, 50 pont, ha ebből egy év vezető vagy specialista beosztásban.

3. Itt is kettéválik a csoport a 28 éven aluliakra és felüliekre

Jövedelemigazolás kell arról, hogy valaki mennyit keresett (az elmúlt évben). Magyarország a B osztályba tartozik, ahol három kategória van:

Évi (millió Ft)	Pontok száma	28 felett	28 alatt
6,3	25	17.500	11.800
15,750	35	43.750	17.500
39,375	50	109.375	26.250

4. A maximálisan adható pontok:

Szuper/Exceptional achievement	25 pont
Jelentős/Significant	15 pont

Magasak a követelmények. Ami számít: díjak, publikált munkák, peer group reviews, academic references, industry reference, szabadalom, megjelent méltatás, portrébemutató, ösztöndíjak, kutatási pénzek, újságcikkek stb.

5. Az orvosoknak prioritása van.

6. A házastársra is lehet max. tíz pontot kapni, aki ugyanazt az engedélyt kapja, tehát ott dolgozik, ahol akar.

7. Egyéb szempontok közül az a fontos, hogy tudja-e az illető a munkáját folytatni, van-e, lesz-e e elég pénze a család eltartásához, és az EK lesz-e fő tartózkodási helye.

Eredeti anyagokat kell bemutatni, esetleg hites/hiteles fordítással együtt.

Jöhet a család, a 18 éven aluli gyermek.

A HSMP-engedély 12 hónapra szól! Egy év után fel kell tudni mutatni egy vállalkozói bankszámlát, igazolást arról, hogy az illető nem használ közpénzt (segélyt). Akkor még maradhat három évet. Ha ez a vízum nem megy, akkor

- vállalkozóként,
  - feltalálóként vagy
  - vállalati ajánlatra
- lehet munkaengedélyt kérni.

A vállalkozóként kapott munkaengedélyben ki van kötve, hogy csak azt lehet csinálni, ami abban szerepel, és nyereségesnek kell lenni (éves eredmény min. 3000 dollár). A behozandó tőke igen magas.

Milyen foglalkozásokhoz nem kell munkavállalási engedély?

Nem kell munkavállalási engedély a következőknek (permit-free employment):

- papok,
- külföldi cég képviselője,
- külföldi újság, hírügynökség vagy rádió képviselője,
- külföldi légitársaság reptéri dolgozója,
- orvosok, fogorvosok,
- csereprogramban résztvevő tanárok és nyelvtanárok,
- mezőgazdasági idénymunkások (diákok),
- írók, zeneszerzők, művészek,
- külföldi állam alkalmazottai,
- a fentiek eltartottai.

Az átlagos magyar ember számára mégis talán az a legjobb, ha az ún. Accession State Worker Registration Scheme alatt elérhető munkavállalási engedélyt kérvényezi meg, vagyis új uniós tagállam polgáraként kéri, hogy dolgozhasson valamelyik hiányszakmában vagy szponzor által igényelt és megnevezett szakmában hat, illetve 12 hónapig, aminek a következő előnyei és hátrányai vannak:

Egy évig kell megszakítás nélkül azonos munkáltatónak dolgozni, utána viszont szabad a munkavállalás az Egyesült Királyságban, illetve kérhető a tartózkodási engedélyt (Permit of Residence) az angol beügyminisztériumtól, aminek birtokában az illető magyar elveszti korábbi exportjobbágy státuszát. Tehát utána akár más szakmában és területen is dolgozhat, elmehet jobban fizető gyári munkára, alapíthat céget stb.

Tanítási lehetőségek

A csereprogramban résztvevő tanárok úgynevezett számozott Certificate of Appointment-et kapnak munkaengedélyként.

A külföldi képesítésű tanároknak, akik az EK-ba jönnek, hogy maximum négy évig itt dolgozzanak, nem kell magukat regisztráltatniuk a General Teaching Council of England (GTCE)-nél, és a Qualified Teacher Status-t (QTS) megszerezniük sem kell.

Teljesen a munkáltató joga viszont, hogy milyen képesítésű tanárokat alkalmaz. Így az állástalálást szempontjából jobbak az esélyek, ha az ember külföldi léte ellenére megszerzi a QTS- és a GTCE-regisztrációt.

Mivel az EU-országokból érkező diplomás tanárok diplomáját majdnem mindenhol elismerik Európában, így az EK-ban is elfogadják. A ma-

gyarországi végzettségű tanárok így csak egyszerűen bejelentkeznek a GTCE-nél a „gyorsítósávon” (the fasttrack process), és hamarosan megkapják ennek eredményeképpen a DfES-számukat.

Ne felejtsük el, hogy a HSMP Scheme vízum a tanárokra is vonatkozik, azokra, akiknek nagyobb gyakorlata és speciális szaktudása van.

Az önfoglalkoztató

Önfoglalkoztató (self-employed) az, aki nem megy állásba hivatalosan, vagyis ha mégis dolgozik valakinek, önmagát alkalmazza, magának teremt állást, mert az, akinek dolgozik, nem a munkaadója (employer), hanem a megbízója (principal). Ilyen formában az összes alkalmi munka vagy munkás is önfoglalkoztató, és ezt a tényt be kell jelenteni, egyébként fekete munkának számít, a kapott pénz pedig adócsalással szerzett jövedelemnek, amit nehéz zavartalanul élvezni Angliában.

Az első adó, amit az önfoglalkoztatónak fizetnie kell, az a tb (Class 2 National Insurance Contribution, NIC). Aki állásban van, az ugyanennek a Class 1 változatát fizeti. A második, az a Class 4 adó, amit az előzőn kívül kell fizetni, ha a nyereségből származó jövedelem a vonatkozó törvény (Income and Corporation Taxes Act 1988) D mellékletének I. és II. esetében leírtak alapján szintén adóköteles.

Annak kell Class 2, egységes (flat rate) adót fizetnie, ami jelenleg 2,05 font minden önfoglalkoztatóként ledolgozott hét után, aki 16 éves elmúlt és dolgozik, miközben nincs állásban. Kivétel, ha az illető férfi már elmúlt 65 éves, a nő pedig 60. Aki egy évnél hosszabb ideig működik ebben a státuszban, esetleg utólag még fizetni köteles, ha a heti ráta közben emelkedik. Akkor is fizetni kell ezt az adót, ha valaki szabadidejében önfoglalkoztatású, vagy főállásban Class 1 adót fizet. De kivételek itt is vannak, pl. ha a sok munka ellenére valaki alacsony jövedelmű, azaz fizeti a rendes NI-hozzájárulást az állásában, de összesen 1300 fontot tud még mellette megkeresni.

Az alacsony jövedelem főállásban jelenleg (a 2004. április 6. és 2005. április 5. közötti évben is) 4215 fontnál kevesebb, ilyenkor kérvényt (small earnings exception) kell beadni. Az önfoglalkoztató a munkája érdekében felmerült kiadásait elszámolhatja, levonhatja az adózandó bevételéből, de saját munkabérét, költségterítéseit nem.

A MUNKA

A munka nem annyira work, hanem inkább job, vagyis legális pénzkereseti alkalom valakinek a tudása, ereje, képességei értékesítése révén. Eredetileg, vagyis több száz éve a Királyságban nem volt munkás, csak szolga (servant) és úr (master). Ebből a kapcsolatból alakult ki a mai foglalkoztatás/alkalmazás (employment) nevű megszépített nyelvi kategória, de persze az új helyzetben, a modern korban, a történeti, az eseti jogra alapuló, íratlan jogszabályokat is tartalmazó jogrendszer a szolgálkával kötött szerződés főbb pontjait megtartotta. Az elnevezés is megmaradt még néhány helyen: civil servant a neve ma is a köztisztviselőnek, az állami alkalmazottnak. Nem tévesztendő össze a public servant-tal, amely annak a tisztviselőnek az elnevezése, aki választás vagy kinevezés révén kormánypozíciót tölt be (a person who holds a government position by election or appointment). A munka itt szorosan kötődik a foglalkozáshoz (occupation), amely egyfajta sorrendiséget teremt az amúgy egyenlőnek tekintett, de vagyoni helyzetüket illetően távolról sem egyenlő állampolgárok között. A társadalmat több helyen is tagolják választóvonalak, de hogy a szokásos és haszontalan politikai kategóriákat elkerüljük, a legjobb, ha a dolgozó emberek egyszerűsítő kategóriáját használjuk, miszerint vannak ők, az átlagemberek vagy munkások (labourers, staff, working class people), többnyire a szegények (people on low income) vagy alkalmazottak (employees), akik már nem szegények, és vannak a főnökök (bosses, managers), vannak a magasabban kvalifikált, iskolázott emberek (professional people) és vannak a gazdagok, akik között a két jelentős csoport a hírességek (celebrities) és az arisztokraták (the upper class), no meg a királyi család. Az utóbbiak kivételével mindenki egyben akár posh is lehet, a munkások vetélytársa és ellensége, amennyiben nagyon eltérő a viselkedésük, beszélt és írott nyelvtudásuk, amely különbség módot ad egy életre szóló megkülönböztetésre és a társadalmi mobilitási lehetőségek elvesztésére.

A posh szó állítólag az óceánjárók megjelenése korából származik, és azt a kabinhelyet jelentette, amely az Atlanti-óceánt átszelő tengeri úton oda is, vissza is a napos oldalon volt (Port Out and Starboard Home), amelyeket a jómódú, lemondani nem tudó, mindig jól jární akaró emberek foglaltak le. Otthon is vannak ilyenek, az autóval a villamospályán előzők, a bankban a sorban előrefurakodók, úgyhogy én is utálom a posh-embereket. Mások szerint viszont a szlengből jön, mivel a posh eredetileg pénzt jelentett, a posh a pénzesekeket jelenti.

A munkások is elvégeznek tanfolyamokat, letesznek vizsgákat, de ez már nem kompenzálja őket az általános iskolai iskolarendszerben sikertelennek bizonyult vizsgaeredmények tekintetében. Ugyanazzal dicsekednek, pl. ha a munkakörükhöz engedély vagy bizonyítvány szükséges, hogy őket is azért fizetik, amit tudnak, akárcsak az orvosokat és ügyvédeket, és a maguk területén professional (értsd: szakszerű) munkát végeznek, de teljesen más szervezetek foglalkoznak az álláskereséssel, munkaközvetítéssel a két csoport számára, és a munkában is csak felületesen találkoznak, egymással nem ismerkednek.

A képet tarkítja, hogy nemcsak munkás bevándorlók vannak, hanem kereskedők, tanárok és értelmiségiek is, akik közül láthatóan sok az indiai vagy a kínai, esetleg az afrikai vagy az európai. (Az alacsony keresetű bevándorlók életkörülményeiről tudományos vizsgálatok is készülnek.)

A munka az angol társadalom ideológiai magja, mindennél fontosabb társadalmi tényezője, különösen jövedelmező elfoglaltság (business) formájában. A munka köré épülnek az értékek, az elismerés és a jutalmazás, és persze a megélhetés. A munka szabályvilága a legkidolgozottabb, ahhoz kell mindenkinek alkalmazkodnia, és a munka arra irányul, hogy egyre kevesebb maradjon belőle: mármint a nehéz, fizikai munkából. A gépesítés, az automatizálás és a robottechnika újításai révén szinte törvényszerű, hogy az emberek előbb-utóbb utcára kerülnek, a teszt-struktúra gyors változásai és a meg nem felelés következtében.

Mivel a munka tartalma változik ellenőrzése és értékelése folytán, alapvető nehézséget jelent, hogy sem az Életre sem a munkaerőpiacra nem készít fel az iskola megfelelően. Olyan értelemben, hogy a formális oktatási tevékenységet nem lehet az emberi igyekezet más, igen fejlett általános célbajuttatási technológiái közé sorolni. Ha ugyanis tökéletes lenne az iskola bemeneti és kimeneti oldala, ha mindenki olyan eredményt érne el benne, amire képes, és az jogot biztosítana neki a megfelelő munkakörökre, akkor megszűnne az emberek állandó elégedetlensége az iskolával. Mivel azonban ez lehetetlen, és talán nem is kívánatos, a reform a jelszó a mindenkori iskolarendszerekben, mivel minden újításban van valami igazság, minden változtatás ésszerűnek tűnik a nevelési folyamat fejlesztésében, csakhogy a résztvevők áldozatául esnek a politikának.

Az elhelyezkedés

Nagyot téved az, aki azt hiszi, hogy az angliai munkavállalás azzal indul, hogy van egy alkalmas hirdetés a magyar újságokban vagy az interneten, arra válaszol, neki is válaszolnak, hogy „gyere”, ő pedig felül a repülőgépre és másnap munkába áll. De előre azért tájékozhat arról, hogy miféle munkához lehet hozzájutni, pl. a londoni magyarok honlapján, illetve az álláshirdetéseket közlő internet-oldalakon.

Először is az álláshirdetések nagyon kis ideig élnek, érvényesek, a megjelenéstől számított néhány napon vagy héten belül lezárják a jelentkezéseket. A Magyarországról érkező jelentkezések a könyv többi részében olvasható szövegek alapján érthetően nem kapnak választ. Amit viszont megtehetünk, az az, hogy tájékozódunk a fizetésekről, azokról a cégekről, ahol olyan szakembereket alkalmaznak, amilyenek magunk is vagyunk, és megtudhatjuk, hogy milyen előfeltételei vannak az alkalmaztatásnak. Ha ugyanis jól alakul a pályázatunk, akkor személyes interjún kell részt vennünk, nem egyszer azt is ajánlják, hogy előtte nézzünk körül a munkahelyen, és érdeklődjünk személyesen az ott folyó munkáról. Azt is jelezni szokták, ha kelet-európaiak nem kérnek.

Ennek alapján látható, hogy állást nagyon nehéz otthonról keresni, viszont a Királyságban minden munkanélküli nap pénzbe kerül. Ezért a legjobb, ha a tétlenség helyett, ha tehetjük, az önkéntes, társadalmi munkát választjuk, mert addig is tanulunk valamit, sőt emberekkel ismerkedünk, akik azután tovább segíthetnek bennünket. Ezek a napok még az életrajzunkban is jópontokat hoznak, sőt van olyan eset, amikor el is várják, hogy valaki ingyen dolgozzon másokért, például az elesettekért, a közösségért.

Más dolog, ha egy toborzó cég (recruitment) ajánl elhelyezkedést a Királyságban és felvállalja az utazás teljes szervezését, a jegyvásárlástól az álláson át a lakás vagy a szállás megszerzéséig. Ennek is megvannak a hátrányai, de előnyei tagadhatatlanok a magányos kalandor próbálkozásos esetével szemben. A legtöbb toborzó cég azonban nem több, mint online álláskínáló website, ahol lehet foglalkozási ágak, szektorok és földrajzi terület szerint álláshirdetést keresni.

A munkavállalással kapcsolatban kell a legjobban észnél lenni, bár sok választási lehetőségünk nincs, a kiszolgáltatottság egyértelmű. Meg kell értenünk, hogy ez nem az egyenlő felek egyenlő tárgyalási po-

zíciójából, hanem az underdog (mi) és az upperdog (a munkaadó vagy csak munkaszerző) között, a take it, or leave it arroganciájával zajlik.

Ezek szerint ha közvetítő vagy toborzó cég ajánl állást nekünk, akkor a nettó órabérben akar velünk megállapodni. Ennek sok oka van, az egyik az, hogy nem akarja elárulni a bruttó órabért. A másik oka: a munkaadóval feltehetően olyan szerződésben áll, hogy minden levadászott szercecsen után százalékot kap legalább egy évig vagy a bevételek, a véglegesítés időpontjáig. Ez megint nem világos időpont, mert a próbaidő három hónap, és a hat hónap is kritikus fordulópont egyéb szempontokból, például ennyi időre kötnek lakásbérleti szerződést, stb.

A munkáltató tehát „levonja” ezt a jutalékot a munkabérből, vagyis alacsonyabb bérért alkalmaz mazzá a külföldit mindenféle hangzatos equal pay vagy equal opportunity jelszavak ellenére. De nemcsak ez a pénz tűnik el, hanem a munkáltató levonja a közvetítő javára azt az összeget, amelyet a közvetítő számol fel nekünk (kettős fejtés) azért, hogy állást és munkavállalási engedélyt szerzett (induction money), oktatást vagy tréninget szervezett, továbbá, hogy szállásról is gondoskodott, amennyiben ő vett ki lakást, ő fizeti annak közüzemi számláit, és ő nyit nekünk bankszámlát, aminek több oka is van. Egyébként tényleg kockáztat némi pénzt, mert a lakás kivételéhez le kell tenni egy havi előleget és egy havi óvadékot vagy bánatpénzt, arra az esetre, ha az üzlet füstbe menne.

Pénzbe kerül a munkavállalási engedély megkérvényezése, a szervezés és a papírmunka. Például készítenek egy munkaszerződést, amelyet nem írnak alá, mert a munkaadóval még nem is lehetne aláíratni, ezért csak mi írunk alá különböző felhatalmazásokat, amelyekből nem adnak másolatot maguktól, úgy hogy csak kérjünk egyet bátran.

Tehát a munkáltató a későbbiekben ezek miatt levon a bérünkből egy jelentős összeget (induction money). Ha pl. lakást később ennél kevesebbért is tudtunk volna szerezni akkor, ha az a volna ott nem volna. A kérdés inkább az legyen, hogyan tudunk ebből a helyzetből minél hamarabb kikerülni, hogy ne nézzenek bennünket fejőstehénnek, hiszen ebben a munkaközvetítésben valószínűleg csak a lakáskiadás a jó üzlet, a többi haszon elenyésző.

A betanítás, a szükséges gyakorlat vagy kiképzés megszerzése mellett az egyik ilyen indok az induction costs: azok a költségek, amelyeket a cég vissza akar kapni abból, amit azért kellett viselnie, hogy minket alkalmazzon, nekünk munkát szerezzen.

A Királyságban a fogyatékkal élő embereknek is van esélyük az elhelyezkedésre, nemrég nyílt egy weboldal is, amely célul tűzte ki az érdekelt felek összehozását a kisebbségben lévő munkavállalókkal (minorities).

A munkaviszony

A munkaviszony magyar, pontosabban szocialista találmány volt, halvány próbálkozás arra, hogy egyenlő feleknek tüntesse fel a munkaadót és a munkavállalót. Igazából nem is értem, miért van még ma is szükség ennyi nyelvi kódosításra. Angliában a helyzet sokkal világosabb. Ha az ember dolgozik, akkor vagy pénzért dolgozik vagy ingyen. Ha pénzért dolgozik, akkor vagy saját magának, a maga nevében, vagy másnak, más szerződésében. Ha másnak dolgozik, akkor a szerződése Contract of Services (Contract of Employment) – ez esetben alkalmazott, tehát munkaviszonyban van – vagy Contract for Services, ami egyetlen szónyi, mégis óriási különbség (ilyenkor jön jól az angoltudás.)

A második esetben ugyanis nem alkalmazotként (member of staff), hanem vállalkozóként, megbízotként (contractor) dolgozik az ember – ismét saját nevében, vagy ügynökség (agency): közvetítő szervezet, munkaerő-kölcsönző cég stb. embereként, így a neve ekkor agency worker (kölcsönzött munkaerő, alvállalkozó alkalmazottja).

Az angolok általában nem ragaszkodnak az írásos munkaszerződéshez, de EU-s állampolgárok esetében kötelező és célszerű a munkába állás kezdetétől számított két hónapon belül írásos megállapodásra jutni, amely megállapodás nem kell, hogy teljeskörűen, egyetlen okiratba foglalt legyen. Hivatkozhat egyéb, a munkaviszonyt szabályzó dokumentumokra és megállapodásokra is, amelyek együttesen határozzák meg a dolgozó és a munkáltató kötelességeit. Tény azonban, hogy a vonatkozó angol jogszabály szerint az alkalmazás kezdetétől számított 13 héten belül a dolgozónak írásban is kapnia kell egy megállapodást a munkakörülményei legfontosabb tényeiről, illetve ha azok megváltoznak, akkor négy héten belül a változásokról. Munkáltatói jogok helyett ugyanis itt kötelességekről esik szó főleg, amelyekről később írok részletesen.

A munkaszerződés

Innen tehát csak egy lépés volt a munkaszerződés, amely értelemszerűen nem csak írásbeli, hanem szóbeli is lehet, de hangsúlyozzuk, hogy két hónap eltelte után egy törvénytisztelő vállalkozásnak illik valamilyen munkaszerződést is készítenie a magyar dolgozóval, jöllehet a tartalma általában minimális, mert a munkavégzési feladatokat megtestesítő egyéb dokumentumokra hivatkozik, pl. kollektív szerződésre, munkaköri leírásra, vállalati „bibliára” stb.

A munkaszerződés neve a mi esetünkben valószínűleg Contract of Service vagy Contract of Employment, amiben azt vállaljuk, hogy a munkaadó, a master szolgálai leszünk és ezt komolyan kell venni. Másnak tehát úgy lehetek alkalmazottja, ha az illető vállalat, magánszemély stb. munkaszerződést köt velem. A munkaszerződés tehát a munkavégzés feltételeinek írásbeli rögzítése. Szerepelnie kell benne a következőknek:

- a munkavállaló neve,
- a munkaadó vagy a cégtulajdonos neve,
- a munkaadó címe, ha nem azonos a munkavégzés helyével,
- a foglalkoztatás kezdete, és hogy az alkalmazás folyamatos-e,
- mennyi a munkavállaló keresete,
- milyen gyakran fizetnek,
- hogyan számítják ki a munkabért,
- hány órát kell dolgozni, beleértve a rendes munkaidő tartamát,
- mikor van ünnepnap, mennyit fizetnek érte,
- mennyi fizetett szabadság jár, ha beteg vagy megsérül valaki,
- mit kell tennie, hogy táppénzt kapjon,
- milyen nyugellátást kínál,
- mi a munkakör neve vagy megnevezése,
- mi a munkavégzés helye,
- mennyi a felmondási idő,
- mi a szerződés megszűnésének időpontja,
- kollektív szerződés van-e a vállalatnál,
- milyen fegyelmi eljárások vannak,
- van-e külföldi munkavégzés,
- kinél lehet panaszt tenni a munkával/munkavégzéssel kapcsolatban.

Ezek egy része benne van a vállalat működési szabályzatában vagy viselkedési, etikai kódexében, tehát a szerződésben nem részletezik.

A dolgozó jogai

A munkavállaló minimális jogai nagyjából a következőkre terjednek ki:

- minimális bér,
- évi négy hét fizetett szabadság,
- heti 48 óra munka,
- be lehet lépni a szakszervezetbe,
- táppénz,
- gyermekgondozási szabadság,
- egyhónapos felmondási idő, egyhónapos munkaviszonyt meghaladó esetben az elbocsátás/felmondás ideje egy hét minden ledolgozott év után, de max. 12 hét.
- szabadság közeli hozzátartozó halála, betegsége esetére (compassionate leave)

Az országosan alkalmazandó minimális bért törvény írja elő (National Minimum Wage Act 1998), illetve 1999 óta országosan szabályozzák a minimális bérszintet (National Minimum Wage Regulator 1999). Az alkalmazottak jogairól szóló bővebb, széles körű tájékoztatást szintén a kormány egyik honlapján találunk.

Bizonyos szerződések alapján az EK-ban dolgozó tanárok, kutatók, diákok nem fizetnek jövedelemadót (tax on earnings) az angliai munkájukból származó jövedelem után (főleg, ha ugyanaz otthon adóköteles). Művészek, sportolók és hasonlóak viszont igen.

A dolgozó kötelességei

A dolgozó kötelességei legtöbbször a munkaköri leírásban, esetleg a vállalati szabályzatban, a kollektív szerződésben stb. vannak felsorolva, így a munkaszerződés vékonyka, akár egyetlen lapból állhat.

A munkával kapcsolatos jogi, törvényi anyag tárgykörét employment law-nak hívják, számos könyv foglalkozik ennek valamilyen oldalával. Minket főleg az érdekel, hogy milyen szerződést írjunk alá, és mikor tekinthetjük munkavégzésünket törvényesnek, például milyen angol törvények vonatkoznak ránk. A Munkaügyi Törvény több weboldalon is megtalálható, több könyv is foglalkozik vele, ahogy a fejezet végén található irodalomjegyzékből kitűnik.

Munkavédelem

A munka- és balesetvédelem Angliában igen komoly dolog, legalább négy törvénnyel találkozunk, ha munkába állunk, vagy vállalkozunk. A leszázalékoltak száma 2,7 millió, ami nagyon sok, és ezért ezt a számot igyekeznek minden áron csökkenteni. Különösen azóta, hogy kiderült, számos a csaló, a munkakerülő, az inkább tétlenkedő ánglius. Egy ilyen leleplező fényképes riport¹ arról szól, hogy egy tíz éve gerincpanaszokkal leszázalékolt férfi otthon három órán át kerítést épít, semmi baja, de eddig 119 000 font rokkantnyugdíjat zsebelt be, most már nemcsak a szomszédok, hanem mindenki felháborodására. És még el is dicsekedett vele, ami kárára volt, vagy lesz.

Az angolok ugyanis komolyan veszik a törvényeket, félnek a törvényszegés következményeitől, és általában tisztában vannak azzal, hogy mit szabad, és mit nem. A munkavégzés kapcsán mindenkit kitanítanak az alaptudnivalókra, vagy ha nem, aláíratták vele, hogy az egyes témákról megfelelő képzést kapott. Az aláírás itt természetes és gyakran ismétlődő tevékenység, a felelősségre vonhatóság első lépése. A felelősség ezáltal központi kérdés a munkahelyen és az életben általában, és mulasztás esetén sokkal gyakrabban történik felelősségre vonás, mint ahogy mi otthon megszoktuk.

Angliában a munkavédelem egyenlő a munkahelyi egészségvédelem és a biztonságos munkavégzés feltételeinek megteremtésével (health and safety). Az erről szóló törvény mindenhol hozzáférhető, és az emberek ismerik is a rendelkezéseit, mivel a nyelve közérthető.

A törvény azt írja elő, hogy a munkaadónak mindent meg kell tennie azért, hogy az alkalmazottak és a munkáltató vállalkozása által érintett *nem alkalmazottak* egészsége, biztonsága és jóléte ne károsodjék. E törvény alapján a munkáltató felelőssége a következők végrehajtása:

- Írott munkavédelmi szabályzatot kell készítenie (health and safety policy).
- Gondoskodnia kell arról, hogy az alkalmazottak, a munkatársak megismerjék ezt a szabályzatot és a benne megfogalmazott saját kötelességeiket.
- Megfelelő munkavédelmi intézkedéseket kell tennie.

¹ A speciális tényfeltáró riport „Idle Britain” címmel jelent meg a *Sun* 2006. január 27-i számában (38–39. o.).

- Biztosítani kell, hogy az alkalmazottak megfelelő munkavédelmi oktatásban részesüljenek, saját munkavédelmi feladataikkal tisztában legyenek.

Tehát a dolgozók is felelősek a munkavédelemért:

- Kötelesek saját maguk egészségét és biztonságát, valamint a velük együtt dolgozók egészségét és biztonságát megőrizni.
- A megfelelő, ésszerű munkavédelmi gondoskodás érdekében együtt kell működniük a munkáltatóval a munkavédelmi kérdésekben.
- Rendeltetésszerűen kell használniuk a szerzőségeket, a védőruhát, a biztonsági berendezéseket, vagy amit a munkaadó a munkához biztosít.
- Nem szabad helytelenül, másokat megzavarva munkát végezniük, az egészségük, a biztonságuk és jólétük megőrzése céljából nekik adott dolgokat nem rendeltetésszerűen használniuk.

A munkavédelem szokásosan az elektromos készülékek és berendezések használatával kezdődik, a tűzvédelemmel fejeződik be, és közben érint olyan egészségügyi kérdéseket is, mint a számítógépek monitora előtt eltölthető idő, vagy a munkaidő hossza, a pihenés.

Az elektromos munkavédelmi előírások a munkáltatóra, az alkalmazott és nem alkalmazotti dolgozókra egyaránt vonatkoznak. A legfőbb követelmények a következőkre terjednek ki:

- Elektromos rendszerek megépítése, működtetése, használata és karbantartása
- Védőberendezések biztosítása
- Szigetelés, áramköri vezetők és kapcsolók használata és védelme
- Elektromos rendszerek védelme túláram ellen, elektromos energiaellátás elzárására, elektromos berendezések kiiktatására, kikapcsolására (isolation) alkalmas eszközök biztosítása
- Megfelelő világítás és hozzáférés az elektromos berendezésekhez, azok felülvizsgálatához

A számítógép-monitorok vagy -képernyők biztonságos használatát szabályzó jogszabály különösen az irodai dolgozók számára fontos, mivel azok legfőbb munkaeszköze a PC, illetve a képernyő. A szabályzat attól függően ír elő tennivalókat, hogy 1. milyen gyakran használ valaki ilyen berendezést, és hogy 2. milyen az illető munkaügyi státusza.

A jogszabály ugyanis a munkavállalót felhasználónak (user) tekinti, míg a szerződéses dolgozót (self-employed) üzemeltetőnek (operator). Ez azért fontos, mert az operátorra ez a jogszabály nem vonatkozik, a user-re viszont igen.

A munkaidő hosszával általában is foglalkozik jogszabály, amely a dolgozók munkaidejéről és az ifjú munkások munkaidejéről szóló vonatkozó európai uniós direktíva alkalmazása. Ennek alapján a munkaidőre vonatkozó alapvető jogok és köteleességek a következők:

- Hetente 48 óra munkát lehet megkövetelni egy dolgozótól. De ha akar, többet is dolgozhat.
- Minden 24 órából nyolc óra éjszakai munkát lehet elvárni.
- Minden éjszakai műszakban dolgozó embernek joga van ingyenes orvosi vizsgálatához.
- Mindenkinek joga van naponta 11 óra pihenéshez.
- Mindenkinek joga van heti egy pihenőnaphoz.
- Hat óránál hosszabb munkaidő esetén a dolgozónak joga van szünetet, pihenőt tartani.
- Minden dolgozónak évi négy hét fizetett szabadság jár.

A munkahelyi egészségi ártalmakkal az újságok is foglalkoznak, tekintve, hogy az emberek gyakran beperelnek a munkáltatójukat azért, mert foglalkozásuk gyakorlása közben szenvednek sérüléseket vagy betegszenek meg. Esetleg leszámítják magukat, majd feketén dolgoznak, míg le nem buknak.

A *Sun* írja², hogy a nővér (fizetés min. 18 698 font/év), vízvezetékyszerelő (min. 10,62 font/óra), orvos (min. 34,00 font/óra), pincér/csapos (min. 11 000 font/év) munkakörökben milyen ártalmak szerepelhetnek, amelyekre a magyar olvasó csak mosolyog, mert nem lenne olyan magyar szakszervezet, amely komolyan venné a panaszt. Az orvosokról például azt írja, hogy többek közt sokat kell a bárban lenniük, ezért sok alkohollal kapcsolatos balesetről adtak számot az újságok az elmúlt években. Emellett háromszor olyan valószínű náluk az alkohol okozta májcirózis, mint másoknál.

A munkahelyi környezet

A munkahelyi környezet többnyire az épület, annak fekvése, valamint az ott dolgozó emberek társasága, látványa és hatása szerint alakul, amelyben biztosan az emberek a legfontosabbak. Ám mivel róluk csak konkrétan érdemes, de úgy nem lehet írni, marad az épület által keltett benyomás és érzés ismertetése, egy konkrét, ám nevén mégsem nevezett pénzintézet kapcsán. Az épület jellemzésére

² *Sun*, 2006. január 12., 40. o.

itt leírt sorok annyiban általánosnak tekinthetők, hogy az újonnan épülő székházak és irodaházak is hasonló képleteket követnek, míg az emberek természetesen maradnak, a szélesebb körben forgalmazott társadalmi minták szerint viselkednek. Csak emlékeztetőül: mindenki igyekszik a felszínen maradvá mutatni, hogy kész beszélgetni, de a beszélgető viszony kialakulásához idő és többszöri megerősítés szükséges. Amikor már megvan, akkor éppen az ismert témák és érdeklődési pontok követése és frissítése a gyakorlat lényege, és ritkán lépi át a „találkozunk munkán kívül is” határt. Aki valakivel szóba áll, és hosszabban beszélget, számíthat arra, hogy az illető róla is beszélni fog, mert az angolok igen pletykások, és sajnos ők sem a jó, hanem a rossz híreket adják tovább.

A munka és a nem munka, vagyis a pénzkeresés és a pénz elköltése is élesen különbözik, úgy is, hogy a barátkozó kollégák közti munkán kívüli beszélgetésben sem fordul elő a munka, a téma a lista legaljára kerül. Egyszerűen védekeznek, elzárják magukat a munkahelytől, a magántelefonszámaikat nem adják meg, mert nem akarnak hallani a munkáról, nem akarnak rendelkezésre állni munka után. Ehhez joguk van, nem nagyon lehet ellene tenni semmit. Ha tehát jóban akarunk lenni valakivel, akkor könnyebb lesz, ha olyan témát találunk, ami nem a munkahelyről szól, mert könnyen barátok nélkül maradunk.

A telefont inkább munkaeszközként és nem a személyes beszélgetés helyettesítőjeként használják. A megszólalás és a fordulatok meglehetősen strukturáltak és hatékonyak, magabiztosak, magunknak is erre kell törekednünk. Sokan használják a telefont magánbeszélgetésre, bár ez többnyire tiltott, csak titokban lehetséges.

A férfikollégák egymást mate-nek, bud-nak szólítják, ami nem mindenkinek tetszik, majdnem olyan, mint az elvtárs volt: van valami munkásmozgalmi jellege. De szokás a másik foglalkozását is használni megszólításként vagy mondat végén, pl. Thank you, driver!

Gyakori, hogy ilyen vagy hasonló helyzetben a man, a young man vagy az old man (Cheers, man! – köszönöm értelembe) szavak kerülnek elő, a sértés szándéka nélkül. Ha ugratni akarják egymást, akkor válaszokban inkább a yes, boss, yes chief fordulatok kerülnek elő, míg az „igazi”, távol dolgozó felettes főnök tényleg megkapja a Mr. előtagot és a sir megszólítást, de a közvetlen főnökök beérik a keresztnéven való megszólítással. Más kérdés, hogy ők miként szólítanak meg egy

magyar migrant worker-t, aki rendszerint több műszakban dolgozik (shift worker). Remélhetően nem csinálnak belőlünk viccet ekképpen:

“Are you a shift worker?”

“?”

“Like I mention work and you shift?”

Munkakultúra

HAPPY WORKFORCE, happy workplace

Angliában a munkában vagy állásban lévőket egy világ választja el azoktól, akik ideiglenesen vagy tartósan kikerülnek a munka világából, vagy ahogy nálunk mondják, a foglalkoztatási piacról. A munka először is nemcsak megélhetést, hanem öntudatot is ad, hitelképességet, ha szállást keresel, és bizalmat, ha élettársat. A munka egyszerre szent alkalom és gyűlölt kényszer annak is, aki dolgozik. Munkát végezni az előírások, a munkaköri leírás és a mindenki által ismert és idézhető munkavédelmi törvények szerint kell és lehet, az ezekre való hivatkozás olyan gyakori, hogy ha nálunk előfordulna, egy óra alatt megállna minden élet.

Miért? Azért, mert az angol munkás, alkalmazott a munkásosztály tagjának érzi magát, amelynek nem tagja a főnök (boss), mivel az vagy alkalmazott vagy tulajdonos, aki az ősellenség. A dolgozók között a főnökökkel szemben, akikből többféle is van, és az egészen távoli, több szinttel feljebb lévőekkel vagy a tulajdonosokkal szemben, akikkel az emberek soha nem is találkoznak, jogos vagy jogosulatlan ellenszenv alakult ki. Az ellenszenv oka, hogy mindegyik tisztában van azzal, hogy a másiktól él, annak köszönheti helyzetét, és ez a kapcsolat emiatt dinamikus, erőviszonyokat mozgó állapot, amelyben mindegyik fél keresi a maga jobb pozícióit.

A kapcsolat azonban furcsa módon alakul, mert míg a munkások a munkát csak munkának, az élettől különálló dolognak tekintik, és amikor végeznek, igyekeznek elfeledkezni róla, a főnökök a munkát többnek, a pénzen túlmutató értelmes, az életnek célt és keretet adó tevékenységnek tekintik, amelyben megvalósíthatják vagy kiterjeszthetik saját képességeiket, amelyekkel szinte állandóan foglalkoznak. Nem úgy a munkásoknál, akiknél ennek nincs jelentősége, valamikor az elemi iskolában megtapasztalt sikertelenségeik kapcsán inkább nem foglalkoznak azzal, hogy mire képesek, vagy éppen hogy torz produkciókban élnek ki

a hasonló késztetéseiket, és arra büszkék, hány kor-só sört tudnak meginni egy óra vagy egy hétvége alatt, vagy hogy mennyit ér a nehezen megszerzett házuk. Nagyon fontos, hogy az angol munkások élete éppen az alapegzisztencia megszerzése körül forog, telek, sport vagy egyéb kiegészítő tevékenység elképzelhetetlen, és még a számológép és az internet is a gazdag emberek hobbijának számít. Ezért az otthon felkészült munkavállalók jó eséllyel indulnak a pályán.

A munkát tehát mindenki igyekszik a látszatra gondosan ügyelve elvégezni és a munkával járó hatalmat kiélni, kihasználni, legyen az bármilyen csekély. Az alapkonfliktus, hogy a szabályokat nem mindig lehet, nem kényelmes, célszerű vagy könnyű megtartani, és ezért munkatársaik és főnökeik viszonylatában is a normaszegés és annak eltitkolása folyamatos ügy, téma és feladat. Egyszerű, de fontos dolgokról van szó, a munka időben való felvételéről vagy befejezéséről, munka közben kényelmet, szórakozást vagy pihenést szolgáló tiltott dolgok használatáról. Mivel a szervezettség erős, az ellenőrzés folyamatos, nem mindegy, hogy a dolgozó lebukik-e vagy sem egy szabályszegés kapcsán, és ezért nagyon fontosak a munkatársak közti érzelmi, érdeken alapuló rokonszenvi kapcsolatok, amelyek a szolidaritás alapját képezik. Ha ez nagyon elvontnak vagy általánosságnak tűnne, vegyünk egy-két történetet.

Magyarként ilyen és hasonló helyzetben még nehezebb az eligazodás, mert folyamatosan válaszút elé állítanak bennünket az emberek azzal, hogy nem titkolva megmondják, kit szeretnek (he is alright), kit nem, kiről mi a véleményük, kit mire tartanak. Ki szokott derülni, hogy a negatív véleményeknek sokszor nincs alapja, de mivel az emberek nem igen barátkoznak és nem találkoznak, vagy csak korlátozott témákban próbálják ki egymás iránti barátságukat, nem várható tőlük alaposabb, mélyebb elfogadás vagy megértés, legfeljebb a közös titkokban. A beszédtemák közül tabu a pénz és a gazdasági helyzet, de mindig lehet szapulni másokat, főleg a főnököket és a céget, de biztonságos szabad témaként csak az egészség, illetve annak hiánya, a betegség marad közös, az elmaradhatatlan időjárás megjegyzések mellett.

A munkahelyen mindenki sietős léptekkel halad, és a you alright? kiáltással üdvözölve a másikat, megállás nélkül közlekednek, a válasza ritkán figyelve. Ők is tudják, hogy ez meglehetősen sivár, de valószínűleg azért fogadják el, mert még mindig jobb, mint a nyílt ellenségeskedés és konfliktus,

amitől errefelé nagyon félnek, amit kerülnek és szigorúan büntetnek.

Az összhang megteremtésének kísérlete a mosoly előcsalogatásával kezdődik, mindenki azt várja, hogy a másik mosolyogjon, akár megy neki, akár nem, aki ugyanis nem mosolyog, az miserable, elégedetlen ember, és az elégedetlenség másokat fenyegető életérzésnek számít. Mint látjuk a tévéből, nem alaptalanul.

A munkát tehát nehéz jól végezni, figyelni kell a szabályok megszegésének esetleg szükséges eseteire. A jó munka elismerése a főnököktől jön, a főnök ügyel arra, hogy egymással jól kijövő emberek dolgozhassanak egymás mellett vagy közelében, de ha valaki a főnök szemében érdemeket szerez, egyúttal kidolgozza magát a környezetéből, mert kiutálják érte. Az elismerés hol oklevelekkel, hol szóbelileg érkezik, ritkán nyomósabb formában, vagy az alapállapotok megváltozásával. Bizonyos foglalkozásokban elképzelhető az előreléptetés, de a fizetésemelés itt is ritka, illetve évente egyszer, áprilisban, az adóév végén kerül rá sor.

A munkahelyeken nincs névnapi vagy születésnapi köszöntés, italt sem visznek be, illetve ha ünneplés van vagy rendezvény, akkor nem spontán alakul, hanem szervezik. Ilyen alkalom például, amikor valaki elmegy, végleg vagy szülni, nyugdíjba, esetleg más területre.

A munkahelyi asztal környékét feldíszítik fényképekkel és relikviákkal, hogy a munka ezáltal érzelmileg elfogadottabb környezetként legyen bevonva, csomagolva, hogy mindenki lássa, miért vállalja a munkával járó szenvedéseket. Egyébként a legtöbb helyen étel- és italárusító automata, büfé és vállalati ebédlő tesz lehetővé, hogy az emberek a munkát megszakítva táplálkozzanak, amiről a 8. fejezetben, az étkezési szokások kapcsán írtam.

A legmeglepőbb, hogy a főnökök és a cég iránti kritikákban az fogalmazódik meg, hogy a munkások kvázi az előbbieik gyermekeinek tekintik magukat, akik elvárják, hogy a szüleik gondoskodjanak róluk a valódi családban megszokott módon és mértékben, azaz az ő javukat keressék, az ő boldogulásukra törekedjenek, ahogy ezt egyébként minden munkáltató hirdeti, az ügyfelek érdekében végzett igyekezetével együtt. Egyszerűen nem látják be, hogy a vállalat az egyébként nem bíralt tőkés elvek szerint azért és azzal a céllal működik, hogy a munkájukat felhasználva nyereséget termeljen, és folyton azt igyekeznek kimutatni a dolgozók, hogy a vezetők mást mondanak és mást csinálnak, már ami a munkamorált illeti. Az

egyenlő jogok és lehetőségek sérelme állandóan napirenden van, és folyamatosan tüzezi a meglévő elégedetlenséget, amelynek okát, a csalódás okozóit éppen a csak ígérető, érzéketlen főnökökben látják. Ezt a negatív életérzést csak ritkán lehet átfordítani a vállalat iránti elkötelezett, csapattagságig megélt érzelmekké, például a konkurenciával szembeni harcos összefogás, védelem és versengés alkalmakor, mivel az elégedetlenek éppen a konkurenciát hozzák fel jó példának, és ott fognak új állást keresni, ha már végleg betelt a pohár.

Egyébként az angolok jól szervezettek, rend- és normatisztelők a munkában, nem tűrik a késlekedést, a várakoztatást, rosszul viselik a hibázást és a hülyeséget, de nem kapkodnak (Do not panic!), és szeretik a kihívásokat, az olyan helyzeteket, amikor megmutathatják, mire képesek.

Ahol van szakszervezet, ott ugyanezeket az alapokat felhasználva úgy tevékenykedik, hogy komoly jogi segítséget nyújt, ha a harc a főnök és a beosztottak között elmérgesedik.

A karrier

A karrier az életnek olyan felfogása, hogy alkalmas iskolák után alkalmas foglalkozást választva az ember az emelkedés érzésével cserél munkahelyet és kap egyre magasabb beosztást, hogy a végén a társadalmi siker szempontjából elérje azt, ami a munkán keresztül az adott helyzetben elérhető. A karriert ritkán sikerül kapcsolatok és politikai állásfoglalás vagy pártfogás nélkül (Magyarországon besúgás nélkül) megcsinálni, és azoknak a foglalkozásoknak a száma sem nagy, amelyekben karrierben gondolkodva vagy karriert befutva lehet az életet leélni. A karrier akár a siker szinonimája is lehet, így elképzelhető olyan eset is, hogy valaki egyszeres teljesítménye révén hirtelen, váratlanul kiemelkedik, és sikere lesz, akár anyagilag is.

A karriercsináláshoz ambiciózus ember, még inkább ambiciózus, törekvő szülők kellenek, hiszen ők látnak rá az életre és a foglalkozásokba elég alaposan ahhoz, hogy valamilyen érveléssel vagy programmal tereljék alkalmas csemetéiket. Az alkalmasság kritériuma a szorgalom és a többre vagy nagyobbra vágyás, olyasmi, mint ami az olimpiakokat fűti, csak nem a sportban, hanem a munkahelyi maszatolásban. Karriert ugyanis ritkán lehet mások kárára elkövetett gazságok nélkül felépíteni. Legtöbbször többen is akarnak ugyanarra a helyre kerülni, ami nem szokott sikerülni, legalábbis

egyazon időben. Minden győzelemnek ára van, és az eszközök megválogatásában az angolok sem finnyások, sőt, elérik a bűnözők találékonyosságát.

Egy magyarnak rövid idő alatt nincs sok esélye Angliában karriert csinálni, de ha a pálya le van zsírozva, minden lehetséges. A dolog a megfelelő, vagyis jónevű iskola kiválasztásával és elvégzésével kezdődik, és a brit állampolgárság megszerzésével végződik, utána már minden felgyorsulhat és leegyszerűsödik, de a téma már nem erre a könyvre tartozik. Maradjunk tehát a karrier nélküli állásoknál, és ne foglalkozzunk az állás nélküli karrierrel sem, mert abból itthon is van elég. Nézzük, mi történik akkor, ha munkaviszonyunk megszűnik: felmondunk vagy felmondanak.

Az állás elvesztése

Akivel nincsenek megelégedve, annak a szűrét különösebb érzélgés nélkül kiteszik. Jogilag azonban nem egyszerű a kérdés, hiszen a Királyság jogállamnak számít. Ennek ellenére, leszámítva azt az esetet, amikor valaki olyan rosszul viselkedik, hogy azzal megszegi a munkaszerződését, általában joga van a dolgozónak ahhoz, hogy rendesen mondjanak fel neki, ami a szerződésben erre kikötött időt jelenti, vagy ha ilyen nincs, akkor joga van az ésszerű felmondási időhöz, illetve a törvényes minimumhoz, amely négy hét után hét nap, két év után két hét, három év után három hét és így tovább.

Azt az alkalmazottat, aki nem kap írásbeli felmondást, jogtalanul (wrongfully) bocsátották el, és ezért polgári úton követelést támaszthat, pereskedhet, a kártérítési összegtől függően más és más bíróságnál. Létezik olyan elbocsátás (dismissal), amely constructive-nek számít, mert felmondás a dolgozó részéről amiatt, hogy a munkáltató megszegte a munkaszerződést. Ehhez legalább egy éves alkalmazási viszonyra van szükség, és akkor lehet a munkaügyi bírósághoz fordulni.

Az írásbeli felmondástól függetlenül a dolgozót tisztességtelenül (unfairly) is kitehetik (nem számít tisztességtelen elbocsátásnak, ha valakit akkor küldenek el, amikor elérte a nyugdíjkorhatárt, vagy akit öt év munkaviszony után nem legalább heti 16, illetve nyolc órában foglalkoztattak, azokat, akik az adott helyen még nincsenek egy éve (kis cégeknél két éve) állásban, és azokat, akik a Királyságon kívül laknak (based outside the UK). Ez azt jelenti, hogy amíg az első évünket töltjük az AWRS

munkaengedéllyel, bármikor simán kirakhatnak bennünket. Később már nem ilyen reménytelen a helyzet, ugyanis sérelem esetén a munkaügyi bírósághoz (industrial tribunal) fordulhatunk. 20 évvel ezelőtt a sikeres kártérítési perben 20 ezer font körüli összeget lehetett kapni, amely a következő tételekből áll:

- a) maximum két évre szólóan kereset és járulékos jövedelem kiesése miatt fellépő kár (compensatory award) megtérítése,
- b) alapkártérítés (basic award) a leépítésből fakadó munkahely elvesztéséért,
- c) kiegészítő kártérítés (additional award), mert a munkáltató kérésünk ellenére nem vett vissza bennünket a korábbi munkahelyre.

Pénzt azonban csak akkor látunk, ha jó ügyvédünk (solicitor vagy counsel) van, aki szintén pénzbe kerül, de ameddig hozzá eljutunk, addig ingyenes a jogi segítségnyújtás vagy „jogsegély” szolgáltat (legal advice, legal aid, lawyer), például a Citizen Advice Bureau-tól vagy az ACAS-tól.

Ha mi vetünk véget a munkaviszonynak

Akkor fordulhat elő, ha jobb állást kínálnak nekünk, vagy betelt a pohár és elegünk lett a cégből. Ez egyetlen eset egyébként, ahol az úr és a szolga viszonylatában a szolga egy percre felülkerekedhet. Ha felmondás nélkül lépünk ki, mi is szerződészegést követünk el, de nem sokat tehet ellene a vállalat, mert a bíróság nem kényszerít bennünket arra, hogy ledolgozzuk a felmondási időt. De mégis jobb békével elválni, mert még szükség lehet a referenciára. Jó tudni, hogy fontosabb állásban az ember csak akkor léphet tovább, ha a helyettesét már betanította.

Végül fontos megjegyezni, hogy a munkahelyen egyszerű erkölcsi normák érvényesülnek, leginkább ezeket kell megtartani, ezekre kell figyelni. Az első elv a first come, first served. Ez egyben a régebbi kollégák előjogait is megalapozza. A másik a give and take, azaz a viszonzosság elve. A harmadik a take turns, vagyis azonos beosztás vagy munkakör esetén felváltva veszik igénybe az előnyöket, szenvedik el a hátrányokat az érintettek, ezzel kialakul az egyenlőség érzése. A negyedik a last in, first out, vagyis hogy akit legutoljára vettek fel, azt illik legelőször elbocsátani. Az ötödik: Do not speak, unless you are spoken to! – ami megteremti az emberek közti csend vigasztaló nyugalmát. Ez a csend azonban nem azonos azzal a csennddel, amikor nem akarnak veled beszélgetni, és a hallgatással stresszelnek, legalább annyira,

mintha a füled mellett bömbölne a rádió. És nem azonos azzal a csennddel sem, amely a „hallgatni arany” vagy a három bölcshöz szobrán a száját befogó mutat. Annak a jele, hogy minden rendben van, ha nincsenek hírek, mert a no news is good news. A rossz hír azonban az, hogy a Királyságban sem elég dolgozni, pénzt is kell keresni. Ezt a tényt jó esetben a bankszámla-kivonatunk igazolhatja.

Robotok munkában – talking to machines

A különböző beosztású emberek különböző munkarendben dolgoznak, de mindenki várja a munkanap meg a hét végét, ehhez a kórushoz illik csatlakozni, a helyzettel humorizálni. A humor sokat segíthet abban is, hogy majdnem minden munkahely tele van rokkant és sérült emberekkel, akik látványnak is lehangolóak, hát ha még megismeri az ember a történetüket, amelyre azonban nem illik rákérdezni. Ne felejtsük el, hogy Anglia a két világháború óta a mai napig még 70 fegyveres konfliktusban vett részt, és bizony ez óhatatlanul és védhetetlenül nyomot hagyott az angol dolgozó emberekben is.

Reggelfelé sötét van, mindenki álmos, nehezen tájékozódik, és sóhajtozik, amikor aláírja a jelenléti ívet vagy naplót, ami itt inkább érkezési és távozási aláírásgyűjtemény (log in/out file/book), bérelszámolásra nem használják, ahogyan az ajtókat nyitó mágneskártyákat (cardkey vagy swipe card) sem. Ugyanolyan sötét van, amikor hazamennek, bár nyáron az éjszakák sokkal rövidebbek, és a késői távozás kapcsán így is sokan megjegyzik, hogy I do not work here, I live here, amiben van is némi igazság. Kérdés, hogy van-e más választásuk. Egyébként a Királyságban van a legkevesebb hivatalos ünnepnap Európában.

Ünnepnapok

Január 1.: újév napja, március/április: húsvét hétfő, május első hétfője: bank holiday, május utolsó hétfője: tavaszi bank holiday, augusztus utolsó hétfője: bank holiday, december 25.: karácsony, december 26.: karácsony másnapja (Boxing Day).

A szakszervezet

A szakszervezeteket még a Thatcher (konzervatív) kormány legyőzte, meggyengítette (1979-ben még 13 millió tagot számláltak). Ma a magániparban

mintegy 20 százaléknyi tagságuk van, de az állami (public) szektorban (közigazgatásban) még erősek: 2002-ben 213 szakszervezet 7,7 millió tagot számlált.

A szakszervezetek a tagsági díjból élnek meg, de egyesek saját szerencsejátékot is üzemeltetnek, amelyből annál több bevételek származik. Az ő hatalmukban áll a vállalati kollektív szerződések (collective bargaining agreement) megkötése, és annak alapján az érdekvédelem, amit komolyan vesznek mind a két oldalon.

Az (al)vállalkozóknak rendszerint nincs szakszervezetük vagy tagságuk, néha a megrendelő (principal) szakszervezete befogadja az alvállalkozók dolgozóit. A hatalmi visszaélésekkel – hacsak nem számítanak valamely divatos abúzus körébe – ők sem nem tudnak mit kezdeni, ezért a legjobb, ha mindenki a one-on-one game játszmák nehézségeiből készül fel Angliába látogatva, mert a vitás és ellentétet alkotó dolgok legnagyobb része két személy közt folyó egyezkedésben dől el.

Így a szakszervezetbe való belépést is józanul kell mérlegelni, és biztos, hogy az első évben kockázatosabb, mint később, és utána is érdemes a jelentkezés előtt a nem szakszervezeti tagokkal is konzultálni.

Mivel a szakszervezeti tagság itt önkéntes, a tagdíj alacsony, egyes szakszervezetek amolyan lottófélét üzemeltetnek, amelynek a rendszeres vásárlása a szakszervezet pénztárát gazdagítja. Szakszervezeti tagként sem ugrálhat az ember, sőt lehet, hogy a főnököknél örökre elássa magát, ezért a magyar munkavállalónak óvatosságból nem javasolom, bár a kalandozás kategóriájába jól beleillik. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egy olyan országban, amely ugyan szabad, mindenki azt mondhat amit akar, főleg a parlamentben, ahol az ott elhangzó sértésekért még be sem perelhetik, de minden eseményt, mondatot könyvelnek, ne lenne egy olyan rendszer is üzemben, amely éppen ezeket a megnyilvánulásokat gyűjti, a társadalmi sorompók előmenetelek előtti fel- és leengedéséhez. Ezzel elérkeztünk egy nagyon fontos másik alapkérdéshez, a paranoia és a pszichopátia ügyéhez, amely Angliában már nemcsak a munkahelyeken, hanem az egész társadalomban aktuálisává vált, feldolgozandó kérdés.

A politizálás ebből következően nem ideológiai, hanem pragmatikus alapú, annak ellenére, hogy ma már egyetlen politikai mozgalom sem vállal fel egy társadalmi érdekcsoport szempontjából homogén értékeket vagy célokat, hanem az

óhajokból készített vegyes felvágottakkal kísérletezik. Emiatt gyakorlatilag minden párt programja hasonló, legfeljebb hangsúlynyi vagy sorrendbeli különbségek mutatkoznak. A szakszervezet tehát mintegy keretbe foglalja az informális szinten megjelenő érdekelletéteket és szimptátiaviszonyokat, és támogatást ígér azoknak, akik felvállalják a nyílt konfrontációt, ami egyébként bűnnek számít ebben a társadalomban. Ezért is hirdetik fennhangon az egyik ellenszer varázsigét, a konfliktusmenedzsmentet, másrészt morális elismerés övezi azokat, akik szavukat hallatják, vagy kiállnak egy ügy mellett, még ha biztosra is vehető, hogy ezután elbuknak, vagy pár perces cirkuszon kívül más hatásuk nem lesz.

A minden ember egyenlő mítosza még mesziről sem igaz, hát még amikor ráközelítünk a témára, és csak két embert helyezünk a fókuszba. Az egyik biztosan up, a másik biztosan down lesz, azaz valamelyikük, még ha átmenetileg is, fölöttes pozícióba kerül, ő szabja meg a kapcsolatot, ő mondja meg mi történjék vagy hogyan történjék. Ez utóbbi kérdésében van a legtöbb vita, mert mi-ben mutatkozhatna meg az egyéni szabadság, ha abban nem, hogy mit kell csinálni (a célok megfogalmazása), mert ez mindig az urak, a főnökök előjoga. Tehát két ember közül, ha az egyik egy munkát vállaló magyar, a másik egy elvileg ugyanolyan beosztású, korú stb. angol, akkor biztos, hogy a magyar lesz a one down, esetleg még fizetésben is. Különösen az alkalmazás elején, amikor több okot is lehet felhozni arra, hogy miért fizetnek kevesebbet ugyanazon munkáért egy magyarnak.

Ha egy munkakört ketten, egyenrangú személyek látnak el, akkor szokás a munkát felváltva vagy egyéb módon megosztva végezni, azon igyekezni, hogy egyik se érezze úgy, hogy a másik kihasználja vagy visszaél helyzetével. Lehet, hogy az egyik dohányos, és félóránként kimegy cigarettázni, lehet hogy öreg, akinek nehezebb esik valahová elmenni, vagy nem megy neki a beszéd, ezért nem szeret telefonálni stb. Ilyen helyzetben a felek igyekeznek a kölcsönösséget pl. az italautomatából az italok elhozásakor a másik kiszolgálásával fenntartani, a másikkal figyelmesnek lenni. Aki ezt nem teszi meg, számíthat arra, hogy kibeszélik, kiutálják, végső soron elkerülik a közös beosztást, hogy az illető ellehetetlenüljön a páros munkát illetően. Jó tehát, ha magunkat ismerve felkészülünk erre a helyzetre, és kialakítjuk saját megnyerő modorunkat, kapcsolati stratégiánkat, hiszen óhatatlan, hogy érzelmileg hatni fog ránk

egyszer az alárendelt, másszor a fölrendelt helyzet, amelyekkel illik a józan ész szerint bánni, bár jobban fáj, mint otthon.

Az itálra való meghívás, különösen ha realizálódik, nagy becsnek számít, mivel pénzsűkében vannak az emberek, és egy korsó sör ára egy pubban már jelentős kiadás, főleg, hogy egy sörnél kevesen szoktak megállni. Viszont arra is ügyeljük, hogy ha valaki nem szívlel bennünket, azzal ne erőltessük a társaságot (socialising), mert az angolok fejében az ilyesmi agressziónak és molesztálásnak számít, és bármikor visszavághatnak először pain in the ass-nak nevezve bennünket, majd esetleg megvádolnak harassment-tel, amely komoly bűncselekmény.

Önkéntes (ingyen) munka

Ez a lehetőség akkor merül fel, ha még nincs rendes állásunk, de elég pénzünk van önmagunk fenntartására, illetve ha a Királyságba utazás előtt ki akarjuk magunkat próbálni. A hozadéka világos, a nyelvtanulás gyakorlásán kívül olyan jópontokat (Brownie points) szerzünk, amelyek később hasznosíthatók. Mint más esetekben, itt is a világháló ad részletes eligazítást. Ez a szervezet könyvet³ is ad ki az összes jótékonysági szervezet programjáról az egész világon, földrajzi indexszel ellátva.

24 okkal vagy céllal lehet önkéntes munkát végezni szerte a világon, méghozzá a következő területeken segítségre szorulókat érdekében: kábítószerek és volt kábítószerek (addicts/ex-addicts), AIDS-esek és HIV fertőzöttek, állatmentés és biztonságba helyezés (animal welfare), régészet, építészet, gyerekek, műemlék- és tájvédelem (conservations), fogyatékosok (disabled), öregek (elderly people), környezetvédelmi programok (environmental causes), egészségügy és ápolás (health care/medical), műemlék fenntartás (heritage), hátrányos helyzetűek nyaraltatása (holiday for the disabled), emberi jogok (human rights), belvárosi nyomornegyedek (inner city problems), bűnözők és volt bűnözők (offenders/ex-offenders), szegények és hajléktalanok (poor/homeless), menekültek (refugees), tanítás és angoltanítás (teaching/EFL), munkanélküliek (unemployed), természetvédelem (wildlife), nyári építőtáborok (work camps), ifjúsági foglalkozások (young people).

³ Roger Potter, Worlwide Volunteering, Howtobooks, Oxford, 2004, 538 oldal.

Amit a legjobb elkerülni

Nem minden munka vagy pénz szagtalan, vannak bűdös munkák (scrap jobs) is, amelyekbe jobb bele se fogni (a papírpénz pl. Indiában kifejezetten bűdös). Egy népszerű magazin, az *Idler* (a Tétlenkedő) egyik szerkesztője, Dan Kieran is elég sokat kipróbált belőlük, könyvként közreadott gyűjteménye több szerző tapasztalata Angliában 100 ilyennek tartott, egyszer kipróbált munkaköréről. A „karriertörténetek” főleg humoros formában vannak megírva, de így sem esnek messze az igazságtól, ezért ezekből nekünk is érdemes okulnunk.

A szerzők megadják a munka órabérét, kulcszavas jellemzőit vagy értékelését és a napi munkavégzés időpontját. A többi szöveg magát a munkakört és a munkakörülményeket festi le ironikusan. Számos olyan munka is szerepel köztük, amely Magyarországon nem létezik, és jellege megütöztetést kelthet, viszont egy hatvanmillió országban nem számít rendkívülinek vagy bizarrnak.

A történeteket és az értékelést jobban megértjük, ha tudomásul vesszük, hogy az angolok nem dolgozni szeretnek, hanem küzdeni, de még inkább győzni. A küzdelem akkor kezdődik, ha kihívást éreznek, ha a feladat vagy a probléma elég nehéz ahhoz, hogy mozgósítani kelljen erőiket, energiáikat. A küzdelem, a győzelem hajszolása jellemző rájuk, az egyszemélyes sportok is ezért népszerűek körükben, a nyomot hagyás, a rekord erőfeszítéseik fontos eredménye.

Angliai munkavállalás magyarországi toborzó segítségével

A lehetőségek „előfeldolgozottsága” megkönnyíti a keresést. A magyar Jobpilot például egy nagy angol cég magyar leányvállalata, így azon a weboldalon már csak a magyarok szempontjából érdekes választékkal kell foglalkoznunk. Ha nekiállunk a vonatkozó szavakkal és kifejezésekkel ismerkedni, itt kezdhetjük. Maga az álláskeresés történhet földrajzi, szektor, fizetés és konkrét munkaköri megnevezés vagy foglalkozás, esetleg egyéb szempont szerint. Azt ajánlom, hogy legelőször a földrajzi szűkítést végezzük el, azután nézzük meg, hogy milyen képzettségünknek megfelelő állás van, és csak azután foglalkozzunk a fizetéssel. Ne felejtjük el a hely központi szerepének elvét, azt a tényt, hogy mindig a főváros nyújtja a leg-

többet, és veszi el a legnagyobb hányadot a keresetünkből.

Tehát a legegyszerűbb, ha az ember magyar cégek hirdetésére válaszolva indul el, amelyek általában az angol nyelv ismeretét és középiskolai végzettséget kérnek – előzetes szakmai tapasztalat vagy szakképzettség sokszor nem is szükséges. A kiválasztás a jelentkezés után az illető múltjának az igazolásával kezdődik. Ahogy az 1. fejezetben írtuk, azt kell igazolni az elmúlt tíz évről napokra lebontva, hogy a jelentkező hol vagy mit dolgozott, vagyis fizetett-e, fizettek-e utána tb-járulékot. Az sem baj, ha feketén dolgozott, ha igazolni tudja, azt is elfogadják. Szükség van továbbá egy „jó magaviseleti igazolásra” a BM-től erkölcsi bizonyítvány formájában, valamint egyéb személyazonosító okmányokra, illetve az állandó lakcím igazolására (az elmúlt öt évről és a jelenlegiről) pl. valamilyen közüzemi számla formájában. Fontos továbbá egy bankszámla-kivonat is, ha van. Egy munkahelyi igazolás sem árt arról, hogy nem voltunk betegek, vagy nem követtünk el fegyelmi vétséget.

A jelentkezések elfogadása után várható egy angol nyelvű felvételi beszélgetés az illető angol tudása felméréséhez. A folyamatos beszéd kevésbé, a megértés annál fontosabb. Ha ez sikerült, akkor az angol közvetítővel kibővített felvételi beszélgetésre kerül sor, ahol meg akarják ismerni a jelentkező motívumait, terveit a munkavállalással és a külföldre utazással kapcsolatban.

A magyar munkaerő-toborzó cég rendszerint egy hasonló angol céggel (recruitment) van kapcsolatban, amely vállalja, hogy a kiválasztott személyeknek repülőjegyet vesz egy olcsó társaságnál, kb. 50 ezer forint összegben. Angliában bankszámlát nyit számukra, szállást szerez, és bemutatja/kiajánlja az öt szerződötető angol cégnek, amely esetleg szintén alvállalkozó egy újabb cégnél, annál, amelynek a telephelyén kell majd szolgálatot teljesíteni, munkát végezni.

Ilyenformán esetleg négy cég (agencies) fog össze a munkaerő-toborzás érdekében és feltehetőleg mindegyiknek kell valamit keresnie a bolton. Például a vagyónőnek nettó 5,5 font óráért ígérnek, amely a kb. 6,5 font órából a mindössze 25 százalékos közterhek levonása után alakul ki. Levonják belőle a szállásdíjat is, amely tartalmazza a közüzemi díjakat, és a tanfolyam vagy vizsga díját, havi részletekben (12 hónapra elosztva).

Ezt a támogatott, vezényelt kezdést nehéz kikerülni, de nem lehetetlen, erről majd később.

Ezután kerülhet sor, még Magyarországon, egy pár napos tanfolyamra, amelynek a végén két teszt van a tananyagból, amelyet angolul ad elő angol anyanyelvű előadó. A teszt feleletválasztós, és témákra bontottan kell minimális pontszámot elérni, pl. három kérdésre két jó választ kell adni.

Angliába kiutazva a repülőtéren várják az embert és megkötik vele a szerződést, amelyben három hónap próbaidő van kikötve, és hat hónapig a munkavállaló csak azzal a következménnyel tud felmondani, hogy visszafizeti a toborzása érdekében felmerült költségeket (induction costs: repülőjegy, szállásfoglalás és bérlet előre hat hónapra, stb. összesen kb. 500 font). A cég még elkéri az útlevelet is hónapokra, hogy a szükséges BM és tb-engedélyeket megszerezze, és a bankszámlát megnyitassa.

Hazulról érdemes elhozni a fényképes új személyi igazolványt (kártyát) és a fényképes jogosítvány kártyát, ezekre szükség lehet, és a régebbi, másfajta okmányok nem jók. Szükség van még igazolványképekre is, a hátán azoknak az aláírásával, akik legalább két éve ismernek bennünket személyesen.

Ezekkel a dokumentumokkal lehet megkönnyíteni az életet, ha esetleg az útlevelünket hosszabb ideig nem kapnánk vissza, vagy netán elvesztenénk.

Mire van még szükségünk? Orvosra, lakcímre és telefonra, ha pl. naponta érintkezni (internetezni) akarunk a hazaikkal.

A lakóhely egy adott körzeti orvoshoz tartozik, ezt ki kell deríteni, ha nem mondja meg a munkáltató, és el kell hozzá menni bejelentkezni, először regisztrációra, majd a vizsgálatra. Ez űrlapok kitöltésével és időpontra való bejelentkezéssel jár, nem lesz meg azonnal. Itt is kell a tb-azonosító. Ha véletlenül kórházba kerülnénk, készüljünk fel arra, hogy a kórtermek koedukáltak, az angol betegeknek nincs joga single sex wards-hoz.

Angliában lehet feketén is dolgozni, de három hónapon belül elvileg mindenkinek be kell jelentkezni valamilyen tb-ellenőrzési formába, pl. szabadfoglalkozásúként vagy alkalmazottként, különben – ha elkapják – bajba kerül. Igazából csak az tud feketén dolgozni, akinek van induló tőkéje vagy munkaeszköze (pl. gépkocsi, lehetőleg új, zárt kisteherautó, azaz van kategóriájú) fuvarozáshoz, futárszolgálathoz vagy valamilyen egyéb szakipari vállalkozáshoz. Mondjuk, hogy az illető megszáll valahol, bérel egy szobát vagy házat, és tud autót vezetni. Vesz egy autót, pl. egy furgont kevés elő-

leggel és részletre, és fuvar vállal egy angol cégnél. Ez megoldható.

Viszont arra kell felkészülni, hogy borsosak a biztosítások és a kocsiadók. Ilyen szempontból a fiatalok komoly hátrányban vannak. Itt sem ad mindenki áfás számlát, de ha mi akarunk, akkor az áfához (VAT) be kell jelentkezni.

Az angliai toborzók

A munkaerőtoborzás annak reakciójaként virágzik, hogy a vállalatok igyekeznek minél több alkalmazottól megszabadulni, például kiszervezés révén, de minthogy valakinek csak el kell végezni a maradék munkát, szükség lesz alvállalkozókra, akik között sok az ún. munkaerőkölcsönző, Mohamed koporsójának legújabb változata. Nem véletlen, hogy a leggyorsabban fejlődő 100 magántulajdonban lévő angol cég között nem kevés a recruitment (agency), amelyek nemcsak belföldön, hanem külföldön is keresik a kiközvetíthető árut, a főleg a képzett, esetleg képzetlen, vagy ki- vagy átképzésre alkalmas munkaerőt.

Ha nem ismerünk senkit, konkrétan a Parasol IT (6), Work (8), Red Commerce (17), ADR Resources (50), Connect Group (68), Levy Associates (83), Partners Group (92), és a Networkers International (97) cégekkel kísérletezhetünk, különösen, ha IT-végzettségünk vagy szaktudásunk van.

Munkát, főleg nyári vagy szerződéses munkát kínálnak az angolok az angol fiataloknak, akik tanulásukat megszakítva, az egyetem közben akár egy évet is eltöltenek valahol munkával tapasztalatszerzés céljából, majd a végső diploma után gyakran ugyanoda mennek vissza állásba.

Az internetes álláskeresés weboldalak segítségével többféle stratégia szerint történhet. Kereshetünk konkrét cégnél, ha ott akarunk elhelyezkedni. A cégnek feltehetően van honlapja, és azon egy vacancies, employment vagy career feliratú gomb, amely elvisz benünket a kívánt információkhoz. Ez esetben a tipikus az, hogy nekünk kell felküldeni egy jelentkezési lapot és egy CV-t a megadott helyre, amire azután akkor válaszolnak, ha lesz valami aktuális részünkre.

A másik stratégia az, hogy munkaközvetítők honlapját keressük fel, amely cégek állás kínálata foglalkozás-elnevezések, területek, a munkaszerződés jellege, a jövedelemadatok és az alkalmaztatás időpontjára vonatkozó adatok szerint rendezhető és kereshető.

A következő stratégia, hogy az egyes foglalkozásokra specializálódott közvetítők (specialist search) honlapjait nézzük meg, és azon belül válogatunk. Vannak diplomás, fiataloknak szóló, egészségügyi és hasonló szakosodott honlapok.

További lehetőség, hogy egy helyi munkaközvetítő ajánlatát nézzük meg eleve, és azon belül keresgélünk. Ez gyakorlatilag az első stratégiához hasonlít, amelybe természetesen beletartozik a területi tanács által meghirdetett állások körének a megnézése is.

Az angliai sajtó következő lapjai közölnek álláshirdetéseket: csütörtökönként és vasárnap a *Times*, a *(Sunday) Telegraph* és a *Guardian*. Kifejezetten londoni állásokat a hétfői *Evening Standard* kínál.

A végső mentsvár

Az, aki nem legálisan érkezik vagy nem legálisan vállal munkát a Királyságban, számíthat arra, hogy ezt a helyzetét kihasználják. Londonban ezrek dolgoznak három fontos éhbérért és élnek szörnyű körülmények között. A BBC Radio4 2006. április 30-án reggel fél nyolc körül sugárzott *Sunday* című műsora foglalkozott az angol katolikus egyháznak a londoni vendégmunkások életkörülményeivel kapcsolatos vitatott állásfoglalásával. Az egyház ugyanis elítéli az illegális bevándorlást és a feketemunkát, de a migrant worker kizsákmányolását, az exploitation culture-t is. Ezért feltétel nélkül akar a mintegy 250 ezerre becsült érintett emberen segíteni. Ilyen szellemű írás is megjelent az angol katolikus internetes újságában, a *Tablet*-ben. Nemrég a Cambridge University is elindított egy vizsgálatot az említett bevándorlók életkörülményeinek feltárására, az eredményeket 2006 szeptemberében publikálták. A lényeg: azt szeretnék elérni, hogy minden bevándorló munkás, jogi státuszától függetlenül 6,70 fontos órabért, megélhetést biztosító munkabért (living wage) kapjon. Hozzáállásukat támogatja a londoni workers' association, a szakszervezet (TUC), amely javasolja, hogy a bevándorlók is alakítsanak szakszervezet jellegű érdekképviselőt (launch a workers' association). Ezzel ellentétes véleményen van a Migration Watch UK vezetője, aki félti a Királyságot a bevándorlók okozta problémáktól. Gondja lehet ebből ugyanis a munkaadóknak is. Nekik szóló tájékoztatás is található a web-en.

A TANULÁS ÉS A MUNKA ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az emberek többsége otthon azért tanul, hogy olyan tudásra tegyen szert, amely megélhetést biztosít neki. Mivel a kötelező, alap- és középfokú iskolarendszerben a tanítás tantárgyközpontú, amely tantárgyak egyikének felsőfokú szintű elsajátítása sem elég ahhoz, hogy konkrét szakképzésnek, szakképesítésnek minősüljön, bizonytalan, hogy a különböző tantárgyi kombinációkkal és azok különböző szintű elsajátításával meddig és merre lehet eljutni a munkaerőpiacon, amely megfelelő adatok híján nehezen átlátható. Nem úgy a Királyságban, ahol erre nagyobb gondot fordítanak. Az álláshirdetések azért informatívabbak, mert a meghirdetett állásokhoz szükséges szakképesítés napok vagy hetek alatt megszerezhető, és ezért számunkra is érdekesek lehetnek. Másrészt számos olyan hirdetés van, amely az oktatás-képzés mellé rögtön állást is kínál, vagy megfordítva. Bár az egyetemi, főiskolai hirdetésekre ez már nem igaz, és nem tudjuk, hogy azért keresnek diákokat, mert nincs elég végzett belőlük, vagy azért, mert tényleg van vagy lesz az adott foglalkozásra kereslet.

A tanulás: készülődés

Ma már lényegesen kevesebbet kell az iskolapadban megtanulni és lényegesen többet az íróasztal vagy a gép mellett munka közben (on the job). Ennek számos előnye van, többek közt az, hogy az iskolában lassan már nem lehet tanítani, olyan állapotok vannak, míg a munkahelyen fegyelmetlenséggel nem kell számolni. Ezzel szemben a tanítás helyett nagyobb hangsúlyt kap a tanulás, azaz az eszközök, források, adatok birtokában vég-

zett önálló munka, amelyet a mentor, a coach és a counsellor, valamint önkéntesek segítenek, a tanárok a legkevésbé.

Az egyetemeken is végét járja a tutoring system, az egyéni foglalkozású párbeszédese oktatás, mivel a költségek leszorításának oltárán ez a tétel is feláldozhatónak látszik. Mivel az egyetemeken a részidős és távoktatásos forma is divatba jött, igazából átláthatatlan, hogy a társadalomban milyen mozgás, mobilitás folyik az ismeretszerzés segítségével, de lehet, hogy ez nem is véletlen. Ami problémaként jelentkezik, az a plágium, a vizsgák színvonalának csökkenése, az egyes iskolák tandíjának összehangolt emelése, hogy csak néhányat említsünk a legfrissebb sajtódrámákból. Az iskolák legnagyobb problémája mégsem ez, hanem a csúfolódás és az erőszak naponta előforduló esetei, a merényletek, a gyilkosságok és a csonkítások a tizenéves aluli korban, az iskolában, a tanárok szeme láttára. A kiskorúakat felbátorítja, hogy tisztában vannak büntethetetlenségükkel, és az utcákon is ők csinálják a bajt, ők részeskednek és vandálkodnak, továbbá őket használják a felnőttek bűnözésre, bolti lopásra és koldulásra, akárcsak otthon, Kelet-Európában.

Az angolok szívesen harcolnak, verekszenek vagy kakaskodnak a mindennapokban. Izgatottak, fel vannak húzva, folyton valamit űznek, kergetnek: innen a magyar sport szó is, amit mi úgy használunk: milyen sportot űzol? De ha angolul (helytelenül) azt kérdezzük, What do you sport?, akkor a leggyakoribb válasz a Women, vagyis a nők után járnak, azokat űzik, azokkal üzekednek, nem is akármilyen mértékben. Legújabbban a doggingnak nevezett műfajban. A mit kergetsz kérdésre adott másik humorosnak szánt válasz: a pénzt. Nézzük tehát, hogyan célszerű kezelni nehezen megkeresett és összegyűjtött pénzünket a Királyságban.

6

A MEGÉLHETÉS ESZKÖZEI II. A BANKSZÁMLA

Don't panic!

Az angolok leggyakrabban
hangoztatott tanácsa

A BANKSZÁMLA MINT SZEMÉLYI IGAZOLVÁNY

A bankszámla a társadalom kiválasztott tagjainak tagsági igazolványa. Mivel a pénz, a készpénz és a számlapénz a társadalom tagjai között végbemenő cserebere közös nevezője, a bizalom megtestesítője, a bankszámla az egyes emberbe vetett bizalom mértéke. A bizalom arról szól, hogy „én megígérem neked, hogy ha te teszel valami nekem hasznosat, akkor én azt hamarosan viszonzom neked valami hasonlóval. Hogy ne legyen vita közöttünk, én adok neked egy darab papírt (IOU), ami így néz ki, holnap te is adjál nekem egy ugyanilyent vagy ugyanezt. Thank you.” Ha én ezt az ígéretemet nem teljesítem, akkor méltán számíthatok a társadalmi méretű kiközösítés különböző formáira és fokozataira.

Az elsőre kiváltott, semmire se jó (basic) bankszámlát kb. fél év múlva lehet kicserélni vagy bővíteni folyószámlára, és nyolc hónap is kell, mire hitelkártyát (debit card, solo) igényelhetünk. A folyószámlán a jövedelmünktől függően kapunk folyószámlahitelt (overdraft facility), és megnyithatunk mellette egy lekötött számlát (savings account), manapság 3-4 százalék közti kamattal. Innentől kezdve az dönti el sorsunkat, hogy mit tart nyilván rólunk a bank, azaz milyen pontosan fizetjük a tartozásainkat és mennyit tudunk megtakarítani. A bank rólunk adott véleménye annyit nyom majd a latban, mint valamikor a csak hön szeretett pártjuknak élő személyzetiséké.

Bankszámla nyitás után hitelkártyát az kaphat, aki hitelképes, amelynek mértékét az egyes bankoknál 1-től 100-ig terjedő skálán elért pontszámok mutatják. A legtöbb angol valahol a 40 pont körül jut hitelkártyához és nagyon küzd vele, míg az 50 jó, a 70 körül elért helyezés pedig nagyon szépnek számít, a 90 feletti viszont már ritka.

Bankszámlanyitás

Bankszámlát Magyarországon kell nyitni, mert itt erre a megérkezés után azonnal semmi esélyünk. Bizonyos kiskapukkal, amelyek csak a toborzó cégek számára nyitottak, mód van egy ún. basic account nyitására a HBSC-nél, de ez csak arra jó, hogy a számlára utaltassuk a munkabérünket, vagy onnan egy kis pénzt hazautaljunk. Ahhoz, hogy továbblépjünk, először itt is meg kell teremteni a múltunkat, annak írásos emlékeit, amelyekből kiderül, hogy megbízható adósok és vásárlók vagyunk-e, mert ha nem, akkor ezen a teszten megbukunk.

Készpénz, számlapénz

A készpénz azért gyanús, mert mozgása során nem hagy nyomot, ellentétben a számlapénzzel, amelyet az emberek közti áramlása során nyomon lehet követni, és meg lehet vizsgálni, hogy mit kapott valaki érte cserébe. Ugyanis a pénz csak egy absztrakció, a világban mozgó, keletkező és elhasználandó dolgok szubjektív értékmérője. Akár nem is lenne rá szükség, ha nem lennének ilyen sokan és sokfélék, hiszen egyébként nagyon nehéz bennünket közös nevezőre hozni. A készpénzt jól helyettesíti a kártyapénz, főleg vásárláskor és utaláskor, mint pl. az IKOBO Visa kártya esetében, amellyel kiválthatjuk a költséges pénzáttutalást, úgyhogy hazaküldünk egy ilyen kártyát, és arra utalunk.

Készpénz

A legtöbb külföldi vállalkozás, de az illegális munkavállalók is, a „készpénzes szektorba” igyekeznek, mert szeretnék az adózást elkerülni, vagy minimálisra fogni. Tipikusan ilyen vállalkozás a kereskedelem, a vendéglátás, az alkalmi munka, és bizonyos szakipari munka alvállalkozóként. A készpénzes vásárlás vagy értékesítés azonban nemcsak gyanús, hanem előnyös is, hiszen azonnal megvan, szemben a csekkel, vagy a bizonytalan jövőjű átutalással,

hiszen sose lehet tudni naprakészen, hogy a vevőnek milyen a fizetőképessége, vagy hogy akar-e valójában fizetni. Ez keserű tapasztalata a magyar munkavállalóknak is, akik nem kapták meg a készpénzben beígért bérüket, jobban jártak volna a nem a szürke gazdaságban aktív munkáltatókkal.

A bankjegyek 5, 10, 20 és 50 fontos címletűek, bár én még 50 fontos bankjegyet nem láttam, de sok pénztáros se, ezért lehet, hogy el sem fogadják. Elfogadják viszont az említett bankjegyek északi-íroszági vagy skót változatait is, amelyek ugyanannyit érnek.

Számlapénz

A számlapénz azért fantasztikus, mert megnyílik vele előttünk a fogyasztói társadalom kapuja. Amennyi befér, annyit költhetünk, sőt, ha jól keresünk, még hitelt is kapunk, abból is vásárolhatunk. Innentől kezdve annyit érünk, amennyi hitelre jónak találtak bennünket, függetlenül attól, hogy egyébként ki mit gondol rólunk, és ez a legtöbb embernek hihetetlen önbizalmat ad. Ha ehhez még az általuk fizetett személyi jövedelemadó összegét is prezentálják, akkor máris helyet kapnak a társadalmi ranglétra *vagyoni helyzet alapján* összeállított listáján. Ennek a tetején most a Királyságban Roman Abramovics – aki többek közt a Chelsea tulajdonosa – vezet 7,5 milliárd fonttal. Vagyis jobb, ha nem indulunk el ebben a versenyszámban, kivéve ha orosz származásúak vagyunk, vagy jól ismerjük Roman atyuskát.

A számlapénzünk arra is jó, hogy onnan hazautaljuk megtakarított keresetünket, ám ez alkalmanként 20 font körüli költséget jelent, amelyet az ember igyekszik megspórolni. No nem a borítékban küldött pénz módszerrel, hanem például csekk küldésével, amely a következőképpen működik, ha működik. (Én még nem próbáltam, mások már igen. – Copyright S.J.)

Rendes csekket állítunk ki azzal a különbséggel, hogy a csekket nem a számlatulajdonosnak, hanem közvetlenül a bankfióknak küldjük, amely a számlát vezeti. A cseken a Pay to the order of kezdetű sorba beírjuk a bank nevét és vagylagosan a számlatulajdonosét is (pl. Pay to the order of OTP or Kis Józsi). A csekk alján lévő Memo sorba pedig odaírjuk, hogy For deposit to account: 123456789xxx (Józsi számlaszáma). Mielőtt a bankfiók címére egyszerű borítékban minden ajánlás nélkül elküldenénk a csekket, csináljunk róla egy fénymásolatot, amit elküldhetünk Józsinak (csak arra az esetre, hogy tudja, mikor ment el a pénz a banknak, és esetleg tudjon reklamálni). Még egy biztonsági szempont van. Ha bárki ellopná a postán a csekket, akkor nem tud vele mit kez-

deni, mert rajta van a bank neve, meg Józsi számlaszáma. Amikor a bank levélben megkapja a csekket, minthogy vagylagosan neki van kiállítva, Józsinak alá sem kell írnia, mert a bank automatikusan jóváírja azt a számláján. És még költséget sem von le, hiszen a banknak (is) ki lett állítva. A kiállított csekkekre nincs költség annál a banknál, amely a mi számlánkat vezeti. Ezzel megspóroljuk a 20 fontos átutalási díjat, amelyet a számlavezető bankunk felszámítana, Józsinak pedig az esetleges levonást, mert a csekket a bank sajátjaként kezeli, a jóváírást pedig számlára való befizetésként.

A bankkártya

A bankkártya (debit vagy credit card) igénylése még nehezebb, mivel ahhoz eleve kell egy bankszámla, de nem elég a basic típusú, hanem legalább hathónapos bizonyíték kell arról, hogy valaki a pénzével megbízhatóan gazdálkodik, azaz kifizeti a számláit és a tartozásait, ami a számla formájából látszik.

Vannak olyan árucikkek, amelyeket nem is lehet megvásárolni bankszámla vagy bankkártya nélkül. Ilyen például a lebeszélhető árú mobiltelefon, egyéb nagyobb értékű fogyasztási cikk, termék és több szolgáltatás is, erről majd máshol bővebben.

A hitelkártya

A bankok haszna már régen nem abból van, hogy betéteket fogadnak el bizonyos százalékon, és ennél magasabb százalékon kölcsönöket nyújtanak, a haszon pedig a kamatkülönbség (marge), hanem abból, hogy a bankkártya fizetőeszközzé vált, vásárlásra használható még akkor is, ha valakinek nincs elég pénze a vásárláshoz, ezért hitelre szorul. Ha tehát van rendes állásunk és rendszeres jövedelmünk, akkor már az ellen kell védekeznünk, hogy ne fogadjunk el újabb, naponta érkező hitelkártya-ajánlatot, mert a Királyságban több, mint ezerféle hitelkártya van forgalomban.

A Revolver

Ahogy valaki rászokik arra, hogy hitelből vásárol, hogy a kártyájának hitelkeretét vonzó olcsó költségek mellett alacsony havi törlesztőrészlet mellett rendszeresen kihasználja, megindul a sokszor öngyilkossághoz vezető adósságcsapda útján. Az ilyen embereket revolver-nek nevezik, mivel a megújítható hitel (revolving credit) spiráljába kerülnek, újabb és újabb hitelkártyát váltanak ki és azokkal törlesztik a korábbiakon felgyülemlett

tartozásokat. Eközben a bank tovább tüzei őket és megemeli a hitelkereteket, arany és platina kártyát ad nekik, mert a büntetésekben és az elmaradásokban van az üzlet. Júliusban a BBC-tévé beszámolt több olyan esetről, amely egyértelmű tragédia, pl. évi 12 000 fontos keret igénybevétele 3000 font költséggel járt, vagy valaki 22 kártyával 120 ezer font adósságot halmozott fel egy-két év alatt, mások két-három év alatt száz-kétszázszáz nagyságrendben, ezek közül vagy húszan lettek öngyilkosok az elmúlt két évben.

A Királyságban magánember is csődbe mehet ekképpen, és majdnem ezer fontért (ez lesz az utolsó kölcsöne) lefolytatják a csődeljárást ellene. Ennek eredményeképpen évekig nem kaphat hitelt, kölcsönt, nem alapíthat, nem vezethet céget stb. A számos új foglalkozás közül a Királyságban most debt case worker-nek is el lehet helyezkedni hathónapos tanulás után. Erre én is jelentkeztem (nem vettek fel), mert biztos vagyok benne, hogy mire hazamegyek, lesz otthon is ilyen állás. A munka lényege egyébként, hogy a hitelezők helyett egy álmilág finanszírozott projekt keretében egy független tanácsadó iroda alkalmazottja személyesen találkozik az adóssal, és megpróbál neki segíteni a legkedvezőbb adósságtörlesztési módszerek megtalálásában. Jellemző azonban, hogy az emberek nem hajlandók lemondani bizonyos élvezetekről, így megélhetési költségeik nehezen csökkenthetők. Ennél már csak annak a magyarnak rosszabb a helyzete, aki a törlesztések miatt többet akar dolgozni, és emiatt azután még kevesebbet keres.

A MEGÉLHETÉS KÖLTSÉGEI

Angliában a legdrágább terület London és Dél-Kel-England, valamint a modern nagyvárosok, Manchester, Leeds vagy Skóciában Edinburgh. Ez azt jelenti, hogy egyben itt a bérek is magasabbak, és minél távolabb megyünk ezektől a helyektől, annál kevesebbet kereshetünk. Tömören összefoglalva: legalább évi 8-10 ezer font kell a megélhetéshez, de ez az összeg sem jogosít fel nagy reményekre.

A költségeket többnyire heti egységekben adjuk meg, ezek természetesen becslések. A szállás minimum 60 font/hét, Londonban 80 font. A szálláson fogyasztott közművek számláira átlag heti 20 fontot kell félretennünk. Az élelmiszer és háztartási bevásárlások költsége 30-33 font hetente. Ruhára heti 12 fontot szükséges költenünk. A háztartási cikkek (benne a mosás/tisztítás) mintegy heti 8-

12 fontba kerülnek. A közlekedés nagyon változó, de ha helyi buszra, földalattira gondolunk, akkor Londonban 18 font, azon kívül 15 font hetente. Még egy kis szórakozást is megengedve, heti 38 fontot költhetünk italra, nassolásra.

A legnagyobb tétel a lakás, amelynek költsége attól függ, hogy melyik lakástípust választottuk, de költsége átlagosan minimum 200 és 400 font között van havonta. Ehhez jönnek a számlák, amelyek összege havi 100 font körül van. (Diákoknak a kollégium 180-360, menzai étkezéssel 320-400 között van.)

Az élelmiszerekre havi 100-120 fontot tervezhetünk. Aki viszont a meleg ételt kedveli, akár elvihető (takeaway), akár otthoni főzés formájában, annak ennél többel kell számolnia. A nagy tételben vásárlás nem igazán fizetődik ki, mert az ember a végén többet eszik, sajnálja a maradékokat kidobni.

A házon kívüli étel- és italfogyasztás általában italonként átlag 1,5 fontból megúszható, ha belépődíj is van, az kb. 5-20 font között van, drágábbak a kiállítások és múzeumok, hangversenyek, a sima bulik nem. A gyorséttermekből elhozható ételek nem kerülnek többre 3 fontnál.

Cigaretta

Dohányozni a munkahelyeken és a pub-okban már gyakorlatilag nem lehet, és állítólag a lakásból is hamarosan kitiltják. Az emberek a házak és az irodák előtt cigarettáznak, általában sietősen, hiszen ilyenkor nem a munkával töltik idejüket, tehát fenyegetve vannak.

A legolcsóbb és legnépszerűbb cigaretták egyikét 10 darabos csomagolásban is lehet kapni 2,5 fontért. Franciaországban ugyanez jóval olcsóbb, ezért itt is sokan vállalják a vásárlóturizmus nehézségeit. Végül sokan szívnak sodrott cigarettát, amely két-három slukk után elhamvad, nem lehet nagy élvezet. A gyermekek dohányzásról való leszoktatását egyébként ingyenes nikotin patch-ekkel segítik, az alkohollal való leszoktatásuk ennél jóval nagyobb nehézségekbe ütközik.

Megtakarítás

Az angolok jelentős időt töltenek el azzal, hogy kiszámítsák, kinyomozzák vagy kidolgozzák az olcsóbb vásárlási lépéseket, és gyermekként örülnek mindent megtakarított pennynek, még ha ez az eredmény a ráfordítást illetően többre is került.

A leggyakoribb megtakarítás, ha az adott boltban használatos vásárlói klubhoz csatlakozunk és pontokat gyűjtünk.

A másik gyakori megoldás, hogy egy adott termék alternatív szolgáltatóját, értékesítőjét vesszük igénybe. Ilyen lehet pl. amikor a BT-vonalas telefonkapcsolatunkért és a széles sávú internetkapcsolatért a BT-nek fizetük, míg a tényleges beszélgetésekért egy másik szolgáltatónak, a Toucannak. A másik kizorításával mindenféle szervezet és vállalkozás foglalkozik, külön fizetnek azért is az ügyfélnek, ha áthozza az adósságát, a jelzálogkölcsönét az egyik banktól a másikba.

Természetesen ezeket az ismereteket az emberek egymással megosztják és gyakorlatilag ez adja társalgásuk egyik fő témáját.

Megtakarítani úgy is lehet, hogy az ember nem tekinti a kiírt, „hivatalos” árat megváltoztathatatlannak, és kísérletet tesz az alkudozásra. El sem képzeljük, hogy ily módon akár 80 százalékot is le lehet alkudni, pl. egy szállodai szoba árából, de a dolog valahol mindig a menedzserek döntési körébe tartozik, tehát személyesség lehet tenni az ügyet, az észszerűség határáig.

Szinte biztos, hogy a használt autó, motorke RÉKPÁR és hasonló cikkek kiírt árából lehet engedményt elérni, valószínűleg már eleve be is kalkulálták, mert az angolok tapasztalt kereskedők. Első vásárláskor még méterárboltban, sőt kifőzdében is kaptam árengedményt. Sok múlik azon, hogy beszélgetünk-e vásárlás közben, esetleg megmondjunk melyik országból jöttünk, mert lesz olyan emigráns náció, amely a keblére ölel bennünket.

AZ ADÓK

Az adó az élettel járó olyan költség, amelyet nem lehet elkerülni, és amelyet mindenki csökkenteni igyekszik: a kormányok ígéreteiben, a multik a *modus vivendivel*, az egyszerű emberek a vágy szintjén. Adószedés nélkül már régen nem létezik emberi közösség, a kérdés tehát az, hogy melyik az az ország, ahol az adók mértékét az emberek elfogadják vagy meg tudják fizetni saját egzisztenciájuk veszélyeztetése nélkül. Nos, a Királyság ilyen ország, ha nem is adóparadicsom, de egy magyar számára legalábbis annak előszobája, ahogy az ideai adózási adatokból rövidesen kitűnik. A kormány a vendégmunkásokat az adózási feltételekről részletesen tájékoztatja több nyelven is, amelyek közül a magyar még hiányzik.

A multiktól és a gazdagoktól tanulni nem szégyen. Egy multi ott működik, ahol adómentesen termelhet vagy kereskedhet. Ehhez még bűvészmutatványokra is hajlandó. A gazdagok oda mennek lakni, ahol keveset adóznak, lásd a teniszbajnokok, színészek stb. A kevésbé neves gazdagok pedig azt csinálják, hogy esetleg két állampolgárságuk van, és 25 hétig az egyik országban laknak, 25 hétig a másikban, két hétig pedig egy harmadik országban tartózkodnak. A jól felkészült, tanult embereknek (knowledge migrants) is könnyebb a dolguk, mivel nekik általában vannak nemzetközi kapcsolataik. Azonban az angolok sincsenek megelégedve a saját és a vendégmunkások jogait biztosító törvényeikkel.

Nekünk, pénzteleneknek a fenti kérdés nem gond: csak az okoz fejfájást, hogy a magyar adóév a naptári évvel esik egybe, míg az angol minden év április 6-tól a következő év április 5-ig tart, éves adóbevallást is erről az időszakról kell készíteni. Mármost a kettős adózás elkerülése érdekében a Királyságban dolgozó ember a Királyságban fizet adót. Persze azért vannak nyitott kérdések, amelyekre még keresem a választ. Például, mi van akkor, ha valaki a magyar adóévben 190 napot dolgozott otthon, tehát adóköteles, és az angol adóévben is adóköteles az ott (a Királyságban) töltött (dolgozott) másik 190 nap folytán. Nyilván a 190 napon felüli naptári évi napokon végzett magyarországi munkáért levont adóelőlege igényt tart az APEH, de ha valaki az ezt meghaladó naptári idő után (365-190=175 nap) az angol rendszerben akar adózni, akkor vajon van-e választási lehetősége? Vagy az APEH leszedi az első éves angliai keresetünk (pl. 175 nap) magyar adótartalmát? Mint megtudtam, az APEH tényleg megteheti, ha a Királyságba érkezés után bejelentjük, hogy hosszabb ideig akarunk ottmaradni és ott adózni, akkor miután az angolok az első adóéves munkaviszony alapján már levonták az adóelőleget, utólag még forintban megfizetteti velünk a különbözetet. Mert a gazdorság figyelembe veszi a máshol megfizetett adót, ennyit jelent a kettős adózás elkerülése!

A LEGFONTOSABB: az ember akkor köteles adót fizetni Magyarországon, amikor az otthon töltött idő alapján bevallás benyújtására kötelezett (minimum 183 nap). Amikor az ember már egyáltalán nem keresett semmit otthon, csak külföldön, a különbség után akkor is adózik Magyarországon, ha 183 napig van otthon egy évből, mintha otthon kereste volna meg azt az összeget!

Más. Van a Királyságban egy olyan tartózkodási engedély-kategória is (ordinary residence), amely akkor lép érvénybe, ha valaki minden évben, rendszeresen kijár a Királyságba, évente átlag 91 napos ott tartózkodással, és ha a szándéka legalább négy éves kijárás. Ekkor az első évben már április 6-tól számít az itt tartózkodásának ideje az adott adóévben. (Ezek az információk az Inland Revenue 1999-ben kiadott, az Egyesült Királyságban fennálló adóköteles státusról szóló kiadványában olvashatók: *Residents and Non-Residents. Inter-*

national Series IR20.) Ezzel csak az a baj, hogy ha a maradék kilenc hónapban otthon vagyunk, akkor a magyar hatóságok az angliai jövedelmünket (a különbözetet) szintén a hazai kulcsokkal fogják megadóztatni.

A legjobb tehát, ha a közbeeső, mondjuk hat hónapos időre elmegyünk pl. egy kanadai hajóra dolgozni. Ha az ember hajón dolgozik, többnyire választható, hol legyen adóalany. Ilyen esetben legtöbbször a hajó illetékességi (bejegyzési) helye adja meg az országot. A legtöbbször mégis Izraelt választják, mert ott 1 százalék a személyi jövedelemadó. Addig is nézzük, hogy mennyi adót kellett fizetni tavaly a Királyságban.

Jövedelemadó-tábla a 2005/2006. évre (fontban és forintban, 360 Ft/font árfolyamon számolva)

Adózó (éves) jövedelem sáv	Adókulcs
0–2090 (starting rate) 75 200 Ft	10%
2091–32 400 (basic rate) 11 664 000 Ft	22%
32 401 fölött	40%

Az osztalékon kívüli megtakarítás után fizetendő adó az első sávban (band) 10%, a második sávban

20%, a harmadik sávban 40%. Az osztalékadó az első sávban 10%, fölötté 32%.

Az idősek korúak (65 és 75 fölött) és a házaspárok engedményt kapnak a jövedelemadó alapját képező fő jövedelmükből (main income tax allowance). Több munkával és gyermekekkel kapcsolatos adókedvezmény is létezik, ezeket az adóhivataltól lehet megtudni.

Tb-járulék

A tb-járulékot (National Insurance Contribution, NIC) itt adónak tekintik, amelyet a munkavállalóknak és a munkaadónak egyaránt meg kell fizetni.

A dolgozók kötelezően védve vannak, ahol legalább havi 355 fontot, heti 82 fontot fizetnek.

Az első, alapkereseti (standard rate) adótábla (Class 1) az alkalmazottakra vonatkozik.

Class 1A: A munkáltatóknak 12,8% tb-t kell fizetni minden jövedelemadó-köteles természetbeni juttatás után.

Class 1B: A munkáltatóknak 12,8%-ot kell fizetni az év végén a munkavállalók részére befizetett adó után. A NIC a természetbeni juttatás után is jár az említett kötelezettség megfizetésekor.

Alapkereseti adótábla (Class 1)

Heti kereseti sáv fontban	Havi kereseti sáv fontban	A munkavállaló terhe	A munkaadó terhe
94-ig (33 840)	408 (146 880)-ig	0%	0%
94,01–630 (226 800) között	408,01–2730 (982 800)	11%	12,8%
630 (226 800) fölött	2730 (982 800) fölött	1%	12,8%

Fizetéshez kapcsolódó (contracted out)

Heti kereseti sáv fontban	Havi kereseti sáv fontban	A munkavállaló terhe	A munkaadó terhe
94-ig	408-ig	0%	0%
94,01–630 között	408,01–2730	9,4%	9,3%
630 fölött	2730 fölött	1%	12,8%

Adóosztály	Tb-járulék
Class 2: Önfoglalkoztatók általányadója (ha a kereset 4345 fontot meghaladja)	Heti 2,10 font
Class 3: Önkéntes járulékfizetés	Heti 7,35
Class 4: 0–4895 font közötti nyereséggel dolgozó önfoglalkoztató esetén	Nulla
4895 és 32 760 font közötti nyereség után	8%
32 760 font nyereség felett	1%

Társasági adó

A társasági adó a társaság nyeresége után fizetendő, amelynek igen magasnak kell lennie.

- Alapráta (évi 1 500 000 font nyereség) 30%
- Kisvállalkozási ráta évi 50 és 300 ezer font (18 és 108 millió Ft) közötti adóköteles nyereség esetén 19%
- Kezdő ráta évi 10 000 font (3 600 000 Ft) nyereségig 0%
- 10 és 50 ezer font közötti nyereség marginális rátán adóztatva 23,75%

Ha a társaság a társaságon kívüli részvényeseknek is fizet nyereséget, akkor legalább 19% adót kell utána fizetni. Ha a nyereséget nem fizetik ki, vagy más cégeknek adják át, arra alacsony rátákat állapítanak meg.

A negyedéves adóelőleg megfizetése alól az évi 10 ezer fontos adókötelezettségre számító cégek kapnak felmentést.

Az önbevallást készítő adózók határidői:

- Minden év áprilisában kiadják az önbevalláshoz szükséges kérdőíveket (self-assessment tax returns).
- Szeptember 30-ig be kell adni az adóbevallást (tax returns), ha valaki azt akarja, hogy az IR számítsa ki az adóját.
- Október 5-ig (vagy ha interneten, akkor december 5-ig) kell az IR-t értesíteni új jövedelemforrásokról.
- Január 31-ig kell beadni az adóbevallást, ha az adófizető akarja kiszámítani az adóját.

Forgalmi adó (áfa)

Az egységes (standard) ráta 17,5%, a csökkentett 5%, az áfás ár törteként kifejezett értéke 7/47.

Az áfa-bejelentkezés összeghatára 60 000 font (21 600 000 Ft) éves forgalom, a kijelentkezése pedig 58 000 font (20 880 000 Ft) éves forgalom.

JELEN ÉS JÖVŐ

A Királyság a munka és élet egyensúlya (Work-Life Balance) szempontjából a következő statisztikai adatokkal rendelkezik.

- Három dolgozóból egy szívesebben dolgozna rugalmas munkaidőben, mint hogy helyette 1000 fontos fizetésemelést kapjon. Ugyanez a felmérés azt mutatta, hogy a dolgozók 46

százaléka a rugalmas munkaidőt fogja keresni a legközelebbi állásváltoztatásnál.

- A munkaképes nők 69 százaléka van állásban, összesen 12 millióan. Többségük teljes munkaidőben és állandó állásban.
- 2010-re a munkaerő 2 millióval növekszik, ezek két harmada nő lesz. Az EK állásoknak csak 40 százaléka lesz teljes idős állás.
- Az apák 25 százaléka az EK-ban hetente 50 óránál többet dolgozik.
- A dolgozók két harmada szeretne több időt tölteni családjával.

Munka után ápolni kénytelenek egymást

Igen sokan, összesen 1,6 millióan foglalkoznak ingyenes ápolással, gondozással munkaidőn kívül. 144 000 ember a munkáján felül heti 50 órát tölt ápolással. A teljes idős állásban dolgozó, és 50 órás ápolást végzők többsége férfi. A következő 5 évben a munkások 22 százaléka várhatóan ápolási feladatokat is kénytelen lesz ellátni. Az ápolással foglalkozók többsége 50–59 éves. E korcsoportban öt főből több mint egy foglalkozik ingyenes gondozással. A nők aránya itt 24,6, a férfiaké 17,9 százalék.

NYUGDÍJ ÉS TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS

Állami nyugdíj (old-age pension, state pension)

Magyar (uniós) állampolgárként számíthatunk arra, hogy a két ország kölcsönösen elismeri a másik országban munkával töltött időt, és amikor eljön az ideje, beszámítja a nyugdíjlapba. Mivel Angliában jelenleg a férfiaknál 65 év a nyugdíjkorhatár, Magyarországon pedig 60, és mivel a nőknél ezek a számok 60 és 55, néhány évig még mód nyílik arra, hogy akinek otthon nem sikerülne megfelelő tőkét felhalmoznia a nyugdíjlapba az utolsó 10 év átlagkeresetével, az ezt az összeget feljavíthatja egy átgondolt angliai munkavállalással. Ez esetben például, ha ma kezdene el valaki itt dolgozni, és 10 év múlva eléri otthon a nyugdíjkorhatárt, majd hazamegy az itt keresett összegekkel, hogy azt számítsák be a korábban munkával otthon eltöltött évek utolsó szakaszaként, akkor minimum heti 100, havi 400 font (kb. 150 000 forint) nyugdíjra számíthat ennek alapján az alább leírt szabályok és számítások szerint. Az állami nyugdíj egyébként 2006-ban heti 87 font, és nem függ erősen a korábbi vagy az átlagkeresettől, hanem az inflációs rátától, amin változtatni szeretnének.

2010. április 6-ától kezdődően egy 10 éves időszak alatt az angol nők nyugdíjkorhatára is 65 év lesz, tehát az 1955. április 6. után született nők 65 éves korban érik el a nyugdíjkorhatárt.

A nyugdíjba vonulás előtt legalább négy hónappal bárki kérheti várható nyugdíja megállapítását (state pension forecast), tehát akár most, 50 éves korában is. Ezek nem érintik a magánnyugdíjpénztártól esedékes összegeket, amelyek mértékét tőlük kell megkérdezni.

Ha valaki Magyarországon és Angliában is biztosítottként éveken át nyugdíj alapba beszámított jövedelmet szerzett, a fizetendő nyugdíjat a következőképpen fogják kiszámítani.

„A” módszer: Mindkét ország kiszámítja, mennyi állami nyugdíj jár abból, annak alapján, amit a két ország tb-alapjába befizettünk.

„B” módszer: Mindkét ország összeadja a két országban együtt eltöltött munkaidőt. Azután mindkét ország megnézi, hogy mennyi állami nyugdíjat kapna az illető, ha az adott országban fizette volna be végig a kötelező tb-járulékot (ha végig ott dolgozott volna munkás élete alatt). De mindkét ország csak a saját részét fogja a másik alaphoz megfizetni. A kifizetendő végösszeg attól függ, hogy mennyit fizettünk be az illető ország nyugdíj alapjába. Például ha a biztosítás egyharmada az EK-ban lett befizetve, akkor az a teljes állami nyugdíj egyharmadát fizeti.

Ha az „A” módszer szerint számítja ki valamelyik ország a nyugdíjat, akkor azt az összeget addig kapjuk, amíg a B módszer szerint ki nem számítják a végleges nyugdíjat. Ha az állami nyugdíj a „B” módszer szerint magasabb lenne, akkor külön kérés nélkül mindig a magasabb nyugdíjat állapítják meg.

Családi pótlék

Az Angliában dolgozó alkalmazottnak és önfoglalkoztatónak családi pótlék (child benefit) is jár olyan esetben, ha az állásban kötelező neki tb-járulékot (NIC) fizetni – akkor is, ha a gyerekei egy másik uniós országban, pl. Magyarországon élnek. Előfordulhat, hogy a férj és a feleség két különböző országból kap családi pótlékot, ugyanazon gyerekek után. Ha így van, akkor nem kötelező mindkét országnak fizetni. Általában az az ország fizet, ahol az ember dolgozik, és ahol a tb-járulékot fizeti. Ha viszont mindketten dolgoznak és fizetnek tb-t, akkor az az ország fizet, amelyikben a gyerek él. De a másik ország is fizethet valamennyit. Akkor tesznek így, ha a másik országban a gyerek többet kapna, és lehet, hogy ezért a különbözetet fogják megfizetni.

Adókedvezmény (Working Tax Credit) is jár általában azoknak az embereknek, akik 25 évesek elmúltak, állásban vannak és legalább 30 órát dolgoznak hetente. Az összeg az ember jövedelmétől és személyes körülményeitől függ. Az adókedvezményt, valamint további információkat az adóhivataltól kell kérni (Inland Revenue helpline: 0845 300 3900, Északírországban 0845 603 2000). A megfelelő honlapon még többet megtudhatunk erről a témáról. A gyerekek után kapható adókedvezmény (Child Tax Credit) témáról szintén egy weboldalon lehet tájékozódni.

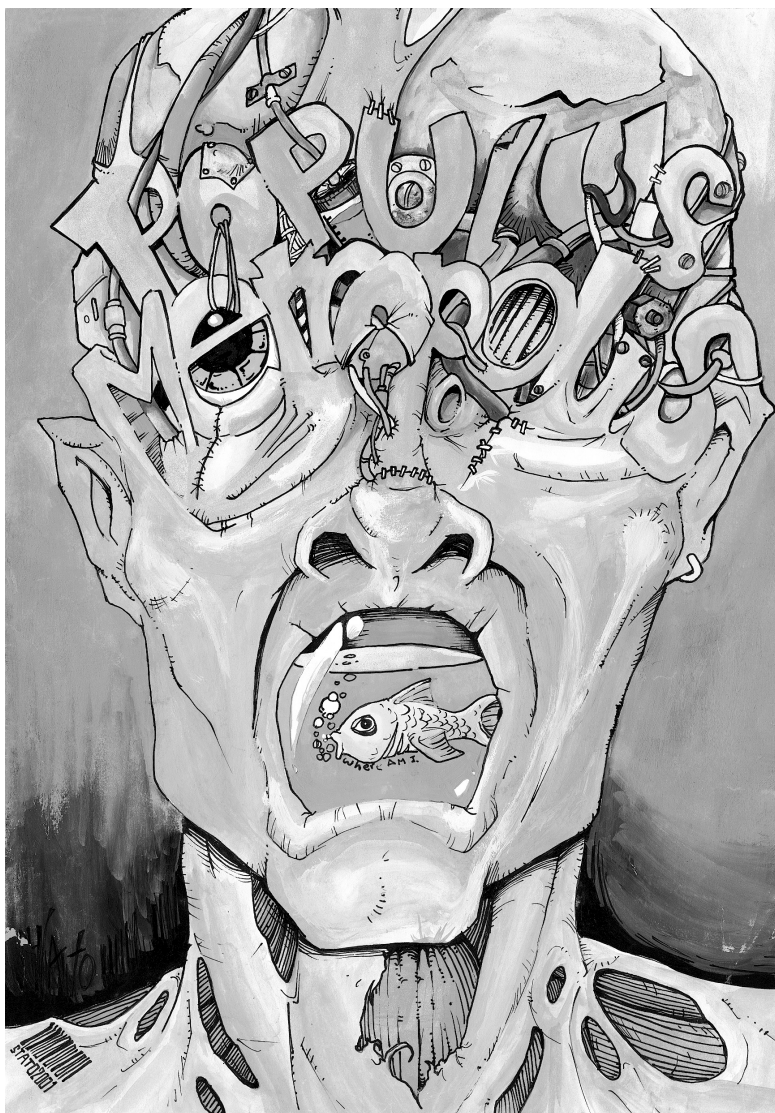
Ezek után nézzük, mire fogjuk költeni a keresetünk legnagyobb részét. Az édes otthonra, természetesen. Kétszeresen hiányozni fog, mert amit megtakarítunk a réven, azt elveszítjük a vámon.

7

AZ ÖNFENNTARTÁS ESZKÖZEI

---

*Good judgement comes from experience.
Experience comes from bad judgement.*

Angol szólás

A lakás, a lakhatás, az étkezés és a ruházat a normális ember alapszükségei a Királyságban is, de ezek közül az angolok igazán csak a lakással, pontosabban csak a házukkal törődnek. Az étkezésben és a ruházatban igénytelenek, ami nem jelenti azt, hogy keveset esznek, vagy nem költenek sokat a ruhára, csupán azt, hogy az életük a megfelelő méretű családi ház megvásárlása körül forog, minden tervük arra épül, minden anyagi motivációjuk abban gyökerezik. A családi ház a viktoriánus kor találmánya, akkor a jómódúak a külvárosban kezdtek el építkezni, de ahogy telt az idő, a város mindenfelé teleépült a jellegzetes angol lakóházakkal. Ma már reménytelen egy fiatalnak még hitelből is házvásárlási terveket szövögetni. Többek közt ez magyarázza, hogy helyette inkább rendszeresen leisszák magukat (binge drinking). A kialakult helyzetért a bevándorlókat teszik felelőssé, akik a kereslet folytán egyrészt felverték az árakat, másrészt a tehetősebbek közülük felvásárolják a lakásokat, és kiadják a szegényebbeknek, a bennszülött angoloknak is, amiktől ők teljesen kiakadnak.

KI SZÁMÍT ANGLIAI LAKOSNAK?

Az angol állampolgárokon kívül kétféle (állandó) lakos (resident) van:

1. A tartózkodás szempontjából a rezidens az, aki nem angol állampolgár, de itt van, itt lakik egy ideig (short-term visitor). Az ittlét többféle szempontból ítéltető meg – főleg arra kényesek az angolok, hogy az ittlétre valaki közpénzeket (public funds) használ-e, kér-e.

2. Adózás szempontjából az a resident vagy helyi lakos, aki

- az adóévben legalább (és összesen) 183 napot tölt a Királyságban,
- munkavállalás céljából jön ide és legalább két évig szándékozik itt maradni,
- akinek a Királyságban van saját lakása vagy itt lakást bérel (tenant),

- 2005. április 6-tól rezidensnek tekintik azt, akinél világos, hogy eleve azzal a céllal jött a Királyságba, hogy évente rendszeresen ide látogat, és minden évben legalább 91 napot tölt majd itt.

3. Tartózkodás szempontjából a másik „rezidens” (valójában long-term visitor) itt van, de azt mondja magáról, hogy azért jött ide, hogy itt dolgozzon (l. fent). Ha azért utazik valaki a Királyságba, hogy itt dolgozzon, érkezése napjától állandó lakos, vagy rezidens. Ha azt mondja – függetlenül attól, hogy dolgozik-e vagy sem –, hogy legalább három évig akar a Királyságban maradni, akkor jogi státuszának neve angolul ordinary residence.

Megjegyzem, hogy a nem európai uniós országokból érkező látogatók esetében számos iparágban és szakmában van egy évre szóló kereslet, így a vendéglátóiparban és az élelmiszer-feldolgozó iparban – 18 és 30 év közötti munkaerőre. Az országos hiányszakma lista azonban ennél sokkal hosszabb, ahogy ez az interneten olvasható.

Tartózkodási engedély mint olyan, nem létezik, viszont akik egy évig (12 hónapig) dolgoztak már hivatalosan (engedéllyel) megszakítás nélkül az EK-ban, azok az angol belügyminisztériumtól, kérésre, kaphatnak tartózkodási engedélyt (Residence Permit, illetve Registration Certificate).

A pontos tartózkodási hely

Angliában szinte a személyhez fűződő információnak számít a lakóhely irányítószáma (post code), amely olyan gazdag, hogy egy irodaépületen belül akár minden teremnek más lehet az irányítószáma. Ez nem csoda a műholdas helymeghatározás (GPSS) vagy a műholdas gyalogos vagy autós tájékozódás (geocaching, car navigation) korában, de igen kellemes következményei vannak a közlekedésben, mint ahogy később látni fogjuk. Most az a fontos, hogy angliai lakóhelyünknek vagy lakás-címünknek az irányítószámát is meg kell jegyez-

nünk, még ha sokszor nem is könnyű, sőt megtudni sem az, ahogy a 2. fejezetben olvashattuk.

Mint láttuk, bizonyos papírokhoz már szükség van egy lakáscímre, de mivel a lakás megszerzése, bérlete, kivétele már eleve feltételez néhány, a Királyságban szükséges dolgot, nem egyszer ördögi körbe zavarja az embert. Ezért ez a legnehezebb része az utazásunk megtervezésének.

Választói névjegyzék

A választói névjegyzékbe való felvétel egy magyar esetben az uniós választások miatt érdekes csupán, és ha bekerül a névjegyzékbe, akkor azon kívül csak az önkormányzati választásokban vehet részt. Erről annyit kell tudni, hogy számos bank és pénzintézet nézi meg a hitelképesség ellenőrzésénél a választói névjegyzéket is (Register of Electors), ezért a regisztrálás elmulasztásával ezen lehet veszíteni. Olyankor tehát segít, ha valakit meg lehet találni a választói névjegyzékben, ha az illető regisztrálta magát saját választókerületében. Általában évente, augusztusban-szeptemberben jön ki egy úrlap a lakásokba, ezek visszaküldése után kerül bele az a lakos a választói névjegyzékbe, aki várhatóan október 15-én is a lakásban fog lakni. Ha mégsem veszik fel, akkor az electoral registration officer-hez kell fordulni. December elsején ugyanis közzéteszik a választói névjegyzéket, illetve meg lehet próbálni a regisztrálást online, a megfelelő weboldal segítségével. Az ilyen weboldalakon általában hangos felolvasással vagy nagyméretű betűs szövegekkel is lehet élni.

A post code-ra a bankszámlanyitás kapcsán is szükség lehet, amikor minimálisan a következőkre van szükség: személyazonosság igazolása (érvényes útlevél, gépjárművezető jogosítvány vagy személyazonosság igazolvány (national identity card)). A(z) angliai állandó lakóhely (lakáscím) igazolása, pl. névre szóló, friss közüzemi számlával. De ezt igazolhatja az is, ha valaki regisztráltatja magát szavazóként az adott lakáscímen, ahogy erről fent szóltam.

LAKÁSÜGYI ALAPFOGALMAK

A lakhatás

Lakni lakásban (lodging) lehet, de nem akárhogyan, mert például bűncselekménynek számít, ha nem megfelelő számú személy lakik egy lakásban (overcrowdedness), ami nem is lakás (flat), hanem rendszerint egy családi ház (house), bizonyos eltéréssel a magyar fogalmakhoz képest.

Angliában is van szabad rendelkezésű (magántulajdonú) ingatlan (freehold). Emellett van a tulajdonlásnak egy határozott időre, rendszerint 99 vagy 125 évre megváltott tulajdoni (tartós bérleti) formája is (leasehold). A tulajdon lehet jelzáloggal terhelt (mortgaged), ezzel a tulajdonjog is korlátozódik, például a bérbeadást illetően.

Amit mi lakásnak nevezünk, annak neve flat, shared house, amely igazában nem tulajdon, hanem angolul tartós bérlet (leasehold interest), vagyis egy bérházat kell elképzelni, amelynek tulajdonosa a lakásokat hosszú távra bérbe adja. Manapság azonban az épület, ház vagy bérház lakásainak bérlői (the leaseholders of the flats in the building) összefognak és megvásárolják (buy the freehold of the building) az épület tulajdonjogát (mint nálunk tették néhány éve a bérlők, csak az államtól). Így itt is vannak társasházak.

Lakás lehet még, a mi fogalmaink szerint, egy lakrész is, ugyanis manapság sok épület (nagyobb családi ház, palota) jut olyan sorsra, mint nálunk az államosításkor: az épületet feldarabolják, így több családnak/háztartásnak ad helyet. Ezeket a házakat HMO-knak (house in multiple occupation) nevezik. Tulajdonképpen ezek is társasházak a mi fogalmaink szerint, vagy egy kézben lévő tulajdon esetében panziók. A kis, leválasztott apartmanlakás neve bedsit.

A tulajdonjog értékesítése (sale of freehold interest), a birtok tulajdonba adása vagy a tulajdon birtokba adása (conveyance) a Királyságban külön jogi aktusnak számít, ezért azt külön szakember végzi (licensed conveyancer), nehogy az ügyvédek vagy az érdekelt felek huncutságot kövessenek el.

A tartós bérletnél rövidebb ideig tartó, de még mindig hosszú távú bérlet ideje általában 21 vagy annál is több év, a bérlemény vagy bérleti jogviszony (long-term lease vagy leasehold) lakhatási biztonságot teremt.

Az ennél rövidebb bérlet neve más (tenancy), és a bérlők között az a különbség, hogy melyiknek fűződik nagyobb érdeke az adott ingatlan birtok-

ban tartásához. Nyilván a legnagyobb érdekeltsgű az igazi bérlő. Tehát nézzük meg, ki és milyen jogcímen lakik a kivenni kívánt házban!

A hosszabb bérleti joggal rendelkező személy ugyanis továbbadhatja bérletbe a bérleményt (long-term leasehold), ennek a lépésnek a neve az albérlet (sublease), ilyenkor a bérleti jog átruházásáról (lelépés) van szó, az ezért fizetett összeg neve premium. A tartós bérbeadó neve Lessee”, a bérbevevőé Lessor, a köztük létrejött szerződés neve a Covenants, amely gyakorlatilag a felek jogszavatosságait tartalmazza.

A bérleti jog megvásárlása egyben jogátruházás (assignment) is.

Mivel a tartós bérlet (föld) értékesítése is birtokba adásnak (conveyance of land) minősül, ezt is a conveyancer ellenőrzi, végzi.

A bérlet felmondása (forfeiture of the lease)

Bizonyos körülmények között a tartós bérlő azt is kérheti, hogy a tulajdonos adja el neki a tulajdonjogot (enfranchisement), vagy hosszabbítsa meg a bérleti szerződést.

Ha egy ház (épület) minden bérlője ezt akarja, a törvény erre is módot ad (collective enfranchisement), sőt újonnan épülő lakásoknál ez új angol jogi forma (commonhold). Itt mindenki (korábbi bérlő) tulajdonos, és van egy ingatlankezelő rendszer is a felállásban.

Lakásbérlet (renting)

Bérleti jogra (tenancy) akkor teszünk szert, amikor egy házba meghatározott időszakra beköltözhetünk. Ha a házat többen béreljük, akkor a joint tenancy esete áll fenn.

A bérlet tehát meghatározott időre szól (fixed term tenancy), azaz 21 évnél kevesebb, mely esetben a bentlakó élvezi a biztonságos lakhatás (bennlakás, security of tenure) jogát, magyarul: nem lehet máról holnapra az utcára kitenni.

A bérlet lehet folyamatosan megújuló, rövid lejáratú (periodic tenancy), egy hétre, hónapra szóló is, amelynek írásbeli felmondás (written notice of quit) vet véget.

A bérlőnek lehet albérlője (lodger) is, ha a tulajdonos (landlord) megengedi, de ezzel könnyen elveszítheti a biztonságos lakhatás jogát. Az albérletbe adás (sub-let, subletting) eredményeképpen

a bentlakó neve albérlő (lodger), míg az ideiglenesen, szívésségi lakáshasználók vagy lakók neve licencees.

A lakásbérlet (lease) vagy szállástalálás sem egyszerű dolog, ha ügynökségen (accommodation agency) keresztül történik, pénzbe kerül a lenyomozás (referencing), mintegy 100-200 fontba, a szerződés megkötése stb. Utólag felszámíthatnak premium-ot is a megfelelő lakás megtalálásáért. A hirdetések útján talált lakásoknál is tanácsos szerződést kötni, ehhez segítséget kaphatunk több ingyenes önkéntes szervezettől, mint pl. a főleg angol állampolgárok rendelkezésére álló Citizens Advice Bureau, amelynek szinte minden nagyobb városban van irodája, vagy az interneten ad on-line tanácsokat.

A VÁLASZTÉK

Ha rövid időre kell szállás, a bed and breakfast (B&B), az ágyra járás vagy a hónapos szoba a megfelelő, amelyekhez heti vagy havi, nem határidőre szóló bérlettel lehet hozzájutni. Ilyen szállás esetében az, akinek a bérleti díjat fizetjük, 21 napon belül köteles megmondani a tulajdonos nevét, címét, amit írásban kell megkérnünk. Ugyancsak kötelesek az átadott lakbér átvételéről rent book-ban vagy hasonló rendeltetésű bizonylattal a fizetést igazolni, ellenkező esetben bűncselekményt követnek el.

Mivel mással nem tudjuk igazolni angliai tartózkodásunkat, a lakásbérlet okmányai alkalmasak erre. A hosszabb, határozott idejű lakásbérlet többféle lehet:

1997. február 28-tól minden lakásbérlet assured shorthold tenancy, kivéve az assured tenant és az occupier with basic protection státuszú bérleményeket.

Assured shorthold tenant (határozott időre szóló bérlet), ha valaki legalább hat hónapra vesz ki lakást vagy szobát. A tulajdonos nem lakik ott, lejáratkor, kéthavi felmondás kézhezvétele alapján, hacsak meg nem hosszabbítottuk, ki kell költöznünk. Ha hamarabb megyünk el, a (kéthavi letét) pénzünk elveszik. Ha a fenti bérleti formáról írásban nem közölték, hogy ilyen (notice of assured shorthold tenancy), vagy a bérlet megkezdése után kaptunk kézhez, akkor assured tenancy a neve a bérletünknek.

2. Az assured tenancy határozatlan időre szóló albérlet, nem lakik ott a háziúr, nem kapunk

ellátást, és a szállást fő tartózkodási helyünként használjuk, úgy fizetünk bérleti díjat. Bennlakóként occupier vagy assured tenant a neve, és több joga van, mint az előző kategóriának. Ezért az emberek nem kötnek hat hónapnál hosszabb időre szerződést, mert nehéz kirakni a nem fizetőket. De az első alkalommal a bérlő is nagy kockázatot vállal, mert ha nem jön be a munka, és el kell költöznie, gyakran nem adják vissza a foglalót, illetve mindenfélét felszámítanak. A hat hónap lejárta előtt pedig a lakás elhagyására szólítanak fel (letter of eviction).

Ha az ember egyik sem, akkor occupier with basic protection.

Az occupier with protection lakbért fizet, olyan házban lakik, amelyet a cége vett ki számára (company let), vagy diák, akinek az iskola szerzett lakást, vagy szolgálati lakásban lakó alkalmazott.

Ilyen helyen esetleg benn lakik a tulajdonos (private landlord), de vele nem közös a bérlő lakáshasználata. A tulajdonosnak ez a fő lakása: már ott volt, amikor bérlőként odaköltöztünk, és ott is marad, amikor kimegyünk. Jóhiszemű tulajdon a beneficial ownership, míg a közös bérlet a joint tenancy és a bérletközösség a tenancy in common. Az első esetben mind a két bérlő az egészszel rendelkezik, a másodikonál mindegyik csak egy-egy részt birtokol, ezért az egyik elhalásakor más-más lesz a jogi helyzet.

A lodger olyan albérlő (kosztos) aki ételt kap, takarítanak utána, de csak szállása van, külön lakrészre nincs.

A subtenant olyan albérlő, akinek van külön szobája, de nem kap a háziaktól enni.

A tulajdonos engedélyével a tenant beengedhet albérlőt (lodger) is, de vigyáznia kell a túlszűfolt-ságot tiltó törvényre, amely szerint ez az eset akkor áll fenn, ha a megengedettnél többen laknak a lakásban, vagy ha egy szobában nem férj és feleség, két vagy több, tízévesnél idősebb, különnemű személy alszik.

A bérlemény megszerzésekor kétféle összeget is le kell tenni, az egyik a foglaló (holding deposit), amit beszámítanak, a másik a kaució (security deposit), amivel a végén elszámolnak, illetve visszaadják. Előfordul még, hogy kulcspénzt (key money), vagy premium-ot kérnek azért, hogy kiadják a lakást. Ha sokalljuk az összeget, sajnos máshová kell mennünk.

A lakás piac

Lakást kivenni ingatlanügynökségen (accommodation agency) keresztül, vagy apróhirdetés nyomán lehet. Az ingatlanügynökségek egy-egy területre specializálódnak, és szolgáltatásuk igénybevételéhez az interneten ki kell tölteni egy kérdőívet, aminek alapján tájékoznak arról, hogy üzletképes ügyfelek vagyunk-e, vagyis regisztrálnak bennünket a komoly érdeklődők között. Ezt annak alapján döntenek el, hogy szerződnek-e velünk, amely hosszabb idejű lakáskeresést jelent. A regisztrációt igazából referencing-nek nevezik, és valójában le nyomoznak bennünket a háziúr helyett, ezért 200 fontot kérnek, mert ennyibe kerül a bérbeadónak a nyomozás a hatóságoknál (l. CRB). Egyhavi lakbért kell letenni kauciónak, a lakbért pedig egy hónapra előre ki kell fizetni. Ez gyakorlatilag azt jelent, hogy a lakás kibérlésére, még egy szerény hajlékára is, öt-hatszáz fontot kell félretennünk, de inkább a dupláját, hogy minden eshetőségre felkészüljünk.

Az ingatlanügynökségek megbízás alapján keresnek lakást. Ha találunk, ők mondják meg, mit kérnek a munkáért, ezért olyanokat bízunk meg, akik némi önkorlátozást vállalnak, és tagjai valamelyik szakmai egyesületnek (National Approved Letting Scheme, National Association of Estate Agents, Royal Institute of Chartered Surveyors, és Association of Residential Letting Agents).

A szükséges adatok ismét az előélet, az elmúlt egy-öt év lakáscímeiről szóló igazolás, munkahelyi igazolás, bankszámla, közüzemi díjszámla stb.

Lakást (lodging) vagy lakhatást (accommodation) tehát könnyű ugyan szerezni, de nem lehet azonnal találni, vagy kivenni, azt előre el kell rendezni, és általában legalább fél évre kell bérbe venni. Fél év után a bérleti díjat meg szokták emelni. Olcsóbban lehet lakáshoz jutni, ha valakivel társulunk, de a szobák és a lakók (occupants) száma a túlszűfolt-ságot (overcrowdedness) tiltó törvény révén ennek határt szab. Ilyen társulás (shared house) esetén a lakbért akár havi 100-110 fontra is le tudjuk szorítani.

A lakásbérlet ára annyira kritikus az angliai munkavállalás szempontjából, hogy sokan próbálnak ügyeskedni. Ezt persze keserű tapasztalatként az angolok is tudják, ezért nehezen adnak ki úgy házat vagy szobát, hogy a számlák a bérlő nevére jöjjenek. Megtörtént ugyanis, hogy egyedülálló nő vett ki egyedülálló férfitől házrészt, és fél év múlva kiköltözni készült úgy, hogy azt állította, együtt

élt a férfival, felmutatta a számlákat, mint bizonyítékokat, majd a bíróság a ház felét neki ítélte.

Aki bérlakást szeretne és rászorult, az a helyi önkormányzathoz (local council) és egy független szervezethez, a housing associations-hoz fordulhat, ott bírálják el, hogy jogosult-e, majd várakozó listára (housing register) kerül. Ha nem tudja fizetni a lakbért, akkor kérhet segélyt (housing benefit). Ha valaki hajléktalanná válna, akkor egy Shelter nevű housing charity-től, vagyis jótékonyági egyesülettől kaphat segítséget.

Az ingatlanügynökségek – területi megoszlásban, rendezésben – kiinduló adatként vagy hasznos kimutatásként szintén hozzáférhetők az interneten. Lakásvásárlás esetén is a megfelelő honlapon kaphatunk segítséget.

Lakáscsere estén a HOMES Mobility Scheme segít, hasonlóképpen a bérlőkijelölési jogot gyakorló önkormányzati szervezethez.

Közművek

A lakásokban vezetékes ivóvíz van, de igen nagy nyomással érkezik, ezért sok a csőtörés és nagy a vízfogyasztás. A vízdíj neve water rate, fizetni kell érte, akárcsak a szennyvízelvezetésért (removal of water). A vízműveknek a lakóhoz (The Occupier) címzett leveléből tudjuk meg, hogy kinek és mennyi vízdíjat kell fizetnünk. Általában egyszer egy évben vagy 10-12 havi egyenlő részletekben fizetünk. A vízdíj a lakás méretétől függ, bár van, ahol vízóra méri.

Villany és gáz

A gáz árát éppen most emelték fel 30 százalékkal, de szerencsére nincsen minden lakásban. Azt, hogy kitől vesszük a gázt vagy a villanyt, nem lehet tudni még a cégnévből sem. Ki kell nyomoznunk, hogy ki a gáz- vagy a villanyszolgáltató, ezért az interneten érdeklődjünk.

A villany 240 voltot és szigetelt, a mienkétől eltérő dugaljakat jelent, ezért kell vásárolnunk átalakítókat, még hozzá kétfélét is. Érdekes az óra állását költözéskor leírni, illetve ha key meter-t használunk, akkor át kell íratni az órát a nevünkre, mert különböző díjszabások vannak, és lehet, hogy az előttünk lakót büntették. Ismerkedjünk meg a biztosítékok helyével és típusával, és vegyünk néhány darabot tartalékba. A lakásokban általában füstérzékelő és tűzjelző van felszerelve, amely, ha néha megszólal egy teáskanna gőzétől,

akkor hangosabb, mint az utcán három egyszerre feléledt autóriasztó.

Szemét

A szemétszállítás (refuse collection) általában henteente egyszer, ugyanazon napon történik a lakás elé kitett műanyagzsákok összeszedésével. A mi városunkban most akarják a kerekese kukák gyűjtést bevezetni. A baj csak az, hogy egy hét alatt egy ember akár három zsáknyi hulladékot is megtermel a csomagolóanyagokból, és a zsákokat éjjel az állatok kirágják.

Biztosítás

Tudjuk meg, hogy milyen biztosítás van a házon vagy lakáson. Elég gyakoriak a betörések, és ha a mosógép elromlik, a fadeszkás mennyezeten át pillanatok alatt lefolyik a földszintre, az alattunk lakót elöntheti a víz. Nottinghamban júniusban magyar vagyonszörök lakásából, amikor egyikük otthon volt, nappali betörők elvitték egész évi munkájukból, megtakarított pénzükéből vásárolt tárgyaikat, készpénzüket és igazolványaikat.

A szomszédok

A szomszédok házon belül rosszabbak, mint a kert felől, mivel a földem nyikorgása megkeseríti az alul lakók életét, különösen, ha a lakók ellenkező műszakba járnak dolgozni. A kerti szomszédok nyáron a grillezéssel (barbecue) akár össze is barátkozhatnak, egyébként pedig az utcán érdemes a látásból ismerteknek köszönni. Valamelyik reggel hajnali hat órakor a lakásom közelében lévő építkezést kívülről lefényképeztem az érdekes faszervezetek miatt. Azonnal kiszólt egy nő az egyik ablakból, hogy mit csinálok? Elég sokáig kellett magyarázkodnom, mire megnyugodott.

Tény azonban, hogy nem lehet viccelődni a szomszédsági viszonyokkal, mert ha valakire rá-sütik, kellemetlen szomszédként (nuisance neighbour) ötven év után is kilakoltatják. Ez történt júliusban Swindonban egy férfivel, aki állítólag kiabált az utcán, és ezzel az eviction-re okot adott. Ugyanabból az újságból viszont kiderült: egy csendes negyedben két csendes házban csendesen lakókról, hogy cannabis ültetvényeik voltak a kertjeikben, és éjszakánként, a csendben további házait is rendszeresen felkeresték, hogy szüreteljének.

A LAKÁSFAJTÁK ÉS A KÖLTSÉGEK

Egy személynek minimálisan egy szobára (egy ágyra vagy dupla ágyra) van szüksége, ilyen szálást a hirdetések között az accommodation to let címszó alatt lehet találni, a property apróhirdetési rovat elején. A kiadót itt az available jelenti, az önálló egyszobás lakást a self-contained mini flat, a teakonyhát a kitchenette. A lakásbérletnél előnyt élveznek a professionals foglalkozási kategóriába tartozók, de tulajdonképpen megbízható úriembereket (gentlemen) keresnek. E kategóriának nehezen felelhet meg a frissen érkezett külföldi. De megoldható, ha van már állása vagy előtörténete, bankszámlája, vagy ajánlója Angliából (a részleteket l. a megfelelő részeknél). Bed-sit a neve a garzonnak, amelyben az ember fürdőszobájában esetleg csak zuhanyozó van, a konyha csak teakonyha, és esetleg másokkal kell osztani a bejáraton és a lépcsőházon.

Az angol családi ház

Az angol családi ház jellemzésére az szolgál, hogy iker (semi-detached), vagy szabadon álló épület-e (detached house), továbbá hány hálósobás, illetve van-e elő- és hátsó kertje, garázsa, télikertje (conservatory) vagy szerszámos kamrája (shed), esetleg üvegháza, medencéje vagy egyéb értéknövelője. A műholdas ingatlannyilvántartásnak köszönhetően egyébként ezeket a bővítményeket most sorra megadóztatják.

A házak kétszintesek (ground floor, first floor), nem szokásos az egyszintes (level) épület vagy bungalow: ezek inkább vidéken fordulnak elő, a városi építészetben a viktoriánus ház modellje alapján épültek ki az egyes kerületek, akár hosszú utcák is egyszerre, teraszos elrendezésben. A házak ugyan egyformák, mert általában egy időben, egy vállalkozó által építettek, a tulajdonosok azonban apróságokkal megadják az épület egyedi arculatát. Feltűnő, hogy csengő szinte sehol sincs, a bejárati ajtón kopogtató díszlik, sőt használatban is van. Az utcáról a nappaliba lehet belátni, az emeleten a legnagyobb hálósobából nyílik oda kilátás, míg a konyha saját kijáratral a hátsó kertbe nyílik, és általában fölötte van a fürdőszoba. Az ablakok felső széle a mennyezetnél van, hogy több fény érje a belső teret.

A fürdőszoba nem hideg burkolású vizes helyiség, mivel a födém szinte mindenhol fagerenda,

és fából készül a padlózat, amelyet többnyire faltól falig szőnyeg borít még a fürdőszobában is. A tetőtér alacsony, nem nagyon használható semmire, ács munkának se nagyon nevezhető, az ácsot erre felé nem ismerik, de a legtöbb háznak van benne egy nagy víztartálya, amely a folyamatos víznyomást és a meleg víz szolgáltatást szolgálja egyfajta pufferként.

Az előkertek manapság a hely- és garázshiány miatt főleg autóbeállók, míg a hátsó traktus végében előfordul garázs, ha oda sikátor (alley) vagy szolgalmi út vezet. A telkek hátsó végei között sok helyen egy-másfél méteres üres senki földje van, ahonnan gyalog lehet a hátsó kertkapukhoz eljutni. A kertekben a gyept elektromos fűnyíróval nyírják, de sok a dísznövény, néhol pici konyhakert vagy üvegház. Állatok nem nagyon vannak, de előfordul azért egy-egy tyúk vagy kakas, amelyek hangja ritkaságszámba megy. Vannak, akik a tyúkot a tojása miatt tartják, de valahogy úgy, mint mi a macskát, a tyúk kis házat kap, és kosárban szállítják az orvoshoz, még fel is öltöztetik, mintha gyerek volna.

A házőrző kutya nem divat, de azért van belőlük, főleg a csúnya hangú és képű pitbull terrier és hasonló, félelmetes fajtából, de az utcán sétáltatott kutyák mind pórázon menetelnek. Nagyon fegyelmezettek, nem ugatnak meg senkit, még egymást sem. Macskákat nem nagyon látni, egér, patkány viszont annál több van, de azokat se látni. Állítólag Londonban több patkány él, mint ember (hétmillió felett), és akármerre ás le az ember a földben, egy méteren belül beléjük ütközik.

A házak ereszcatornája keskenyebb, mint a miénk, nyilván nem számítanak felhőszakadásra, a csatornalefolyó és a gázcsövek is kívül mennek a házak falán, nem reális veszély a vezetékek befagyása. A kémények rendszerint egy oldalon, falszerűen épültek, ma már azonban nem jellemző a kandalló, mindenkinek gáz központi fűtése van, és a kandalló helyén mesterséges, villany- vagy gázműködésű tűzhely adja a fény- és hőszugárzás illúzióját.

Az előszobából felvezető lépcsőház általában keskeny és meredek, a fürdőszobában nincs fali kapcsoló, hanem egy zsinórt kell megrántani, hogy a világítás kigyulladjon. A szobákat tapétázzák, illetve különböző gipszalapú díszítéssel szabadalják a felületet, függönyeiket és a bútorokat leginkább meghatározhatatlan egyveleg és a „ciki” jellemzi.

A ház nagyságától függően akár két fürdőszoba is lehet, de a mosás mégis a konyhában beál-

lított mosógéppel megy, a szárítás a kertben vagy akárhol, ahol levegő éri a ruhát, különben napokig nedves maradna.

A házakat sok helyen átépítik önálló, kisebb lakásokká, és kiadják: az ilyen egyszobás lakás neve is bedsit. Az építkezési engedélyezés probléma, mert szabályozva van, hogy egy házban hányan lakhatnak – általában öten. Ha felszabdálják az épületet, akkor nehezebb ennek érvényt szerezni, különösen azért, mert külön nemű gyerekeknek külön hálószoba jár, és még az ellenkező nemű szülő sem alhat együtt gyerekével. Ha a lakáshoz több kulcsra van szükségünk, kulcsmásolóhoz (key cutting) kell fordulnunk, ahol két másolatnál kedvezményt adnak. Kérdezzük meg a tulajdonost, mert nem biztos, hogy ezt megengedi.

A lakás

Társasház jellegű épületben általában található egy vagy két hálószobás modern lakás, amely a tanács vagy befektetők tulajdonában van. Ezért az ilyen lakás a szegénységgel párosul, hiszen aki teheti, házat bérel, vagy (jelzáloggal terhelt) kölcsönből lakást vásárol. A második megoldás azért gyakori, mert a törlesztés és a havi bérleti díj nagyjából ugyanannyi, tehát annak, aki hosszabb ideig tervezi a Királyságban maradást, érdemes a lakásvásárlást megfontolni, még ha később el is adja, vagy befektetésként fenntartja. Az ingatlanvásárlás szabályairól külföldiek esetében van tájékoztatás, engedélyt nem kell hozzá szerezni, annál inkább sok minden szükséges a jelzálogkölcsön felvételéhez.

Lakásadó (Council Tax)

Minden otthont lakásadó vagy kommunális adó terhel, amelyet a helyi tanácsnak kell megfizetni, évente egyszer kiküldött számla (Council Tax bill) alapján. Azt megelőzően viszont, ahogy az ember beköltözik, küldenek egy kérdőívet a személyi adatok begyűjtésére. Ebben szerepel, hogy milyen esetekben mentesül valaki a lakásadó megfizetésétől, vagy kaphat kedvezményt. Alaphelyzetben a bennlakó tulajdonosnak, vagy az ingatlanban lakó bérlőnek kell ezt kifizetnie. Ha a lakásban nem lakik senki, akkor a tulajdonos fizeti. Férj-feleségként együtt élő férfi és nő egyaránt köteles megfizetni az adószámlát, még ha az csak az egyikük nevére érkezik is.

A tisztázás érdekében az a személy köteles megfizetni, aki közülük az alábbi listán legfelül szerepel (liable person):

- bennlakó tulajdonos,
- bennlakó bérlő (lease) (beleértve a Housing Act 1988 törvény szerinti assured tenants kategóriát),
- benn lakik az ingatlanban és statutory vagy secure bérlőnek számít,
- benn lakik az ingatlanban, nem bérlő, de engedéllyel lakik ott,
- benn lakik az ingatlanban, például (illegális) lakásfoglaló,
- tulajdonos, de nem lakik benn.

18 éves kor alatt az ember nem lehet liable person.

Ezt az adót szokták fejadónak is nevezni (Poll Tax – azért poll, mert ez eredetileg fejlet jelent, innen a polling, a szavazás).

Fontos, hogy ha valaki egyedül vesz ki lakást, akkor mentesülhet a lakásadó fizetése alól. Ugyanez a helyzet, ha eltartott gyerekei vannak otthon (Magyarországon,) és a kivetett, fejadóköteles lakásban lakók és az (otthon) eltartottak száma közti különbség az eltartottak számát tekintve legalább eggyel nagyobb.

Ha a lakásban van tévé, győződjünk meg arról, ki fizeti a tévédíjat (TV licence). Új tévé vásárlásakor a postán kell a díjbefizetéshez szükséges űrlapot beszerezni. A tévé előfizetés (TV licence) szabályainak is van ismertető honlapja.

Az egyéb adók között megemlítendő a gépkocsiadó (road tax), amely a kocsni teljesítménye, és nem súlya alapján fizetendő.

Bed and Breakfast

Néhány napra, ha nincs ismerősünk, nem lehet szállást szerezni, csak a szokásos szállodai vendéglátásban. A legolcsóbb fizetővendég-szállás kategória a bed and breakfast, amely négy-tíz fontos napi árért adhat végső menedéket. Ez az összeg nem sok a havi 200-300 fontos albérlethez képest, de osztozni kell a fürdőszobán és a vécén, valamint nem lesz konyhánk, gyakorlatilag csak egy szerény egy- vagy dupla ágyas hálószobánk. A mosásról magunknak kell gondoskodnunk, mert vagy van a házban mosókonyha, vagy a legközelebbi mosodát (laundrette) kell megtalálni, legegyszerűbben a szakmai telefonkönyvben (yellow pages).

Néhány napos időre azonban még a napi 80 fontos szállodák szobaárából is lehet faragni, a megfelelő honlapokon időpont és ár alapján keresve, és telefonálva. Tulajdonképpen az alvás mellett az értékeink megőrzése és a csomagjaink elhelyezése a gond, ezért ezt a szempontot figyeljük, a könnyű megtalálhatóság és elérhetőség mellett.

AZ ANGOL UTCANEVEK

Utcanevtáblák csak az utcák elején és végén vannak, közbülső kereszteződéseknel nem feltétlenül, és akkor is alacsonyan, csövekre állított keskeny és alacsony táblán, és ha elnézzük, vissza kell fordulnunk. Körforgalmú kereszteződések előtt nagy táblák mutatják a lehetséges úti célokat, nagyobb átvezető útvonalak számát is feltüntetve. Fontos, hogy ezeket a körforgalmi kereszteződésekben figyeljük, ne az épületek feliratait vagy rakoncátlan számozásukat. Csak így tudunk alkalomadtán telefonon segítséget kérni, vagy a tájékozódásban segíteni.

Az utak számozása hasznos dolog, egyes autópályák esetében még a kijáratok is számot kapnak, ezért autóval haladva nem nehéz az irányokat követni.

Az utcanevek megtanulása fáradságos, és nem is sikerül mindig jól kiejteni a neveket, ami miatt

hiába kérdezősködünk, nem sokan értik, mit akarunk. A legjobb, ha az adott településről azonnal beszerzünk egy térképet, míg a megteendő utakat internetes oldalak segítségével tervezzük meg. E tervekhez azonban postai irányítószámokra vagy pontos utcanevekre van szükségünk, de mivel azonos nevű utca sok lehet a Királyságban, jobb, ha a postakódot is kiderítjük.

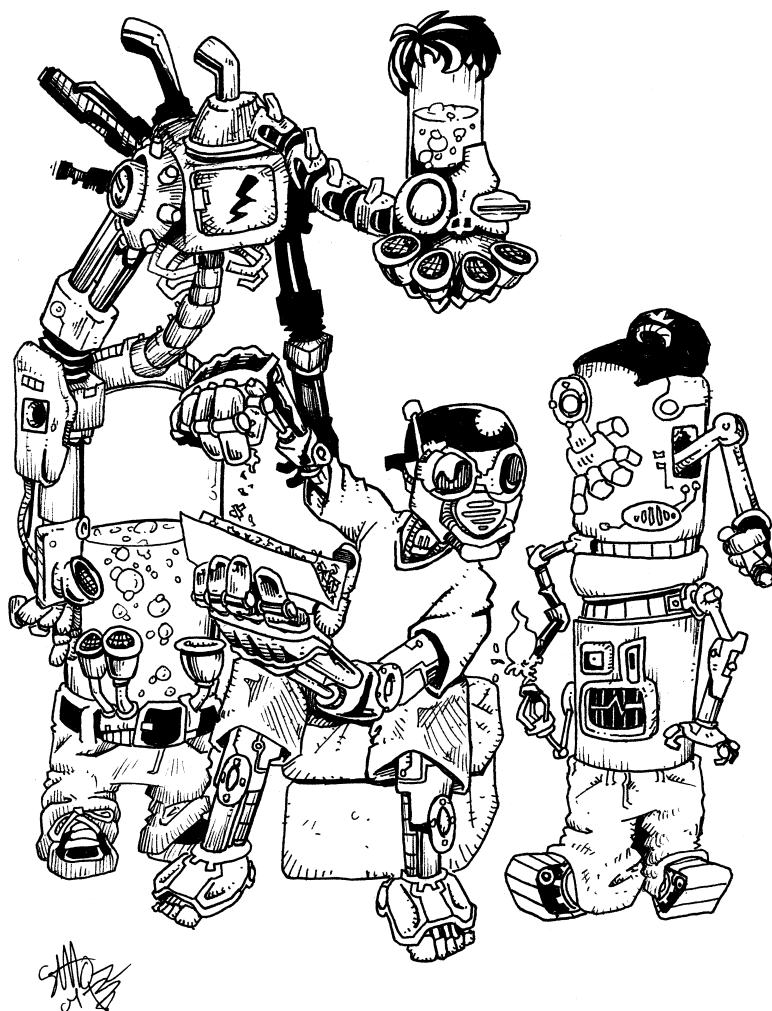
Emellett számos háznak neve van és nem száma, különösen lakótelepek esetén. Az ipari, zöldövezeti, kereskedelmi telepeken pedig a Unit szám a divat, aszerint kell megtalálni egy épületet, illetve a post code segítségével.

Az a jó választás, ha az ember egy bevásárlóközpont vagy piac, esetleg a belvárosi üzletek közelében vesz ki lakást, mert az élelmiszer beszerzése és hazahordása a legnagyobb fizikai teher, még ha nem is eszik sokat valaki. Vásárolni ugyanis nagyobb tételben érdemes, és így rendszeresen 10-15 kilókkal megrakodva fejezi be az ember a piacozást. A munkahelyre való eljutásnál is lesz cipekedés, mert a legtöbb angol otthonról hordja az ebédet és/vagy a vacsorát, amelynek elkészítése valószínűleg ránk vár a mindenkori albérlésben. Azonban az, hogy mit eszünk, ne legyen kulcskérdés, ne azon az alapon menjünk bárhová is, hogy ott olcsóbb a kenyér vagy a sör. Ez a két áru egyébként otthon még mindig olcsóbb, ahogy majd tapasztalni fogjuk.

8

EVÉS-IVÁS

---

*On the Continent people have good food,
in England people have good table manners.*

George Mikes

ÉTKEZÉSI SZOKÁSOK ANGLIÁBAN

A háromszori, illetve ötszöri étkezéshez szokott magyarnak nem nehéz megérteni az angol étkezési szokásokat, időpontokat, legfeljebb az elnevezésekkel lehet némi bajunk. Én az otthon tanultakhoz képest új dolgokkal is találkoztam.

A felnőtt, munkabajáró angol reggel nyolc-kilenc között (otthon, menet közben vagy a munkahelyen) reggelizik (breakfast), délelőtt tíz óra felé uzsonnázik (mid-morning snacks), majd dél és egy között ismét eszik. Ha sokat eszik, akkor dinner-nek hívja, ha keveset, akkor lunch-nak. Ennek megfelelően a déli ebédidőnek is két neve van: lunchtime vagy dinnertime, attól függően, hogy mekkora az illető éhsége. A főtt ételes, kiadós étkezés igei neve ezért a to dine, vagy a főnév a dining. A falatozással fogyasztható ételek neve finger food.

Délután 3 felé ismét itt az evés ideje, de ezt tea-time-nak hívják, amikor is az ember az afternoon tea-jét fogyasztja el, nem feltétlenül önmagában, hanem egy kis nasival (snacks) együtt.

Este fél hét és fél nyolc között is van egy tea-time, amikor az ember valójában rendesen megvacsorázik (dinner at tea-time), vagy csak bekap egy falatot (snack at dinner-time). A vacsora az előzményektől függően bőséges, vagyis főtt étel, esetleg szerény, hidegétel, maradék (left-over).

Este tíz óra felé, mielőtt lefekszenek, szintén esznek vagy isznak még valamit. Tipikusan egy szelet süteményt (biscuit), édességet. Ezzel áll össze a napi étrend.

Az életmódból következően ezen ételek nagy része boltban vásárolt, de nem ott, hanem a munkahelyen vagy menet közben, esetleg otthon elfogyasztott fast food, azaz hidegen vagy melegen azonnal ehető édes vagy sós termék (savoury), ami igen sokféle lehet.

Reggeli

Reggelire általában tükörtojást esznek, külön sültött egészen vékony angol szalonnával, amelyben kevés a szalonna, több a hús, ami lehet nem füstölt (white), füstölt (smoked) vagy pácolt (cured) is. Sajnos a hús állaga minden esetben foszlékony, sütéskor fehér csapadékot ereszt, illetve nagy víztartalma miatt jelentősen zsugorodik és kap egy kis pirt is. A tojás errefelé nem akar megkeményedni, se sütéskor, se főzéskor. Az okát nem sikerült kinyomozni, annak ellenére, hogy sokféle kiszerelésű tojással próbálkoztam, úgy mint: caged, free range, amelyek a nem gyári csirke termékei.

A másik gyakori reggeli menü a főtt bab paradicsomszószban, mellé ehető sült kolbásszal (pork sausages), amely igen száraz, sötét és fűszertelen, ezért íze nem sok van, legfeljebb bűze. Egy idő után azonban meg lehet kedvelni, főleg a babbal együtt.

A fentiekhez kenyérféleséget vagy péksüteményt lehet enni, elég nagy, de egyízú választék szerint. A kenyérrel az ízén kívül az a legnagyobb baj, hogy sületlennek tűnik, hamar penészedik vagy elfolyósodik. Egyes helyeken lehet kapni lengyel kenyeret is, amely hasonlít a magyar félbarnára, csak van benne köménymag is.

Ebéd

A főtt ételes (hot food) ebédhez rendszerint nem jár leves, az ebéd egy fogásból áll, illetve, előfordul utána édesség. Savanyúságot nem nagyon esznek, salátafélét igen, de az viszont főételnek számít. Az átlagos heti főtt ételes menü általában a következőképpen alakul: hétfő – valamilyen eredeti angol fogás, például steak and kidney pie, shepherd's pie, Yorkshire pudding; kedd – chicken curry; szerda – roast beef vagy pizza; csütörtök – sausages and mashed potatoes; péntek – fish and chips; szombat – chilli; vasárnap – the Sunday roast. A köret

(side dish) szinte mindig: főtt borsó, főtt zöldbab, főtt krumpli, sült krumpli, krumplipüré, vegyes párolt zöldség, párolt brokkoli, párolt kelbimbó és hasonló.

Vacsora

Az angol munkás nem jár étterembe, és legfeljebb egyszer-egyszer visz a kifőzdékből haza. A vacsorák nagy része a take-away kifőzdékből kerül elő, ha valaki megengedheti magának, sokszor házhoz szállítással, vagy hazafelé vásárlással. A választék elég nagy, kínai, indiai, török, olasz, mexikói stb. ételekből vásárolhatunk. De főleg hideget esznek az emberek, vagy otthon „főznek”, illetve melegítenek félkész ételt.

Étkezés napközben

A napközbeni étkezés édesség vagy sós rágcsalni-való, esetleg szendvics. Gyakori az éhséget elverő cukorka és nyalóka fogyasztása, vagy az energiapótló, frissítő italok: tea, kávé, vagy a kólafélék és az ásványvíz. Ez utóbbi buborékos (fizzy) vagy nélküli (still), és nagyon jó forrásvíz íze van.

Az angolok az evésben nagyon fegyelmezettek, ritkán esznek, étkezési szokásaikat az órához igazítják. Így, ha megkínálják őket, és elfogadják az édességet, elteszik, és ha eljön a fogyasztási szokás ideje, akkor veszik elő.

ENNI-INNIVALÓK

A csapvíz

A csapvíz sok helyen annyira klóros, hogy nem ízlik sehogy se. Az italautomatákból kapható hideg víz (chilled water) viszont finom. Az ásványvíz jó ízű, de drága. Szódavizet nem lehet kapni, de lehet szifonnal készíteni. A lakások vízvezetékén keresztül nagy nyomással érkezik a víz, nyomáscsökkentőket szoktak felszerelni, de így is sok a csőtörés, emiatt vízhiány van. A padláson rendszerint van egy víztartály, meleg vizet átfolyó elektromos vízmelegítővel készítenek, és a hideg és meleg csap többnyire külön van, a keverőcsap ritka.

Élelmiszerboltok

Az élelmiszerboltokban (tulajdonképpen ilyen névvel nem léteznek, hanem a márka szerint határozhatjuk meg őket, TESCO, Co-op, Sainsbury's, Iceland, Frigoland) vásárolható élelmiszerek kategóriái a következők: húsipari- és tejtermékek, kenyér és pékáru, friss áru, pl. zöldség és gyümölcs, konzerváru, fagyasztott áru a mélyhűtőből és hűtőpult áru, amelyet főzni nem, csak melegíteni kell.

Húsok

Az angliai húskitermelés vagy koncolás eltérő, nemcsak a nagyipar miatt, ezért nehéz a tájékozódás a magyar darabolás szerint vagy módra. Az áruházakban minden előre adagolva és szeletelve kapható, sok a párosával, vagy kissé avított áru esetében az árengedménnyel való árusítás. A csomagolásban végleteket láttam, vagy egy nagy darab hús vehető meg egybesütésre, vagy apró kockákra vágott hús pörköltkészítéshez. Gyakori az egy csomagban három-öt szelet karaj (sirloin) vagy marhaszelet (chop).

Hentes még nagyvárosban sincs, talán egy, ha akad. Ahol én jártam, az olyan bűdös volt, hogy nálunk senki nem maradna meg ott vevőnek, dolgozónak meg végképp nem. Az áru se néz ki biztatón, de olcsóbb így, helyben csomagolva, és végül is szükségállapotban például mindent ki lehet bírni, nehéz helyzetben pedig még lovat és kutyát is lehet enni, ha nem is szalonnának, bár ki tudja, mert az errefelé másképpen néz ki.

A legdrágább azonban az, hogy amikor fel tesszük a húst sülni, akkor harmadára zsugorodik, olyan sok benne a víz. Ezt már az angolok is észrevették, és kezdenek ráébredni, hogy valami nem stimmel. Amúgy a csirke és a tojás is idegen ízű, igaz, hogy napot sosem láttak a szerencsétlenek, de lehet, hogy kukoricát sem.

A magyar választékhoz képest van birkahús (lamb) és tengeri halak, rákok, én ezek közül csak a szálkátlanokkal kísérleteztem (plaice, cod), továbbá semmit sem vettem, a helybeliek tanácsára, ami mozog, vagy rám tudja mereszteni a szemét a tányérból.

Kenyer, kenyérfélék

Talán a kenyér íze a legnagyobb csalódás, hiszen ha fogyni akarunk, akkor is rászorulunk napközben egy-egy szendvicsként. A kenyérfélék csoportja nagy, de a magyar kenyérrel összehasonlítva nincs jól kisütve és más az ízesítése. A sze-

letelt, csomagolt kenyér lehet fehér (white), lehet teljes őrlésű, barnás (wholemeal), illetve vékony vagy vastagon szeletelt. A pékáru neve rolls, de van baguette több méretben is. E kenyérfélékből készülnek a szendvicsek, a leggyakrabban fogyasztott uzsonnafélék (snacks). (A hazai kenyérre legjobban hasonlító termék neve crusty white boomer, és a Tesco-ban lehet kapni. Jelentős része azonban tartósítószer.)

A barna kenyerek könnyebben penészednek, erősen morzsálódnak és pirítósként távozáskor, később is okozhatnak kellemetlenséget. Szerintem ha az angolok megéreznék egy magyar pékség illatát, és a kenyérünket megismernék, az egész angol sütőipart meg tudnánk újítani, át tudnánk alakítani, talán a szükséges liszt exportálásával kezdve, mivel az angol liszt sem az igazi, a kenyérmorzsáról (breadcrumbs) nem is beszélve, ami valószínűleg műanyagból van, mert nem tapad meg a húson vagy a halon. A készen kapható panírozott csirkedarabokat ezért amerikai batter-nek nevezett bélésben árulják, míg a Dixy Chicken rántott csirkeszárnyainak a panírja olyan erős fűszerrel van ízesítve, hogy rendszeres esti fogyasztása komoly gyomorpanaszokat okoz.

A péksütemények közül a zsömlére a batch rolls vagy a négyesével csomagolt, zsemleféle crispy white French rolls hasonlít külsőre, de valamilyen oknál fogva ezek úgy készülnek, hogy a vásárlás napján meg kell enni, mert gyorsan megromlanak. Ha ez a veszély nem fenyegetne, két nap után a kenyér vagy a zsemle részben akkor is tönkremegy, megtámadja a penész. Az ízük azonban egészen más, leginkább a magyar bukta, néha a kalács ízéhez hasonlítható.

Szendvics

Vagy előrecsomagolva kapható háromszögletűre vágott, két szelet kenyér közé tett különböző élelmiszerekkel (sonka, főtt tojás, majonéz, sajt, tonhal, illetve mindig valamilyen zöld- vagy leveles saláta), és műanyag tokba zárva, felcédulázva, vagy előttünk készítik el hasonló anyagokból. Amikor az anyagok választéka nagyobb, edényekbe van kitéve és szükség szerint, mérleget nem használva adagolják ki a kenyérre a különböző, a magyar franciasalátához hasonlító töltelékeket.

Szendvics a neve a hosszában kettévágott egyéb pékáru közé tett ételeknek, amelyek közt gyakran szerepel a sült kolbász, a fasírt (burger), a sült hús nyesedék (kebab), illetve még a szószok és a friss és aprított vegyes zöldség, mint saláta vagy savanyúság.

Fánk

A fánk (donut, doughnut) egyik fajtája kelt tészta, de tömör és nehéz, lekvár nélküli, előrecsomagolt édesség, a másik karika formájú, frissen készül és ötöt adnak belőle egy adagban.

Zöldségek

A zöldségek egész éven át kaphatóak a bevásárlóközpontokban, nagy a választék, olcsó az ár, jó a csomagolás, és nincsen íze semminek. A nem a természetes időpontban szüretelt (out of season), és nem helyben termesztett (non-local) zöldség és gyümölcs lehet, hogy jól néz ki, de ízetlen, és a táptértékéről sem vagyok meggyőződve. A helyi piacok már nem léteznek, az új biotermékek (organic food) vagy a közeli fűszeres, amely elvileg frissen szedett helyi árut kínál, viszont drágább, és azok még mindig nem hasonlítanak a magyar termékekhez.

Az ideológia úgy szól, hogy a fogyasztók többségének (people of low income) egész éven át meg kell kapniuk a szükséges tápanyagokat tartalmazó (nutrition value) zöldségeket, és mivel a nagyüzemi termelés egy négyzetméteren háromszor annyi terméket állít elő, mint a Királyságban egy gazdálkodó (farmer), a szállítási költségek után is az számít gazdaságosnak, éljen tehát ő, pusztuljon a romantikus, middle class-elképzelés a fán megérett, saját kertben termelt alma felsőbbrendűségéről. A messziről érkezett áruk között vannak egzotikus gyümölcsök, míg a helyben termesztett zöldségek közül nekem újdonság volt a rebarbara és a parsnip.

Jó dolog, hogy még ősszel is árulnak csöves, nyers csemegekukoricát, lehet kapni vörös, csemegehagymát, azonban a magyar vöröshagyma nem rokona az itteni hagymának, a lakásban viszont azonnal hajtani kezd. Mese, hogy a középosztályi életszínvonal alatt élők is egész évben hozzájuthanak a friss termékekhez. A gyakorlatban úgy néz ki, hogy az áruk nem fogynak el a polcokról a tervezett idő alatt, idővel elkezdnek romlani, és árengedményt kapnak. Ekkor vásárolnak a szegények, kettőt vesznek és hármat kapnak, de egyik sem egészséges már, esetleg meg is rohadt. Ezért rengeteg a hulladék, a kidobott áru, a pazarlás, ami valamikor éppen a szegények körében megbocsáthatatlan bűn volt, és ha magyarként valaki ezzel a szemlélettel most ideérkezik, folyton megbotráncolozhat. Ezeket az ételeket kidobják és sokan a kukából étkeznek.

Hagyma

A friss áruként kapható vöröshagyma nagy méretű, nem csípős, nem ízes, viszont salátában jó szaporítóanyagnak, sőt ebből készítenek pirított karikákat, és ez köret sok helyen kapható. A lilahagyma is hasonló, az is belekerül a zöld salátákba vagy a szendvicsekbe. A póréhagymát (leek) is salátában használják feldarabolva, míg az újhagymát (spring onion) gyakorlatilag gyökerestől, levelestől teszik rá a hagymás, krumplipürés meleg ételre. Konzervben, savanyú lében kapható a gyöngyhagyma is.

Krumpli

A nyers krumpli főleg fehér húsú, jó megfőzve a krumplipüréhez, amit porból is lehet készíteni. A krumplit itt szokás héjában megsütni (jacket potatoes) és körítésként vagy magában enni. Újkrumpli is kapható, vannak egészen nagy méretű krumplik is, de otthon azonnal csírázni kezdenek. A fagyasztott, hámozott krumpli vékony és vastagabb hasábokban (chips) is kapható, lehet zsírban vagy zsír nélkül, tepsiben kisütni. Sült krumplit nemcsak hússal, hanem egyéb köretekkel együtt, vagy magában is esznek.

Főtt ételek

Az angol konyha egyszerű (basic) ételekből áll, vagyis mindent önmagában, sótlanul egyszerűen megfőznek vagy párolnak, még fűszert sem adnak hozzá. Az ételek neve így a külön elkészített anyagok nevének kötőszóval való összefűzésével ad ki egy tálalt vagy ételt. Az egésznek van valami diétás, kímélő koszt jellege, epebetegnek egyenesen kívánatos lehet. Tehát fish and chips, két egyenlő súlyú szó, és nem lehet tudni melyik a főétel, a hal-e vagy a sült krumpli. Ugyanígy a leveseknél pl. a pork and mushrooms soup, a barna krémleves, amelyben nehéz felfedezni az alkotóelemek ízét. Mindenesre ez a krémleves thick soup fajtának számít, amelyiknek átlátszó a színe, az clear soup, és a mi húslevesünkre hasonlít. A krémleveshez kenyeret esznek, vagy pirított kockákat dobnak bele.

Tehát ha nem krémleves, akkor clear soup, ha krémleves, akkor általában gomba vagy valamilyen zöldség, és pirított zsemlekockákkal eszik. A levesbe kerülő zöldség és hús egyaránt darált, ezért az sűrű (l. thick soup). De az automatákból is csak paradicsom-, olasz húsleves (minestrone) és gombakrémleves kapható, ahogyan a boltok-

ban is. Ha egyszemélyes adagokat akarunk, akkor a legjobb a cup-a feliratú csomagolást választani, ugyanis a levespor adagot csészényi méretekből mérik ki. Valamivel tartalmasabbak a fém konzervdobozban kapható levesek, ám a választék itt sem nagy (paradicsomleves, húsleves).

Megvan a magyar pusztai levetlen angol párja is, ezt stone soup-nak hívják és a története felér a kánai menyegző történetével. Az „ősangolok” ugyanis egy csata után élelem nélkül maradtak, majd a vezérük nekilátott főzni, és mindenkit felkért arra, hogy szedjen össze mindenféle ehető, ami abban az esetben csupán köveket és kavicsokat jelentett, ez főzték azután meg, és laktak jól belőle.

Levestészta (cérnametélt) nem létezik, ezért ha valaki nagyon szereti, otthonról küldessen magának. A többi itt kapható tészta (pasta), spagetti főleg az olasz ételekhez jó, vagy a magyar főtt tésztát helyettesítheti.

A főétel vagy -fogás (main course) nem látszik annak, mert tetszés szerint összeállítható a következő önálló termékekből: rántott hal, sült kolbász, tükörtojás, főtt szárazbab paradicsomban, sült szalonna, sült sonka, pirított hagymakarikák, barnamártás, főtt rizs, sült karaj stb.

Lehet kapni pizzát, lasagnát és számos más, nem csak európai nemzetiségi ételt (pl. chilis babot, indiai curryt) is, de az angolok ennek ellenére az előbbi fogásokat szeretik, azokért lelkesednek. Kivétel a curry, amelyből fogásként indiai és kínai curry is van, amelyek közül az indiai ízletesebb.

A pie leveles zsírtésztába sült pörköltfélé, míg az ízesítést (majonéz, ketchup, ecet, só) zacskókban mellékelik. A stew hasonlít legjobban a pörköltre, illetve állagát tekintve az indiai tikka massala, a fűszert leszámítva. Nagyon kellemes az angol konzervként is kapható indiai csirkepörkölt, neve chicken tikka massala, amelyikbe hagymához és paprikához hasonló egyéb zöldségfélék is kerülnek zsenge, leveles vagy szelet formában.

A steak

A steak egy jókora adag egybefőtt vagy -sült húsból (csirke, marha vagy egyéb állat húsból) levágott nagyon vékony szelet. A steak körítése krumpli és zöldség, rendszerint püré, héjában sült és hagymás krumpli kupacok egymás mellett, továbbá főtt zöldborsó és főtt káposztalevél cafatok. Az ízt a barna mártás (gravy) adja, meg amit még hozzáteszünk, tormaszósz, mustár, vagy amit kínálnak. A hús száraz, de jól rágható, viszont nem

áll össze zamattá, ízzé, legalábbis olyanná, amelyet a magyar gyomor megszokott.

A zöldségek vagy a tojás főzése hosszú ideig tart, a csirke is, mintha tyúk lenne, sok csalódás után végül egy-egy kemény tojáshoz, hihetetlen, de huszonötperces forralásra volt szükség. A zöldségek meg mintha öregek vagy szárítottak lennének, hiába árulják őket celofánba csomagolva.

Magyar feketekávé

Magyar feketekávé készen kevés helyen kapható (Starbuck), és nem meglepő módon double espresso a neve. Az ára egy font körül van, néhol másfél font, ezért jobb, ha az ember visz magával egy kotyogót, és a sokféle örölt kávékeverékből maga főzi otthon a feketéjét.

ÉLELMISZER-BESZERZÉS

Nem is gondoltam volna, hogy ekkora gondot okoz, ha az ember nem ügyel a lakás kiválasztásánál arra a szempontra, hogy a szállás boltok közelében legyen. Az olcsó boltok a külvárosinak számító bevásárlóközpontokban vannak, oda kocsival célszerű kijutni, másképp esetleg nem is lehetséges. Bármennyire is igyekeztem, az egyszerű bevásárlási mennyiség csak két-három napra volt elegendő, és a súlya így is meghaladta az öt kilót. Ilyen körülmények között egyszerűen nem tudtam a bevásárlást optimálisra tervezni, és egy idő után feladtam a számolgatást.

Külön gond, hogy otthon tárolni kell az élelmiszert, mert a hűtőszekrény kicsi, fagyasztója esetleg nem működik, vagy a lakás párás, és minden hamarabb megromlik. Érdekes, hogy a krumpli három nap után csírázni kezd, nyilván mert a lakásban mindig sötét van és nem elég hideg. Az áramfogyasztás is jelentős tétel, ha a fagyasztott terméket mikróval kell kiengednünk, hiszen nem mindig lesz időnk arra, hogy reggel megfőzzük az előző éjjel kiválasztott élelmiszert.

Takarékos vásárlás

A takarékos vásárlásnak több módja van, egyrészt a használt cikkek, a leszállított árú, hibás vagy divatjamúlt termékek vásárlása, másrészt a törzsvásárlói kártyák vagy klubok pontszerző versenye, amire szerintem születni kell, mert akiket ismerek ebben a műfajban, azok folyamatosan lázban ég-

nek, és folyton erről beszélnek, ami másnak esetleg szinte kibírhatatlan. Ami viszont tényleg komoly megtakarításhoz vezethet, az az internetes aukciós vagy árveréses vásárlás, amelybe egyrészt bele kell tanulni, másrészt megfelelő hitelkártya kell hozzá, és amely főleg nagyobb értékű, vagy nagy darabszámú tárgyak vásárlásánál előnyös.

Olcsó boltok még a jótékonyági szervezetek boltjai (charity shops), amelyek különböző néven ismeretesek, mint az Oxfam, a Red Cross, és a Samaritan's. A takarékos életmódot és a nélkülözést vállaló életszemléletnek (frugal living) itt hívei is vannak, amely válasz a túltermelésen alapuló társadalom propagandájára.

Horgászat, halételek

A halak közül kettőnek nincs szálkája (plaice, cod), ezeket lehet frissen, nyersen is kapni, vagy a fish and chips boltban rántva, esetleg söréztában (Orly-módra). Nem tengeri halat nem láttam, mert errefelé a horgászatnak nem célja, hogy a kifogott halat megegyék, visszadobják, hogy másnak is jusson. A horgászok méretre, órási halra „vadásznak” (record catch), vagy mennyiségre, adott időn belül elért összsúlyra, vagy darabszám rekordra. És bár vannak pontyos halastavaik, az azokból kifogottakat is visszadobják. Emiatt most új törvényeket kell hozni, hogy leállítsák azokat az sportszerűtlen horgászokat és halászsokat és engedély nélkül pecázókat, akik főleg Európából jöttek, lengyelek, oroszok, csehek, és a kifogott halat megeszik vagy eladják.¹ Ezért 11 nyelven tettek ki figyelmeztető táblákat, hátha véget tudnak venni a garázdálkodásnak, de mivel én nem járok horgászni, magyar táblával még nem találkoztam.

CIGARETTA, DOHÁNYZÁS

Dohányozni szinte már sehol sem szabad, állítólag hamarosan a lakásban is betiltják a dohányzást, miután a pub-okban is betiltották. Következésképpen a cigaretta drága, a dohányosok a napi adagot beosztják, és bár sietve szívják el munka közben, mert ez felróható nekik, a dohányzásra kijelölt helyeken óriási piszkot és büzt csinálnak, miközben kirekesztett megalázottként egymást vigasztalják. Nem ritka a csempészett cigaretta dobozonként,

¹ Sun, 2006. január 26., 25. oldal.

nem kartonnal való munkahelyi vásárlása, a dugiban szerzett áruval többen is mellékjövedelemhez jutnak.

A legnépszerűbb cigaretták 10-es csomagolásban is kaphatók, gyufát nem látni, mindenki öngyújtót használ, és sokan sodorják a cigarettájukat, akár Magyarországon a háború után, míg az Öt-éves terv nevű cigaretta meg nem született. Aki otthon Marlborough-t szívott, itt biztosan hamar le fog szokni róla, vagy éhen hal, mert egy csomag ára öt font. Ennyiért már egy olcsó étteremben (pub) meg lehet vacsorázni.

ITALOZÁS

Az angol ivászat nyilvánosan zajlik, díszletek között, a kocsmában. A sajátos angol kocsmakategória, a pub a public house rövidült alakja, és az adott település vagy környék lakóinak italozással, játékkal, beszélgetéssel és vetélkedővel összekötött összejöveteleinek színhelye. Legfontosabb terméke a csapolt sör (draught ale), amelyet régebben a „kocsmák” maguk főztek, ma már ez kevésbé gyakori. Az angol (a magyar világosnál sötétebb színű) sörben nincs vagy csak kevés a szénsav, a gáz vagy buborék (fizz, bubbles). A pub-ban számos sörmárka kapható, a mi általunk ismert világos szénsavas sör gyűjtőneve a lager, egyik népszerű fajtája a belga Stella, ami itthon is kapható.

A pub-ok elsősorban az Egyesült Királyságban, Írországon, Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon és az angol kultúra által befolyásolt más országokban, így újabban Magyarországon fellelhető ivóhelyek, speciális intézmények. A régebbi pub-ok önálló házként léteztek, és ha szállást is lehetett bennük kapni, fogadóként működtek, akkor angol nevük inn vagy hostelry.

A sötétbarna, szinte fekete ír sört leginkább Guinness néven emlegetik, eredete ír, és nagyon erős (magas az alkoholtartalma). A sörök általában 4-5 százalék alkoholt tartalmaznak és a csapolt sört pint-ben (kb. fél liter ürtartalmú) mérik, fületlen „korsóban” (mug), azaz pohárban vagy az annál is kisebb pohárban (glass) szolgálják fel. A poharat színültig megtöltik, néhány milliméter habbal (froth), ennél többet csak külön kérésre adnak. (Egy pohár sör elfogyasztása 1 pontnak számít a tabellán, amit a gépkocsivezetők számára készítettek.) A sört a pultnál kell kérni, ott kell fizetni és el lehet vele menni egy asztalig, ott is lehet fogyasztani.

Az angol public house-ok kulturálisan és szociálisan mások, mint a világban máshol található, hasonló rendeltetésű helyek, vagyis kávézók, bárók, sörözők, sörfőzdék és vendéglők (cafék, bars, bierkellers és brewpubs). Körülbelül 60 000 pub található a Királyságban. Sok helyen, főleg falvakban a pub a közösség központja, ebben a tekintetben hasonló szerepe van, mint a templomnak (volt).

A pub az alkoholtartalmú italok fogyasztási és értékesítési helye, különleges szociális intézmény, ahol számos sörféleség, bor, tömény ital és alkoholos üdítő kapható. A pub-ban felszolgált sör lehet az előre gázzal feltöltött, nyomás alatt álló sörtől, vagy a keg beer-től kezdve a hordóban érlelt, cask-conditioned igazi angol sörig (real ale beer), amelyet hosszan érlelnek, és amelyben nincs vegyszer vagy szénsav. A pub-oknak a helyi sör adja meg sajátos hangulatát és emlékezetes ízét. A pub-ok ablakait gyakran homályos üveggel fedik, hogy ne lehessen meglátni az utcáról, kik járnak a kocsmába. (Mindenki, még a nők is.)

A pub tulajdonosának vagy üzemeltetőjének, az alkoholárusítási engedély birtokosának (licensee) angol elnevezése publican, és gyakran guv-nak (a guv'nor vagy governor = kormányzó rövidítése) hívják a Királyság egyes vidékein. Minden pub-nak van törzsközönsége (regulars), főleg a helybeli alkoholisták. Azt a kocsmát, ahová a helybeliek járnak, általában a local-nak hívják. Sok esetben ez a lakásukhoz legközelebb eső pub, de van, aki a munkahelyéhez legközelebbi kocsmába szeret járni, hogy ne kelljen sokáig cipelni a rengeteg pénzt, amit keresett, vagy mert a barátok is oda járnak, vagy jó a sör, vagy lehet biliárdozni.

A pub angol köznyelvi elnevezése még a boozér, a local és a rub-a-dub-dub (Cockney nyelvjárásban). Magyar neve, a kocsmá nem jellemző, szerencsésebb lenne a söröző vagy egyszerűen étterem.

Az asztalnál ételt is lehet fogyasztani, gyermekek csak bizonyos időben mehetnek be, illetve szabályozva van, hogy mikor és kinek szolgálatnak fel alkoholos italt. Ebben most változás várható, az egész ország vitatkozik azon, hogy jó lesz-e a 24 órás engedély, hiszen a tinédzserek már most is hulla részegek, akár fényes nappal is, és a lerészegedés számos angol életcélja, napi programja. A pub erre alkalmas helynek számít, hiszen nagyon otthonos, barátságos és a részegek még együtt érző közönségre is számíthatnak – de csak a falakon belül.

Egyes pub-ok úgy vannak megépítve, hogy külön bejáraton jöhetnek be az alkalmi betérők, az

étkezni vágyók, a (pl. darts-ot) játszani, tévézni szeretők, a csendesen félrehúzódók és a törzstagok, ám a pult központi helyen van, és mindegyik helyiséggel érintkezik, a sörcsapok pedig „bokrokban” találhatók.

A pub-oknak érdekes, sokszor vicces nevük van, a legnépszerűbb pub-név a Red Lion. A legolcsóbb korsó sör ára közel egy-másfél, a márkásaké két font, illetve a felett van, amit nem tud mindenki megfizetni, ezért a pub-ba járás ünnepi eseménynek, jeles szociális alkalomnak számít. Akit meghívnak, meg van tisztelve. Borraivalót nem adnak, blokkot sem – egy idő után, ha már ismernek.

Egy közönséges angol öt-hat korsóval iszik meg, mielőtt elfelejti a nevét és a születési dátumát, erre csak a fizetés (a hónap 10. vagy 20.) napja körül van esélye. Egyébként ha alkoholistá, be kell érje a helyi szövetkezeti boltban (Coop) vagy Tescóban tucatjával vásárolt dobozos sörrel. Az ivással együtt jár a fülsértő böfögés, amit itt nem szégyellnek, csupán a hányásnál kérnek elnézést.

A Királyságban a pub-ok elsősorban ivó- és nem étkezőhelyek voltak, ezért nem helyeztek hangsúlyt a főzésre vagy étel felszolgálásra. A szokásos ennivaló különleges angol uzsonna, mint pl. pork scratchings (tepertő) sült krumplival vagy rósejbnivel (potato chips, crisps), valamint sós földimogyoró. Ha egy pub-ban régen adtak enni, az akkor általában egyszerű étel volt, pl. ploughman's lunch. Ma már az étel is fontosabbá vált, és a pultnál fogyasztható, nassolható ételeken kívül (köznyelvi neve pub grub) van ebéd és vacsora (lunch és dinner) is. Sok pub-ban lehet kitűnő ételeket kapni, amelyek az éttermekkel is felveszik a versenyt és a pub lunch igazán nagy eseménynek, megvendégelésnek számít (már az ára miatt is). Az ételre sokat adó pub-ok neve gastropub.

Egyes pub-oknak van saját honlapja is. Hasonlóképpen az éttermeknek is, amelyek ebből a szempontból csak a változatosabb ételkínálattal térnek el a pub-októl.

HÍZÁS, FOGYÁS, GYÓGYSZER-FOGYASZTÁS

Ugyan vendégmunkásként nem fenyeget bennünket az elhízás, de a sok kenyér és a stressz előhozhatja a magasabb vérnyomás- és vércukor-értékeket, ezért jobb, ha ezekre időnként odafigyelünk. A körzeti orvoshoz egyébként is célszerű, vagy kötelező bejelentkezni, a lakóhelyhez legközelebb

lévő, területi ellátási kötelezettségű körzeti orvosi rendelőt választva. Ez időpontkéréssel és kérdőív-kitöltéssel kezdődik, majd írásban válasz érkezik, személyes adatfelvételre és mintavételre hívják az embert. Csak ezután találkozik az orvosával, feltéve, hogy tényleg van valami sürgős közölnivalója az embernek. Egyébként várnia kell a sorára, illetve arra a pillanatra, amikor orvoshoz kell fordulnia. Ez úgy történik, hogy felhívja a rendelőt, és időpontot kér, amely esetleg több hét múlva lesz esedékes.

Emlékeztetőül: az egészségügyi azonosító, az NHS-szám, amelynek kiadásáról az orvosi rendelő gondoskodik, nem azonos a már ismertetett tb-számmal, amelyet itt NINO-számnak (National Insurance Number) neveznek.

Betegállományra egyébként ne számítsunk, emiatt nem kell majd az orvoshoz szaladgálni. Egy év munkaviszony után már járhat egy hét betegállomány, azonban az első három napra akkor sem jár táppénz. Betegnek tehát nem szabad lenni, mert egy-két napi keresetkieséssel akár csődbe is mehetünk.

Az angliai munkavállalás kifejezetten paradicsom a friss magyar nyugdíjasok számára. Egyrészt azért, mert itt a nyugdíjkorhatár 65 év, bár hamarosan 67 lesz, másrészt azért, mert minden hatvan év feletti ember ingyen kapja a szükséges gyógyszereket, és egyéb (pl. 33 százalékos vasúti menetjegy) kedvezményekre is jogosult.

Jól járnak az orvosok is a magas fizetés miatt, ha a Királyságba jönnek dolgozni, mivel annyi helyi orvos bontja fel az NHS-sel kötött szerződést és indít magánpraxist, hogy nagy gond például az állami fogorvosi ellátás, de nem minden esetben. A közelmúltban például egy litván fogorvos esetében kiderült, hogy a tanács nem tudja a beígért munkabért kifizetni, ezért az egész rendelő csődbe ment, az orvos pedig nem tért magához.

Ugyanakkor számos ember jár Kelet-Európába, így Magyarországra is fogait rendbehozatni, mert nemcsak azonnal kiszolgálják, hanem még olcsóbb is, és turistaútnak sem lebecsülendő, ha valaki egy nagyobb terület egyidejű bejárásában gondolkodik.

Ha pedig valaki olyan messzire el akar menni, és előreszalad a jótétemények tervezésben, hogy fel akarja ajánlani valamelyik testrészét donorként, akkor azt akár egy weboldalon keresztül is megteheti, de a körzeti orvosnál (GP) is aláírhat egy nyilatkozatot arról, hogy az egész testét eladja a tudomány céljaira, mely esetben kézhez kap

érte előre harminc kemény fontot, és attól kezdve jobban vigyázhat az immár kincstári testére.

Hallottam mentősköztől, hogy találkoztak olyan beteggel, akinek a mellére az volt tetoválva, hogy No resuss [resuscitation], please, right to die, amit kénytelenek voltak tudomásul venni.

MEGJELENÉS ÉS KÜLSŐ

They all hate uniforms so much that they all wear special uniforms of their own.

George Mikes

Sportolás

Ami a ruházkodást illeti, a Királyságban anything goes: az emberek meghatározhatatlan stílusban, össze-vissza öltöznek. A fiatalok leginkább olyan nadrágban és szoknyában, hogy a csípőjük meztelen marad, mintha le akarna esni róluk a lecsúszott ruhadarab. Ennek ellenére van némi rendszer a viseletben, öltönyben járnak a vezetők, a kereskedők, egyenruhát viselnek az iskolások és az egy cégnél dolgozók, ha olyan a cég, csupán egy-egy darabban vagy színnel jelzik staff mivoltukat.

A munkások – furcsa módon idetartozónak mutatják magukat a mérnökök és technikusok is – kék munkaruhát, illetve inkább munkainget viselnek, és általában sokan hordanak védőöltözetet. Az egyenruha iránt mintha vonzódónának, de szabadidőben tarka-barka, lenge öltözékben járnak, még hűvös időben is.

A saját öltözkönetünk ezért ennek megfelelően állítsuk össze, gondoljunk elsősorban a repülőútra és a majdani mosásra. Célszerű olyan fehérneműt és ingeket, egyéb dolgokat vinni, amelyek két adagban, egy fehér és egy színes mosásban kimoshatók. Az öltönyök tisztítása igen drága, öltönyben csak azok járnak, akiknek a munkája, munkahelye ezt megköveteli. Mivel ez esetünkben nem valószínű, jobb, ha erről lemondunk, ahogy a felső kabátról is. Sőt, azt javasolnám, hogy a legrosszabb cipőnkben utazzunk Angliába, majd dobjuk el, és vegyünk helyben kiváló és olcsó cipőket, egy sportcipőt és egy munkában hordhatót, mert egyes helyeken sportruhában nem illik munkába járni.

A kerékpározáshoz rendszerint szükség lesz világító sárga mellényre (highviz vest), illetve többretegű öltözködésre, mert valószínűleg megizzadunk, még akkor is, ha lassan hajtunk. Ez a levegő szokatlanul párássá válásával magyarázható, minden

vizes, ami hideg vagy lehűl, és sokára szárad fel a harmat is. Az ország különböző részein eltérő az időjárás, ezért a West Countryban szerzett saját tapasztalataimon kívül más vidékről keveset szólhatok, én itt a nyarat és az őszt is kellemesnek találtam. Az eső ellen a legjobb a műanyag esőkabát, főleg, ha biciklivel közlekedünk.

Egy nadrág száraz vegytisztítása hat-hét font, egy öltönyé kétszer annyi. A kimosott ruhák nehezen száradnak, még a napos kertben is. Ruházatuk alapján csak a csuklyás melegítőben járó fiataloktól kell tartani: van, ahol nem is szabad ilyen öltözkönetbe bemenni.

Az angol fiatalok utcán, a balhé kedvéért szeretnek levetkőzni, hangoskodni, sőt verekedni, köztük sok a tetovált és testékszert hordó yab vagy thug. Társadalmi probléma, hogy részegeskednek, és ilyenkor fékevesztetten a boltokban is lopkodnak, mindenfélét a kosarukba tesznek és botorkálva ki akarnak sétálni.

Ezért viszonylag sok az egyenruhás, katonás viseletet hordó vagyonőr (retail security), aki azonban nem lép fel erővel vagy erőszakkal, legfeljebb szükség esetén rendőrt hív. Gyakorlatilag minden kereskedelmi elárúsítóhelyen vannak már biztonsági őrök, illetve térfigyelő, zártláncú kamerák, amelyek nappal színes képet, de főleg fekete-fehéret adnak, különösen éjszaka.

Divatot csak a lányok hajviseletében (tépett, csikokban szokított haj) és arcfestésében véltem felfedezni, mindegyik nagyon hasonlít a többire, főleg abban, hogy az alakjuk is visszaköszön, kövérek és alacsonyok, ennek ellenére energikusak. Szeretnek nyilvános helyeken bulizni, ilyenkor tematikus estéket (theme nights) rendeznek, azaz egy-egy ruhadarabbal vagy szalaggal jelzik, hogy egy társaságot alkotnak. Láttam egy Maggie nevű lány hens' party-ját, vagyis összeakadtam egy nyilvános leánybúcsúval, ahol a lányok mellén ez a felirat ékeskedett meg egy tolldísz a hajukban. Egy másik alkalommal összeakadtam egy osztálynyi spicces fiúval, mindegyikük fél kezén golfkesztyű díszelgett.

A külső ápolása (grooming), pl. a borbély sem olcsó multság, legalább öt fontba kerül az egyszerű hajvágás. Majdnem mindenki szagosítja magát, legnagyobb öröme munkája közben (az előttem elhaladók miatt) olyan illatokat is éreztem, amelyeket gyermekkoromban utoljára. Megfontolandó, hogy az ember vigyen magával, vagy itt vegyen hajvágó gépet, számos családtag, kolléga és barát szívességéből egymást haját nyírja. Ami egy-

általán nem meglepő, ha látjuk, hogy a kopasz fej erősen divatban maradt. (Ez egyébként higiéniai szempontból sem rossz, mert nincs gond a hajápolással.)

Állítólag az ember teste azért kopaszodott meg, mert életmódváltozása miatt elszaporodtak az élősdiek, és ős-ős elődeink már nem győzték a kurkászást. Mások szerint az is változásokhoz vezetett, hogy az ember kijött az erdőből, és a szavannás területeken kezdett el vadászni, áttért a növényevésről a húsevésre. Addigi legfőbb ellensége a kígyó volt, és ott már el tudott előle szaladni, de a mai napig nincs vele kibékülve. Az arca is eköz-

ben változott meg úgy, hogy a szemek egymás mellé kerültek, amelynek következtében lemaradt a széles látószögről, de megkapta helyette a mélységi látást. A legújabb elméletek szerint a beszéd csak mellékesen alakult ki, imponálni akartak vele a hímek, majd divattá és fontossá vált, olyannyira, hogy versenyelőny lett belőle. Mivel hamar felfedezték, hogy a beszéd megtévesztésre is jó, elkezdtek nagyokat mondani, és ettől kihullott a szőrük, mert megtépték őket azok a társaik, akik már akkor sem bírták a hazugságot... Mielőtt azonban visszamennénk ezzel az erdőbe, nézzük, hogy ma hogyan és mivel lehet közlekedni a Királyságban.

9

A KÖZLEKEDÉS ESZKÖZEI

Call streets by various names: street, road, place, mews, crescent, avenue, rise, lane, way, grove, park, gardens, alley, arch, path, walk, broadway, promenade, gate, terrace, vale, view, hill, etc.

George Mikes

A közúti közlekedés, ahogy talán már mindenki tudja, a Királyságban az úttest ellenkező oldalán történik, amit itt úgy hívnak: the left side of the road. Ennek a párja nem a „right side of the road”, hanem a wrong side of the road. Valamikor persze Európában mindenhol balra hajts volt a szokás, de mára csak Írországban, Izlandon, Ausztráliában és Dél-Afrikában maradt fenn. Az esetleges áttérés költségei olyan magasak lennének, hogy jobb fenntartani a meglévő különbséget. Ez az eset a közlekedés fejlődésében egyébként jól példázza, hogy az eltérő helyszíneken végbemenő fejlődés eredményeinek az összehangolása, utólagos egységesítése néha teljességgel lehetetlen vagy megoldhatatlan. Célszerűbb és olcsóbb a másságot megőrizni és békén hagyni, mint azt egységesség kedvéért feladni, mert a beilleszkedés a nagy közösbe katasztrofális anyagi következményekkel járhat.

A fentiekből következik, hogy az autók az úttest bal szélén haladnak, előzni jobbról kell, és a vezető is a jobb oldalon ül. Az úttest felé száll ki, arra nyitja ajtaját, amivel meglepheti a mellette elhaladó kerékpárost. A sebességváltót bal kézzel kell kezelni, az anyósülés a vezetőtől balra esik, és a tükrök (visors) is másképpen vannak beállítva.

A magyar vagy angol forgalmi rendszámú gépkocsi vezetéséhez járművezetői engedély szükséges, amelyet vizsga útján lehet megszerezni. Az első vizsgáztatásról az angol közlekedésfelügyeleti hatóság DVLA weboldala ír részletesen, itt most csak arról szólok, hogy a magyar jogosítványt is elfogadják fél évig, de utána ki kell cseréltetni a postahivatalokban kapható D1-es nyomtatvány segítségével. A jogosítványcsere 38 fontunkba kerül. Kell hozzá még olyan fénykép, amelynek hátoldalán aláírásával igazolja a megfelelő (angliai) személy, hogy legalább két éve ismer bennünket. Az említett űrlapot is alá kell írnia, lehetőleg fekete golyóstollal.

Ez azért van, mert a fényképes jogosítvány egyfajta személyiként is használható. A legjobb tehát, ha az ember eleve úgy érkezik a Királyságba,

hogy otthon kiváltotta az új, kártyás fényképes jogosítványt, amely erre a célra megfelel, és amelyet, ha valaki lecseréli angolra, az angol hatóság (DVLA) bevonja, és Magyarországra visszaküldi. Az ideiglenes jogosítvány kiadása vagy a lakcím-változás miatti csere ingyenes, viszont ha ittás vezetésért vették el a jogsit, akkor 75 font a megújítás.

GYALOGSZERREL

A közlekedés a városban gyalogszerrel élvezetes, nemcsak a sok látnivaló miatt, hanem mert a hangkulisszában állandóan elcsíphetünk valamit, amit megértünk, és bármikor megállíthatunk valakit egy útbaigazítási kérdéssel. Ezt akár nyelvgyakorlásnak is tekinthetjük, de vigyázzunk, mert az angolok nem mutogatnak. Különösen nem az ujjuk hegyével, az ugyanis illetlenségnek és fenyegetésnek számít. Ezért pl. a „hol van a” kérdésre a boltban az eladók, de még a menedzser is, abba-hagyják, amit csinálnak, és elkísérnek bennünket akár a bolt másik végébe is közvetlenül a keregetett áruhoz. Ugyanakkor bizonyos városokban és környékeken egyáltalán nem biztonságos az utca, gyakran történnek nappal is rablógyilkosságok, legújabbban pl. az iPod-ok, vagy számunkra egyéb érthetetlen okok miatt.

Az utcán közlekedőket figyelve, a ruhájukat leszámítva, feltűnő, hogy a házaspárok sem mennek karon- vagy kézen fogva. A gyerekek is egyedül botladoznak, vagy inkább a gyerek-kocsiban alszanak. Rengeteg apró három- és négykerekű jármű (scooter) halad a járdákon vagy a sétálóutcákban: ezeket bérlik, vagy eleve rendszeresen használják az idősebbek, hogy bevásárlásnál ne kelljen cipekedniük. Az emberek az utcán esznek, menet közben, és persze a padokon is. Sok az utcai árus, a mozgó bolt, vagy a nappali órákra kitelepülő üzlet és vállalkozás.

Az utcán az angolok meglepően hangosak, emelt fejhangan beszélnek a fiatal nők, és mélyre fog-

va hangoskodnak a férfiak, ha valami izgalom éri őket. Nem ritka a verekedés, de gyakori a rendőrájőr egyedül vagy kettesével, szinte fele a posztoknak nő. A rendőröktől félnek, de tartanak az egyenruhás biztonsági őröktől is, és tulajdonképpen mindenkitől, aki a törvényt képviseli vagy a szabályokat idézi. Itt a feltartóztatás és letartóztatás (stop and arrest) az arra felhatalmazott emberektől könnyen jön, és azt, vagyis az utána következő fogdát vagy a börtönt jobb inkább elkerülni. Nem beszélve arról, hogy terrorgyanús ügyekben most már itt is tűzparancs van érvényben, és először lőnek, csak azután kérdeznek. A szigorúság indokolt, mert ahogy itt mondják, késelő kultúra uralkodik a Királyságban, amelyet amnesztiával is igyekeznek megállítani. Júliusban 50 ezer kést szolgáltatott be az azokat addig maguknál tartó állampolgárok. De nemcsak hordanak kést, hanem használják is, rengeteg a bicskázás és a szurkálás.

Az utcák elrendezése olyan, hogy a kertek és a házak keskenyek, a hátsó kertek végében van a garázs, ahová síkátoron, szolgalmi úton lehet eljutni, amely síkátorok választják el sokszor az utca blokkjait is, nem pedig a ritkább keresztutcák. Ezeken az egérutakon a helybeliek biztonsággal közlekednek, de idegenként nem tudhatjuk, mire számítsunk, merthogy világítás nincs arrafelé, legfeljebb észlelőre kötött vészlámpák, és ezek a beteges késes gyilkosok (maniacs) kedvenc tethelyei.

Ennek ellenére számtalan ember szalad, illetve kocog az utcákon félmeztelenül is akár, de mindenképpen rövid nadrágban és pólóban, többnyire egyedül, de csoportosan is. Kihhasználják, hogy rengeteg a park, a nagy, széles mező, a füves terep és a kerékpárút. A gépkocsi-tulajdonosok itt is lusták gyalogolni, ezért a gyalogosok főleg szegény emberek, vagy a környéken laknak, akik megállnak a szomszédokkal szót váltani, és velünk is könnyen szóba erednek, ha nem teszünk úgy, mintha sietős dolgunk lenne.

Vigyázzunk azonban a testek közötti távolságokkal: egy angol a saját személyes terét másfél méteres sugarú körben érzékeli. Aki azon belülre lép, arról meg kell állapítania, sokszor ijedten, hogy barát-e vagy ellenség. Nagyon hamar segítségért kiáltanak, vagy védekező ellentámadásba lendülnek. Az utcákon hajnalban csoportosan álldogáló emberek egy része munkába készül és szállítóeszközhöz vár, nem kell tőlük félnünk. A belvárosban a fiatalok a szokásos bandaéletüket élik, egyébként a csődület ritka, és ha valami történik,

az első, hogy kordonnal lezárják a helyszínt és elhajtják a bémésködőket.

Az úttestre fel vannak festve a zebrák, előttük az úttesten a járda mellett megállni tilos cikcakkvonalak. A zebrák néha lámpa nélkül, illetve néha csak lámpa zebrá nélkül, továbbá a veszélyesebb helyeken pelikán és tukán gyalogos átmjárók (pelican and toucan crossings) vannak. Ez utóbbiak lényege, hogy az osztott útpályán az átmjárás nem egy vonalban, hanem egymástól elcsúsztatva történik. Sok az aluljáró (subway), állapotuk, mint a magyaroké, ott és máshol is néha utcai zenészek színezik a komor látványt. Szerencsére vannak nyilvános, ingyenes vécék is, különben a kocsmákra kellene rászorulnunk, amelyek némelyikében még a piszoár felett is apró monitorok mutatják az aktuális tévéműsort.

Az esti órákban sok a részeg ember, sok a fiatal is az utcákon. Előfordul a koldus és a prostituált (kerb crawler), akik inkább egy körzetben tartózkodnak, közel a kiadó alkalmi szobához, és az érdeklődő autósokat szólítják le. A külvárosi szupermarketeken, bevásárlóközpontokon kívül a belvárosi utcákban koncentráltak az üzletféleségek. A high street-en, a commercial road-on és hasonló elnevezésű központi helyeken vannak a drága üzletek, az ingatlan- és munkaközvetítők, az ügyvédek. De ott vannak az ékszerészek is, akik az órákat is javítják, mert külön órás nincs is. Egyébként a külvárosi utcákon alig van üzlet, leszámítva a hírlapárust vagy a fűszerest, és az éjjel-nappal vagy hosszan nyitva tartó benzinkutakat (garage) meg a vegyesboltot (shops of convenience), amelyet sokszor biztonsági őr jelenléte is támogat.

A gyalogos bevásárlók, utazók, ahol kell, sorba állnak. A sorbaállást ideiglenes korlátok és kordonok segítik, kigyóvonalban terelik a népet. Az előrefurakodás (queue jumping) szemtelenségnek számít, de azért nem rángatják ki az illetőt a sorból, csak kibeszélik. A legtöbb utcai frontú üzlet élelmiszert árul, annak is valamilyen külföldi nemzeti, főtt vagy hideg étel formáját, az éttermek szintén a belvárosokban koncentráltak. Ha van piac a városban, ott az árusok többsége már nem zöldséget vagy gyümölcsöt árul, még csak nem is élelmiszert, hanem a szokásos bazári kacatokat. Ha valaki nincs jól házon kívül, nem kaphat csak úgy az utcáról orvosi segítséget, járóbetegként legfeljebb a járóbeteg rendelőbe (walk-in surgery) mehet el. A körzeti orvoshoz előjegyzésre van szükség, ami várakozásban akár heteket is jelenthet.

Aki hirtelen megbetegszik, hívhatja a 999-t, ahol a vonal végén a sürgősségi soroló rendszerben eldöntik, milyen fokú segítségre van szüksége. Ez a triage-rendszer, a betegállapot előzetes vizsgálata szerint szükséges ellátás gazdaságos szervezése. Így, ha mentő jön, akkor se biztos, hogy orvos lát el bennünket, az orvos elé nehezebb eljutni, mint nálunk a köztársasági elnökhöz. Ezt csak a hipochonderek kedvéért mondom, akik így önellátásra szorulnak, és legjobb, ha rögtön nekiállnak tanulmányozni egy remek önszorgító diagnosztikai weboldalt (www.wrongdiagnosis.com).

A gyalogosok számíthatnak arra, hogy autós kollégáik elviszik őket egy darabig (give a lift), de az autóstopposokat (hikers) nem kecsegtetem sok reménnyel. Az idegenekkel szembeni bizalmatlanság teljesen érthető, ha valaki meggondolja, milyen kiszolgáltatott lehet egy értékes kocsit vezetője az autóbába beengedett esetleges támadójával szemben. A kocsik kölcsönadása sem divat, már azért sem, mert a biztosítástól függ, hogy az adott kocsit ki, vagy hányan vezethetik. Viszont gyakori a vállalati bérautók hétvégi használata, amely kocsit használatán a dolgozók felváltva osztoznak (hire car, car share).

Az utcai, közterületi közbiztonságot a CCTV-láncolat felállításával igyekeznek fokozni, ezekből a kamerákból már annyi van, hogy gyakorlatilag mindent látni lehet, hacsak el nem rontják azokat a bűnözők. De elrontják, összetörik őket, és ezért a legújabb megoldás az, hogy egészen kicsi kémkamerákat helyeznek ki. A kamerák mozgásra érzékenyek, virágágyásban, lépcsőházakban, állványórákban és egyéb kritikus helyen veszik fel a főleg fiatalok, vandál elkövetők tetteit. Felvették például többször azt a fiút, aki a liftbe vizelt, majd a felvételt megmutatták a fiú szüleinek, hogy kezdjenek hozzá fiuk neveléséhez.¹ Az eredményről azóta még nem olvastam.

KERÉKPÁRON

Az első probléma, hogy közönséges kerékpár már alig található a piacon, bár a választék másból óriási. Használt biciklit már 40 fontért is lehet kapni, jóllehet a márkás gépek ezer fontos nagyságrendben várnak vevőre. Én 150 fontért vettem egy tiszta új vietnami félversenykerékpárt, ami nekem nagyon bevált. A második probléma, hogy a legtöbb

nyereg alkalmatlan arra, hogy azon három percnél hosszabb ideig ülve maradjon a kerékpáros, ezért ki kell cserélni. Érdemes levehető első és hátsó világítást vásárolni hozzá, amely itt elől zöld, hátul vörös, és ha kell, villog is, elemről működik. A legolcsóbb nyolc font. Fontos tartozék még a bilincs vagy a kerékszár, amelyből az olcsó azonnal elromlik, a drágább kicsit tovább tart, és elegendő, mert a város tele van csövekkel, ahová rögzíteni lehet a gépet akár napokra is. Vonatra szállás esetén így a kerékpár leláncolva a pályaudvar kerékpárparkjában hagyható.

Sokan úgy beöltöznek a kerékpározáshoz, mint a sarkkutatók a felfedező túrájukhoz, azaz van sisakjuk, cipőjük, speciális ruhájuk és kesztyűjük. Télen is úgy néznek ki az edzett angolok, mint ha a versenypályáról jöttek volna, és sportmezben járnak be dolgozni. Van, aki összehajtható kerékpárral, van, aki versenykerékpárral, amennyiben a váltós gépekre ez a jelző illik, annak ellenére, hogy a kerekek és a gumik, valamint a váz is inkább harci járműveknek mutatja őket. Nem ritka az agresszív kerékpáros sem, akik errefelé az öregek táskáját szokták elrabolni (mugging), főleg a külvárosi utcákon, ahogy az olasz filmekből tanulhatták. A kerékpárosok is gyorsan hajtanak, ami a kerékpárúton egy aluljáróból kihajtva a kerékpárút közepén ugyanolyan veszélyes, mint az országúton. Ezért fontolgatják, hogy a kerékpárokhoz is rendszámot kell kiváltani. Nekem is sikerült valakivel szemből összeütköznöm, mivel már nem volt idő a kitérésre, és nem is tudtam eldönteni, hogy melyik oldalt válasszam. Ezért a legjobb, ha a Királyságban mindig a bal szélen biciklizünk.

Az ország tele van kerékpárutakkal, a városokon belüli útvonalokról térképek készülnek. Ahol nincs kerékpárút, ott az úttest helyett a járdán lehet haladni, ügyelve arra, hogy azonos haladási oldalon, különben este a szembejövő járművek elvakítanak bennünket, és fellökhetünk néhány gyalogost. Ahol nincs járda, természetesen az úttest a pálya, így nem árt, ha sárga mellényt (highviz vest vagy jacket) viselünk, még ha ezt a fiatalok néha szégyellik is. Számítsunk arra, hogy az úttest, a járda és a kerékpárút is tele van üvegtörmelékkel, szilánkkal. Mindenképpen azzal számoljunk, hogy megizzadunk a kerékpáron, mert a levegő igen páráos, ezért a szélben könnyen megfázhatunk, amit úgy tudunk elkerülni, hogy a testünket valamilyen dunsztba öltöztetjük, pl. szelet át nem eresztő esőkabátba.

¹ *Daily Telegraph*, 2006. január 28., 2. o.

A kerékpárboltok rendszerint javítással is foglalkoznak, de borsos áron, azaz húsz fontos rezsiórabérrel számolnak. Jobban járunk tehát, ha egy barkásboltból (DIY store) beszerzünk két kulcskészletet, egy-egy sorozatot imbiszkulcsokból (hex key set) és villáskulcsokból (spanners). Vegyünk egy tartalék belsőt (innertube) is, meg a hozzávaló saller-t (standard puncture repair kit), mert a szerelők szinte semmit nem javítanak, hanem cserélnek. A defektes belsőt sem javítják, hanem kicserélik, a régit elhajítják. A járdán haladva a kereszteződésekben nincs gond, mert a szegélyeket lesüllyeszti, a legtöbb gondot az úttest másik oldalára való átjutás jelenti, különösen körforgalomban. A baleseti statisztika nem túl rossz, de ha mögöttünk nagy testű jármű közeleg és ránk dudál, a legjobb az úttestről lemenni egy pillanatra. Szerintem ebben az országban minden autóvezető (driver) potenciális gyilkosnak is tekinthető, ha úgy érzi, meg tudja úszni. (Mint fent írtam, engem mégsem autós ütött el, hanem a kerékpárúton egy aluljáróból gyorsan kihajtó kerékpáros, aki szintén az út közepén haladt, és a két kerékpár frontálisan találkozott. Ennek kapcsán megtudtam, hogy a kerekemben nyolcas, buckle keletkezett, és hogy ki kell az elsőmet centríroztatni, ez a truing.)

Ne felejtjük el, hogy az úttestre festett jelek alapján a kerékpárút is abban az irányban fogadja a forgalmat, amilyen irányban a mellette húzódó úttesten haladnak. A kerékpárút időnként megszakad, felmegy a járdára vagy átmegy a másik oldalra, esetleg elválik egy kerékpárúttal be a mezőre vagy a parkba, ligetes külterületi részbe, amely útvonalakat érdemes először nappal felderítenünk, mivel a térképeken nem látszik, mekkora emelkedőket tartogat számunkra. Kora reggel ilyen helyeken nyúllal, őzszel és rókával is lehet találkozni.

GÉPJÁRMŰVEZETÉS ANGLIÁBAN

Gépjárművezető jogosítvány

A magyar jogosítvány a Királyságba belépéstől számított hat hónapig érvényes, és ha kártyás fajta, akár személyazonosító okmányként is használható. Nemzetközi engedélyt (IDP) nem kell kiváltani, de ha valaki hat hónap után is vezetni akar, le kell cserélnie a magyar jogosítványát a postán kapható nyomtatvány és kérvény segítségével. Ennek hatására a hazai jogosítványt bevonják, és csak otthon kapja majd vissza.

Ahhoz, hogy valaki a Királyságban gépjárművet vezessen az utcán, a jogosítványon kívül, a törvény előírása szerint működőképés állapotú gépjárművel kell rendelkeznie, olyannal, amelynek

- biztonsági öve,
- világítása (fényoszórója),
- fékje,
- gumiabroncsa,
- (visszapillantó) tükre,
- dudája,
- hangtompítója (kipufogója),
- sebességmérője és
- ablaktörlője van.

Rendelkeznie kell továbbá:

- Vezetői jogosítvánnyal a megfelelő kategóriájú járműhöz. (A jogosítványt hetven év fölött háromévenként meg kell újítani.)
- Műszaki vizsgával, ha a gépjármű három évnél idősebb.
- Érvényes biztosítással (legalább a kötelező biztosítással – third party cover).
- A jármű tulajdoni regisztrációs lapjával. (A gépjármű- és vezetői nyilvántartást a DVLA tartja karban.)
- Az adóbefizetést (útadó) igazoló, érvényes koronggal (tax disc).

A három évnél idősebb kocsikat évente műszaki vizsgára (MOT) kell vinni. A gépkocsik után súlyadót (road tax) kell fizetni.

Az angol KRESZ a világhálón is megtalálható, könyv alakban pedig beszerezhető az egyik angol autóklubtól (AA), amelynek honlapja szintén a weboldal hivatkozások között található.

A közlekedési szabálytalanságok büntetése

Az angol büntetőpontrendszerben, ha valaki három éven belül 12 pontot összeszed, automatikusan eltiltják a vezetéstől, az első alkalommal hat hónapra. A szabálysértés súlyosságát a bíróság állapítja meg. Vannak fix büntetések, amelyek egy-egy esetenként 60 font pénzbüntetés, és még 3 pont levonás a keretből.

A következők számítanak súlyos közlekedési szabálysértésnek (büntetése lehet fixed penalty point, 60 font pénzbírság és 3 points on your license):

- speeding,
- dangerous driving,
- drinkdriving,
- szabálysértés, legfeljebb négy alkalommal (maximum of 12 points).

Alkoholfogyasztás és vezetés

Pontrendszer van érvényben, amely megmondja, milyen italból hány egységet lehet inni veszélyeztetés nélkül. A szabály, hogy nők 2-3 vagy annál kevesebb pontot, a férfiak 3-4 vagy annál kevesebb pontot adó italmennyiséget fogyaszthatnak. Pl. 1 korsó világos 2,3 pont, de 2 korsó már 4,5. Vagy 1,75 dl bor 2,1, de 2 pohár már 4,2, vagyis túl van a megengedhető határon.

Biztonsági öv és gyermekülés

Kötelező, ügyni kell rá.

Sebességkorlátozás gépkocsira és motorkerékpárra, gyorsajtás (speeding)

Beépített területen (built up area): 30

Egypályás autópályán: 30, 40, 50, 60

Kétpályás autópályán: 60, útelválasztóval 70

Autópálya (motorway): 70

Parkolás

Nehéz eset, ha megbilincselik (clamping) a kocsit, mert 100 fontnál is többre kerül a Mikulás-csomag (ticket), mire visszakapjuk az autót. A városokban vannak rövid időre szóló (short stay) és tartós (long stay) parkolók: az elsőben két-három órára az árak nagyjából azonosak, a különbség ezután alakul ki. A stoppolás nem gyakori, csak a kihalt, távoli területeken, ott viszon maguktól megállnak a kocsik. Ha a lakóhelyen nincs garázs vagy kocsibeálló, az utcán kell parkolni, amely egyes helyeken engedélyköteles. A helyben lakó a tanács illetékes részlegénél (parking services) kaphat/vehet éves engedélyt, sőt a vendégei számára is előre kiválthat parkolójegy-tömböt. Egy szelvény három órára érvényes.

Rendszámok

Erre is szükség van a gépkocsin, de a külföldi rendszám a külföldi kocsin nem probléma. A rendszámokat itt nem a hatóság adja ki, nem egyetlen cég gyártási monopóliuma, hanem többen osztoznak rajta, mert kereskedelmi forgalomban lévő, piaci árucikk. Különösen azért, mert a rendszámok nemcsak a kiadás évét mutathatják, hanem tetszés szerinti neveket, ami valamilyen oknál fogva az embereknek tetszik, ezért hajlandók fizetni érte. Érdekes, hogy annak elbírálása, kell-e valakinek

a vezetéshez szemüveget hordania, egy rendszám-tábla adott távolságból való leolvasásának képességétől függ.

Külföldi rendszámú gépkocsi is közlekedhet a Királyságban, maximum 12 hónapig, ennek lejárta előtt ki kell vinni az országból, és akkor az időmérés újból kezdődik. Külföldi rendszámú kocsikhoz szükség van a Királyságban (is) érvényes biztosításra és műszaki vizsgára (MOT). Ha ezek lejártak, itt kell beszerezni őket. Külföldi rendszámú kocsit után csak súlyadót (road tax) nem kell fizetni.

TAXI

Taxikat főleg lakásból, vonalas telefonról lehet hívni, változó, hogy hány taxivállalat flottája közül. Szinte mindenhol van Radio Taxi, de a személyfuvarozó cégek elnevezése változó, és a kocsikat sem könnyű kívülről felismerni. Legfeljebb a magas és fekete régi londoniakat vagy azok modern és színes hasonmásait. Nem minden taxi taxi, azaz nem lehet az utcán leinteni azokat, amelyek alvállalkozóként üzemelnek, és csak egy felirat azonosítja őket. Ezek csak telefonról hívhatók, és házhoz mennek (personal hire), szemben azokkal, amelyek feketék, a hagyományos taxiformát követik, és megállnak az utcán a fuvarért. Igaz, kétszer annyiba kerülnek.

Taxit elsősorban vonalas telefonról lehet rendelni, akármikor előre, de általában negyedóra kell, mire a kocsit megérkezik. A taxit igazán azoknak érdemes használni, akik osztoznak a költségeken, három felé szétdobva már nem olyan veszélyes a kb. egy font/km-es tarifa. A vállalatok is ösztönzik a fokozott gépkocsi kihasználást, külön parkolóba mehetnek azok, akik utassal érkeznek a munkába, továbbá vannak olyan biztosítási formák is, amelyek alapján egy kocsit többen is jogosultak vezetni.

BUSZÓZÁS

Utazás a helyi buszjáratokon

A városi buszjáratokról és a menetrendről aránylag könnyű térképeket és táblázatokat beszerezni. A buszmegállók nem mind feltűnőek, nem is szükségszerűen egymással szemben vannak, továbbá nincs mindenhol fedett váró, amelyet az úttest felől átlátszó fal véd a felfröcskölés ellen.

Felszálláskor kell előre kiszámított aprópénzzel fizetni a sofőrnek, különben esetleg nem kapunk vissza. A jegyet automata adja, de nekünk kell le tépni a nyílásból.

A buszok aránylag későn indulnak és korán leállnak, hétvégén ritkák a járatok. Kültérültre munkaidőn túli időpontokban gyakorlatilag csak kerékpáron, gyalog vagy taxival lehet eljutni.

A híres piros emeletes busz 159-ös járatát Brixtonban 2005. december 9-én indították utolsó útjára, a többezres tömeg tapskíséretében. Egyes megállóknál az emberek hosszú sorokban akár három és fél órát türelmesen vártak, hogy felférjenek a következő kocsira. Az utolsó szerencsés utasok mégsem főleg azért vettek jegyet, hogy emlékként eltegyék és emlékeztesse őket a buszon utazással töltött elmúlt szép napokra, hanem hogy néhány hónap múlva egy árverésen a többszörösét kapják az összegnek, amit adtak érte. Akit egyébként az angol autóipar története és egyéb gépkocsi közlekedési relikviái érdekelnek, az a látogasson el Beaulieu-be, ahol ez a kiállítás megtekinthető, és ahol még több látnivaló is akad, például az az arisztokrata birtok (the Beaulieu Estate), ahol a II. világháború angol kémelhárítási résztvevőit bevetésük előtt kiképezték, ahogy itt mondják: megkapták a finishing education-t.

A tömegközlekedésnek is van általános tájékoztató honlapja, és itt is az történik, mint Magyarországon: megszűnnek a szárnyvonalak, de mára megbánták, hogy a vasutakat privatizálták, és hogy a pálya és a közlekedő szerelvények kezelését szétválasztották.

Távolsági buszok

A távolsági buszok elnevezése, fajtái nemcsak azért térnek el, mert mások az üzemeltetők és a kiszolgált körzet, hanem mert mások a szolgáltatások is. A távolsági busz neve coach, de a társaság nevében is szerepelhet a coach szó, pl. a stagecoach vagy egyéb formában, és maga a busz lehet egy- vagy kétszintes (double-decker). A híres londoni piros double-decker-ek nevezetes modelljét már kivonták a forgalomból, sokat átalakítottak egyéb célra. Az átépítéssel több cég is foglalkozik, a járműveket pedig elsősorban reklámfelületként hasznosítják újra pl. választási kampányok idején.

A buszokra előre meg lehet váltani a jegyet, akár a buszvállalat helyi irodájában, akár az interneten. Az egész ország területéről a Traveline ad a buszokról hasznos tájékoztatást.

A legnagyobb távolsági járatokat üzemeltető cégek, a Eurolines hálózathoz tartozó National

Expressnek is van honlapja. Újabban megjelent a fapados légi járatok buszos változata, a Mega-Bus, amellyel fillérékért lehet a Királyságon belül városok közt utazni egy hónappal előbb lefoglalt üléshelyen.

A helyfoglaláshoz, tájékoztatáshoz útvonal és menetrend kinyomtatása is társul. A konkrét buszjárat fedélzetén kapható szolgáltatásokat ikonok jelzik a nyomtatáson, és a járatoknak betű és szám kombinációjából álló kódja van. Átszálláskor ezeket a járatszámokat kell keresni a kifüggesztett menetrendeken, illetve a buszállomás oszlopokra helyezett tájékoztatóin.

VONATKÖZLEKEDÉS

A legfőbb különbség, hogy az angol vasúthálózaton több vasúttársaság járatai közlekednek, ezért amikor valaki megfelelő vonatot akar találni magának, esetenként több mindent kell figyelembe venni, több helyen kell keresgélni. Szerencsére az internetes felületek ezt a feladatot is megkönnyítik, a keresés idejét lerövidítik. A döntés azonban így is hosszú ideig tart, mert az adatok nagy száma miatt többet kell rajtuk gondolkodnunk. Jelenleg hetvenféle menetjegy/díjszabás (fares) van és 800 különböző feltételtől függ a megváltásuk, amit az angol utazóközönség is kifogásol.

A legegyszerűbb, ha a Traveline honlapjával kezdjük, amely megkérdezi, honnan hová akarunk utazni, milyen időpontokban, és hogy csak oda, vagy vissza is.

Az adott paraméterekkel közlekedő járatok beírása után nekünk kell kiválasztanunk a megfelelőt, és máris rendelhetünk menetjegyet, ha van hozzá megfelelő kártyánk. A helyfoglalás vagy jegyvásárlás mellett kinyomtathatjuk magát az útvonalat és az utazás adatait is. A dolog mégsem egyszerű, mert előfordul, hogy két single jegy olcsóbb, mint egy return.

Ha egy területen hosszabb ideig lakunk, korrunknál fogva kaphatunk diszkont bérleteket, 16–25 év között, valamint 50 és 60 év felett. Ehhez fényképre és a személyazonosság (életkor) igazolására van szükség.

Egy adott település vasútállomásán több járat-üzemeltető cég vonatai közlekednek, de szerencsére a menetrendet egy helyen lehet megtudni. Sőt, nemcsak a vonatok, hanem az autóbuszok közlekedéséről is lehet ugyanazon járatról vagy viszonylatról tájékozódni. Az egyik ilyen web-

oldalon nemcsak megvehetjük előre a jegyünket, ha van hitelkártyánk, hanem ki is nyomtathatjuk a menetrend megfelelő részét, illetve az utazás álmomásait. (Ugyanezt a pénztárban váltott jegyek esetében is megteszik, a jegy mellé nyomtatott menetrendet is kapunk, pl. a visszautazáshoz.)

A vonatokon van első- és másodosztályú kocsi, a szerelvények kocsijait az A, B, C, D, E és F betűkkel jelölik, és a következő célt szolgálják a megkülönböztetések: az A vagonban van a vonatvezető munkahelye (Train Manager's Office) és a közönséges utastér, ugyanilyen a B, C és a D kocsi is, az E kocsiba mehetnek a családok és a fogyatékosok, az F kocsiban van a büfé, végül a G és H az első osztályú kocsik. A kocsik peronjáról automatikusan nyíló ajtó enged az utastérbe, amelynek elején külön bőröndtároló található, hogy a nagy csomagokat ne kelljen az ülésekhez bevonszolni az ülések közti keskeny folyosón.

A vonatokon kerékpárt is vihetünk magunkkal, így az idegen városba megérkezve nyugodtan biciklizhetünk. Azonban limitált, hogy egy szerelvényen hány kerékpár szállítható.

A vasúti kocsik ajtaja nem a szokásos széleken nyílik, menet közben hangosbeszélő tájékoztatja az utasokat. Kalauz vagy van, vagy nincs, szokás a jegyek ellenőrzése az állomás ki- vagy bejáratánál.

Az állomáson váróterem és büfé található, a közlekedő járatokról hallható módon és olvasható fényreklámokkal is tájékozódhatunk. Vigyázni kell a peronokon a vágány mellett, mert az áthaladó vonatok közül egyesek 200-zal repülnek át félelmetes látványként és hangrobbanással.

A vonatjegyek ára nem kevés, de lehet venni bérleteket is. Ezek választéka:

- BritRail Classic
- BritRail Flexipass
- BritRail Pass 'n' Drive
- Eurostar Plus BritRail Pass
- All Line Rail Rovers

A Railcards olyan éves bérlet, amely akár 33 százalékos engedményes árú utazást is jelent. A választék itt is nagy, van bérlet:

- fogyatékosoknak,
- family railcard,
- network card,
- senior railcard hatvan éven felülieknek,
- 18 font és 33 százalékos kedvezmény,
- young person's railcard.

Jegyek

Öt éves kor alatt ingyenes az utazás, 5–15 év között félárú, ha a család (két felnőtt, plusz gyerek) együtt megy, akkor a kedvezményes family railcard-ot érdemes venni. További kedvezményes menetjegyek:

- APEX,
- olcsó napi retúr,
- napi retúr,
- nyitott egyutas vagy odavissza jegy,
- saver,
- superadvance,
- supersaver.

Sajnos, a vasúti menetjegyek ára az inflációt meghaladó mértékben emelkedik. Az angol vasút lassan a gazdag emberek közlekedési eszköze lesz, mondják, ahogy régen azok voltak az óceánjárók, vagy ahogy régen voltak az első osztályú vasúti utasok. Mára az osztályok száma lecsökkent kettőre, ahogy a repülőgépeken is. Összehasonlításként egy Manchester–London vasúti retúrjegy ára 202 font, amennyiért már át lehet repülni Amerikába. Mivel a londoni földalatti is vasútnak számít, ide tartozik, hogy a legolcsóbb londoni földalatti menetjegy ára 2006 elején három fontra emelkedett. A *Daily Mirror* egyik cikkében szerepel az egyes vasúti társaságok áremelésének mértéke is.²

Ha valaki a csak az aznapi járatokra kíváncsi, akkor a TrainTrackert kell felhívnia, amely automatizált telefonszolgálat, kb. a következő várható párbeszéddel.

“Welcome to TrainTracker. Which station would you like information for?”

“Leicester, Leicestershire”.

“OK, Leicester, Leicestershire. Most trains to and from this station are currently expected to run on schedule. Would you like arrivals or departures?”

“Departures”.

“Thanks, going to which station?”

“Derby, Derbyshire.”

“OK, Derby, Derbyshire. What time would you like me to check from?”

“5 p.m.”

“Right, I'll look for trains departing around that time, please choose one of the following.

The 17.05 going to Sheffield, or the 17.15 going to Derby.”

² *Daily Mirror*, 2006. január 3., 9. o.

“The 17.05”

“I’ll get the details for you.

The 17.05 going to Sheffield is scheduled to depart as timetabled, it is expected to arrive at Derby at 17.51.”

Say ‘repeat’, ‘next’, ‘previous’, ‘new enquiry’ or ‘goodbye’.”

Természetesen nem ez az egyetlen interaktív hangvezérlésű tudakozó vagy vásárlói rendszer.

UTAZÁS REPÜLŐVEL

A Királyságba érdemes repülőgépen kiutazni, ha csak nem saját kocsival megy ki valaki, mert akkor a már említett közlekedési szabályokat kell követnie. Külföldi rendszámú gépkocsival egy évig lehet közlekedni. A repülőgéppel való beutazásnál ügyeljünk a túlsúlyra, pontosabban arra, hogy csak olyan holmit érdemes magunkkal hozni, amely miatt nem lesz bőröndünk nehezebb 20 kilónál. A bőrönd javasolt tartalmáról az öltözködéssel is foglalkozó 8. fejezetben írtunk bővebben. A célállomás város és a járat kiválasztásának eszközeit az egyes légitársaságok honlapján találjuk meg részletesebben, azokkal a közlekedési eszközökkel együtt, amelyek a repülőtérrel való továbbutazásunkat könnyítik meg.

A cím alapján ne csak az ismert nagy légitársaságok gépeire gondoljunk, hanem az ún. olcsó, fapados társaságokra is, amelyek közül kettő jár Budapest és az EK között (WizzAir, Easyjet). A Királyságból szintén olcsó járatokat üzemeltet a Ryanair is, 2006 májusa óta FlyBalaton néven a sármelléki repülőtérre. A London és a Balaton között hetente háromszor közlekedő gépekkel néha kevesebbe kerül Sármellékről a brit fővárosba repülni, mint abból a régióból autóval eljutni FERIHEGYRE.

Egy kis ügyességgel tehát az ember úgy tudja összeállítani úttervét, hogy a repülőjegy árának összege kisebb lesz az összköltségben, mint az évekkel ezelőtt volt. (London Stanstead – Sármellék most öt font!) Ehhez jön még a repülőtérre való kijutás költsége, amely szintén jelentős tétel lehet.

Londonba – a négy repülőtér valamelyikén át
Londonnak négy repülőtere van, a Heathrow, a Stanstead, a Luton, és a Gatwick, mindegyiknek van saját honlapja is, amelyen térképek, rajzok

és egyéb eszközök mutatják a repülőtérre való kijutás és a megérkezés lehetőségeit a különböző közlekedési eszközökkel.

Exkluzív online

A fentiek közül a két nagyobb nemzetközi rep-tér a London Heathrow és a Gatwick, ezekkel nem lesz sok dolgunk, hacsak nem a drágább járatokkal utazunk. A járatokra vehetünk jegyet az Exkluzív online jegyirodától, vagy közvetlenül a légitársaságok honlapjáról. Az eddig leírtakon kívül ilyen még a Buzz, a Go, és a Virgin Express légitársaság is.

Általános szabály: az indulás előtt egy órával kell a repülőtéren bejelentkezni, de nem árt óvatosnak lenni, és elindulás előtt megkérdezni, nem törölték-e a járatot. Ez is előfordul, meg az is, hogy korábban száll fel a repülőgép, mint amikor meghirdették. Sajnos, utólag reklamálni nem tudunk, minden reklám fogadását csak fenntartással ajánlom. Mivel a fapadosokon nincs számozott ülőhely, ha előbb jutunk fel a gépre, esetleg jobb helyet választhatunk. De ez csak a 180 cm alatti magasságúakra vonatkozik, az ennél magasabbaknak a térde ugyanis belefeszül majd az előttük lévő ülés támlájába, amely a két és félórás út alatt igencsak zsidbasztó érzést okoz. Ha ki is akarjuk nyújtani a lábunkat, vagy járkálni akarunk, akkor maradnak a magasabb helyű járatok. E csalódás miatt, ha mi angolok lennénk, valószínűleg vagy perelnénk, vagy állami támogatást, kártérítést kérnénk.

(Ha nem világos, miért, akkor a per a diszkrimináció, a segély pedig a rokkantság okán lenne kérhető, hiszen világos, hogy a normális, elfogadott méretű emberekre gyártott ülések nem fér be egy nem normális, vagyis fogyatékkal rendelkező magas, esetleg igen kövér ember, nem is szólva a kerekesszékéről!)

A példa annyira valós, hogy a nagy utasszállító gépeken már meg is szüntették a hármast üléseket, mert a középsőbe senki sem akart ülni.

Vigyázzunk arra, hogy míg ezek a légitársaságok akár rövid határidővel is lemondanak járatokat, ha mi gondoljuk meg magunkat, akkor csak orvosi igazolással tehetjük. Akkor is csak annyit érhetünk el, hogy a már befizetett pénzt egy hitelszámlán jóváírják nekünk, és egy éven belül le kell repülni.

Az olcsó járatokon nincs ingyenes etetés, ezért mindenki a hazaiból falatozik, ami jól jöhet an-

nak, aki élelmiszert visz magával, ugyanis azt elvileg nem lehet bevinni a Királyságba. Más kérdés, hogy vákuum-csomagolásban postai küldeményként még a romlandó áru is hamar megérkezik. Elvileg így nem lehetetlen az utánpótlás kolbászból, szalámiból vagy paprikából stb. De a legjobban a magyar kenyér és a magyar időjárás hiányzik majd, amely hiánybetegségekre nincs könnyű orvosság.

AZ IDŐJÁRÁS

Az időjárásról éves áttekintést ad a 2004. és a 2005. év adatai (napi középhőmérséklet, csapadék) alapján egy átfogó évkönyv³, amelyben szerepelnek a Bank Holiday-eken kívül a fizetett ünnepnapok is (január 2., április 14., 17., május 1., 29., augusztus 28. és december 25., 26. A Bank Holiday azért fontos, mert ha akkor dolgozik valaki, (nappal) dupla fizetésre számíthat, vagy semmire, illetve másképpen számolják el a munkaidejét.

Az időjárás Angliában nemcsak azért téma, mert nagyon könnyű a jellemzésében egyetérteni, és a téma felvetése mindig erősíti a közös hang, álláspont (rapport) kialakítását, hanem azért is, mert az időjárás valóban a hangulatunk alapvető szabályozója. Olyasmi, amit nem tudunk akaratunkkal befolyásolni, és amitől a hangulatunk romlása okán szenvedünk, ezért más eszközöket kellett, kell ma is kitalálni a hangulat szabályozásához. A bánatos, esős, felhős idő ugyanis tényleg nyomottá teszi kedélyünket. A depresszió szó szerint értendő, és az emiatt szenvedő, boldogtalan, elégedetlen embert itt miserable-nek hívják, holott nem is nyomorultat jelent, hanem a nyomott hangulata miatt segítségre szoruló. A legnagyobb gond azonban mégsem az eső, hanem az, hogy állandóan fúj a szél valahonnan, és ezt nálunk otthon még a kutyák sem szeretik. (Annál jobban jön a nyári hőhullámokban.) Az underdog-okat pedig kifejezetten idegesítik. Más azonban a helyzet kora tavasztól ősziig, amikor a nappali órák száma igen magas, nyáron hajnali négytől este tízig világos van.

Magyarországhoz képest más, hogy esetenként a felhők alacsonyabban szállnak, ezért mozgásuk gyorsabbnak tűnik, továbbá változékony a szélirány, és a levegő páratartalma, hőmérséklete is eltér, nyugatról meleg szél fúj, délről és keletről hi-

deg (Anglia közepéről beszélek). A páratartalom olyan magas, hogy az ember, ha egy kicsit is erőlködik, rögtön megizzad, ruhája ragad, teste bűzlik. Ez magyarázhatja azt a sok dezodort, amit errefelé előállítanak és használnak. A ruhák mosás után is nehezen száradnak, és a helynek van valami áporodott (muggy), nedves (sticky és murky) jellege, amit az állandó reggeli harmat csak tovább fokoz.

Az angolok is érzik a klímaváltozást, náluk is több az eső, melegebb a tél, gyakori az áradás és a szélvihar. Mivel tengeri nép, ezért felkészült a szélsőségekre, de figyelemre méltó, hogy milyen jól tűrik a hideget, még mínuszokban is egy szál ingben vagy öltönyben szaladgálnak. Nyáron rövidnadrág és póló az öltözék, függetlenül az időjárástól, merthogy „nyár van”. Június végén és július elején van a Wimbledon fortnight, amikor rendszerint esik az eső, a teniszezők bánatára.

Havat csak Skóciában lehet tartósan látni, a mi nyári melegünk pedig az angoloknak büntetésnek számít. Az egyenletes langymeleg, mint amilyen a 2005. évi nyár volt, valóban kellemes és praktikus, már ami az öltözködést illeti. Eső sem volt sok, erre a nyárra még az angolok is sokáig fognak emlékezni. Emlékezetes lesz még 2006 márciusa, amely hidegrekordokat döntött. Furcsa viszont, hogy 2006-ban az egész országban aszály volt, amit megsínylett a mezőgazdaság.

Az időjárás-jelentés itt sem pontosabb, de meszebbre tekint, mint nálunk. Oda kell rá figyelni, mert nagy ország, ahol jelentős hőmérsékleti különbségek lehetnek akár egy órás autózás után is. A csapadék után a hőmérséklet ingadozását tartják a legfontosabb különbségnek, és ha az ingadozik, vagy kiszámíthatatlan, akkor temperamentál lesz a neve, azaz olyan jelzővel illethető, amelyet a szeszélyes, rakoncátlan emberre is alkalmaznak. (Innen már csak egy lépés, hogy valaki rosszkedvű, harapós lévén megkapja a bad-tempered vagy grumpy, morcos jellemzést.)

A temper szóhoz kapcsolódóan tehát a vérmérséklet, a hangulat, a kedv, sőt az edzés, az alakítás jelentés tapad, amelyet az időjárás alakít. Érdekes, hogy a legtöbb hazai telefonbeszélgetés is az időjárással kezdődik. Az időjárás és az angolok hangulata most különösen összefügg, szinte tükrözik egymást abban a nehéz, időnként rossz, sokszor bűnözéssel és betegséggel terhelt társadalmi légkörben vagy időszakban, amiről a sajtó is szomorúan és értetlenül számol be naponta.

³ Whitaker's Almanack.

Az év során a következőképpen alakul az angol időjárás Londonban:

Napos órák száma						Csapadék és páratartalom			
						Relatív csapadék és páratartalom		Átlagos havi csapadék (mm)	Esős napok száma (+0,25 mm)
						De. (9:00)	Du. (15:00)		
Hónap	Óra	Min.	Max.	Min.	Max.				
Január	1	2	6	14	-10	86	77	54	15
Február	2	2	7	16	-9	85	72	40	13
Március	4	3	10	21	-8	81	64	37	11
Április	5	6	13	26	-2	71	56	37	12
Május	6	8	17	30	-1	70	57	46	12
Június	7	12	20	33	5	70	58	45	11
Július	6	14	22	34	7	71	59	57	12
Augusztus	6	13	21	33	6	76	62	59	11
Szeptember	5	11	19	30	3	80	65	49	13
Október	3	8	14	26	-4	85	70	57	13
November	2	5	10	19	-5	85	78	64	15
December	1	4	7	15	-7	87	81	48	15

Az Egyesült Királyság időjárása nem azonos Londonéval, maga a sziget az 50. és 60. északi szélességi fokon fekszik, éghajlata napi szinten változó. A tél általában hűvös és enyhe, gyakori a felhő és az eső, de néha az idő minden évszakban nyugodt és tartós néhány napig. A nyári nappalok hosszúak, Észak-Skóciában a nyár közepén 18 órán át van világos, egész éjjel alkonyat van, télen viszont rövidek a nappalok.

Az idő változatossága az egész országra jellemző, de a dél kicsit melegebb, mint az észak, a nyugat esősebb, mint a kelet, és időnként éppen a fordítottja esik meg. A nyugati oldal általában felhősebb, esősebb és télen enyhébb, nyáron pedig hűvösebb, mint a keleti. A keleti rész egész évben szárazabb, de nagyobbak a nyári esők. Télen egy kicsit hidegebb is. A napos órák száma délen és délkeleten nagyobb, a napos órák számát a gyakori köd és az alacsonyan szálló felhőzet is csökkenti. 2006-ban számítottak az aszályra, ezért már áprilisban locsolási tilalmat vezettek be. Az esős időnek megvan az az előnye, hogy az ember szobafogságra kényszerül, és ha volt olyan előrelátó, hogy nem vett magának tévét, akkor nekiállhat rádiózni vagy az internet segítségével tanuláshoz foghat. A tanulással kapcsolatosan először gátlásainkat kell leküzdeni, másodszor hitre kell szert tennünk, hogy az élet – az egyéni és a kollektív is – az önépítésről, az önszerveződésről, vagy más néven az épülésről és a nemesedésről szól, annak ellenére, hogy amit a médiában mutogatnak, legtöbbször a hanyatlás és rombolás, vagyis a visszafejlődés jele. De ez ne tévesszen meg bennünket:

olyan, mintha a London Eye körliiftjében ülnénk, és míg minket felfelé forgat a motor, a többieket leviszi a nagy pihenőbe. Ott azután maximális a kényelem, hatékony az energiafogyasztás, mert még az ujjunkat sem kell mozdítani, csak nézni, hogy kertész híján hogyan nő a gyom, amely így megkülönböztethetetlenül válik majd az ép (sane) emberek által művelt virágoktól, a kultúrától. Az ép, egészséges lelkületről egyébként egy nagyon jó könyv jelent meg angolul 2005-ben, amelynek ismertetése az *Új Pedagógiai Szemle* idei számában olvasható.

AMIKOR NEM MEGYÜNK SEHOVA

A közlekedés nemcsak élvezet a sebesség vagy a látvány egymást kizáró élményei révén, hanem maga a pokol, ha zsúfoltságban kerül rá sor, ha tömegben kell haladnunk. Sokszor ezért jobb, ha otthon maradunk és a keserves utazásra fordítható időt egy kis meditálásra, gondolkodásra vagy tervezgetésre használjuk. A munkahelyen is elérhet bennünket az a kényszer, hogy ott egy helyben

kell lennünk, esetleg hosszú órákat, akár egyedül is, lényeges igénybevételt nem jelentő ügyeleti vagy szolgálati időben, éjszakai műszakban vagy csak valamire, valakire várakozva.

Ilyen helyzetben a történések vagy változások hiánya monotóniának számít és elálmósít bennünket, ami ellen figyelmünk fókuszálásával védekezhetünk. Sokan az olvasást választják, a keresztrejtvényfejtést, amely kétségtelenül segít. Ha a munkánk főleg odafigyelésből áll, akár csak szemmel is, akkor ez persze kiesik, marad a háttérzene. Vagy ha egy hangjelzésre kell figyelniünk, akkor jöhet a lehalkított tévé is. Sok angol beviszi a munkahelyére a számítógépes játékát és azon játszik, ha a körülmények erre módot adnak, míg az internet ilyen célú használata csak magasabb beosztásban lehetséges. De az is jó időtöltés és védekezés az ingerszegény, altatólag ható környezetben.

Érdekes, hogy az űr kitöltésére, a monotónia felszámolására és a magány megszüntetésére használt technikák miképpen hatnak majd utólag emlékeinkre. Amikor éppen várakozunk, igazán nem adjuk át magunkat semminek, a jelennek se (awareness), ezért az idő lassan tellik, sokszor ezért megpróbáljuk múltását mesterséges izgalomkeltéssel siettetni, a várakozás feszültségét levezetni. Utólag visszaemlékezve ezt az időt gyorsan elszállónak véljük, és semmi érdemlegesre, tartalmasra nem emlékszünk. Ezzel szemben ha – mint gyermekkorunkban – valamiben mélyen elmerülünk, akár csak rövid ideig is, később visszagondolva az azzal töltött idő megnyúlni látszik, és maga az élmény vagy tapasztalat gazdagnak és tartalmasnak.

Talán a legjobb megoldás, ha ilyenkor saját élményeink és gondolataink rendezésével foglalkozunk. Mivel idegen nyelvi környezetben vagyunk, elsősorban arra van szükségünk, hogy a napközben felszedett vagy hallott, olvasott szavak és kifejezések jelentésének utánanézzünk, azokat megértsük és/vagy megtanuljuk. Szükségünk van még tennivalóink sorbaszedésére is, hogy időzavarba ne kerüljünk. Végül érzéseink megfogalmazására, szellőztetésére is szükségünk lehet, amelynek legjobb eszköze az írás, annak is a mostanában elterjedőben lévő blogírás változata. Az írást először magyarul, majd angolul is megpróbálhatjuk. Jó, ha mintákat vagy modelleket követünk, az önálló fogalmazás és kifejezés viszonylag lassan jön meg, először a két nyelv szókinccse keveredik.

Ha tehetjük, ne vállaljunk magányos munkakört, legalább az elején ne. Bárki is legyen a mun-

katársunk, a vele való beszélgetés jobb a semminél, a hallgatásnál vagy a tévézésnél. A társalgást általában három személyiségszinten lehet folytatni – ha ezt az elméletet nem ismernénk, olvassunk utána. A legtermékenyebb a felnőtt-felnőtt tranzakció, mert az problémamegoldó, és viszonylag mentes az érzelmi ingadozásoktól. Persze az adott szereplők életkora, neme stb. nagyban variálja a lehetőségeket, de mégsem változtat azon a tényen, hogy a barátságos hangnemű beszélgetés kifejezetten simogatásnak, élvezetnek számít, és segít a pozitív lelki tartás megőrzésében. Egyébként a pszichológusok szerint három fontos érték van a lelki élet mindennapos megnyilvánulásaiban: a spontaneitás, a jelenlét (awareness) és az intimitás. Gyakorlatilag mind a három érték az ember gyerekkorában maguktól meglévő készségeket és állapotokat jelenti. A gyerek az, aki (tartós figyelemre való képesség hiányában) mindig újabb ötletekkel áll elő, ezért szabadnak, felszabadultnak látszik, ő az, aki el is tud merülni a játékában és sem a múlttal, sem a jövővel nem foglalkozik, következésképpen nem lép fel benne a kognitív disszonancia érzése és az ebből eredő feszültség. Harmadszor pedig ő az, aki igényli a testközelséget, aki, ha nem fél éppen valakitől, gátlások nélkül megközelíti, megérinti a másikat, sőt igényli is az érintést és a simogatást.

E három érték figyelembe vétele és érvényesítése létfontosságú. Így amikor egyedül maradunk, akkor magunknak kell gondoskodnunk a szükségleteink kielégítéséről. De gondoljuk meg jól, hogy milyen áron juthatunk akár az egyik, akár a másik érték megszerzéséhez!

Menekülés minden áron

A legtöbb angol azt gondolja, hogy az élet a munka után, azon kívül van. Mivel utazni nincs pénzük, de élni szeretnének, olyasmit választanak, ami megfosztja őket attól a kellemetlen érzéstől vagy tudattól, hogy életük nem élvezhető, semmire se jó, vagy értéktelen. Ennek megfelelően menekülésre (escapism) adják a fejüket, amelynek okait abban látom, hogy nincs elég pénzük ahhoz, hogy elutazzanak, és a közvetlen környezetükből, a munkahelyükből elégük van. Olyanokat mondanak, hogy életük pond life, hogy a hely, ahol dolgoznak egy mushroom farm, mert we are kept in the dark and fed on shit, akárcsak a gombákat. A legolcsóbb ezért, ha eszméletvesztésig le-

ittasodnak (binge drinking). Általában túl vannak már valamilyen iskolai kudarcon, ezért a tanulást már nem tekintik járható kiútnak, nekünk viszont csak az lehet a reménységünk. Ez rögtön szembe is állít bennünket velük.

Figyeljük meg, ahogyan az emberek az utazás szót használják a jövővel kapcsolatosan akkor is, amikor csak virtuális utazásról (trip) lehet szó. Ahogyan a politikai retorikában is átálltak a végső állapot képének, a kívánt állapot vagy izmus festgetéséről, vagy valamilyen társadalom felépítéséről szólva, a megfoghatóbb térbeli, de mégsem valóságos helyet jelölő szóhasználatra, mint pl. a road map. Figyeljünk fel arra is, hogy akármit csinálunk, az ennek a képletes helyváltoztatásnak felel meg, minősítése pedig haladás, fejlődés, és/vagy növekedés, csupa kíváncsnak tartott absztrakció. Az időben azonban akarunk ellenére is, akkor is előre megyünk, a jövőbeli események akkor is bekövetkeznek, ha semmit nem csinálunk. Ezért sokan mást ajánlanak: először is a lassítást, azután pedig a tétlenséget. Csak azért, hogy megszabaduljunk a kényszeres mókuserék-hajtástól, a reflexió nélküli pénzhajszától.

Migránsok dicsérete

Amit könyvekből megtudhatunk a 21. századi Európáról és Amerikáról, vagyis a fejlett világról, az az, hogy ezekben az országokban a társadalom rohamosan elöregszik, és az elöregedéssel, valamint születések hiányában a népesség csökkenésével egyidejűleg nincs és nem lesz elegendő munkaerő. A gazdag országokban 2050-ig a lakosság nagy része a nyugdíjazás miatt kikerül a munkaerőpiacról, olyannyira, hogy idegeneket kell beengedniük. A nyugdíjasok száma náluk is sokkal magasabb lesz, mint a munkában résztvevőké. Franciaországba és a Királyságba 1,5, illetve 2,6 millió embert kell beengedni, Olaszországba 13, Németországba 17,8 milliót. Az EU egészében 47,5 millió bevándorló munkással számolnak, az USA-ban csak 6,4 millióval. Európában a munkaképes népesség ilyen mértékű csökkenése 2007–2008-ban kezdődik, az USA-ban csak 2020-ban.

De ha a népesség fogyását meg akarják állítani, akkor ennél jóval több emberre van szükség. Az 1995-ös szint fenntartásához olyan mértékű bevándorlásra van szükség, amely lehetetlen és elfogadhatatlan, és amely nem oldja meg a nyugdíjgondokat, az öregek ellátását.

A túlnépesedés, majd a jólétben élő népesség csökkenése tehát az emberiség jókora részének problémája, amellyel mindenkinek szembe kell néznie, ha foglalkoztatja a saját vagy a családja jövője. Azok tehát, akik hazájukban nem jutnak kenyérhez, kénytelenek elvándorolni olyan országokba, ahol még van állás vagy munka, és vállalniuk kell saját életük felborítását a maguk és leszármazottaik életben tartására. Sok esetben ez annyit jelent, hogy a gyerek iskoláztatási költségeit kell megszerezni, vagy az otthonalapítását, de mindenképpen a külföldön szerzett jövedelem hazaküldését.

Ezzel a tendenciával számosan akarnak szembeállni, egyrészt azért, mert félelem van bennük az idegenektől, az ismeretlentől, másrészt azért, mert számos tévhit terjedt el a migrációval kapcsolatban. A vendégmunkásokat és a bevándorlókat az állások elorozásával és a befogadó országnak okozott költségnöveléssel vádolják, holott ez egyáltalában nem igaz. A Világbank adatai szerint 1 százalékos bevándorlás 1,5 százalékos GDP-növekedést eredményez, míg a hazaküldött pénz összege hatszor több, mint az államok által folyósított segély. Így hát vándorolhat az élelem, a pénz és az áru, de az emberek mozgása elé sok helyen korlátot állítanak. Ezek hálnak meg ma is napon-ta Spanyolország, vagy az USA kerítéssel védett határain. Annak ellenére, hogy több, mint százmillió amerikainak egyik őse bevándorló volt.

A Fülöp-szigeteken azonban kormánypolitika a kivándorlás szervezése, két évre mennek el a filippínók Szaúd-Arábiába, Hongkongba, Tajvanra, Szingapúrba és Japánba. Mintegy 7 millió ember, a lakosságnak több, mint 9 százaléka dolgozik külföldön. Történelmi tény, hogy Írország és Svédország, sőt Olaszország gazdasági fellendülését és a hazai bérek emelkedését az onnan való elvándorlás hozta, okozta. A hazaküldött pénz ezenkívül megszünteti a szegénységet. A Kádárkorszak alatti relatív jómódot is a privilegizáltak csempészete és illegális kereskedelme teremtette meg – egyes vélemények szerint.

ENSZ-beccslés szerint 2006-ban 175 millió ember él egy évnél hosszabb ideig hazájától távol. Amerika tíz legnagyobb városából nyolc metropolis az USA első 15 legfejlettebb technológiai központjában is benne van. Bevándorlók hozták létre a Silicon Valley-t, Hollywoodot, általában a kelet-európai zsidók tették gazdaggá a huszadik század Amerikáját, és hozták létre jelentős kulturális eredményeket, mint nálunk is.

De ez nem a zsidóság kérdése, amely tömeges vándorlásával mellesleg sehol sem szorította le a béreket, ahogy állítják. Sőt, Izraelben a tömeges betelepülés ellenére sem nőtt soha a munkanélküliség. Mindenkit egyaránt érdekel ugyanis a kereskedelem, amely nem más, mint az országok vagy a helyek, a boltok, azaz a hozzáférés közti különbségekből húzható haszon. 1870 és 1920 között az USA is bevándorlóknak köszönhetette a gazdasági fellendülést. Ettől lettek az emberek kozmopoliták és gazdagok. És így romlott meg a jómódúak viszonya az idősekhez, akiket nem ápol a család, mert ott van az idősek otthona és a nővérek. Most meg a majd a vendégmunkások.

Nem igaz, hogy az a probléma a bevándorló munkásokkal, hogy ők betöltik a látható állásokat, mert nem látható állásokat hoznak létre. Mivel a migránsok hajlandóak olcsóbban is dolgozni, mint a helybeliek, akár szakképzetlen munkakörben is vállalnak olyan munkát, amely előtte nem létezett. Ha egy munkakörre van jelentkező 5 fontos órabérért, akkor sokkal több ilyen állás születik, mint amikor az 10 fontba kerül. Amit pedig a vendégmunkások elköltene, az a keresletet növeli a szakképzett munkát igénylő termékek előállításá-

sa iránt. A regionális gazdasági növekedést olyan emberek teremtik meg, akik kreatívak, szeretnek dolgozni, és kedvelik a nem homogén lakosságból álló városokat, munkahelyeket. Úgy tartják, hogy a migránsok általában szorgalmasabbak és vállalkozóbbak, és ezzel inkább versenyre készítenek a helybelieket is. Az sem igaz, hogy a bevándorlók kimerítik a jóléti szolgáltatások kereteit, illegális munkás aligha kap ilyen segítséget, a Királyságban biztosan nem.

A külföldi munkavállalás tehát globális probléma, a jól képzettek máris globális piacon dolgoznak, világverseny folyik a tehetséges emberek megszerzéséért, megnyeréséért. De nem csak értük. A Királyságban a vendéglátás és az idegenforgalom kétmillió munkahelyet jelent, ez a szektor a brit gazdasági eredmények egytizedét hozza. Sok vendégmunkás dolgozik itt, mert szezonális terület, nem igényel szakképzettséget stb. De a bérek is az országos átlag felett vannak. 2004 óta a kelet-európai munkaengedélyért folyamodók többsége 18 és 34 közötti szakképzetlen fiatal, de vannak bőven szakképzettek is. 2002 óta orvosok, mérnökök, pénzügyi szakemberek állásajánlat nélkül utazhatnak a Királyságba, a második vonalként

If he cannot find employment in his own line (lájn), he should prefer to do any kind work instead of spending his time and money in idling (ájdling) about (ebaut).	Ha saját hivatási körében nem bír foglalkozást találni, úgy inkább bárminő munkát kellene elvégeznie, semmint idejét és pénzt semmittevéssel pazarolja el.	A common servant-girl's wages (uédzs'sz) are from ten to twenty Dollars a month.	Közönséges szolgáló 10—20 dollár havi bért kap.
I have been particularly displeased (diszpliz'd) with many of our „democrats”, whose first business it was to look out for the best beer and a billiard table (tébl).	Különösen visszatetszett nekem számos demokrata magaviselete, kiknek az volt legelső dolguk, hogy a legjobb sör és tekeasztal után néztek.	A cook and laundress (landressz) has from twelve to twentyfour, and a bath-nurse (bat'sznörz) in my establishment has the same (szém).	Szakácsnő és mosónő 12—24 dollárt kap és egy fürdőfelügyelőnő az én intézetben ugyanannyit.
I repeat (ripít) it: in America you either learn how to be active, or you go to ruin.	Ismétlem, Amerikában az ember vagy megtanul tevékenynek lenni, vagy elpusztul.	How (hau) much do you pay your men?	Mit fizet ön a férfiaknak?
What classes of people are most likely (lájkli) to succeed (szökszid) in America?	Mely néposztályok jutnak Amerikában leginkább célhoz?	Good attendants have from twenty to thirty, my driver (drájv'r) and gardener have thirty six, and other men from eight to ten cents dollars a month.	Jó fürdőszolgák 20—30, kocsisom és kertészem 36, és a többi férfiak 8—10 dollárt kapnak havonként.
The labouring (leboring) classes are quite certain to be better off in the United-States, than in any part of Europe.	A munkás osztályok az Egyesült-Államokban bizonyára sokkal jobban jutnak célhoz, mint Európa bármely részében.	I pay my housekeeper nine teen and my superintendant sixty dollars per month.	Gazdasszonyomnak 19 és felügyelőmnek 60 dollárt fizetek havonként.
America wants hands. Millions of acres of the finest (fájnszt) land lie (láj) waiting fer cultivation (költivés'n), and every one that works a few years for others, is able to buy a farm for himself in the West.	Amerikának szüksége van kezekre. A legjobb földek sok millió holdja várja az ekét és mindenki, a ki néhány évig másoknak dolgozik, képes magának a nyugoton egy birtokoskát vásárolni.	Do you board all of them?	Valamennyien önnél étkeznek?
America is especially a paradise (paradájz) for servant girls.	Amerika különösen szolgáló leányoknak paradicsom.	To be sure (sjúr), I do. They have decent rooms, and their meats (mitsz) are about as good as my own (ón).	Minden bizonynyal. Jó szobák vannak és eledelük majdnem oly jó, mint az enyém.
What do you pay your servants, Sir?	Mit fizet ön, uram, eselédjének?	They have meat twice (tuájsz) a day, coffee in the morning, and at night the same tea as the boarders.	Kétszer naponként kapnak húst, reggel kávét és este ugyanazt a teát, melyből a fürdővendégek isznak.
		Besides (bizájdzs), they have their washing done	Ezenkívül mosnak is nekik.

tanárok, tanítók és óvónők a hiányszakmákba jöhetnek, ha kapnak állásajánlatot, és ha az angol munkáltató nem talál alkalmas helybelit.

A bevándorlás mindenhol költségekkel jár, pénzbe kerül a határforgalom ellenőrzése, és könnyebb egy homogén csapatot, tömeget koordinálni. A brain drain kifejezést az Amerikába elvándorolt angolokra találták ki, de mindenki attól reszket, hogy az otthon „kitanult” gyerek külföldre megy dolgozni. Vagy fordítva: jelenleg nyolcezer albán tanul Olaszországban, és várhatóan kevesen mennek vissza. Akárcsak a faluról Budapestre tanulni felment eszes gyerek, vagy a csodaszarvas a mesében. De ha kevesebben maradnak, valószínűleg felmegy a helyben maradók fizetése. Egyébként nem kell örökre elmenni, vannak ideiglenes kivándorlók, és így is, úgy is, itt is, ott is meg kell tanulni együtt élni. De valóban gond, ha több év után hazatérve otthon nincs semmilyen munka, vagy igen alacsony a jövedelem.

A migráció emberi jog, a diaszpóra együtt jár a történelemmel és a társadalmi berendezkedésekkel. Az idegen nemzetiségűek nem fenyegetik a nemzeti, kollektív azonosságtudatot, amely Llosa szerint fikció, ahogy a kollektív bűnösség is, a kirekesztő nacionalizmus alapja. Sok országban a bevándorlók azonnal létrehozzák a helyi nemzetiségi egyesületeket (hometown associations), a lengyeleknek például a Királyságban boltjaik, klubjaik és iskoláik vannak.

A migránsok tehát nem rossz emberek, általában toleránsak, nyitottak az új gondolatokra, és a sokszínűség (diversity), amelyet létrehoznak, előny, mi

több, egyes munkahelyeken követelmény. A munkaadónak problémamegoldó csapatokra van szüksége, és ha az szellemében kozmopolita, vagyis nem provinciális, vonzza az idegeneket, és magasabb bért, sőt ilyen helyen magasabb lakbért fizetnek a mindenkori kulturális sokszínűségért. Szerintem ideje lenne nálunk is egy hivatalt felállítani a szervezett és legális külföldi munkavállalás elősegítésére, és nem poénkodni ezzel a kényszerhelyzettel.

Az ugyanis nem lehet megoldás, hogy ezek mennek ki hazánkból a Királyságba néhány hónapra, hagyják magukat kifosztani azért cserében, hogy ők maguk nem fizetnek adót, vagy egyéb módon kerülnek a törvényes megoldásokat. Arról nem is szólva, hogy rossz hírünket keltik.

A tanulás mint kikapcsolódás

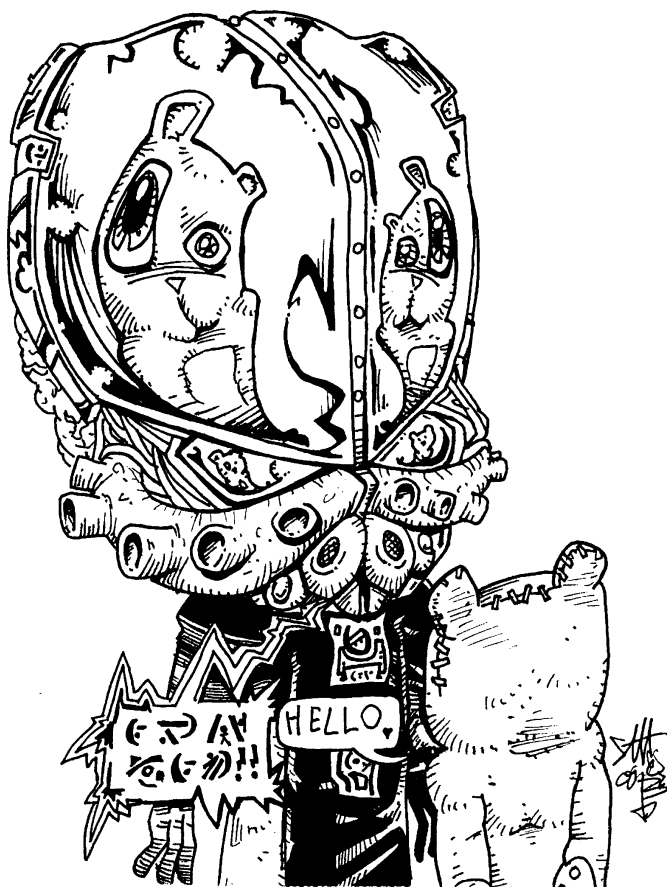
Mindenkor nagyon jó és hasznos kikapcsolódás a tanulás, amelynek során meglévő ismereteinket, az azok közt lévő kapcsolatokat az új ismeretek segítségével átszerkesztjük úgy, hogy közben többször megélhetjük az aha-élményt, a megvilágosodást, az értem örömet. Már ezért is megéri. A tanulás folyamata és szervezete azonban átalakulóban van, azoknak is van módja korrigálni, akik korábban kudarcosak voltak az iskolában. A Királyságban sokan tanulnak részidőben, vagyis munka mellett, ez az út még a szegény vándormunkás magyarok számára is elérhető. Az egyetem nem, hiszen a tandíj évi háromezer font. Lássuk ezután, milyen keretek között!

10

A TÚLÉLÉS ESZKÖZEI: A TANULÁS

It is much easier to write in English than to speak English, because you can write without a foreign accent.

George Mikes

TANULÁS A KIRÁLYSÁGBAN

Ahhoz hozzá kell szoknunk, hogy Anglia és Skócia, valamint Észak-Írország más ország, amennyiben más jogszabályok vannak ott érvényben. Ezért ami igaz Angliára, amire itt koncentrálok, az nem feltétlenül igaz az említett helyekre. Idő és hely hiányában ezeket azonban már az olvasónak magának kell kinyomozni a megadott segédletekkel, pl. az UKCOSA linkgyűjteménye segítségével.

Az első kérdés, hogy – az angol nyelven kívül, vagy azzal egyidejűleg – mit tanuljunk? A választék óriási, zavarba ejtő, a döntés mégis egyszerű, mert a korlátok mentén kell haladnunk. A „vendégmunkásnak” (migrant worker) egyébként itt nem lehet bármit és bárhol, bármikor tanulni (az csak a tündérmesékben meg a választási beszédekben fordulhat elő). A választóvonal az ingyenesség, mivel a szabály az, hogy a továbbtanuláshoz az illető ne vegyen igénybe állami pénzt (public funds), mert arra nem jogosult. Azonban 12–18 hónap után, amikor már feltehetőleg nyelvi is erősnek számít, hirtelen megnyílnak előtte a lehetőségek.

Vannak olyan mozgalmak, amelyek díjazták a továbbtanulást segítő munkáltatókat, pl. az Investor in People díjjal, amelyet ezután reklámként hangoztat az adott cég. Figyeljünk erre a jelzésre, mert ez azt jelentheti, hogy az adott munkáltató fizeti a szorgalmas dolgozó iskoláztatási költségeit (pl. a felsőfokú diplomát adó szak elvégzésének tandíját).

Az Angliába eleve (felsőfokú) tanulási céllal érkező diákok eligazítására minisztériumi honlap szolgál, az előzetes iskola vagy szak, vagy tanfolyam (course)-keresést a Hobsons cég honlapján érdemes lefolytatni. Az angol közigazgatási kérdésekben, így az állam által támogatott tanulási lehetőségekről is lehet on-line előzetesen tájékozódni. A legfőbb szabály úgy szól, hogy a Királyságba érkezve három évig kell ott tartózkodnia valakinek ahhoz, hogy az egyetemre jelentkezés szempontjából belföldinek számítson, azaz kérjen/kapjon áll-

mi támogatást a tanuláshoz. A Magyarországon frissen, három éven belül egyetemet vagy főiskolát végzettek sem mehetnek a Királyságban azonnal egyetemre.

A Királyságba kerülve a legfontosabb különbség, amit megélünk, az a kulturális lesz, amelybe nemcsak az eltérő iskolarendszerekben tanultak különbsége tartozik, hanem ezek megítélése és szerepe is az életben. A kultúra szót itt mindenre használják, ami jellemzi az angol társadalmat, így emlegetnek terápiás kultúrát, peres kultúrát, késelő kultúrát stb. Minden ellenkező híresztelés ellenére a Királyságban nem becsülik le a tanult embereket, az iskolában szerzett tudást, és a fizetések is arányosak az iskolai végzettséggel. Sőt, maga az angol iskolarendszer, a tantárgyak és a készségek, a tanítási- és vizsgakövetelmények, valamint a képesítések olyan kidolgozottak, annyira dokumentáltak, hogy a külföldinek nehezére esik bennük eligazodni. Csak az iskolarendszerről ennél a könyvnél kétszer terjedelmesebb könyvet lehetne írni. Ezért ha magasabb magyar iskolai végzettséggel először jobb híján szakképzetlen munkát vállalunk külföldön, akkor sem kell végleg lemondnunk arról, hogy tudásunkat a későbbiekben a végzettségünknek vagy képességeinknek megfelelő szinten kamatoztassuk. Mindössze az odáig vezető utat kell felderíteni és megtervezni, és ki kell igazodni az angol közoktatási labirintusban. De ne legyenek hiú ábrándjaink sem, mert a munkás angolok úgy vélik magukról, hogy a Királyságban már nincs is szociális mobilitás, vége a tanulás révén elérhető nagyobb mértékű társadalmi felemelkedésnek.

KÖZISMERETEK

A közismeretek olyan általánosan elterjedt vagy széles körben használható (comprehensive) ismeretek egy társadalomban, amelyeket a kisgyermekkortól kezdődően otthon a családban és máshol kell elsajátítani. Jellegüknek fogva nemcsak

tantárgyakból állnak, illetve a Királyságban ez főleg az írás, olvasás és számolás készségét jelenti. Számos olyan készséget és ismeretet is jelent, amelyek nálunk nem szerepelnek az iskolai tantervekben. Ezekre épülően a már konkrét ismeretekkel, bár más szaktárgyi csoportosításban, ismerkednek az angol gyerekek bizonyos életkori határokhoz kötötten. Ezek többnyire egybeesnek az osztályévfolyamokkal (grade), de a közismereti tantárgyakból elért eredményeket mérő vizsgákat egy adott életkorban (16 és 18 éves korban) kell letenni a megfelelő életkorra előírt tananyagokhoz kapcsolódóan.

A Királyság Anglia és Wales részében az oktatásügyi minisztérium (Department of Education, DfES), az oktatásügyi főhatóság nemzeti tanterve alapján történik az iskolarendszerű oktatás. Külön oktatási minisztériuma van Skóciának és Észak-Írországnak. Az angol nemzeti tanterv (National Curriculum) az interneten is megtalálható. A tanterv is életkori korcsoportokra (Key Stages) osztott, például a 6. osztályosok a Key Stage 4-be tartoznak. Az elemi iskola előtt óvodába járnak a 3–5 éves korúak, az elemi iskola az 5–11 év közöttieknek, a középiskola a 11–16 év közöttieknek kötelező. Az elemi iskola két részre tagolódik, az alsó tagozatos infant school-ra (5–7 év) és a „felső tagozatos” junior school-ra (8–11 év).

16 éves korban záróvizsgával (GCSE) lehet befejezni az iskolába járást. A 16 éven felülieknek módja van továbbtanulni a 10. osztályban (6th grade), illetve ha pl. gimnáziumba (grammar school) járnak, lehet két évvel később érettségizni (A level). Ezen a vizsgán jó helyezést kell elérni az egyetemre vagy főiskolába való bejutáshoz. Mind a GCSE-t, mind az A level-t később is le lehet tenni. Az angol iskolás gyerekeknek országosan többször is kell vizsgáznuk a tanultakból vagy a tudásukból, nevezetesen 7, 11, 14, 16 és 18 éves korban. Emiatt az angol társadalom vizsgacentrikussá és vizsgastresszessé vált.

Az iskolaév 195 napból áll, amely időszak három harmadrésze (term), továbbá minden harmad még két részre oszlik. Mindegyik harmad végén van tanítási szünet. Az őszi term szeptember első hetétől december harmadik hetéig tart, ezután jön a karácsonyi szünet. A tavaszi szorgalmi időszak január első hetétől húsvétig tart, azt követi a tavaszi szünet. A nyári szorgalmi időszak húsvét után két héttel kezdődik, és július harmadik hetéig tart, ezt követi a nyári vakáció.

Jelenleg vita van a Királyságban az iskolarendszerben megjelenő City Academies nevű új magán

szakképző közép fokú iskolák (specialist schools, 14–19 év között) miatt (már 27 nyílt meg), amelyekből 200-at akarnak még megnyitni, és amelyek üzleti alapítói és szponzorai állami támogatást is kapnak. Első ránézésre mintha ezek a magyar technikumok feltámasztásai lennének, de inkább önálló szakképző felsőfokú intézmények, miközben mi a szakköziskolákat éppen most egyesítettük „univerzális” egyetemekké. A szintén nem régi alapítványi (trust) iskolák mellett ez újabb kihívás az állami iskolák, tanárok és a szakszervezet (TUC) ellen, akik úgy tartják, hogy ezek elitista iskolák, mivel nem vesznek fel a területen mindenkit, hanem válogatnak. Így az állami iskoláknak maradnak meg a nehéz esetek. A dolgot még az is bonyolítja, hogy a gyerekeknek módja van tantárgyakat választani, és általában a könnyű tantárgyakat választják még az egyetemen is. Ezzel elesnek a továbbtanulási lehetőségektől vagy a jó állásoktól, mivel ahhoz kell a(z üzleti) matematika (numeracy skills) és a nyelv (communication skills). Éppen ezért ezeken a területeken van esélye a képzett magyar munkaerőnek.

A tanulás a Királyságban három oknál fogva érdekelhet bennünket:

- Munka mellett szeretnénk olyan dolgot tanulni (pl. szakmát), amelynek segítségével előrébb juthatunk otthon az életben.
- Eleve azért megyünk ki, hogy tanuljunk, még hozzá olyasmit, amit otthon nem tudunk (pl. nyelvet), vagy hazatérve hasznosíthatunk.
- Gyermekünk is követni fog bennünket, és gondoskodni kell az ő iskoláztatásáról.

Ingyenesen (az angol állampolgárokkal azonos elbírálásban részesülve) *egyetemen csak három év tartózkodás után tanulhatunk*, de ha olyan munkáltatót találunk, amely támogatja a továbbtanulást, előfordulhat, hogy már egy év után is beiratkozhatunk diplomát adó képzésre. (Az egyetemre bekerülés általában a központi felvételi szervezet (UCAS) tájékoztatója alapján, az ott kiírt felvételi pontszámok figyelembevételével történik.) A költségeket a munkáltató akkor vállalja át, ha a diplomát meg is szerezzük. Szakképzésben és munkahelyi továbbképzésben viszont annál többször van alkalmunk részt venni, ám ezek egy része önköltséges.

A Királyságban dolgozó magyar ember számára az angol iskolarendszer lehetőségei az általános iskolától a felsőoktatásig leginkább a felnőttoktatás (adult education), a szakképzés (vocational training), a távoktatás (open university) vagy a munkahelyi oktatás (on the job training) keretei között találhatók meg.

Iskola gyermekünknek: beiratkozás, tankönyvek

Az általános iskoláknak (primary schools, secondary schools) több fenntartója van, nekünk, magyaroknak valószínűleg csak az állami (council – tanácsi) iskolára telik. A felekezeti iskola (faith schools) amúgy se könnyű eset, mert az anglikán egyházon kívül a katolikus egyház és a protestáns egyház tart fenn általános iskolákat, amelyekbe a bekerülés nehezebb, illetve az alapítványi- és magániskolák nem kis pénzbe kerülnek. Vigasztalást az nyújtson, hogy az állami iskolákból is majdnem ugyanannyi gyerek kerül egyetemre, mint a jóval drágább magániskolákból, ahol a színvonalkülönbség a szállás, az étkezés és a kiegészítő programok (pl. sport, kirándulás) gazdagabb választékában mutatkozik meg.

Az iskolák városon belüli helye is meghatározza a hírust, mivel területi ellátási kötelezettségük is van. Az állam által épített lakótelepek környékén a gyerekekkel is több a probléma. Így a lakótelepi (estate) iskoláknak nincs jó híre. A jó hír nem egyszerűen tanulmányi eredményeket vagy továbbtanulási arányokat jelent, hanem nevelési, fegyelmi légkört, amivel az utóbbi helyeken nem törődnek vagy nem bírnak megfelelni az elvárható színvonalnak.

Az iskolákról, azok sikereiről a tanulók továbbtanulásának vagy későbbi pályájának megalapozását illetően szintén készülnek 100-as táblázatok és rangsorolások, amelyek arra jók, hogy felidegesítsék a szülőket, akik aztán levelekkel árasztják el a szerkesztőseket.

A tantervek az angol NAT formájában a világhálón a hivatkozott helyen megtalálhatók, a könyvek a nagyobb könyvesboltokból (WHSmith) beszerezhetők. Az általános vagy középiskolába jelentkezés tehát a helyi tanácsnál kezdődik már jóval korábban, akár egy évvel is az aktualitás előtt. Vannak olyan iskolák, ahol a várólista igen hosszú, akár csak a fogorvosnál, a kórházban vagy az orvosi rendelőben. Nem ritka a külföldi gyerek vagy tanuló, akiknek külön tanár segíti az angol nyelv tanulását, míg az idősebbeknek a nyári nyelvtanfolyamok adnak lehetőséget a gyorsabb haladásra. Az olvasni vagy számolni sem tudókat önkéntes nyugdíjasok (volunteers) és képzés nélküli alkalmi pedagógusok (assistant teachers) segítik. A hirdetések láttán ezekből Angliában sehol és soha sincs elég. Számos olyan kisegítő oktatói munkaköri elnevezésük van, amely nálunk nem létezik, bár a munkát a pedagógusok nálunk is elvégzik.

Az angol nyelvi nehézségek és korlátok tehát a lakosságot is terhelik, ezért saját nyelvi fejlődésünk érdekében érdemes a fenti célból, és nem kifejezetten az angolt csak idegen nyelvként tanulók (ESL) számára létrehozott forrásokból is meríteni.

Személyes korlátok

A tanulási lehetőségek egy része az EU-s állampolgároknak korlátozódik, vagy előttük nyílt meg. Tehát kell hozzá EU-s állampolgárság, és vannak időbeli megszorítások is, de erről később. Először arról, hogy hol lehet tanulni.

A legátfogóbb gyűjtemény és tájékoztató a kormány, illetve a British Council honlapján található, amely szervezetnek Magyarországon is van tagja, és amely az összegyűjtött angliai ösztöndíjak „kiírója” vagy bejelentője. Az állami, közoktatási szervezet által meghirdetett lehetőségek szintén elérhetők a weben. Külön helyről kell beszerezni az egyetem utáni (post-graduate) anyagi támogatási és ösztöndíj-lehetőségekről szóló információkat.

Saját alkalmasságunk (aptitude) vagy még pontosabban, jogilag biztosított tanulási lehetőségünk megítélésének (eligibility) is vannak adminisztratív, papírmunkát igénylő előzetes követelményei. Mindenekelőtt nem árt, ha az ember felméri saját magát, akár az erre a célra mások által kitalált kérdőívek és tesztek segítségével, akár erre a célra szerzett ajánlások formájában. A vonatkozó tesztek és kérdőívek egyben a nyelvtanulás újabb szakaszát, a korábbi szint meghaladását is jelentik. Alkalmas minta lehet az a követelményrendszer, amelyet az angolok a közalmazottakkal szemben támasztanak, akikről tudnunk kell, hogy nagyon sokan vannak, szervezettek, nem függnak a kormány politikai színezetétől, és csak brit állampolgárok lehetnek. Tehát arra nem gondolhatunk, hogy ilyen állást velünk betöltenének, az viszont biztos, ha ezeken a teszteken megfelelünk, akkor gyakorlatilag bármely nem szakdiplomát igénylő állás betöltésére nyelvileg is alkalmasak vagyunk.

Nagyon fontos, hogy az emberek munkavállalói tulajdonságait és jellemzőit a Királyságban igen részletesen fogalmazzák meg, amiben az a probléma, hogy legtöbbünknek fogalma sincs arról, hogy rendelkezik-e egyáltalán a felsorolt jellemzőkkel, vagy hogyan lehet azokról meggyőződni. A szakképzéseknél és a szakmák gyakorlói számára előírt szabványoknál (standards) azután újabb ismervek kerülnek elő, amelyek az egyes mestersé-

gek és foglalkozások tartalmi tartományát olyan részletes jártasság- és készségfelsorolásra (skills és competences) bontják le, amelyektől csak ámul és bámul a magyar migráns dolgozó.

A hazai, vagy az uniós szakképzettségi igazolás követelményeknek megfelelően még nem biztos, hogy az angol „szakképesítésünk” is meglesz, mert emögött üzleti megfontolások is rejlenek. Például nem jó a magyarországi biztonsági őrvégzettség vagy képesítés. Az angoloknál külön vizsgát kell tenni, annak ellenére, hogy a felkészítő tanfolyam és tananyaga töredéke a magyarénak. (Igaz, hogy a Királyság illetékes hatósága, a SIA már a honlapján engedményeket tesz a külső képesítések elismerésében, de nem mond le a saját vizsgarendszeréről.) Vagy más: az egyes szakmai szervezetek tagságába való felvételhez nem elég a hasonló magyar szervezeti tagság, mert a saját megítélést előnyben részesítik.

Tehát az egyes foglalkozásokhoz ismeretnormákat rendelnek, amelyek tartalmazzák az adott szakma végzéséhez szükséges képességeket és jártasságokat. Ilyen, az egész társadalomra, annak minden szektorára és az országban fellelhető összes foglalkozásra kiterjedő nómenklátúra is található az interneten, és az nemzeti szabványként használatos. Ez az szabvány egyébként, véleményem szerint, a fordítást és a nyelvtudást illetően nem tükrözi a valóságot, ennek ellenére a jelek szerint ezt használták fel az *EU language passport* nyelvi teljesítmény-követelményeinek megfogalmazásánál.

Ettől függetlenül nézzük meg a diplomák és szakképzettségek kölcsönös elfogadásával foglalkozó magyar és angol szervezetek honlapját, és előre, még itthon tájékozódjunk. (A tájékozódás azért is hasznos lehet, mert kiderülhet, hogy érdemes lenne Magyarországon angol nyelvű, angoloknak szóló szakképzést indítani olyanoknak, akik azt Angliában nem tudják megfizetni. Példa erre a kamionsofőr jogosítvány, amelynek megszerzése egy millió körül van Angliában, nálunk viszont csak kb. 2-300 000 Ft.)

Az általános és gyakori vitában, hogy az anyagi helyzet mennyire befolyásolja valakinek az iskolai teljesítményét, és amely kérdést a politikusok szokták leginkább meglovagolni, mondván, hogy az iskolát hol így, hol úgy kell átalakítani, most kissé leforrázó az a jelentés, amelyet a Royal Economic Society *Economic Journal*-jában publikáltak¹. Eszerint az *örökölt intelligencia* magyarázza az

iskolai teljesítményt 75 százalékban, és csak a maradékot szabja meg az otthoni környezet. A vizsgálatban 15 000 gyereket néztek meg, ezek közül 600 örökbe fogadott volt, és az eredmény kikezdi azokat a politikai törekvéseket, hogy több helyet kapjanak a munkás származású fiatalok az angol egyetemeken.

Ezzel párhuzamosan azonban sokan hisznek abban, hogy a gondolkodás, a rejtvények és feladványok megoldása fejleszti az (értelmi) intelligenciát (intellect), és megteremti a továbbtanulási lehetőségeket, úgyhogy „gondolkodási készségek” (thinking skills) néven ezek a feladatok hamarosan bekerülnek az elemi és középiskolai tananyagba. Ez a Newcastle University Centre for Learning and Teaching kutatói által végzett vizsgálat eredménye, amelyet a London University Institute of Education publikált.² Tehát főleg az elemi iskola alsó osztályaiban volt sikeres a gondolkodás (egyes helyeken elemi filozófiának nevezett) tantárgy, amelynek másik jó eredménye az, hogy a gyerekek szókincse is bővült, és viselkedésükből elmaradtak a konfrontáló és erőszakos elemek.

Újabban a BBC és mások is igyekeznek új felosztásban közölni a tananyagokat, és ehhez felhasználják a NLP eredményeit, amelyeket sokan nem tartanak elég tudományosnak. A hír jelzi, hogy az embereket mennyire érdekli a gondolkodás – gondolkodással nem követhető – folyamatai.

Társadalmi korlátok

A tanulás társadalmi korlátait a Királyságban a másik ember jelenti, méghozzá az, akinek nem tetszik, hogy vannak, akik szorgalmasak, igyekvők, tanulnak és dolgoznak, miközben ő igyekszik „élni”. Számára a létezés a munkából és az életből (a kapcsolódásból) áll, a munka nem vonzó, pláne ha munka nélkül is lehet létezni, az élet pedig tulajdonképpen szórakozásból áll, akár a másik kárára is. Ezek az emberek nagyon korán indulnak el ezen az úton, talán éppen iskolai sikertelenségeik okán, és gyakran egyszerűen lustának (lazy bugger) tartják őket. Úgy tűnik, ez az ellentét nem szűnik meg felnőtt korra sem, és a felnőttkori személyes szintű társadalmi ellentétek (konfliktusok) egyik magyarázata lehet.

Az ilyen, iskolai sikertelenségekkel terhelt ember ezután egész életében önbizalomhiánnyal küzd,

¹ *Daily Mail*, 2005. november 7., 34. o.

² *Daily Mail*, 2005. november 7., 34. o.

miközben a sikereseket további önbizalom növelésre tanítják munka közben (assertive training). Az önbizalomhiányban szenvedő fiatalok egyszerűen feladják, mivel nincs kivel megosztani érzéseiket, annak ellenére, hogy fantasztikus méretű társadalmi igyekezet van a lemaradottak és az egyéb módon hátrányos helyzetűek felkarolására, pl. önkéntes munkával, szociális és mentálhigiénés gondozással, szociális segélyekkel stb.

A nem szorgalmas, a tantárgyak iránt nem fegyelmezett gyerekek és a jó jegyeket elérő jó tanulók közti szakadék, akármilyen legyen az oka, életre szólóan konfliktusforrás, és kiszámíthatatlan következményekkel jár. A lemaradó diákok pártjára állók például legújabbán elérték, hogy betiltsák az iskolában a kézfelemeléssel feleletre való jelentkezést, mert azzal a tanár elősegíti a többiek áldozattá válását (victimisation). Azt a pillanatot, amikor a tanár mégsem a jelentkezőket hívja fel, hanem a sunyítókat, vagy a jegyzetfüzetében kezd el keresni, mindnyájan meg szoktunk borzongani. Ugyanakkor nem minden jelentkező diák tudja a választ, és aki sokat jelentkezik, arra ráragad a stréber (boffs, swots) jelzők valamelyike.³

Azonban mégsem a rossz tanulók és jó tanulók arányával lehet csak a baj, mivel egy 2005. évi felmérés szerint egymillió gyerek tanul gyenge iskolában⁴, 1557 általános iskola nem felel meg az előírt színvonalnak. Ennek okát abban látják, hogy ezekbe az iskolákba nem mennek jó tanárok tanítani, folyton tanárhiánnyal és színvonaltalansággal küszködnek. Ide keresik a vendégmunkásokat.

A középiskolákat egy másik probléma sújtja, az érettségi vizsgára való felkészülési, házi feladatok körüli csalások és puskázások, amelyek az internet segítségével mindennaposakká váltak. Az AQA jelentése szerint tömeges a plagizálás, amely egyrészt az internetes anyagok szó szerinti felbukkanását, másrészt egy osztályon belül az egyöntetű megoldásokat jelenti. A vizsgáztatók arra is rámutattak, hogy erősen látszik a tanárok kézimunkája is, amennyiben előre megadják a tanulóknak a vázlatot, hogy könnyebben tudják mondanivalójukat strukturálni, majd megfogalmazni, és ezzel egy régi szónak (scaffolding) új jelentést is kölcsönöztek.

³ *Daily Telegraph*, 2006. január 28., 1. o.

⁴ *Sun*, 2006. január 11., 2. o.

Tanárhiány – tanárok toborzása

A megoldást a tanárok toborzásában, anyagi megbecsülésében látják: egy friss diplomás tanár fizetése legalább 19 000 font, a londoni belvárosban 22 611 font. A gyakorlott tanárok vidéken 32 391 fontot, Londonban 38 634 fontot kapnak évente. 2007 őszétől kezdve azonban változtak a tanítói/tanári fizetések.

A pálmát az iskolaigazgatók viszik el minimum 90 000 fontos (több, mint 32 millió forintos) éves fizetéssel. A hiányzó tanárokat a Train to Teach állásbörzéken toborozzák és átképzik eredeti diplomás foglalkozásukról. Erre fejenként évi 6–9 ezer font adómentes támogatást kapnak a résztvevők. Ezen felül a sikeres képzés végén jutalom is jár, a matematika- és fizikatanároknak elég sok, az angol tanároknak kevesebb. A Training and Development Agency for Schools egyébként időponttól független kapcsolati pont.

A tanítás tanulása (tanítóképzés) a Királyságban

Azért menjünk a Királyságba, hogy ott tanítsunk? Nem, egyáltalán nem lehetetlen gondolat. Az Egyesült Királyságban tanár- és tanítóhiány van, és elvileg az új uniós államok polgárai is vállalhatnak tanítói, tanári állást, ha...

Kezdjük azzal, hogy Angliában az egyetemeken és főiskolákon tanult tantárgyak vagy szakok alapos ismerete (amiről a diploma, vagyis a degree szól) még önmagában nem tesz bennünket alkalmassá arra, hogy azt tanítsuk is, de azért annak egyik feltétele. Az ember kénytelen párhuzamosan vagy utólag pedagógiai ismeretekre is szert tenni, amelyek tanítása és elismerése aszerint történik, hogy melyik iskolai szinten, hány éves korosztályt fogunk majd tanítani. De ez a képzés vagy oktatás nem feltétlenül főiskolán vagy egyetemen történik, hanem a felhatalmazást kapott felsőoktatási intézményeknél (HEIs).

Ennek megfelelően felsőfokú végzettség (diploma) után beiratkozhatunk kiegészítő tanári szakra (postgraduate initial teacher training course, PGITT – mint nálunk a mérnök-tanár szak), vagy eleve tanári diplomát (degree) adó szakpedagógus szakra (graduate teacher programme, GTP).

Az oktatási szakma megtanulása mellett dolgozhatunk is. Ha képesítés nélküli tanítóként dolgozunk, akkor nem diplomásoknak szóló (under-

graduate ITT) szakra járunk, de ha már van egy diplománk, akkor ezt a munkát, tanítási gyakorlatot egy regisztrált, elismert, tanárképzésre feljogosított (felsőfokú) intézmény valamilyen szakán (registered teacher programme, RTP) folytathatjuk.

A tanítóképzés befejezése után a tanítóknak maguknak is vizsgázniuk kell az elemi írási, olvasási és számolási készségekből az ország 50 vizsgaközpontjának valamelyikében. Kudarccal a vizsga megismételhető. Ha az ember megszerezte az angol képesítést (Qualified Teacher Status, QTS), utána bárhol taníthat. A jelöltnek egészségesen is alkalmasnak kell lennie, de kisebbségi vagy fogyatékosági mínuszai nem számítanak. Esetleges büntetett előéletéből is csak a tanári munkával össze nem egyeztethető bűncselekményeket veszik figyelembe kizáró okként.

A tanítás iránt érdeklődők azzal kezdik, hogy megismerkednek a lakóhelyükhöz közeli iskolák munkájával. Vagy a nyílt napokra mennek el, vagy egy három napos „kóstolgot” tanfolyamot (tasting course) látogatnak meg, esetleg elbeszélgetnek már gyakorló tanárokkal.

A Királyságban és Walesben összesen 133 helyen képeznek tanítókat, ezen intézmények közös neve ITT provider. Van köztük, amelynek programjában többféle képzés is létezik. Az SCITT az, amely a képzés alatt állást is ad a képesítés nélkülieknek.

Ha már van valamilyen diplománk (degree), akkor szétválhatnak a lehetőségek: a 16 éven aluliak undergraduate, a 20 évesek a postgraduate programokra iratkozhatnak be. Minden tanító legalább két egymással érintkező korcsoportban (Key Stage) való tanításra kap kiképzést. Az életkori csoportok felosztása a következő:

Iskola előtti (early years) alapszint (foundation stage 1), 3–5 éves kor, Key Stage 1 (két év) 1: 5–6, 2: 6–7, Key Stage 2 (négy év) 3: 7–8, 4: 8–9, 5: 9–10, 6: 10–11, Key Stage 3 (három év) 7: 11–12, 8: 12–13, 9: 13–14, Key Stage 4 (két év) 10: 14–15, 11: 15–16, vagyis 16 éves korban fejezik be az általános iskolai tanulást. Az angol gyerekek tehát, osztályokat tekintve, egy évvel előbbre járnak.

Így van elemi iskola alsó tagozatú tanítók (primary teacher) 4–11 éves korúaknak, elemi iskola felső tagozatú tanítók (middle years teaching) 7–14 éves korcsoportnak, és a középiskolai tanítók (secondary teaching) csoportja, amely három korcsoportra oszlik: 11–16, 11–18, vagy 14–19 év közötti gyerekekre.

Ha valakinek megvan a szakterületén a diplomája és/vagy a gyakorlata, akkor hat hónapos

továbbképzésre is mehet (enhancement course). Erre az időre (26 hét) heti 225 font ösztöndíjat kap, de az ezt követő PGCE-tanfolyamra az uniós tanulóknak már nem jár ösztöndíj.

Van felfrissítő (booster) tanfolyam is azoknak, aki a szakmájukat nem gyakorolták és visszamennek a pályára. De ehhez jelentkezni kell egy diplomás (postgraduate) ITT-képzésre. Ennek a hossza kb. 50 óra, kötetlen foglalkozásokból áll. A következő tantárgyakból indítanak képzést: design és technológia (secondary), angol (primary), földrajz (secondary), információs és kommunikációs technológia (secondary), matematika (primary és secondary), modern nyelvek (secondary), testnevelés (secondary), vallási nevelés (secondary), természettudomány (primary és secondary).

Az őszi kezdésű tanárképző szakokra július elsejéig kell központi helyen jelentkezni, méghozzá a meghirdetett területi (lakóhelyükhöz közeledő) képzőhelyek (gyakorló iskolák) figyelembevételével. Nem minden területen van ugyanis minden szaktól képzés, ezért minél előbb fogunk hozzá, annál nagyobb eséllyel pályázunk. A központi elosztás befejeződése után közvetlenül a még üres helyekkel rendelkező intézményekhez kell fordulni. A jelentkezéshez a következő iratokra van szükség: a diploma, a tanári oklevél, az útlevél másolata, névváltozást igazoló okmány (házassági anyakönyvi kivonat), valamint ezek alkalmas fordításai.

A QTC-re az állami iskolák két fajtájában van szükség, a maintained és a non-maintained special schools-ban. A magánszektorban (independent sector schools) nem kötelező, de ajánlatos, ezért kérhetik.

Ha legalább három éves tanító/tanárképzést kaptunk otthon, akkor adhatjuk be a kérelmet, amelynek elbírálására négy hónap áll a GTC rendelkezésére. Ha elfogadják, akkor közlik a nyilvántartásba vételi számot, és küldenek egy újabb kérelmet a QTC-be való felvételre/regisztrálására. Ebben a kérelemben meg kell adnunk, hogy az elmúlt tíz évben hol tanítottunk, mellékelnünk kell a vonatkozó bizonyítványok másolatát és hiteles fordítását (independent, competent translation, e.g. by a University Language Department). (Kéri továbbá a NIC számunkat is, amit munkába álláskor kell megszerezni.) Ezután adják meg a QTS-t adott tantárgyra és életkorra, azonban a QTS birtokában már bármit és bárkinek taníthatunk, a munkaadó igényeitől és véleményétől függően. Mentésülünk egyben a kötelező pályakezdő időszak (induction period) korlátozásai alól is.

Ha otthon nem vettünk részt pedagógusképzésben, akkor is van megoldás arra, hogy elmenjünk tanítani, többféle is. Ha még egyáltalán nem volt diplománk, akkor szerezhethünk pl. Bed-diplomát, amely az ITT-t egy szaktantárggyal kombinálja, vagy BA/BSc-diplomát QTS-bizonyítvánnyal együtt, és amely a főszakot (B valami) kiegészíti a tanári képesítéssel. A képzési idő három-négy év a nappalisoknak. A képesítő (QTS) tanítási engedély megszerzéséhez legalább egy év szükséges.

A munka közben végzett pedagógusképző (egyéb diploma utáni) továbbtanulást az RTP teszi lehetővé. Ilyen RTP-tanfolyam kevés van, 239 intézmény foglalkozik vele összesen a Királyságban. A nevük EBTP vagy DRB.

Ha már van diplománk (degree), akkor a PGCE képzést választhatjuk, vagy ITT (SCITT) szakon tanulhatunk, esetleg már tanító szakképzetlen diplomásként a GTP-t (graduate teacher programme) végezhetjük el.

Ha secondary szinten akarunk tanítani, akkor abból a tárgyból kell a diploma, amilyen szakosak akarunk lenni. A nappali képzés hossza egy év. De lehet felsőfokú oktatási intézménynél is tanulni (HEI), vagy diplomát szerezni távoktatással vagy SCITT-iskolában.

Sok SCITT-szak ad PGCE diplomát is. Az EBTP-k rendszerint helybélieket vesznek fel, és szeptemberben indul a képzés. A felvételi kérelmet az EBTP bírálja el első körben, majd ha azon átmertünk, behívunk bennünket egy elbeszélgetésre és válogatásra, amelyben tisztázzák azt is, hogy egyénileg mit kell még megtanulnunk ahhoz, hogy a QTS-t megszerezzük. A felvételi beszélgetésen a primary szakoknál írásbeli teszt van a tananyag ismeretéből és az alapkészségekből. A secondary-nél portfóliót kell bevinni, hogy a tantárgy tanításában elért sikereinket bemutassuk.

A GTP-programban az ITT-t képesítés nélkül dolgozó tanítóként tudjuk megszerezni 2007 szeptemberétől. A kezdőfizetés 14 751 font lesz. A szorgalmi idő kb. három hónap egy évben. Ha még nincs állásunk, akkor keresni kell, de a pályázatot az EBTP bírálja el, ha megfeleltünk az előválogatásban. Az ITT-re való jelentkezéskor egész napos interjún kell részt venni, amelynek a programját előre megküldik. A cél, hogy meggyőződjenek a pályaalakosságunkról. Az egyéni beszélgetésen (egy emberrel vagy kisebb bizottság előtt) a gyerekekkel való munkánk tapasztalatairól kérdeznak, és a tanári elkötelezettségünkéről, va-

lamint a témába vágó ismereteinkről és készségeinkről. A kommunikációs készséget és a tárgyi tudást keresik, valamint az önismeret jeleit. Egyes tárgyaknál be kell vinni saját munkánk illusztrációit (portfólió).

Szabadság – Gap year

Ha a Királyságban szereztünk angol nyelvtanári képesítést (ESL), akkor megnőhet az étvágyunk, és innen tovább mehetünk a világot felfedezni, munkavégzés közben. A gap year olyan kulturális jegy, hasznos szokás, amelyet, akik megengedhetik maguknak (mivel pénzbe kerül), hasznosan lehet eltölteni, életpályát lehet alatta módosítani. Azt jelenti, hogy valaki egy évig kiszáll a megszokott munkájából, elutazik pl. Afrikába, Indiába, Kínába, és ahhoz kapcsolódóan dolgozik vagy tanul, szerez új tapasztalatokat és élményeket. Ez főleg fiataloknál fordul elő két iskola között, de mára a felnőtteknél, a harmincasoknál is népszerű, akik szeretnének egy kicsit enyhíteni a szokásos témák (állás, család és lakáskölcsön) miatt keletkezett feszültségeken. Fél évig lehet például angolt tanítani Kínában, a költségek mintegy 1600 fontot tesznek ki, és csak havi 100 font fizetés jár érte cserébe. India északi részén egy nyolchetes program minimum 1229 fontba kerül, itt oktatási és egészségügyi programokban lehet részt venni, és garantáltan kiszélesedik a látókörünk, mert látni fogjuk még a Himaláját is.

SZAKISMERETEK

Az otthoni szakképzésben szerzett oklevelek és diplomák elismertetése, a szakmai gyakorlat igazolása a Királyságban a megfelelő magyar szervek segítségével történik. A megfelelő honlapon az intézmények, az információik és az elérhetőségük van integrálva, nem a munkavállaló szempontjai, vagyis nem tudjuk ezekből az oldalakból eldönteni, hogy a saját szakmánk a Királyságban ér-e valamit, elismerik-e, illetve hogyan tudunk abban állást szerezni, leszámítva a szükséges engedélyeket. Ilyen kérdések megválaszolására hosszabb köröket kell megtenni.

Érettségi előtt vagy anélkül – szakképzés 16 év felett

A Királyságban a szakképzés más szervezeti alakzatokhoz hasonlóan integrálódik a használhatóság, a hatékonyság elvei szerint. A korábbi integrációkat már ismerjük, az áruházak, az üzletközpontok, az internet, a linkgyűjtemények, a supply chain, a multi-nacionális vállalat stb. formákban. A szakképzés szempontjából a hatékony integráció az oktatás, a vizsgáztatás és az állásközvetítés egy kézbe szervezésénél mutatkozik meg, formailag pedig a gyakorlati, az elméleti, a személyes és az internetes, interaktív formák egyesítésével történik. A legújabb integráció az azonos képességek és készségek meglétét igénylő, egybefogott szakmák egy helyen való képzési kínálatát jelenti, illetve az egymásra épülő vertikális fokozatok ajánlását ugyanazon a helyen.

A legnevesebb, ilyen szakmacsoportokban képzést kínáló alapítvány a City and Guilds, illetve a Pitman nevű cég, amelynek nyelviskolája is van, amely Magyarországon is aktív. A szakoktatásban és képzésben az Európai Unió is igen sok lehetőséget kínál, ezek internetes forrásai azonban a magyarországi államigazgatási szervezett lehetőségeknél nem adnak többet. Az angol újságok azonban sokféle képzést hirdetnek, nem egyszer ingyenes CD-vel és fizetős videó anyagokkal.

A szakmák elsajátítása a Királyságban állami támogatással is lehetséges, főleg, ha a tanulás munka mellett történik, finanszírozható állami pénzből. A tandíjhoz szükséges pénzt bankkölcsönből vagy egyéb helyről lehet megszerezni.

Távoktatás

Angliában a távoktatás erősen kötődik az internet használatához, ily módon mindenhol hozzáférhető, ahol megfelelő széles sávú telefonkapcsolat (broadband) áll rendelkezésre. A jelentkezés formalitásai, az elbírálás/jogosultság megállapítása után az ember többé-kevésbé könnyen kezelhető (user friendly) programmal dolgozik, általában rugalmas időkeretek között. De hogy ne folyjon szét a munka, meg kell tervezni az egész kurzust, becsléseket kell adnunk a napi vagy heti, erre a célra szolgáló időnkéről. Ennek megfelelő személyes tanfolyami programot kapunk, amely az igények szerint összeállított tananyaggal együtt szintén a világhálón keresztül érhető el. A gyakorlatban

azután kiderül, hogy nem vagyunk elég alaposak és pontosak, hiányzik belőlünk a munka adminisztrálásához szükséges precizitás és gondosság, úgyhogy kényszerűen változni kezdenek addigi szokásaink. Szerencsére személyi konzultációval is segítenek rajtunk, továbbá apró, szájbarágó lépésekkel halad a munka, úgyhogy előbb-utóbb megjön a sikerélmény.

Egy ilyen országos, ingyenesen használható oktatási rendszer a Vision2learn, amely a helyi egyetemekkel együttműködve ad lehetőséget (nem egyetemi diplomás) látogatási bizonyítványos tanfolyami képzésre, illetve távoktatásban történő továbbképzésre. Maguk a tanárok mellékállásban végzik, és levelezés útján tartanak kapcsolatot a diákokkal. Az ilyen vagy hasonló oktatási formában való részvétel megint csak jól szolgálja a nyelvtanulást, amellet, hogy egyéb tapasztalatok megszerzését is elősegíti, többek közt a csoportos foglalkozásokon való részvétel és a tanárral való levelezés miatt is. Hasonló közös kurzusai vannak a BBC-nek és az Open University-nek is, ám tandíjat kell fizetni, így a lehetőség meggondolandó és megfontolandó.

Az önálló tanulás nagy fegyelmet és rendetlenséget kíván. Az angolok ezt tudják, mert hajós népként korán megtanulták. A hajón ugyanis minden eseményt naplózni kellett, azaz legalább időrend szerint rendezve voltak az események, és ez a szokás mára nemcsak megmaradt, hanem általánossá vált minden munkahelyen.

Ha tehát beiratkozunk egy internetes, online tanfolyamra, vagy ha az ajánlott internetes weboldalakat otthon, egyedül tanulunk, akkor fontos, hogy az egyes lépésekről nyilvántartást vezessünk, hogy két alkalom között ne felejtjük el, mi történt és hol tartottunk.

Legyen mondjuk a tanfolyam (course) kódja valami, ez lesz a legfelsőbb szintű azonosító, míg a munka, amelyet ezen a tanfolyamon végzünk, ülésekből (session) áll. Az ülések során az elvégzendő anyag (study) egyes részeit (units) kell megtanulnunk olyanformán, hogy lehetnek benne gyakorlatok (exercises), gyakorlati munka (practice work), kérdések (test questions) és zárthelyik vagy dolgozatok (assignments), amelyeket be kell küldenünk a tanárunknak (tutor) vizsgaképpen. A megoldott feladatokat el kell látnunk azonosítókkal, egyrészt azt jelölendő, hogy kitől származik, mikor készült, és melyik tanulási egységhez tartozó dolgozatról van szó. Ezeket a levelezéseket rendben kell tartanunk, ha haladni és nem keres-

géltni akarunk állandóan. Általában akkor mehetünk tovább, ha ezeket a részvizsga dolgozatokat (assignments) jól megoldottuk.

Valójában azonban a megtanulandó dolgok körántsem mind írásban szerepelnek. Ahogy ismerhetünk olyan dolgokat, amelyeknek a nevét nem tudjuk, számos olyan dolgot kell megjegyeznünk, amelyek nincsenek és nem is lesznek leírva. Vegyük például a portás (receptionist) munkakört! Biztosan van munkaköri leírása (job description), esetleg az adott munkahelyen szokásos általános (site instructions) és speciális (work instructions) tudnivalók útmutatója, vagy valamilyen vállalati munkaügyi kézikönyv (company procedures), balesetvédelmi, tűzvédelmi oktatóanyag (safety or emergency procedures) stb., amelyek anyaga elolvasható.

A portásnak mondjuk meg kell jegyeznie 100 arcot, ahhoz tartozóan 100 nevet, esetleg azt is, hogy mit vagy hol dolgozik egy-egy illető. A naponta előtte megjelenő idegen emberek egy részének belépőt kell kiállítania egy személyazonosító okmány alapján, és naplóznia kell a mozgásokat. Ilyenkor egy pillantással meg kell jegyeznie az illető nevét, és le kell tudni írnia a naplóba. Az ismert arcok kulcsokat kérhetnek tőlünk, amelyek egy szekrénybe vannak felakasztva számsorrendben, de a kulcsok más számozású ajtókhöz tartoznak, illetve a helyiségeknek neve is lehet, nemcsak száma és számozott helye a szekrényben. A kulcsok látható alakjához és méretéhez tartozóan kell ezeket az ismertetőjegyeket megjegyezni, a kulcsok mozgását ismét naplózni. Mindezt először úgy, hogy az emberek látszólag véletlenszerűen bukkanak fel. Később persze megvilágosodik a szabály, az időhöz kötött mozgások, az érkezések és a távozások rendszere. Ami még fontosabb, az először ismerős arcokat és külön ismerőssé vált neveket, számokat, a kulcsokat egy idő után össze kell kötni egymással, társítani kell őket, hogy a szükséges tranzakció, a beléptetés és kulcsmozgatás minél simábban, várakoztatás nélkül menjen.

A fenti ismeretek tehát először dolgokhoz, a tárgyi és a személyi világhoz, főnevekhez kötődő további tulajdonságok, azaz főnevek vagy melléknévek (a lexikális ismeretek), míg a kapcsolat köztük, a viszony és ennek kapcsán a tennivaló, az eljárás, az ige (a procedurális, folyamatban megnyilvánuló ismeret) csak a végére kezd kristályosodni, mert az ezekhez tartozó nevek világát nagy számuk és változékonyságuk miatt nem fogják nekünk előre leírni. Ugyanakkor azok a dolgok sem szerepelnek

az írásos segédanyagokban, amelyeket el kell lesni, amelyeket régen a mester-tanítvány kapcsolatban szöveg nélkül lehetett elsajátítani, példa, kísérlet, próbálkozás vagy bemutatás (demonstration vagy újabban az ezt felváltó képes-szöveges presentation) útján. Ehhez az is kell, hogy igyekezzünk az angolok testnyelvét, gesztusokban kódolt nyelvi mondanivalóját megérteni, felfogni.

Visszatérve a naplózandó és rendben tartandó dolgokhoz: saját önálló tanulásunk megszervezése érdekében írjuk fel, hogy az adott napon milyen témával, melyik honlapon foglalkoztunk, milyen feladatokat oldottunk meg, vagy milyen szavakat jegyeztünk meg. Fontos az is, ha ezekhez kapcsolódóan más programokban (MS Word, Outlook) is használtunk vagy készítettünk valamit, akkor hivatkozzunk rájuk. Még szebb, ha ezt megfelelő munkalapon vagy adatbázisban készítjük el, hogy ne csak időrendben kereshetjük bennük. Gyakorlatilag egy kis irodát kell üzemeltetnünk, ha komolyan és sikeresen meg akarunk küzdeni a szereplők és elemek nagy száma miatt mindenhol előtörő káosszal.

Felsőoktatás vagy továbbtanulás két néven

Ha hazai érettségi után az ember saját zsebéből akarja angliai továbbtanulását finanszírozni, a sok állami- és magánegyetem és főiskola közül választhat az államiakat, mert azok esetében szó lehet a külföldiek által fizetendő tandíj esetleges megtakarításáról vagy megtérítéséről. Tandíj ugyanis van, mégpedig egy a hazai (home fee) és egy magasabb a külföldi (overseas fee) diákok számára. Az összegük jelentős, évi több ezer (3500–18 000) fontos nagyságrendről van szó. (Azt is olvastam, hogy az eddigi ingyenes, tandíjmentes oktatási keretek ezzel az évvel megszűnnek.)

Különbség van abban, hogy valaki diplomás képzést nyújtó felsőoktatási intézménynél (higher education) vagy továbbképzést nyújtó oktatási intézménynél (further education) akar továbbtanulni. (Mivel a hivatalos egyetemi csereprogramokkal nem foglalkozunk, itt inkább arról lesz szó, hogy a tanfolyami továbbképzésre milyen lehetőségek nyílnak az angliai munkavállalás során vagy kapcsán.)

Az egyes tanfolyamok elvégzése után adott diplomák abban különböznek, hogy melyik hatóság ismeri el, fogadja el őket. Így felsőoktatási képzésnek az számít, amelyet a HNC és a NND fogad el, vagy az akkreditál, míg a further educa-

tion „szakjai” vagy tanfolyamai esetében a GCE, AS, „A” level, NVQ, GNVQ, BTEC, Access és NCFE elnevezésű intézmények a „keresztapák”. Ezt kell legelőször tisztázni mindenféle hirdetés vagy leírás, ismertetés olvasása, de főleg a jelentkezés alkalmával.

„Hazai” tandíjra az számíthat tehát, aki a megfelelő kategóriájú képzésre jelentkezik, és megfelel a fogadó és az angol jogszabályok által támasztott egyéb feltételeknek.

Az előírt hat kategóriából mi a 2. kategóriának tudunk megfelelni, vagyis EU-állampolgárok vagy azok gyerekei vagyunk. (Állandó probléma, hogy mi a különbség az EU – régi nevén European Economic Community, EEC – és a European Economic Area, az EEA között: számunkra mindegy, mert mi mindkettőnek tagjai vagyunk. Az EU-nak 25 tagja van, az EEA-nek több, mert benne van még Norvégia, Liechtenstein és Izland is.)

Az is szükséges, hogy a megfelelő időpont (ez a tanfolyam kezdetéhez legközelebb eső időpontok egyike, amelyek lehetnek szeptember 1., január 1. vagy április 1.) előtt már három éve állandó lakosok (ordinary resident) legyünk (voltunk), és hogy ennek az állandó ottlakásnak a fő célja nem az volt, hogy abban az időben bármikor teljes idő képzést kapjunk az adott uniós országban (nem tanulni jöttünk ide/mentünk oda, illetve nem frissen végzett 16–19 év közötti angolok vagyunk).

A 2004. május elsején csatlakozott országokat egyébként úgy tekintik, hogy azok az adott időpontot megelőző három évben is már az EU tagjai voltak.

Angliában a legtöbb tanfolyam hazai tandíjú, ha az LSC finanszírozza, azok számára, akik

- a tanfolyam megkezdése előtt már három éve ott laknak, valamint
- „rendkívüli körülmények” esetében.

Ez tehát kemény dió annak, aki frissen érkezik, hogy munkába álljon és közben iskolába is akar járni, de feltörhető.

Kinek jár diáktámogatás (student support)?

A diáktámogatás az állam által egyes diákoknak adott anyagi juttatás. A bevándorlási törvények szempontjából azonban nem számít közpénznek (public funds). Erről az EEA Students tájékoztató mond többet.

A diáktámogatás csak meghatározott szakokra jár (designated courses), és pedig

- egyetemi képzés első szakaszára (undergraduate courses),

- HND,
- HNC,
- felsőfokú diplomát adó képzésre (Diploma of Higher Education),
- tanítóképzésre.

Látható, hogy ezek nem továbbképző, hanem felsőoktatási tanfolyamok, az előbbiek esetében ugyanis nem ez a neve a támogatásnak, hanem Learner Support Funds-nak hívják (Walesben Assembly Learning Grant-nak).

Ha már valaki kapott egyszer ilyen támogatást, akkor lehet, hogy másodjára nem kap. Az összeg a saját, illetve a család jövedelmétől függ, és a következőkből állhat:

- tandíjhoz való hozzájárulás,
  - kölcsön a megélhetési költségekre,
  - bizonyos kiegészítő juttatások a rászorultság szerint, továbbá
  - Higher Education Grant elnevezésű ösztöndíj is.
- Angliában (és Walesben) annak jár teljes diáktámogatás (student support), aki
- EU-állampolgár (de a gyerekeinek már nem jár), és
  - aki angliai (vagy walesi) lakos (ordinary resident) a tanfolyam első iskolaévének első napján. (Ebből a szempontból július elseje számít a tanfolyam első akadémiai éve első napjának, nem pedig a fenti „megfelelő” időpont.)

Akinek jár a támogatás, annak a DfES-nél kell ezt megigényelnie, méghozzá a tanév kezdete előtt – részidős képzésnél hat hónappal, teljes idős képzésnél kilenc hónappal korábban.

Ösztöndíjak – szabadon választható tanulási célra

Ösztöndíjat általában az kérhet, akit már felvettek valahová továbbtanulás céljából, és az ösztöndíj általában nem elég a megélhetési költségekre. Mi az ösztöndíjak esetében elsősorban a hazai kiírású ösztöndíjakra számíthatunk, Angliában az uniós állampolgárok számára elérhető ösztöndíjakra, azaz leszünk rá vagy kétszáz milliónyian.

Ettől függetlenül, ha a jelentkezési időpontok a továbbtanulási célt és az ösztöndíjat illetően nem illeszkednek, akkor előre is megpályázhatunk egy-egy ösztöndíjat a szükséges kellékek (bizonyítványok, okmányok) beszerzése után.

Az ösztöndíjak egy részét az angol kormány, pontosabban megbízottja, a British Council írja ki, amelynek van hazai képviselője Budapesten, a VI. Kerületben. Honlapja magyarul is megtalálható,

és az angol nyelv tanulásában is segítséget lehet tőlük kapni.

Angol alapítványi pénzekről és támogatásokról ismét csak egy weboldalon lehet tájékozódni, különböző, PDF formában letölthető anyagok segítségével. (A kérdéses weboldal az angol jótékonyági szervezetekről és az emberbaráti, filantróp „szektorról” is tartalmaz hasznos linkeket, ha valakit ez a terület – már az önkéntes munkalehetőségek miatt is – érdekelne.)

Ismerős a Soros Alapítvány, bár valószínűleg nem ebből az alkalomból kellene Soros-ösztöndíjat megpályázni, illetve a Rotary Club. Számítsunk azonban arra, hogy ezen a területen is fontos a reklám, tehát szívesebben adnak pénzt olyan dolgokra, amelyekből azután hír lesz, amelyek port vernek fel a nemzetközi porondon. Bár lehet, hogy ez a végén csak tálalás és megfogalmazás kérdésévé egyszerűsödik, ha már mindent az adásvétel szemüvegén keresztül nézünk.

Migrant training

A migrant worker-ek jogait pl. a tanuláshoz, státuszuk és élethelyzetük szabályozását az uniós törvényekben is megtalálhatjuk, és gondolom, előbb-utóbb nálunk is elérhető lesz a szövege valahol magyarul. A Királyságban ennek megfelelően a vendégmunkásoknak vagy a bevándorlóknak további (ingyenes) tanulási lehetőségeik is vannak egyes városokban. A tanulható témák körébe elsősorban az angol nyelv, a számítástechnikai ismeretek valamint egyéb, a beilleszkedést segítő tanfolyamok tartoznak. Ezt a nagylelkű segítséget a lottójáték nyereségéből vagy adójából finanszírozzák, és az oktatás több szervezet együttműködésével valósul meg. Adott pl. a New Opportunities Fund alapítvány, amely 150 weboldalt tart fenn on-line közismereti oktatási anyagként egy országos program keretében, és amelynek kiindulópontja szintén egy honlap.

Kicsit más indíttatású a Multikulti weboldal, ahol az állampolgári ismereteket, a beilleszkedést segítő tudást terjesztik területi, helyi közreműködők segítségével. Az ismeretkörök: adósság, foglalkoztatás, lakás, bevándorlás és szociális juttatások. A népességstatisztikai adatok alapján ezek az ismeretek a bevándorlók anyanyelvén is hozzáférhetők fordításban, úgymint albán, arab, bengáli, kínai, farszi, francia, gujarati, szomáli, spanyol és török nyelven. Láthatóan mi nem vagyunk kisebbségben a Királyságban.

Csak 16–30 éveseknek ad segítséget, és elsősorban vállalkozás indításához a Shell egyik jótékonyági szolgálata. Más szervezetek a 16 éven felüli, külföldi (etnikai kisebbségi csoportokhoz tartozó), legalább hat hónapja munkanélküli fiataloknak adnak 21 hetes képzést. A képzést a City and Guilds (NVQ Level 2) tanfolyamai jelentik számítástechnikában és az angol nyelvben. Segítenek az álláskeresésben, a CV írásban és a felvételi beszélgetésre való felkészülésben, sőt útiköltség-térítést is adnak. Mások a helyi főiskolával működnek együtt, és az ott szervezett tanfolyamokon biztosítanak helyet. Például Swindonban nemcsak üzleti ismereteket, hanem angolt is tanítanak a bevándorlóknak.

ÖSSZEFOGLALÁS

1. Az utazás tervezésénél ügyeljünk: nem mind egy, hogy mikor érkezünk Angliába, sem az adó, sem a továbbtanulás szempontjából.
2. Közvetlen, nappali szakos hazai vagy uniós képzés után három évig nincs esélyünk továbbtanulni ily módon Angliában.
3. Ha már végzett magyarországi tanárként, tanítóként szeptemberben (augusztus közepén) állásba akarunk menni a Királyságban, akkor már januárban érdemes elkezdni a papírmunkát és a szervezést.
3. Egyébként beiratkozhatunk ilyen tanfolyamokra, de tandíjat kell fizetnünk, és esetleg nyolc hónapot kell várunk a beiratkozásra.
4. Tanulhatunk továbbá nem érettségi utáni szinten is, szakmai képesítést adó tanfolyamokon (City and Guilds) – esetleg már Magyarországon megkezdve.

A demokráciák, vagy más szóval a nyílt, elvileg nem titkokra, az emberek háta mögött kötött alkukra épülő társadalmak kényesek arra, hogy az iskolarendszerük közelítsen a társadalmi igazságosság megvalósítása felé. Ami azt jelent, hogy ideális esetben senki sem marad ki az iskoláztatásból csak azért, mert rossz helyre, értsd pénztelen családba született. Ha viszont egyszer sikerül egy ilyen iskolarendszert létrehozni és működtetni, akkor minden hoppon maradt csak önmagát okolhatja esetleges lemorzsolódásáért vagy tanulmányi eredménytelenségéért. Ekkor jönnek majd zavarba azok, akik úgy gondolják, hogy az emberi jogok kitágítása mindenképpen üdvös dolog a társadalomban, függetlenül attól, hogy ezzel egy ma még kisebbségben lévő csoport mit szabadít rá a több-

ségre, egyszerűen csak „a hülyeség ragadós” jelensége alapján. És persze meg kell majd gondolni azt is, hogy a szép számú pedofilt hogyan lehet távol tartani az iskoláktól meg a gyerekektől, ami most a Királyságban az első számú kérdés.

Másrészt ez a rendszer arra is kényes, hogy ne csak a szakképesítéshez kötött alacsony fizetésű és alacsony képzettséget igénylő munkakörök betöltésénél ellenőrizze a munkáltató a szükséges bizonyítványok meglétét, hanem magasabb képezések esetében is, és ne próbálja elhitetni például, hogy egy pszichiáter egyik napról a másikra az ország első számú külpolitikai szakembere is lehet egyben. Vagy mentesíti az a körülmény, hogy mivel már az apukája is fontos, fordítóból átképzett, börtönviselt politikus szakember volt, örökölt tehetsége van hozzá.

A Királyságra visszatérve, a megoldás tehát a jó időzítés, a tájékozódás és esetleg szponzor, vagy

megfelelő munkaadó keresése. Addig azonban, amíg nincs módunkban a megfelelő formális továbbképzésre bejutni, válasszuk az önképzés, az autodidakta módszer rögzös és járatlan, de a Királyságban jól járható útjait. Mellesleg a rovott múlt nem igazi ajánlólevél errefelé, ahová azzal a könyörgéssel jön külföldről nem is egy ember, hogy pl. homoszexualitásuk miatt üldözik őket hazájukban, majd egy év múlva nemi erőszakért letartóztatják őket a Királyságban. Kitoloncolni akkor sem lehet őket az emberséges angol törvények szerint, minthogy komoly veszélybe kerülhet az ilyen, állítólag más nemi irányultságú ember saját, nem ennyire liberális szellemű hazájában.

Akármiért is akarunk a Királyságba menni, nem mondhatunk le arról, hogy az utat és a kinti éveket megtervezzük, valamilyen mélységben elképzeljük, melyek az elkészítendő házfeladataink. A következő fejezetben ezekről esik majd szó.

3. TÁBLA

Megbízhatónak tekintett emberek által üzött angol foglalkozások elnevezései

Magyarul	Angolul
könyvelő	accountant
társaság vezető tisztségviselője	articled clerk of a limited company
kft. biztosítási ügynöke	assurance agent of a limited company
bank/takarékpénztár tisztségviselője	banker
ügyvéd	barrister
bróker	(insurance or stock) broker
kft. vezetője	chairman/director of a limited company
egyházi	christian science practitioner
hatósági megbízott	commissioner of oaths
önkormányzati tisztségviselő	(local or country) councillor
köztisztviselő	civil servant, permanent
fogorvos	dentist
mérnök	(chartered or certified) engineer
tűzoltó	fire service officer
temetési vállalkozó	funeral director
elismert társaság főállású biztosítási ügynöke	(full time) insurance agent of a recognised company
újságíró	journalist
jogász	legal secretary members and fellow of legal secretaries
laikus bíró	justice of the peace
önkormányzati tisztviselő	local government officer
kft. vezetője, személyzetise	manager/personnel officer of a limited company
országgyűlési képviselő	Member of Parliament
kereskedelmi flotta tisztje	merchant navy officer
elismert vallási felekezet, egyház papja	minister of recognised religion
képesített nővér	nurse (SRN és SEN)
aktív vagy nyugdíjas katonatiszt	officer of the armed services (active or retired)
katonatiszt	warrant officer or chief petty officer of the armed services
optikus	optician
rangos kitüntetés birtokosa	person with honours (pl. OBE, MBE)
gyógyszerész	pharmacist
hivatásos fényképész	photographer, professional
rendőrtiszt	police officer
postatiszt	Post Office official
ortoped szakorvos	podiatrist
elismert szervezet vezető tisztségviselője	president/secretary of a recognised organisation
Üdvhadsereg tisztje	Salvation Army officer
szociális munkás	social worker
földmérő	surveyor
tanár, oktató	teacher/lecturer
szakszervezeti tisztségviselő	trade union officer
képesített utazásszervező	(qualified) travel agent
becsüs, árverésszervező (a megfelelő szakmai szervezet rendes tagja)	valuer, auctioneer (a fellow and associate member of the incorporated society)

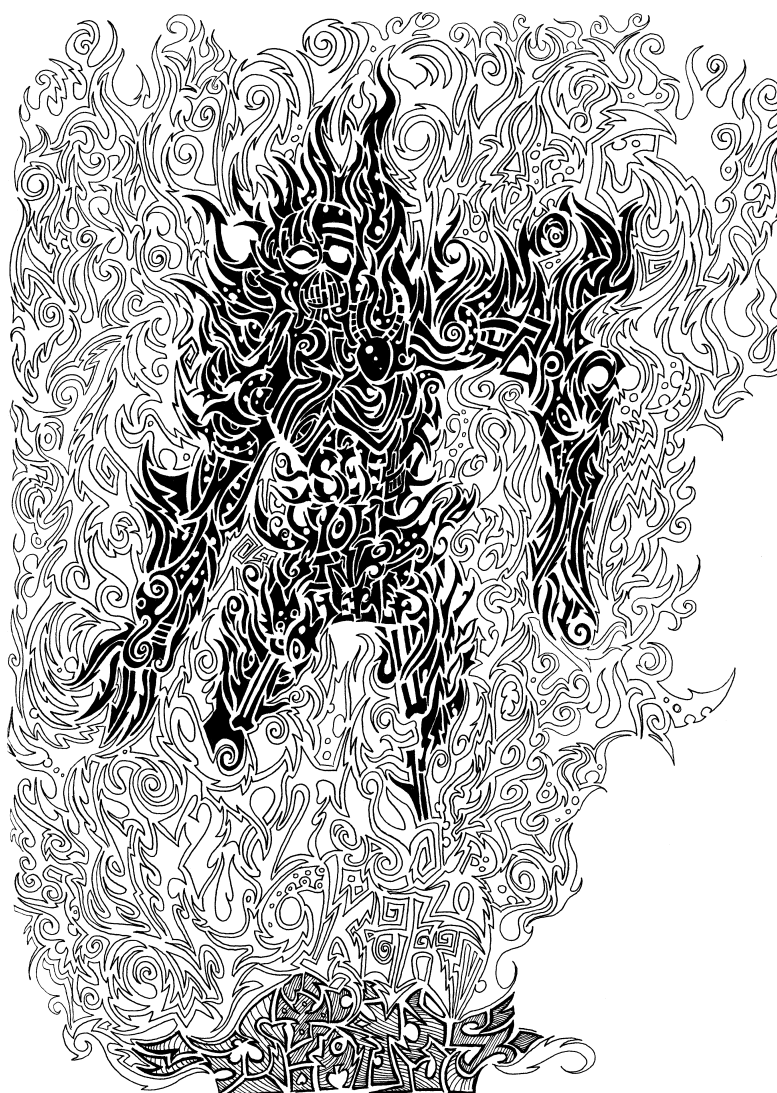

11

MEGÉRTÉS ÉS MEGÉRZÉS A NYELVTANULÁSBAN

Knock knock!
Who's there?
Aladdin!
Aladdin who?
Aladdin the street wants to talk to you!

Angol vicc

Az angolokat nem könnyű megérteni, ha beszéljük a nyelvüket, akkor sem. Amióta az angol világnyelv lett, az angolok rájöttek arra, hogy alig értik saját nyelvüket, ha más beszéli azt. Az amerikai angol is idegesíti őket, bár azt értik. Talán bosszúból, ezért elkezdtek hadarni, kódokat használni és „kásásan” beszélni, hogy őket se lehessen jól érteni. Szóval a beszélt angol megértése igazi kihívás, hogy ne mondjam, kifejezetten küzdelem.

Ennek ellenére mégsem foglalkozom az egyéni nyelvtanulást segítő kérdésekkel bővebben, leszámítva a *hallás utáni megértés kérdését* és a mellékletben található világhálós forrásokat. Az említett kérdésekről azért következik itt némi elmélkedés mégis, mert fontosnak tartom, hogy még a kiutazás előtt kezdjük el a „fülünk hegyezését”, angol szövegek hallgatását.

A megértés fejlesztése nem igényel külön időráfordítást, sokszor elegendő, ha a szokásos magyar hang- és képporítások helyett mostantól az angolokat hallgatjuk vagy nézzük. Ugyanakkor más feladatok is kapcsolódnak e lépéshez, hiszen nem mindig sikerül ismételt meghallgatás után sem megérteni a szöveget. Ilyenkor az írásbeli változatok (transcript) előszedése lesz a megoldás. Ezt akár a diktálásként felfogott gyakorlat önellenőrzési lehetőségének is tekinthetjük. A legfontosabb, és mindenek előtt való teendőnk tehát a hallott angol szövegek megértése.

A hallás utáni megértés fejlesztése

Az embergyerek hallás után tanulja meg az anyanyelvét, a második nyelv megtanulása sem megy a hallás utáni megértés nélkül. Ezért ennek a készségnek a kialakulása vagy hiánya mindent eldönt. Amíg e készség nem elég fejlett igen nagyszámú szöveg megértését illetően, tulajdonképpen felesleges más készségek fejlesztésével foglalkoznunk. (Ez persze ellentmond a szokásos tankönyv sze-

rinti, minden készségfronton támadó előrehaladásnak. De be fogjuk látni, hogy az idegennyelvű beszédkörnyezetben, ahol a legfontosabb és leggazdagabb forrás a hallható élőbeszéd, elsősorban annak megértésével érdemes foglalkozni, annak nehézségeit kell legyőzni.)

A nehézségek

A legnagyobb nehézséget a megértésben az okozza, hogy az angol nyelv hangsúlyos és hangsúlytalan szótagjai között akkora különbség van, hogy a hangsúlytalan szótagokat gyakorlatilag egyáltalán nem halljuk.

A második nehézség, hogy a szavak hangsúlyos szótagjai nem ott vannak, ahol a magyar nyelvben. Néhány példa arra, hogy ha mi rosszul hangsúlyozzuk ezeket a szavakat, az angolok egyszerűen nem értik meg őket. Pl. patrol, Iraq.

A harmadik nehézség, hogy a mássalhangzók annyira jellegtelenek, hogy könnyen összetéveszthetők, vagy nem is észlelhetők. Következésképpen többnyire a magánhangzókra kell hagyatkoznunk.

Ezek okozzák a negyedik nehézséget azért, mert a készlet nagyon eltér a magyar magánhangzóktól. A magánhangzókészlet különbsége nemcsak a hosszúságban, hanem a minőségben is megmutatkozik, más a mi *e*, *á*, *o* és *u* hangunk, továbbá nincsenek a nyelvünkben diftongusok, azaz kétshangzó magánhangzók, amelyek megtanulása külön nehézséget okozhat.

A következő, ötödik nehézség a tagolás, vagyis az a probléma, hogy a hangsorozatban nincs jelentős, szóvégi szünet, ezért nem lehet pontosan tudni, hogy milyen, melyik szavak vannak összevonva.

Az egyes szavak felismerése megelőzi a teljes megértést, és elég a közlési szándékok tisztázásához. A megértésnek ez a foka még nem jelenéskbeli, hanem a precízebb hangalaki megértést jelenti, amelynek elsajátítása után hátra van a hallott hangok alapján az íráskép elképzelése vagy felidézése.

A célok

Az első cél, hogy a hallott hangsorozatot minél hosszabb alakban megjegyezzük, felidézzük, majd reprodukáljuk. Először nyilván a rövidebbekkel kell kezdeni, vagy a hosszabbakat kell tudni értelmesen tagolni.

Akkor könnyítjük meg a dolgunkat, ha ismert írásképzű szavakat vagy szöveget hallgatunk, először segítség nélkül, később, ha szükséges, az írást is szemmel követve. Ennek a segítségnek az a módja, hogy a megadott webcímen megkeressük az erre szolgáló oldalakat, és addig gyakorolunk, míg magunknak is sikerül hasonlóan hangzó szövegeket produkálni.

A tanulás során igyekezzünk a kiejtés sebességét és a ritmus (hangsúly)-szerkezetet egyre közelebb vinni az eredetihez. Meg fogunk lepődni: az angolok akkor is értenek bennünket, ha egész szótagokat elharapunk, sőt, ki sem mondunk. Feltéve, hogy a hangsúlyos szótagokat jól ejtjük, ami nem jelenti azt, hogy agyonhangsúlyozzuk őket!

Itt jegyzem meg, hogy az angol Received Pronunciation kiejtésváltozat mára eltűnőben van. Prince Charles huszonéves korában még úgy beszélt, ahogy mi is tanuljuk az iskolában otthon. A ma hasonló korban lévő fia, Prince William pedig a mai angol munkások kiejtését követi.

Ezután szánjuk rá magunkat arra, hogy a nekünk tetsző és hasznosnak tűnő sorozatokat tanuljuk meg kívülről. Ebből a célból a könyvben előforduló angol szavakból összeállítottam három szólistát, amelyeket az alábbiakban ismertetett gyakorlatban tudunk felhasználni. A három lista különböző, egy, kettő és három vagy több szóból álló kifejezések jegyzéke.

Ha szavakat akarunk elszigetelten, nem mondatban memorizálni, vagy ha mondatokat akarunk önmagukban megtanulni, vagy megérteni, akkor a szinkrontolmácsok által kedvelt fejlesztő gyakorlatokat kell elvégezni. Ehhez Angliában segítséget kaphatunk egy barátságos angoltól, aki felolvassa nekünk a kért szövegrészeket, illetve akinek a természetes szövegeit engedélyével erre a célra rögzíthetjük. Neki ez nem munka, inkább szórakozás, érdekesség.

Ezekkel a szövegekkel ezután a következőket tehetjük:

Ismételjük őket hallás után, közvetlenül az adott részlet, egység elhangzása után! Vegyünk egyszerre 10-20 egységet, időben összesen fél perc, egy perc hosszúságú szöveget! Ismételjük addig, amíg az ismétlésekkel nem vagyunk elégedettek.

Ha ez már megy, akkor megpróbálhatjuk ugyanezt elcsúsztatva, azaz az első hallott egység után nem, hanem csak a második után ismételni – az elsőt, majd a másodikat, és így tovább a végéig. Ha már ez is megy, akkor maradjunk le kettővel, és a harmadik elhangzása után fogjunk bele az első ismétlésébe stb.

Természetesen az ismétlés a legkönnyebb, más feladatot is kapcsolhatunk az adott saját készítésű hanganyaghoz, amelynek egységei lehetnek szavak, mondatok stb. Az egyik legnyilvánvalóbb a fordítás vagy a tolmácsolás. Választhatunk szinonimákat, tagadásokat és egyéb nyelvi szövegmanipulációkat (pl. kérdés, tagadás, időváltoztatás, személyváltoztatás stb.).

Érdekes, hogy a rövid távú emlékezetben a megjegyezhető egységek száma stabil, 5-7 körül van, és az egységek tényleges hossza (szó vagy mondat, bekezdés) nem játszik szerepet. Igyekezzünk minél magasabb számig eljutni. És persze dolgozhatunk a másik irányban, magyarról angolra is.

Diktafon birtokában saját magam is felolvashatok, vagy könyv nélkül is mondhatok monológot, majd visszahallgathatom magamat. A diktálás sem haszontalan dolog, különösen, ha olyan programunk is van, amely megtanulja a kiejtésünket és leírja, amit tőlünk hall. Végül a diktafonnal felvett szöveg feltölthető a számítógépre, onnan e-mail mellékleteként elküldhető további baráti kritikusnak, akinek a választától, utasításaitól vagy tanácsaitól függően javíthatunk teljesítményünkön.

Amikor már a hallott szavak és/vagy szövegek ismétlése, hű reprodukciója sikeres, folytathatjuk ezen inputok alapján a szóbeli fordítással, ahol a válaszdöngyöt kell ismét növelnünk, és el kell jutnunk az azonnali válaszkészséghez. A gyakorlat egyúttal rövid távú emlékezetünk fejlesztését is szolgálja, és elősegíti az először még értelmetlennek tűnő hangsorozat megőrzését és újbóli megfejtésének kísérletét, amelyben már részt vesznek egyéb, pl. nyelvtani, logikai ismereteink is. Tudni fogjuk, hogy minek kellene ott lennie, még ha nem is halljuk.

A következő lépés

Mivel ugyanannak a hangsornak számos írásbeli képe, feloldása lehet, ezzel még nem lesz vége a megértési küzdelemnek. A félreértések elkerülése végett idővel rá kell majd kérdeznünk arra, hogyan írják azt, amit hallunk. A megértés tehát felismerés is, amelynek sikerét százalékban tudjuk megadni. Ha már ötven százalék körül járunk,

a fel nem ismert szövegrészek jelentését akár ki is találhatjuk a kontextus segítségével, vagyis egy idő után áttérhetünk a kulcsszavak keresésére. A kulcsszavak és a kontextus, a beszédhelyzet az, amelyeknek a megértése elegendő a teljes közlemény felfogásához, még ha részleteiben nem is lesz pontos ez a felismerés.

A kulcsszavakat magunk is összeírhatjuk az adott környezetben. Ezek egy része a leggyakrabban használt, ezért ismerős szavak lesznek, másik része a nehezen felismerhető szavak, amelyek többnyire a hosszú, nehéz jelentésű, ritka, és a nagyon hangsúlytalan, elnyelt szavak. Ha ehhez digitálisan rögzített írásbeli anyagunk is van, annak szókincsét konkordancia indexelő programmal (concordance) elemezhetjük. Ily módon magunk is megtervezhetjük a megtanulnivalónkat csupán a szókincs mérete és összetétele szempontjából, amely módszer arra is alkalmas, hogy az előrehaladásunkat megfoghatóvá és mérhetővé tegye.

Külön gondot jelent a nevek megértésének és helyesírásának kérdése, mert a nevek sokat szerepelnek, és sokszor a nevekből, illetve a nevek által jelölt dolgok felismeréséből kiderül a szöveg jelentése. Lehet olyan feladatunk, hogy egy kaputelefonon bejelentkező hang által bemondott szavak (tulajdonképpen nevek, pl. V car, Antalis, HJS, Splice UK stb.) alapján kell eldönteni, hogy kinyissuk-e a kaput, vagy sem. Helyismeret nélkül ezeket nem fogjuk megfejteni. Akárcsak telefonbeszélgetés alapján azt, hogyan kell leírni neveket, mert nem mindegy pl., hogy Dixon vagy Dickson, Coxwill vagy Cockswill.

A nyelvi hangszűrő kialakulása és a hallottak korrekciója

Ahogy a látásban is korrigálja agyunk a valóságot, azaz nem is azt látjuk, amit tényleg látunk, és nem is úgy, a hallás során is átalakítja agyunk azt, amit hallunk. Először is mindent automatikusan értelemmel vagy jelentéssel bíró sorozatnak tételezünk fel, továbbá ismerősnek vagy ismertnek. Ha valami nem egészen ismerős, azt kiegészítjük ismerőssé. Ez a szokásunk nyelvhez, nyelvi környezethez (kontextushoz) kötődik, tehát magyar környezetben magyar szövegre számítunk, míg ha sokáig vagyunk egy más nyelvű környezetben, akkor a magyar szöveget is esetleg azon a szűrőn át halljuk, mintha hallucinálnánk.

A másik korrekció, hogy azt is odaképzeljük, amit nem hallunk, főleg ha már elég nagy tapasztalatunk van a hangelnyelések kezelésében. Az ember mindenben jelentést, értelmet kereső állat, így természetes, hogy az ember a szavak elrontott írásképét is helyesbíti. Például, ha a leírt szóban a szó elején és végén legalább egyeznek a betűk, akkor az elrontott írásképet is megértjük. Hasonlóképpen a hallott szavaknál is képesek vagyunk megérteni a hangsúlyos szótagok felfogásával egész hangsorokat, vagyis szavakat és mondatokat.

Először azonban minden nyelvnek a ritmusképleteit és dallamait, hangléjtéseit kell megtanulnunk. Az kell, hogy a fülünkbe másszon, egyrészt mert nekünk is úgy kell majd „énekelni”, másrészt mert nélkülük nehéz bármit is megérteni. Ehhez érdemes hangfelvételeket készíteni, és meglepő lesz, hogy a munkásemberek angolja mennyire más, mint az otthon nekünk tanított RP-dialektus.

Mit hallgassunk?

Az első nagy lépés az eredeti (authentic), felvett (recorded) angol szövegek önálló hallgatása mindaddig, amíg hallás után (első hallásra) érthetővé nem válnak. Nyilván először rövid szövegeket hallgatunk, azokat is kontextusban, vagyis olyan helyzetben, amikor a helyzet is segít a megértésben. Az is előfordulhat, hogy a megértés akkor is létrejön, ha magát a szöveget nem értjük, még felidézni és ismételni se tudnánk. Ezért csak azt a megértést tekintjük megtanulhatónak, megjegyezhetőnek, amely a hallott szöveg felbontásából (chunking) és összetevőinek azonosításából áll, azt a műveletet is tartalmazza.

Szavak esetében ezeket a betűket, illetve hangokat, mondatok esetében ezeket a szavakat és kifejezéseket, illetve azok határait és egyértelműsítéseit – tekintettel arra, hogy sok olyan hangsorozat van, amelynek a felbontása és értelmezése különböző eredményekhez, félreértésekhez vezet –, az egyes lehetséges értelmezéseket a környezettel vagy a beszélő szándékával összevetve ellenőrizni kell. Ehhez a lépéshez az szükséges, hogy a közvetlen emlékezetünk elég „hosszú vagy mély” legyen ahhoz, hogy a szöveget felidézzük, többször felbontsuk, illetve még ki is mondjuk, ismételjük visszakérdezés, ellenőrzés céljából.

A hallható szöveg mellett lehet kép is, de ha lehet, koncentráljunk csak a hangra, mint például a rádióműsorokra, az élő adásokra vagy az élő be-

szédre. Az angol beszélt nyelv ebből a szempontból azért könnyű, mert egy-egy szó akár ige és főnév vagy melléknév is lehet, tehát ha egy alakban ismerjük a szó jelentését, könnyű arról más szó-fajú jelentésre következtetni. Mivel a mondatban a pontosítást szolgáló ragok nem szerepelnek, gyakorlatilag a szavak változatlan formában, minimális szintaktikai megszorítással kerülnek egymás mellé. Ez viszont megkönnyíti, hogy a mondatot képek (tagolatlan fogalmak) sorozataként képzeljük el, és sokkal egyszerűbb az angol mondatokban a szavakat ikonokra lecserélni. Aki leírt párbeszédet tanul könyvből, az ezeket a szófüzéseket és hiányos mondatokat aligha fogja elsőre megérteni. Az angolok nagyon támaszkodnak a kontextusra, ezért szűkszavúnak is nevezhetők, illetve egy-egy szavuknak igen nagy a „terhelése”, a használhatósági köre. Ezt egyébként a nyelvészek nagy kanyarok után újra felfedezték, és a közelmúltban minimalista szintaxis címszó alatt tanulmányozni kezdték.

Mazsolák

A legfontosabb forrás a rádió, a Királyságban a BBC, amelynek adói közül a Radio 4 intelligent speech-ként jellemzett műsorai között szerepel pl. a *word of mouth* című, szavak jelentését magyarázó műsor, amely azoknak hasznos, akik nem kezdőként akarnak angol szöveget hallgatni. Van azonban a BBC-nek világszolgálat is, amely komplex angolnyelv-oktatási programokat sugároz. Azért a rádió és nem a tévé az alkalmas eszköz erre, mert itt a kép nem vonja el a figyelmet a „fül” koncentrált munkájától. A Radio 4-nak természetesen vannak természettudományi és egyéb műsorai is, amelyek hallgatása a megfelelő weboldaltól a BBC lejátszója segítségével indítható, és természetesen megismételhető, vagy felvehető: így saját igényünk szerint megállítható, részleteiben újrátjátszható. A rádió élő műsorként való hallgatását pedig minden esetben legalább háttértevékenységként ajánlom.

A BBC-nek van saját gyűjteménye és műsora az angol tájnyelvekből és -ről, ez a *VOICES*. E honlapon meghallgathatunk számos felvételt egyrészt arról a területről, ahol éppen lakunk, másrészt rögtön tesztelhetjük is megértésünket a *Language Lab* menüpont kiválasztásával. Természetesen a tesztelés ismétlésével akár gyakorolhatunk is, illetve a *Your Voice* menüpontra keresztül magunk is bekapcsolódhatunk a BBC nyelvtámogató munkájába. Van továbbá a BBC-nek 1–6 osztályos

(akár tanulási nehézségekkel küzdő) gyermekek számára készült online tanulási felülete is, a *JAM*, amit érdemes kipróbálnia nem angol anyanyelvűnek is. Ezt közös, csoportos munkára is lehet használni, például a nyelvtanár bekapcsolásával, távoktatásban végezhető nyelvtanulásra. A BBC interaktív tanulásra alkalmas felülete három választékot is kínál a tanulóknak (*BBC Children*, *CBBC*, *BBC Schools*). Olvasásra, olvasáshoz a BBC H2G2 honlapját ajánlom.

Mások is készítenek, készítettek hanganyagokat, hallgatható szöveggyűjteményeket, sőt ezekről a honlapokról is készített egy összeállítást és tart karban E. L. Easton, akitől csak egy-két weboldalt idéztem mutatóba.

Nem mehetek el szó nélkül a kifejezetten iskolarádiós lehetőségek mellett sem, amelyek közül ismét a BBC anyagait ajánlom. Azt se felejtjük el, hogy ezek az anyagok az elemi iskola 6. osztályáig, a 12 éves korig iskolába járó korcsoportoknak készültek, ezért a kezdő angol tanulás szintjén a leghasznosabbak.

Igaz, hogy ezen ugrópontok nem mindegyike brit angol, sok köztük az amerikai angol vagy a portugál eredetű forrás, pl. azok a telefonbeszélgetések, amelyek ingyenes meghallgatásához először regisztrálnunk kell egy megaportálon. Kárpótolhat bennünket az, hogy az anyagok mindkét esetben mind nehézség, mind témák szerint csoportosítva vannak.

A hallás utáni megértést a kontextus és a hallott szöveg írott képe nagyban megkönnyíti, ezért ezek a gyakorlatok és források is fontosak, hiszen előbb-utóbb leírni is tudnunk kell, amit hallás után megértünk, és megfordítva, el kell tudnunk olvasni hangosan azt, amit már egyébként hallottunk.

Ebből a célból hasznos eszközök a hangos könyvek (audio books), amelyeknek a hangját az internetről kapjuk, az írott képét vagy nekünk kell elővenni kinyomtatott könyv formában, vagy egy másik weboldalt kinyitva kell néznünk. Ezzel már az olvasási készségünk fejlesztését is előkészítjük, és ugyanezeket a forrásokat saját olvasásunk ellenőrzésére használhatjuk. A BMW-nek van olyan weboldala, ahonnan ezek letölthetők, és MP3-as formátumban lejátszhatók...

A BBC letöltésre is lehetőséget ad, bár nem minden programját illetően. A már idézett „beszédés rádió” honlapján elég szép választékot találunk, és annak, akit érdekel, elmagyarázzák, mi a különbség az újbóli meghallgatás, a letöltés, és a podcasting között.

A hallottak ismétlése

A következő lépés az, hogy a felolvasás vagy csak hallás után megjegyzett, memorizált szöveget vagy szavakat képesek legyünk magunkban némán, majd félhangosan és végül hangosan elismételni, egyelőre monológ formájában. A monológ indításához el kell szakadnunk a szövegtől, a látványokat, a képi ingereket (reáliákat) kell kihasználni, illetve a belső emlékezetet és mondanivalót, a gondolkodást, hogy ezeknek a szövegeknek a hossza egyre növekedjék, akár perces léptékűvé. A hosszúság nyilván a témától függ, mint ahogy az elmondható szavak és mondatok száma és köre is, amihez a fenti módszerekkel szókincsfejlesztésre és mintamondat elsajátítására van szükség az előző szakaszokban. Hasznos ilyenkor, ha internetes videón megnézzük és meghallgatjuk, mások hogyan beszélnek (vagy írnak) a munkájukról.

A memorizáláshoz is kaphatunk segítséget a neten a mindmapping technika segítségével. A kép és a hang összekötéséhez, a hangzó alak vagy szöveg kép alapján való felidézéséhez használjunk további internetes forrásokat, pl. a *kroxus*-t.

A lényeg, hogy támaszkodjunk velünk született utánzási készségünkre, és arra, hogy az élvezetesnek talált tevékenységekkel kapcsolatban ismétlési kényszer alakul ki bennünk, többek közt a dallamok, a hangok, a szavak és a hosszabb szövegek felidézésére.

Mit érdemes memorizálni, és mit érdemes felvenni, hogy ismét meghallgathassuk?

Meg kell tanulnunk a számok nevét, legalább az első tízet (0–9), és meg kell tanulnunk azokat hallás (diktálás) alapján (azonnal) leírni úgy, hogy legalább húsz számot kell egymás után rögzíteni a papíron. Ugyanezt a feladatot hármas négyes, ötös, hatos, hetes és nyolcas csoportokra bontva, hallás után is el kell végeznünk, vagyis el kell tudnunk ismételni. Ne felejtsük, hogy az angol telefonos körzetszámok 5 jegyűek, az egyedi telefonszám pedig 6 jegyű! Vállalaton belüli mellékhívásnál elég megjegyezni az utolsó négy számjegyet.

Az angol ábécé betűit (betűzést) is tudnunk kell önmagukban, hallás után felismerni és leírni, de mivel ez nehézségeket okoz, meg kell tanulnunk a betűk rádiós kódjait (phonetic alphabet) is, egyrészt hallás után felismerni, másrészt a szavakat a rádiókódokkal betűzni. Az angol ábécé a megfelelő hangokkal kezdődő szavak formájában a következő:

ALPHA, BRAVO, CHARLIE, DELTA, ECHO, FOXTROTT, GOLF, HOTEL, INDIA, JULIET, KILO, LIMA, MIKE, NOVEMBER, OSCAR, PAPA, QUEBEC, ROMEO, SIERRA, TANGO, UNIFORM, VICTOR, WHISKY, X-RAY, YANKEE, ZULU.

Nem árt az angol keresztnéveket¹ és tulajdonnéveket² is megismerni, helyesírásukat megjegyezni, hiszen ezekkel naponta találkozunk a munkában. Hasonlóképpen az adott város utcaneveit, bolt- és üzletneveit, egyéb vállalkozások, pl. taxi, busz stb. elnevezéseit megjegyezni, mert a hallott szöveg fele ezekből áll.

Érdekes tehát a telefon-üzenetrögzítőn, az automatikus telefonközpontokban hallható, található szövegeket felvenni, lejátszani, megérteni, szövegeit feldolgozni. Ha csak az írásbeli szöveget keressük, a szavak értelmezését, definícióját, akkor megismerkedhetünk az angolok saját céljaira indult mobil text szolgáltatásával a megfelelő weboldalon.

Következő lépésként a házon kívüli egyéb gépi beszédek is összegyűjthetjük a vasútállomástól a liftig, számtalan helyen beszélnek a gépek, előre felvett dolgokat mondanak el, főleg használati utasításként, tájékoztatásként.

Készüljünk fel arra, hogy akit felhívunk, ahelyett is gépi szöveggel találkozunk akár üzenetrögzítő, akár hívásátírányítás vagy hívásrendező menü formájában. Ezért szerezzünk gyakorlatot a telefon speciális gombjainak használatában, illetve fogadott hívások esetén a szükséges lépésekben, pl. a hívásátírányításban, telefonszámok tagolásában stb.

A következő szint, amikor a rádió és/vagy a televízió műsorát vagy egy részét vesszük fel saját diktafonunkra, amely felvételt szerencsés esetben módunk van feltölteni a számítógépünkre, és ha kell, az adott szöveget másoknak is megküldeni, hogy a megértésben, a szövegtagolásban vagy lebontásban segítséget kapjunk. A számtalan lehetőség közül ismét a BBC egyik honlapját³ ajánlom, amely tematikusan kínálja már lejátszott műsorait, amihez nem kell külön lejátszó program, illetve létezik egy indítható BBC Radio Player is.

A BBC-nek van olyan adója, amelynek hullámsávján főleg

- a legjobb új zene (Radio 1),
- zene és szórakoztatás (Radio 2),

¹ Keresztnévek és jelentésük: <http://www.behindthename.com>

² Vezetéknévek és jelentésük: <http://www.last-names.net>

³ <http://www.bbc.co.uk/radio/>

- klasszikus zene, dzsessz, a világ, művészet, dráma/színház (Radio 3),
  - intelligens beszéd (Radio 4),
  - élő hírek, élő sport (Radio 5),
  - zenei ismeretterjesztés (Radio 6),
  - vígjátékok, gyerekek és színház (Radio 7)
- témájú és jellegű műsorok szólnak.

Nagyon hasznos még a BBC iskolarádiója⁴, amelynek programjai dátum szerint kikereshetők, a hallgatás megtervezhető, majd a műsorok közül a megfelelő honlapról lehet szemezgetni, ha rászánunk egy kis pénzt, mert a programok az adás után nem ingyenesek. Ezen a weboldalon⁵ található az a cég, amely foglalkozik olyan általános és középiskolai tananyagokkal és tantervvel⁶, amelyek az angolnyelv-tanulás szempontjából is használhatóak. Ezek az angol NAT részét képezik, amelyről itt⁷ tájékozódhatunk. (A nemzeti tanterv azonban főleg arról szól, hogy milyen elvek alapján állították össze a témákat, és hogyan kell azokat a gyakorlatban hozzáférhetővé tenni, más szóval gyakorlati nyelvtanulási hasznosíthatósága nincsen, csak érdekesség.)

Az angol nyelv és irodalom tanítását számítástechnikai eszközökkel (ICT) is elősegítik az angol iskolákban, ezek leírásáról szintén a megfelelő honlapról⁸ elindulva kapunk képet. Főleg azonban a tanárokat érdeklő kérdésekben, illetve hasznos linkeket ad meg a téma a részleteiben elmélyedni kívánóknak az alábbi tagolás szerint:

NATE – The National Association for the Teaching of English
 National Drama
 The Poetry Society
 The British Film Institute
 Film Education
 The English and Media Centre
 The National Literacy Trust
 Literacy Time

(A személyes beszélgetések rögzítését csak barátoknál, előzetes engedélyükkel kezdeményezzük. Ott érdemes ezt tanulási céllal megcsinálni, ahol ezután mód van a közös visszahallgatásra és a nem érthető részek tisztázására.)

⁴<http://www.bbc.co.uk/schoolradio/index.shtml?school>

⁵<http://www.curriculumonline.co.uk/>

⁶<http://www.curriculumonline.gov.uk/default.htm?cookie%5Ftest=1>

⁷<http://www.nc.uk.net/webdav/servlet/XRM?Page/@id=6016>

⁸<http://curriculum.becta.org.uk/docserver.php?temid=84>

A legjobb ezért, ha először az interneten keressünk hallgatható tananyagokat. Ott azonnal kiderül, hogy az angolt nem anyanyelvként tanító tanárok és szervezeteik ma már mindent felhasználnak, tehát a reáliák köre kibővül a teljes környezetre.⁹

Hallgatás és olvasás együtt

A következő lépés, hogy a szöveget látjuk, és úgy igyekszünk megérteni, azaz valaki más darabolja helyettünk, hogy az egyértelműséggel ne kelljen bajlódunk. Ez pedig az olvasás, illetve a szöveg látása alapján kialakuló megértés. Ez a lépés kiegészül azzal, hogy a szöveget hangosan is el kell tudni olvasni, azaz nemcsak a szavakat kell tudni egyenként kiejteni, hanem a mondatokat is jól kell hangsúlyozni, illetve olyan gyorsan és átalakítottan felolvasni, ahogyan azt hallanánk egy anyanyelvi beszélőtől. Ennél a még felületes olvasásnál (*reading for gist) csak a nagyjából való megértés a cél, a részletekkel még homályban maradhatunk.

Ez az olvasás többféleképpen történhet. A felvett hanganyag utólagos leírása (*transcript) látólag ugyanaz, mint megfordítva, az írott szöveg felolvasása. Ezért minden olyan rádióműsor, amely hozzáférhető írásban az elhangzás után, vagy azzal egyidejűleg, tulajdonképpen hangos könyvként is felfogható, hasonlóképpen használható. De nem ez a jellemző, hanem az, hogy a már kész írott anyagot utólag kell felolvasni, és ha nekünk nem megy, akkor ehhez már gépi program alakját öltő segítséget hívhatunk. A feladat a szöveget illetően több szinten van megoldva, segítséget kaphatunk az egyes szavak kiejtéséhez, egyes mondatok vagy hosszabb szövegek felolvasásához.

Az elektronikus szótárak használatának magyarázatát a Hongkongi Egyetem honlapján találhatjuk meg. Egyik esete a beszélő szótár, amely csak a keresett szót tudja kimondani, mint pl. a Webster vagy az Encarta. Van magyar gyártmányú ilyen szótár is, amely magyar és angol szavakat és sorokat egyaránt fel tud olvasni. A szavak helyes kiejtését segítő hangos szótárból egyébként sok van, hiszen csak egy hangfelvétellel kellett kiegészíteni a már meglévő írott műfajokat.

Létezik a text-to-speech technika is, amelyről már a telefonálás kapcsán szó esett, illetve a va-

⁹<http://www.tefltraining.co.uk/tefl-courses.html?OVRAW=ESL&OVKEY=esl&OVMT=standard>

kok számára készült, de nem ingyenes felolvasó programok. A leghíresebb köztük a Dragon, de van magyar gyártmányú program is. Az ingyenes műfajban egy hangos böngészőprogram olyan termék, amellyel azután a PDF fájljainkat is fel tudjuk olvasni. A másik hangos böngésző már egy egész sor terméket kerekít e technika köré, helyetünk beszél, hangos híreket szállít nekünk, vagyis visszajutunk vele a rádióhoz.

A hallott szöveg leírása

Azért kell a hallott szöveget leírni, mert nem mindig sikerül első hallásra a megjegyezni, illetve megfelelően „felbontani”, azaz olyan felismerhető darabokra szétszedni, amelyekből a szöveg valóban áll a beszéd torzításai ellenére. Minthogy az ismerős nevekkel már nincs problémánk, most nyelvtudásunk egyéb részei kerülnek tesztelésre. Tehát vagy az IPA-jeleket, vagy egyszerűen a magyar betűket használva írjuk le, amit hallunk, és nézzük meg, milyen esetben, milyen kiegészítésekkel vagy változtatásokkal lenne értelmes, nyelvtanilag helyes a hallott szöveg.

Ha nem emlékszünk elég hosszan, a közvetlen emlékezetünket fejlesszük. A szöveget többször meghallgatva lesz néhány megoldásunk vagy tipünk. Ha ezekből a töredékekből vissza tudunk következtetni a szavakra és azok írott alakjaira, akkor a következő lépés a szótár lesz, lehet. De csinálhatunk ellenpróbát is. Leírjuk a feltételezett angol szöveget a képernyőre, és hangosan felolvassuk a programunkkal, ellenőrizendő, hogy hasonlít-e az eredetire. Telefonbeszélgetés esetében persze visszakerdezzük, ismételtetjük a partnerünket. Ahol ez nem lehetséges, felvesszük a szöveget és utólag többször lejátszunk.

Melyek a fontos főnevek, és mekkora a számuk az angol nyelvben?

Ez attól függ, hol tartunk a tanulásban. Először a hétköznapi élet hétköznapi tárgyainak és cselekvéseinek mintegy háromezer szavas szókincsre a cél a fenti tematikus bontás további finomítása eredményeképpen. Ehhez a szókincshez természetesen többféle tudás kapcsolódik. Nézzük meg lejjebb, hogy egy szó tudása kapcsán mi mindent kellene tudnunk felidézni, és gondoljuk át, hogy a már eddig ismertnek tekintett szavak közül az

egyes szavakat illetően mit tudunk a adott szóval kapcsolatban! Mindig lesznek hiányosságaink, amelyek pótlására a nap bármelyik időpontját megfelelően találhatjuk.

Ha már a hétköznapi szókészletet bírjuk, foglalkozhatunk a szakszókincsekkel vagy terminológiákkal. Két különböző nagy angol szógyűjtemény is található a neten, az egyik az üzleti nyelv, a másik a tudományos nyelv tanulói számára.

Milyen gyakorlatok, fokozatok segítenek a szókincs egyre gazdagabb elsajátításában?

Az első lépés a szavak hallás utáni felismerése, azonosítása. Gyakoroljuk ezt a tulajdonnevekkel és a telefonnal. Az angol család- és keresztnév sűrűn okoznak problémát Angliában, főleg, ha telefonon és rövid ideig halljuk őket. Használjuk a telefonkönyvet, vagy ha nincs, jó forrás ez a weboldal¹⁰ az angol keresztnév gyűjteményével. Ugyanígy fontos az angol vezetéknév, cégnevek, városnevek és egyéb nevek gyors felismerése (passzív tudás), amely választékból előre nehéz lesz felkészülni, helyett koncentráljunk a betűzésre, illetve a betűk nevének megtanulására, és a szavak betűnként való kiolvasásának gyakorlására (aktív tudás).

A számokkal is hasonló a feladatunk. Ha ez már megy, akkor hallgassunk véletlenszerűen kiválasztott szövegeket, és ismerjük fel a szövegben a neveket, a számokat és egyéb, marker jellegű információkat, pl. idegen szavakat, betűszavakat, készülékneveket, márkaneveket, cégneveket stb. (információk kiszűrése). A felismerés ebben a formában nem könnyű, ezért érdemes egy „segédmódot”, a fonetikus írás használatát bevezetni.

Gondoljunk arra, hogy például egy belépő szereplő angol nevet gyorsan be kell írunk egy könyvbe, miután elolvastuk. Ha a nevet, ami legyen mondjuk Haywards, helyesen kimondjuk, és a belépő már nincs előttünk, akkor csak a hangalakra támaszkodhatunk, amely viszont már nem tükrözi az írásmódot, akár többféle helyesírással is leírható, különösen, ha nem jó a kiejtésünk. Itt az történik, ami a magyar szavakkal vagy nevekkel, amikor elveszítik az ékezeteket, többé nem lehet visszaállítani az eredetit, hiszen többféle írásképp megoldás lehetséges. Ez magyarázza meg, hogy

¹⁰ Christian names: <http://www.jesusanswers.com/names/christian.htm>

az angolok miért tanulnak olyan nehezen idegen nyelveket. Azért, mert rögtön elvéreznek a helyesírásán, minden szót angolosan olvasnak, és az eredeti szót a másik nyelv beszélői abból nem tudják rekonstruálni. Így jártam én is, amikor egy angol barátom azt mondta, hogy a „szezmegyben” vásárolt, amiről kiderült, hogy egy csemege üzlet.

A nyelvtan helye a megértésben

A hallás utáni megértés egyik feltétele, hogy azt is halljuk, amit nem mondanak ki. Mert az angolok tényleg nem mondják ki a szavak egyes, főleg hangsúlytalan részeit. Ilyenkor a nyelvtani tudás segít, az mondja meg nekünk, hogy ott minek kellene lennie. Ismételjük át tehát a nyelvtanban tanultakat, például az interneten angol egyetemistáknak készült, de általunk is jól használható nyelvtani kurzus segítségével. Félelmetes mennyiségű, nyelvtani kategóriák szerint csoportosított online nyelvtani teszt linkje található a már említett E. L. Aston honlapján. Gyakorlati nyelvtani tesztek vannak a *Nonstop English* weboldalon. Interaktív, általunk is írható felület a nyelvtani anyagokat és gyakorlatokat tartalmazó *chompcomp* weboldal. Hasonló forrás a *grammar* honlap is. Utoljára pedig ismét egy BBC-hely, a *Skillswise*, amelynek van nyelvtani fejezete is.

A hallás utáni megértés fejlesztése utáni lépés

A hallás utáni megértés állandó feladat, a fejlődés nem látványos, de ugrásszerű fokozatokban történik. Egyszerre megvilágosodnak korábban nem érthető szövegek, sorozatok. Ennek egyik oka, hogy nyelvtani ismereteink, amelyeknek nem kell feltétlenül explicit szabályismereteknek lenniük, szintén fejlődtek. Ha tehát tudjuk, hogy mi az angol kijelentő mondatok általános, tipikus szórendje, akkor annak alapján elkezdhetünk újságokban szövegeket preparálni olyan egyszerű feladatok érdekében, hogy megtaláljuk egy mondatban az alanyt és az állítmányt, illetve azt a pontot, ahol az egyik végződik és a másik kezdődik. Ez a gyakorlat ugyan írásbeli, de segítségével jobb lesz a megértésünk a hiányos mondatok (ellipsis) vonatkozásában, mert tudatosulnak bennünk bizonyos szabályok.

Ezek azonban nem feltétlenül explicit formában megfogalmazott szabályok lesznek, hiszen a szabályok gyakorlatilag csak megnevezik a jelenséget, nevet adnak a helyes formáknak, amelye-

ket magunktól, utánzással is el tudunk sajátítani. Nem érdekes, hogy az adott dolgot hogy hívják, mi a szabály neve. De a fenti gyakorlat mégis hasznos abban a tekintetben, hogy ha hallás után nem tiszta valami, akkor logikával, a szabályok ismeretében ki tudjuk következtetni, meg tudjuk magyarázni, mi az, amit nem hallunk. Erre akkor van ismét szükségünk, amikor más segítség nem érhető el. A szabályok áttekintését is segíti az internet, sőt sok gyakorlat kötődik a szabályok alkalmazásához. A szabályokban is az ismerttől haladjunk az ismert felé, a könnyűtől a nehéz, az általánostól a különleges esetek, a kivételek irányába. Ezzel sikerül a nyelv önkényességei miatt keletkező zűrzavart csökkenteni. De ne akarjunk mindent okilag megérteni.

Az önálló megszólalás gyakorlása

Amikor már elég jól megy a hallott szövegek megértése, a leírt szövegek felolvasása (túl azok értelmének szinte maradéktalan megértésén), akkor ideje, hogy a látható világra, az élményekre hangosan reagáljunk egyfajta monológ formájában. Mondjuk tehát ki, mit látunk, mondjuk el bővített formában tulajdonságait, jellemzőit. Lassan soroljunk fel több dolgot, és hasonlítsuk őket össze egymással és a nem láthatóakkal, és kezdjük megfogalmazni saját viszonyulásunkat a látottakhoz. A legtermészetesebb, hogy az ember véleményt formáljon a világról és a legjobb gyakorlópálya az időjárás, mert az hozza a legnagyobb hasznot a társas kapcsolatok ápolásában, amikor már átterünk a dialógusra.

A monológot most már belsőnek elképzelve, hangosan kérdezzünk rá az alkalmas személyektől, hogy amit látunk, az-e, aminek mi gondoljuk vagy véljük. Az időjárás után az angol munkatársakkal a legkönnyebb a másik munkatársról beszélni. A másik ember kibeszélése után szívesen beszélnek a testi állapotukról, a betegségeikről és egyéb nehézségeikről, akár az érzelmeikről is, főleg, ha frusztráltak. Ne számítsunk tartalmas, mély társalgásra, azok az idők elmúltak, amikor az emberek még hittek a szavak jelentőségében, az egymásnak adható verbális segítségben vagy értékek közlésében, efféle érdemes időtöltésben. Ezzel együtt a beszélgetés okvetlenül fontos a kölcsönös simogatás (stroking economy) szempontjából, ne fukarkodjunk az elismerő szavakkal, mert enélkül szinte lehetetlen ellensúlyozni a munkahelyeken

a jelenlétünkben is zavartalanul áramló morgást (grumbling), panaszkodást (complaining), zsörtölődést (moaning), szidalmazást (blaming) vagy káromkodást (swearing). De ha nagyon muszáj, beállhatunk ebbe a sorba is.

A belső monológ után következő szakasz a dialógusba kezdés, azaz a gondolatok kimondása, és más gondolatainak befogadása szóbeli közlés alapján, az egyszerű üdvözléstől a tartós és tartalmas eszmecsereig, a párbeszédig. Ehhez az emlékezetünknek még fejlettebbnek kell lennie, mert az eddigi készségek együttes és párhuzamos alkalmazását igényli. Miközben hallgatunk valakit, összeállítjuk saját válaszunkat és közöljük is, alkalmazkodva egy sor bonyolult követleményhez, amelyek egy része nem a nyelvben, hanem annak környezetében lelhető fel, ezek észlelésére is képesnek kell lennünk. Ez a szint a tudás és a készség után a viselkedést, a nyelv pragmatikus használatát is bevonja a repertoárba, és teljessé teszi a nyelvi, szociális teljesítményt, amelynek mintamodellje valamiféle anyanyelvi beszélő, konkrét foglalkozású, konkrét szerepet vagy funkciót gyakorló egyede, illetve annak változatai, példái, és amivel a pragmatika (pragmatics) foglalkozik.

Az egyes szakaszokban a teljesítmény a minőség szerint is megítélendő, amelynek két lényeges eleme van: a sebesség (gyors válaszkészség) és a hibátlanág, vagy a nehéz elemek, bonyolult szerkezetek és tartalmak szerepeltetése (akárcsak a műkorcsolyázásban.) Azt is mondhatnánk, hogy abban van a különbség a jól és a gyengén tudó között, hogy az előbbi egy kérdésre vagy helyzetre azonnal és hibátlanul reagál, míg a második csak lassan és hibákkal.

A párbeszéd-készségeknek gyakorlati célú, gyakorlati formájú elsajátítását elősegítik az írásbeli párbeszédek is. Álkezdő szintű hangos párbeszédeknek is van persze honlapja, úgyhogy most kezdjük egy másfajta tagolásba.

Párbeszédet persze írásban is kezdeményezhetünk a neten, a megfelelő chat-fórumokon. Sajnos ennek a műfajnak nem velejárója a nyelvhelyesség, és még a rövidítéseket és szakszavakat is meg kell hozzá tanulnunk. Vannak más fórumok is, ahol az írásbeliség nem párbeszéd vagy csoportos akció, hanem alkotó céllal, például valakinek a jellemzésére vagy önjellemzésére történik.

A párbeszéd – Miről lehet beszélgetni mégis?

Csak a szokásos nyelvvizsga témákról aligha. Különösen nem úgy, hogy belevágok a közepébe, és elmondom a már megtanult, begyakorolt szöveget. Ne felejtjük el, nagy hátrányunk, hogy nem ismerjük, milyen filmeket játszanak, tévésorozatokot adnak, cikkeket írnak, zenét szeretnek a helybeliek, amikről ők egymást közt beszélnek: többnyire a tények és a háttér ismeretének hiánya miatt számunkra teljesen követhetetlenül, értethetetlenül. Vegyünk fel egy ilyen beszélgetést, és rögtön kitűnik, hogy a szövegértéshez a kulturális különbségekből fakadó ismeretek hiányoznak. A különbségek akár jelentősek is lehetnek. Pl. ha az ember főnöke azt kérdezi, hogy vagy (You alright? How are you doing? stb.), akkor egyáltalában nem az egészségem érdekli, hanem az, hogy van-e valami nehézségem, problémám a munkában, mert akkor beavatkozik. Tehát a munkahelyen még a munka is téma, főleg a tudnivalók megtanulása, a menet közbeni kiképzés (on the job training) formájában.

Készüljünk fel arra, hogy se Magyarország, se a magyarok nem érdeklik őket. Készüljünk fel arra, ha mégis lenne valaki, annak mit mesélnénk el, mit mutatnánk meg fényképekben vagy akár az interneten. A közös hang megtalálása azonban nem nyelvtudás, hanem odafigyelés, hallgatás kérdése (good listening skills). Beszéltessük tehát ismerőseinket és munkatársainkat, ugyanis abból gyorsabban tanulunk. Csüngjünk az ajkukon, és utánozzuk őket. Persze az a legjobb, ha egy mestert választunk magunknak, és főleg őt követjük, az ő hanghordozását, szavait és gesztusait lessük el. Mindenkit érdemes megpróbálni utánózni, a jó utánzást szociális elismerés követi, akár szórakoztatás, akár befogadás útján. A beszélgetést akár videóközvetítés formájában is gyakorolhatjuk, ha ehhez letöltjük a megfelelő programot.

*Az angolok kedvenc beszédtemái
(2005 végén, 2006 elején)*

A témáik majdnem ugyanazok, mint a magyaroké, csak „tökbén”. Egyébként az újságok is ezeket cikkezik. Vegyük sorra:

- Milyen az angolok közérzete az adott pillanatban?
- Ki/milyen az igazi angol/brit?
- Kell-e nekik az Európai Unió?
- Mi történik Irakban az angolokkal?
- Helyes volt-e belépni a háborúba?

- Miért drága a benzin?
- Mennyit emelkednek a közüzemi díjak 2006-ban?
- Mit/mennyit ettek, ittak tegnap/a hétvégén?
- Mit alakítottak/javítottak a házukon?
- Milyen hibákat követ el a vezetés/egy kolléga?
- Mennyit keresnek mások, máshol, ugyanebben az állásban/szakmában?
- Mikor/hová mennek szabadságra?
- Hol lehet kapni ezt-azt a legolcsóbban?
- Hogyan működik az ez-az?
- Milyen az új ez-az?

A hangos monológtól az írásbeli fogalmazásig

A belső monológ alapján megszületett szavakat, mondatokat és szövegeket nemcsak kimondhatjuk, hanem le is írhatjuk, e művet fogalmazásnak nevezzük, és a készség az egyszerűtől a bonyolult írásbeli termékek előállításáig terjed. A leírt szöveg emlékeztetőül szolgál, a céltól függően elég csak egy szó, vagy néhány szerkesztetlen bekezdés, vagy gondosan megfogalmazott és ellenőrzött, nyilvánosság számára szerzett műfajú munka. A fogalmazási (composition) készségek tanulása a mondatalkotással kezdődik és a szerzői művek elkészítésével (creative writing) végződik. Az uniós nyelvvizsga ezeket a különbségeket tárgyalja, az internetes lehetőségek pedig főleg a felső végén szaporodnak. Klasszikus fogalmazási feladat a dolgozat vagy essay-írás, továbbá a disszertáció vagy szakdolgozat, a thesis írása. Ebben a műfajban vendégként látogatható remek weboldal a College DuPage honlapján található. Tovább lapozva egy másik oldalon található maga a tanterv. Letölthető tananyagot tartalmaz az esszéírásról a Glasgow-i Egyetem honlapja. De ezzel már nagyon eltávolodtam a címben megadott témától, ezért ajánlom, hogy folytatásként nézzük magukat az ajánlott weboldalakat.

Végül felsorolok néhány irányelvet, amelyek segítenek angol nyelven megfogalmazni a hétköznapi témákról felépítendő ismereteket. Az elvek után pedig felsorolom azokat a szavakat, amelyek tárgyszóként emlékeztetnek a beszélgetés lehetséges témáira.

1. *Brainstorming*. Idézzünk fel minél több, az adott témához kapcsolódó szót!

Fedezd fel és pótolj hiányaidat! Részletesebben:

a) Ne felejtsük el, hogy minden egyes szó kapcsán jó ismerni a szó szótári alakját, szófaját,

helyesírását, kiejtését, képzett alakjait, vonzatait, egy nyelvű szótári meghatározását, szinonimáit, antinomáit, szintaktikai helyét, stílusi értékét, eredetét, használati helyét, gyakoriságát stb.!

b) Tudni kell a szót helyesen kimondani, leírni, hallás után felismerni és használni.

c) Emlékezzünk: minden új szót már ismert szóhoz, helyzethez, minél több dologhoz kötve lehet könnyebben elsajátítani!

2. *Composition* vagy fogalmazás. Építsünk e szavakból lehetőleg egyszerű mondatokat az alapvető kijelentő mondat szórendjének szabályai szerint!

a) Induljunk ki a szó jelentésének angol nyelvű definíciójából!

b) Részletezzük (soroljuk fel, nevezzük meg stb.) az összetevőit, ha vannak!

c) Hasonlítsuk össze rokon fogalmakkal!

d) Állítsuk szembe ellentétes dolgokkal!

e) Minősítsük egy adott szempontból (közfelfogás, saját vélemény, tudomány stb.)!

f) Tekintsünk a múltba, más országokra, körülményekre!

g) Indokoljuk saját véleményünket!

h) Ismertessük esetleges terveinket az adott dologgal kapcsolatban!

3. Ne felejtsük el, ha megmaradunk az általánosságok, tények ismertetésénél, akkor egyszerű jelenben kell beszélni! Ha nem a magunk véleményét mondjuk, hanem általánosítunk, akkor vagy a you-t vagy szenvedő szerkezetet érdemes használni. Ha azonban egy történetre térünk át, egyszerű múltban kell elmesélni.

4. Emlékezzünk arra, hogy az összetett mondatok nagyon sok hibalehetőséget rejtnek magukban! Ha igényesek akarunk lenni, akkor egyszerű mondatokban kell „haladó” szerkezeteket és ki-fejezéseket használni.

5. Ha elakadunk, érdemes visszatérni egy korábbi ponthoz, vagy összefoglalni azt, amit eddig elmondtunk.

Szójegyzék a brainstorming-hoz

Family > relatives > family life > family problems
> our family

Homes > housing > housework > cooking > living
away from home > your home town

Meals > eating at home > eating in a canteen

Living in a dorm > hotels > youth hostel >
camping

Going home > going to school > means of transport > traveling and holidays
 X-mas, Easter > New Year's Eve, etc. > parties > entertainment
 Sports > hobbies > leisure > reading > TV > computer games
 Health > nutrition > health foods > eating out
 Schools > education > school subjects > learning > purpose of study > school types > schooling system > teachers > classmates > friends >
 Learning languages > professions > trades > difficulties > methods
 Work > employment > shopping > consumption > the wide world around you > big issues in life

Emlékeztető kérdések

Mi fontos, mi emlékeztető, mi előnyös, mi nehéz, mi hasznos?
 Miért fontos, miért előnyös, miért jó, miért rossz, miért nehéz?
 Mit kellene megváltoztatni, mit lenne jó megszerezni, elérni?
 Mit jó/nem jó tapasztalni, csinálni, lehet szeretni/utálni érteni/nem érteni?
 Mi a célja, szerepe, értelme, haszna, lényege, előnye, hátulütője?

Mentális műveletek szövegekkel

Felsorolás, osztályozás, kiemelés, szembeállítás, zárójelezés, idézés, rövidítés, hiányos mondat, nyomatékosítás, személytelenítés (általánosítás), érzelmi töltés, túlzás, fokozás, understatement, feltetelezés, hivatkozás.

Ajánlott irodalom angoltanároknak a hallás utáni megértés témáról

LISTENING AND RESPONDING

Anderson, A. and Lynch, T. *Listening*, OUP, 1993
 Barley, A. *Making the Most of Audio*, CILT, 1990
 Chambers, G.N. "Listening. Why? How?" in *Language Learning Journal*, No. 14, pp. 23-27, 1996
 Rost, M. *Listening in Language Learning*, Longman, 1990
 Turner, K. *Listening in a foreign language. A skill we all take for granted?* CILT, 1995
 Underwood, M. *Teaching Listening*, Longman, 1991
 Ur, P. *Teaching Listening Comprehension*, CUP, 1984
 Wright, H. *Learning through listening*, CILT 2004

SPEAKING

Dickson, P. *Using the target language: a view from the classroom*, NFER, 1996
 Elston, T. *Up, up and away!* CILT, 2000
 Halliwell, S. and Jones, B. *On Target. Teaching in the target language*, CILT, 1991
 Harris, V. et al. *Something to say? Promoting spontaneous classroom talk*, CILT, 2001
 James, C. and Woods, A. *Developing speaking skills in modern foreign languages*, CILT, 1999
 Jones, B., Halliwell, S. and Holmes, B. *You speak, they speak: focus on target language use*, CILT, 2002
 Macaro, E. *Target language, collaborative learning and autonomy*, Multilingual Matters, 1997
 Macdonald, C. *Using the Target Language*, ALL/MGP, 1997
 Neil, P. *Reflections on the target language*, CILT, 1997
 Satchwell, P. *Keep talking: Teaching in the target language*, CILT, 1997
 SCAA *Modern foreign languages in the National Curriculum. Managing the Programme of Study, Part I. Learning and using the target language*, 1997

READING AND RESPONDING

Barnes, A. and Powell, R. *Developing advanced reading skills in modern foreign languages*, MGP/ALL, 1996
 CILT *Graded readers for the National Curriculum: French, German, Spanish. Information sheet 33*, <http://www.ncet.org.uk/projects/linguanet/cilt/info33.htm/>
 Kellerman, M. *The Forgotten Third Skill: Reading in a Foreign Language*, Pergamon, 1981
 Mitchell, I. and Swarbrick, A. *Developing skills for independent reading*, CILT, 1994
 Pillette, M. *Independent reading – how to make it work*, CILT, 1997
 Swarbrick, A. *Reading for Pleasure in a Foreign Language*, CILT, 1990
 Swarbrick, A. *More Reading for Pleasure in a Foreign Language*, CILT, 2000

WRITING

Adams, J. and Panter, S. *Just write!* CILT, 2001
 Hedge, T. *Writing*, OUP, 1988
 Kaglan, R. and Grabbe, W. *Writing: from theory to practice*, Longman, 1991

12

THE HUNGARY HANDICAP

---

*You can analyze the past, but
you have to design the future.*

Edward de Bono

Nem tudom elkerülni azt a nyugtalanító gondolatot, hogy mire számíthatunk, ha majd hazajövünk. Lesz-e praktikus eredménye utazásunknak, vagy tudjuk-e ott folytatni, ahol abbahagytuk, illetve még mindig az marad-e az életcélunk, amelynek pillanatnyi teljesíthetetlensége miatt el kellett utaznunk, hogy tegyünk érdekében egy kitérőt. Nos, az eredmény attól függ, hogy mi megváltoztunk-e, helyt álltunk-e, megküzdöttünk-e a világgal, amely az optimisták szerint megismerhető, az aktivisták szerint megváltoztatható. Én azzal is elégedett lennék, ha kiszámítható lenne.

A helytállás az adott élőhelyen, a coping állandóan aktuális kérdés az emberi élet során, különösen, ha állandóan megpróbáltatásoknak van kitéve. A mi hazánk olyan ország, amely a történelemben sorozatosan alulmaradt a többi országgal szemben az önérdek érvényesítése során. Azt tapasztaltuk, hogy vezetői sorozatosan figyelmen kívül hagyták a lakosság gyengébb és kiszolgáltatottabb részének érdekeit. És azt is, hogy számtalan embernek el kellett végleg mennie az országból, hogy azután külföldön érvényesülni tudjon. Így nekünk aligha lehet az életet másképpen felfogni, mint hátrányok és akadályok dzsungelének, ahol az ember folyton eltéved, mert megfelelő emelkedő, kilátás híján nem tud elég jól tájékozódni, illetve a környezet nem akarja elismerni. Ez önmagában is tarthatatlan.

A mintegy 150 éves közelmúltban a szegények körében többször volt elvándorlás Magyarországról, főleg a munkanélküliség és a pénztelenség miatt. A kiegyezést követő években 1880-ra befejeződött a Tisza szabályozásának hatalmas földmunkája, és a nincstelenek tömegei szorultak ki a termelésből. Emlékszünk, József Attila is írta, hogy kitántorgott vagy másfél millió ember az országból. Abban az időben mesés amerikai lehetőségekről jöttek a hírek, a gyors meggazdagodás vágya is serkentett a kivándorlásra, és ahogy a 9. fejezetben láttuk, angol nyelvkönyvek is megjelentek tanulságos párbeszédekkel.

Elsősorban a vállalkozóbb kedvűek keltek útra, ma úgy mondják, a haza legértékesebb munkásai. A néhány éves túra többeknek sikerült, hazajöttek, földet, házat vettek, „amerikás magyarok” lettek. De többségük ottragadt az „új hazában”, beilleszkedett.

Azután elmentek a magyarok a II. világháború kirobbantói elől, majd a háború győztesei elől, és a soron következő társadalmi felfordulások miatt. Aki szegényként mégsem ment el, az mindvégig reménykedett a dolgok jobbra fordulásában, de a dolgok öregségükre sem fordultak jobbra. Jött a gazdasági változás, jött a politikai változás, de a vezetők és a vezérek alapvetően a másától átvett, leutánczott életmódbeli, a bevezetett technológiai változásokat követték, azokat érvényesítették. A technológiai változásokhoz kapcsolódó életmódváltozásokat érvényesítik ma is, másféle köpenyben. Az eredmény, hogy tovább fogy a munka, koncentráldik a tudás, a pénz, és a nagyvárosokban élő lakosság. Ahogy nő a koncentráció, ahogy egyre gyorsabban pörög a hatékonysági és növekedési ringlispál, úgy repülnek ki a szélén lakók, vagy maradnak le az ott tartózkodók a nemzetközi központokhoz képest.

Ennek ellenére nem biztos, hogy éppen a nemzetközi központokban érdemes élni, azt előbb meg kell tapasztalni. Csak az elég biztos, hogy meg kell próbálni, mert jelenleg sokunknak aligha lehet itthon megélni. Micsoda különbség van abban a három betűben, hogy „meg”. A fejlett világban azt hirdetik, hogy az életben maradás, a fenntartható fejlődés számít a mai gazdaságban a legnagyobb sikernek. Szerintem előbb-utóbb beérik majd kevesebbrel is: én úgy látom, hogy hamarosan csak a fenntarthatósággal foglalkoznak majd, a fejlődés és a növekedés szavakat szépen elhagyják. Gondoljunk arra, hogy például egy háború előkészítése érdekében begyűjtött motorok nem az általános fejlődést, hanem a visszafejlődést jelentik, az elért eredmények lenullázását, a civilizációs eredmények megtagadását, igaz, a megtámadott és legigázott országban.

Az egyéni sikert az életben a kitűzött célok elérése jelentette, és jelenti ma is. A megfogalmazott cél embernél, vállalatnál, kinél-kinél különbözik. Más a csecsemőnek, más a gyermeknek, más a fogynakosoknak és más az öreg embernek. A vállalatok a céljaikat ma küldetésmondatban (mission statement) foglalják össze, tehát azt állítják, hogy nekik küldetésük van. Ugyanezzel a szöveggel az egyén rögtön gyanúsna látszik. Gondoljuk át, hogy fontos-e egyáltalán, és mi a siker saját életünkben. Ahhoz, hogy válaszolni tudjunk, foglaljuk össze még egyszer az alábbi témákat, mivel szerintem ezeket is tisztázni kell magunkban a meghozandó döntés előtt.

A vágyak

Az igények kielégítésének vágya a csecsemőkorban kezdődik és ösztönként programozott. Ebbe nem csak a táplálkozás utáni vágyunk tartozik bele, hanem a törődés és a figyelem iránti vágyunk is, amely életben maradásunk feltétele. Ezekre épülnek későbbi vágyaink már szocializált, akarattal befolyásolható változatai. A legfőbb különbség abban áll, hogy a felnőtt képes elhalasztani a vágykielégítést, lemondani arról, kívánni valamilyen hosszú távú cél érdekében vagy egyéb okból. Továbbá van, aki megelégszik azzal, hogy a közvetlen környezet elfogadja és szeresse, van, aki az egész világot közönségnek nézi, és önmaga megmutatását életcéljának tekinti.

Maga a vágy a kielégítéssel szűnik meg, de folyamatosan újratermelődik, sokszor más szinten, más formában, legtöbbször mégis csak az eredeti tartalommal. Mivel a vágy kielégítése önmagában is örömet szerez, a vágy kielégítésére irányuló tevékenység átlépheti a racionális mértéktartás, az arányosság fokát és öncélúvá válhat. A jómódú rómaiak a gyomruk túlzott megtömését már rituális tevékenységként a szaturnáliákon a saturációval végezték, ahol ettek, hánytak, majd újból ettek, csak hogy ismét érezzék, hogy a gyomruk tele van. (Egyébként innen az angol Saturday szó is).

Mivel az emberi javak szerzésére és tömeges előállítására irányuló vágnak is csak ez a „megtelt” állapot szab határt, a termelés és a fogyasztás is addig fokozható, amíg az adott piac nem telítődik, míg újabb éhség nem áll elő, amit persze gerjeszteni kell. Ez a csábítás segítségével történik, a behízelt és a rábeszélés minden eszközével. De telítődni lehet pszichésen is, sőt nemcsak kellemes,

hanem kellemetlen dolgokkal is, amelyek stresszt okoznak és ezért az azok által okozott kellemetlen érzésektől is meg kell szabadulni. Az egyik kellemetlen dolog és tapasztalat *a másik ember*, akiből olyan sok van, hogy az emberek igyekeznek a tömegeket elkerülni, vagy belebetegsznek, akár a túlszűfolt körülmények közt tartott patkányok.

Elégedettség

Szentgyörgyi Albert írja: „Gazdag az, akinek több a pénze, mint a vágya, és az a szegény, akinek a vágya több, mint a pénze. Szegénnyé bennünket a még több utáni vágyakozás tesz. A boldogság titka nem az, hogy többet szerezzünk, hanem az, hogy örüljünk annak, amink van, és hogy kitöltsük életünk üres kereteit ahelyett, hogy azokat tovább tágítanánk.”

Arra tehát nem lehet számítani, hogy az emberek lemondjanak arról, hogy valamit folyton keressenek, hogy ne legyenek átmenetileg elégedetlenek. A kérdés az, hogy valaki kiegyezik-e azzal, hogy önmagához, saját lehetőségeihez képest meg tudja-e tenni életében azt, amire képes. Akkor, ha a körülmények lehetővé teszik, vagy legalábbis nem akadályozzák indokolatlanul, méltatlanul, igazságtalanul stb. Ha ugyanis ez a helyzet áll elő, akkor az emberek a helyváltoztatást célszerűbbnek tartják, mint a a környezet nehezen megváltoztatható tulajdonságai elleni küzdelmet. Ennek megítélésébe felesleges politikai színt vinni, mivel az ideológiai indíttatású népmozgások általában csak a mozgalmak, a pártok, a vallások és a szekták alapítóinak a sajátja, a követők nem szoktak önként vezetőikkel menni, leszámítva talán Mózes történetét, az üldözötteket meg a mennyországba és a pokolba igyekvőket.

Erről a témáról egy internetes szakmai fórumon beszélgetünk néhányan, tőlük szeretnék a továbbiakban idézni.

„Az emberek egy része csak a birtokolt javakat nézi, az teszi őket elégedetté. Ez a látható eredmény, ebben a legkönnyebb virítani. Ha az egyén bedől a tömegpszichózisnak, amely azt sugallja, hogy a birtokolt javai alapján értékelik, akkor az azt jelenti, hogy intelligenciája megállt a tömegpszichóziát keltők által kívánt szinten, amelynek végső célja jó fogyasztót faragni az egyénből, aki majd fogyasztásával erősíti az ő anyagi jólétüket. Azok körében, akik már bedőltek, valóban könnyű virítani.”

„A látható anyagi javak tehát egyben egyeseknél sikerességre is utalnak, azok szinonimái. De még az ő körükben sem szűkíthetők le csak a pénzre, az elismertségre, a hírnévre és az ismertségre is sikernek számít. A sikert a külvilág felé

egy adott cél elérése teszi mérhetővé (pl. Nobel-díj, világsúcs, kitűnő bizonyítvány stb.), az egyén is boldogan osztja meg örömét, ha egy általa nyilvánosan vagy szűk körben vállalt feladatot sikerrel teljesít. Az öröm pedig az elégedettség jele.”

„Légy elégedett, ne akarj többet” – nos, ezek azok az érzések, amiket a gazdasági és a politikai életet uraló elit általában látni szeretne a társadalom tagjaiban, és ezekhez kínál kielégítési eszközöket, idegen tárgyakat és szolgáltatásokat. Így az ember lehet elégedett akkor is, ha nem sikeres, de legalább megtett minden tőle telhetőt, még ha a világ, a körülmények, a sors stb. ellene dolgoztak is. Sokan vallják úgy, hogy „az embernek mindig legyenek álmai, és törekedjen azok megvalósítására. A politikusok ugyanezeket vízióknak nevezik, olyan céloknak, amelyeket pontosan nem tudnak megfogalmazni, csak képeket festenek róluk, egy pillanatnyi állapotot megragadva, és persze a többivel, a folytatással sokszor nem is törődve.”

„Az elégedettség nagyon jó, de csak akkor érhető el, ha előtte elégedetlenek voltunk valamivel.”

A siker

A lista tagjai szerint nem is olyan nehéz megfogalmazni, mi a sikeres.

„A »siker«-t nem kell a birtokolt javak oldaláról megközelíteni... Az ember élete küldetés, szolgálat, legfeljebb az egyénben nem tudatosul. A siker, ha megtalálja a célját, mármint az egyén, és sikeresen megoldja. Van, aki ezt ön maga megvalósításának nevezi, és persze sosem lehet megtudni, hogy mi az az ön maga, hiszen az ember saját megismerésében is lassan halad. Magától értetődik, hogy aforizmákat is gyártanak a helyzetre.”

„Nem mindegy, hogy sikerül úgy élnem, ahogy mindig is szerettem volna, avagy úgy szeretek élni, ahogy sikerül.”

„Minden kultúrában van egy kialakult kép arról, hogy melyek a sikeresség lépcsőfokai, és kik azok, akik a létrán a legmagasabban, illetve a legalacsonyabban állnak. Autonóm személyiségek saját kultúráját (vö. „egyszemélyes kultúráját”) hoznak létre. Nem biztos, hogy ez jó, de mindenképpen létező jelenség. Az igazán egészséges személyiségek képesek akár harmonikus életre is ebben a kis kultúrában, és össze tudják hangolni a világgépük számtalan szerteágazó nyilvánját, hogy az egységes egészet alkotson. Tehát a sikeresség az, ha az adott kultúrában éred el az áhított célokat. A nagy kultúrákban ez szinte kizárólag a pénz és a hatalom körül mozog, míg az egyszemélyes kultúrák ennél sokkal színesebbek és egyénre szabott sikerességi skálát kínálnak. A nagy kultúrák egyértelmű, kevésbé formálható besorolást kényszerítenek tagjaikra, az egyszemélyesek viszont sokkal kevesebb támaszt nyújtanak. Van hát előnye és hátránya is a dolognak.”

„Amikor az ember helyet, környezetet vagy állást változtat, az első dolog, amit kérdezhet önmagától: vajon szeretni fogom én ezt? És ha nem, akkor nem szabad belemenni, hacsak nem ideiglenesen, ha netán az éhhalál szélén van az ember, hacsak nem az adósság kényszeríti rá vagy a másik ember feneketlen sanyargatása.”

„A sikeresség kritériuma egyébként emberenként is nagyon változik. Van, akinek mások által irigyeltnek lenni, azaz Marylandben százezer dollárokat keresni és magazinokban látható lakosztályban lakni, flancos cuccokban járni jelenti. Van, akinek már az is siker, ha meg tudja szerezni a napi betevő falatját. Megelégszel azzal, amid van, mások véleménye, gazdagsága nem izgat.”

„Számos sikeres embert ismerek itt, Németországban, akik csak itt lehettek sikeresek, otthon bizonyára nem lettek volna azok, legalábbis az itteni sikert nem érték volna el. És nagyon sok olyat is ismerek, akik irigyelnek engem, hogy Németországban élhetek, holott ez nem irigylésre méltó tény, mert mindenütt meg kell dolgozni a sikerért. A szorgalom és a kitartás a dolgok kulcsa, amihez természetesen szerencsének is párosulni kell, de ez érvényes úgy Magyarországra, mint minden más országra is. Mindezek felett áll az egészség, mert ha az elvész, akkor a többi sem ér semmit.”

„Nekem van két szép, szerető lányom, van egy szép és szerető feleségem, van hol lehajtani a fejem minden nap, megvan a betevő falatom, meg az esti két pohár borom, vannak barátaim, vannak, akik szeretnek (még az óceán is), azt csinálom, amit szeretek, nem fáj semmim, nem szedek semmiféle gyógyszert, sem vitamint, nem használok napolajat, legtöbbször egy szál fürdőgatyában fordítok, lektorálok a kertben, vannak álmaim, jártam 61 országban, ha az újságoknak írok cikkeket, a szerkesztő szinte sohasem javít bele, tudok örülni apróságoknak, de ha egy milliomos megnézi, hogy mennyi pénzem van a számlámon, vagy ha egy magyar menő vállalkozó meglátja, hogy milyen autóval járok, akkor azt mondják, ez egy senkiházi. A rövidnadrágomat nem cserélném el szmokingra (nem csak azért, mert esetleg kivirítana a sej-hajom), a szandálomat lakkcipőre, a nyitott nyakú hawaii nagy virágos ingemet vasalt fehér ingre és nyakkendőre, nem cserélném el egyszerű kis otthonomat a New York Cityben a Park Avenue-n lévő 12 milliós penthouse típusú lakásra, nem akarok több fordítást, mint amennyit kapok, nem akarok nagyvállalatot létrehozni, és kellemes önelégültség töltött el, amikor nemrég egy olyan állásajánlatot utasítottam el Maryland államban, ahol legalább háromszor annyit kerestem volna, mint most.”

„Én nagyon kevés olyan magyart ismertem, aki külföldön sikeres. Ehhez az kellene, hogy tisztázzuk, mi a sikeres. Az, ha egy klisébe beleillünk? Kinek mi kell ahhoz, hogy sikeresnek érezze magát? ... Egyébként, ha egy környezetben nem találok meg azt, ami örömet szerez, akkor továbbállok. A világ elég nagy.”

Külföldön

Az ember azonban nem tudja az új helyen a régi hely viszonyait újrateremteni, ehhez kevés az akarat és a jóindulat, meg felesleges is. Egy Hawaiin élő, hajdani és még mindig magyar honfitársunk írja:

„A cecei paprika is csak magyar földben olyan finom. Próbáltam Németországban, próbáltam New Jerseyben, próbáltam Hawaiin, az unokatestvérem próbálta Venezuelában és Chilében, de mindenütt gyatra eredményt értünk el. Vannak emberek is, akik nem tudnak alkalmazkodni a külföldi környezethez, és azoknak ez nem való. Az sem meglepő, hogy a külföldön élők egy része öregségükre mind haza akarnak jönni, hiszen az ember ideológiailag hasonló beállítottságúakkal köt barátságot. Azok, akik teljesen bele tudtak illeszkedni a környezetükbe, és eszükben sincs hazatelepülni, már más ideológiát képviselnek. Az öcsém mondta, hogy ő sohasem tudná megszokni az idegen világot, és majd mindegyik barátja ugyanilyen nézetet képviselt. El sem tudom képzelni, hogy közte és valaki között, aki merőben eltérő véleményen van az alkalmazkodással kapcsolatban, barátság alakulhatott volna ki.”

„Régen megszakadtam azért a lehetőségért, hogy szinkronizálás nélkül nézhesek külföldi filmeket, ma pedig már annyira fárasztanak a külföldi TV-adók műsorai és általában az idegen nyelvű duma, hogy mindig azon kapom magam, hogy a magyar adókra kapcsolok, akkor tudok ellazulni. Én nagyon kevés olyan magyart ismertem, aki külföldön sikeres lett, ők vagy az 56-os hullámmal mentek ki, és ezért engedték őket kint továbbtanulni és befutni, sőt ehhez még ösztöndíjat és mindenféle támogatást is kaptak, és/vagy beházasodtak ottani nagy családokba. De ők is mégis állandóan itthon bukkannak elő. Pl. az egyik Hollandiában sikeres idős magyar orvos kint snájdig-tüchtig ragyogó lakkcipőben, nyakkendőben, öltönyben járó elegáns úr ottani feleséggel és szép házzal, mégis amikor csak teheti Pesten van a Szív utcában vagy a Balatonon élő rokonainál, és mackóruhában, strandpapucsban, nejlon zacskóval a kezében csoszog a helyi szakadt közértbe vásárolni, csomagolópapírból eszi a párizsit vagy a sült halat, és eközben boldognak érzi magát, majd visszamegy és megint azonnal átvedlik lakkcipős úrrá. A kinti ismerőseim többsége azért akar öreg korára hazajönni, mert az eurónyugdíj itthon többet ér, Jani lehet belőle itthon, és mert itt van a rokonság és a baráti kör, kint csak magányosak lennének, és ahogy öregszik az ember, úgy ismét egyre fontosabbak lesznek a gyerekkori barátok, hiszen felnőtt fejjel kevés életre szóló kapcsolatot lehet kötni.”

„Az, hogy az ember mennyire tud alkalmazkodni a környezetéhez, lelki beállítottság kérdése inkább, mint biológiai meghatározottság. Én majdnem 40 évesen jöttem ki Olaszországba, és bizony nem volt könnyű a beilleszkedés. Most kétlaki vagyok, és egyelőre ez így megfelel. Senki nem pártolt sem otthon, sem itt, ösztöndíjakat és támogatást nem kaptam, csak dolgoztam. Szerintem a siker (az elégedett lelkiállapot, a „megtaláltam a helyem” érzés) önmagunkban van, egyáltalán nem a mások ítéle-

teiben. Réges-régen, a 70-es években egy barátom disszidált Németországba, ott karriert csinált grafikusként, két év alatt lett nagy háza, szép kocsija, járta a világot és mégis elégedetlen volt, mert „Pesten elég volt egy új öltöny, és menő voltam, itt meg mindig van valaki, akinek többje van, mint nekem”. Megérttem a hollandiai lakkcipős, a Balatonon strandpapucsos magyart. Megismert kétféle létezményt, és mindkettőt szereti időnként élni, de mindkettő terhére van, ha folyamatos.”

„Én külföldön többnyire kallódó magyarokkal találkozom, akikből nem jött ki semmi, csak sodródtak, és úgy érezték, hogy végig nem volt a kezükben a saját életük, és nem váltak valóra álmaik. Az egyik kint élő nő pl. itthon sikeres, nagymenő belvárosi étteremvezető volt, amikor disszidált, és kint csak addig vitte, hogy egy hivatalban kávéfőzőnővé nevezték ki, pedig minden álma egy kinti maszek étterem lett volna, és egész életében zokogott a főnökei lelki durvaságai miatt. Mikor még a kávéfőző állását is elveszítette, rákényszerült, hogy betanuljon pénzügyi adminisztrátornak, amit gyűlölt-utált, majd ebből ment nyugdíjba. Egy itthon sikeres disszidens kirakatrendező kint 8 órás állásban húzta le életét, mint kataszteri hivatali rajzoló, amit utált, és a holland munkahelyéről soha nem engedték őt reklámgrafikusi továbbképzésre, és mindig kizárták őt a képzésből, mert hibásan beszélt hollandul, és nem tudta megvalósítani álmát, hogy dekoratív-íparművész-reklámgrafikus lehessen. Egy itthon ügyvédi diplomát szerzett csodaszép nő álma az volt, hogy külföldön gazdag feleség legyen, de kinti férjét börtönbe zárták adócsalás miatt, az érdekházasságban keservesen szerzett vagyont elkobozták, és ma 60 évesen biciklivel járhat dolgozni mint titkárnő egy irodába, hogy legalább a lakbérét fizetni tudja. A hollandiai magyar papot pedig kirúgták, mert túlságosan szerette a piát és a nőket, mindig dézsmálta a híveket, és visszaküldve Magyarországra a pap szívinfarktusból meghalt. Egy itthonról diplomás ügyvédként disszidált fiú pedig Németországban ingatlanügynök lett, és nemrég teljesen csődbe ment 50 éves korára mint vállalkozó, még orvosokra sincs pénze, és se nyugdíja, se tőkéje, teljesen a padlón fekszik és folyik a könnye az idegi fájdalomtól. Ezek itthon mind nagyon sikeres és megbecsült emberek voltak anno, amikor leléptek, ma valahol külföldön vergődő szerencsétlenek, akik úgy érzik, hogy egész kinti életükben fulladtak, süllyedtek és szorongtak.”

„Én Olaszországban azt becsülöm leginkább (persze a táj, az időjárás és a kaja mellett), hogy az emberek derűs gondolkodásúak. Pessimista jóslásokat azzal ütnek el, hogy aki így beszél, az magára vonja a bajt. (Sokszor megkaptam én is!) Otthon meg otthon vagyok... ez a jó benne, de rövid időn belül újra felveszem én is a magyar bút és borongást, csak most már észreveszem, és küzdök ellene. Amerikai könyvekben olvasható, hogy a problémákat kihívásként is lehet kezelni. Igyekszem ennek megfelelni élni. Hogy mi lesz velem öreg koromban? A családom példája azt mutatja, hogy nem nagyon érdemes ezen rágódni. Apám egész életében arra gyűjtött, hogy „majd” átalakítja a lakását (nem tette), „majd” szép körülmények között fog élni. A halála után találtam egy csomó becsó-

magolt, idejét múlt háztartási gépet, szőnyeget, étkészletet a zsúfolt, kényelmetlen, kopár kis lakásában. Én tudatosan figyelek az egyszerű örömökre, a kutyám kedveskedésétől a virágaim növekedésén át a jól sikerült ebédig (vagy fordításig!), mindent igyekszem észrevenni, és nem halogatom későbbre azt a jót, amit megengedhetek magamnak. Persze nekem is vannak sötét korszakaim, amikor nincs munkám, vagy amikor beteg van a családban. De olyankor „a túlélésre játszom”: igyekszem elhessegetni az önmagába visszatérő gondolatokat, és megpróbálok tenni a helyzet javításáért. A legrosszabb a tétlenség. József Attila egyik verssorával: »A működésben van a nyugalom.«

„Mindenütt vannak segítőkész és kedves emberek, és ha mi is ilyen szinten közeledünk hozzájuk, akkor viszonzó-zák kedvességünket és tettekkészségünket. Nekem még olyan országban sem volt problémám, ahol nem beszéltem a nyelvet. (Ígaz, mindenütt megtanultam először köszönni az ő nyelvükön, majd néhány alapvető kifejezést. Tehát a külföldön élésnek két fontos tényezője van: az alkalmazkodás és a belső szellemi-kulturális identitás megtartása, azaz esetemben az, hogy a magyarságomat 34 év külföldön élés után is sértetlenül megtartottam. Tudom, hogy nem osztozom a jelenlegi politikai gondjaitokban, de attól még lehetek tisztességes magyar. Patrióta nem vagyok, mert ezt veszélyes klisének tartom. Lásd mit mondott ez a két híres ember:

»Patriotism is fierce as a fever, pitiless as the grave, blind as a stone and as irrational as a headless hen.« – Ambrose Bierce (A hazafiság felemészti tested mint a láz, könyörtelen, mint a sírgödör, vak, mint a szikla és kiszámíthatatlan, mint a fejetlen tyúk.)

»Patriotism is a religion, the egg from which wars are hatched.« – Guy de Maupassant (A hazafiság olyan vallás, amelynek tojásából háborúk kelnek ki.)”

„Attól félek, hogy ha nagyon megöregszem, elfelejtek minden más nyelvet, és csak magyarul fogok tudni beszélni, és nem lesz kivel...”

„Ez nagyon érdekes és szerintem reális félelem. Olvastam, hogy a szőke ABBA-énekesnő visszavonultan, magányosan él egy Isten háta mögötti helyen, teljesen elfelejtett angolul, és ha angolul szólnak hozzá, értetlenül össze-rezzen és továbbmegy.”

„Amikor először mentem Finnországba vonattal, Tallin, Leningrád felől, volt egy svéd társalgási könyvem mentőövként, hiszen azt tudtam, hogy Finnországban a svéd is hivatalos nyelv, a vonaton megtanultam, hogyan kell kérdezni, hogy merre menjek a megadott címre. Sőt ott utazó svédek, akik angolul is tudtak, megkértem, hogy ejtsék ki nekem, hogy jól megtanuljam. Sikerült is, és miután Helsinkiben az állomásról elvillamosoztam a keresett környékre és leszállván megkérdeztem egy úriembertől, hogy merre kell mennem ide meg ide, ő egyből megértette és iszonyú kedvesen kb. 3 perces félbeszakíthatatlan monológgal el is magyarázta – amiből egy kukkot sem értettem, mert arra nem gondoltam, hogy a választ meg is kell majd értenem.”

Az életben tehát nemcsak kérdezni kell tudni, hanem, ha egyszer válaszolnak, azt is meg kell érteni. Figyeljünk jól a válaszokra, törődjünk a világgal, magyarul beszélő környezetünkkel. Mert esetleg holnapra már nem lesz, akitől kérdezhetünk.

Min kell változtatni?

A Királyságba igyekezve, de akár itthon is, miért kell egyáltalán megváltoztatnunk gondolkodásunkat? Nem azért, hogy beférjünk valamely párt csapatába. Talán inkább azért, mert így elérhetjük azt, amit szeretnénk, sikerül egy elképzelésünk, megoldhatjuk problémáinkat, és új lehetőségeket teremthetünk magunknak, sőt akár másoknak is.

A gondolkodásmód megváltoztatása azért fontos, mert magával hozza annak a változását is, amiben hiszünk, vagy amit hiszünk. Ha megváltoznak a hiedelmeink, megváltoznak a várakozásaink is. A hit ugyanis olyan gondolat vagy eszme, amelyet nem mi birtokolunk, hanem az birtokol minket.

A várakozásaink megváltoztatásával megváltozik a magatartásunk (attitude). Ez azért jó, mert a negatív várakozások megbénítják a gondolkodást. Ideje hát, hogy a jóra számítsunk. A következő lépésben pedig a magatartás megváltoztatása váltja ki a viselkedés (behaviour) megváltozását. Pszichológusok szerint az határozza meg a cselekvésünket, amire figyelünk, a viselkedésünk tehát csak a magatartásunk után következik.

A viselkedés megváltoztatása megváltoztatja a teljesítményt is. Ugyanis nem elég egy célt kitűzni, el is kell odáig érni. A célba ért teljesítménnyel, a sikerrel pedig megváltozik az életünk. Ez a különbség hatékonyság (efficiency) és eredményesség (effectiveness) között.

Mindig lesz munkája annak, aki tudja, hogyan kell valamit csinálni, de mindig az lesz a főnöke, aki azt is tudja, miért kell úgy csinálni. Ezt az okosságot naponta meg lehet tapasztalni az angol munkahelyen, ahol monopolizálták a célmeghatározás szükségzerű tevékenységét. Ez egyébként az angol munkások egyik fájdalma is. „Gondolkodni itt vagyunk mi, te csak csináld, amit mondtunk”, hallják esetleg a főnökeiktől. Pedig garancia nincs arra, hogy helyesen is gondolkodnak. A helyes, eredményes gondolkodásnak számos jellemzője, kritériuma van, például abban a formában, ahogyan most végigvesszük.

A gondolkodás kíváncsi jellemzői jelszavakban

A gondolkodás képszerűen történik, ezért a kép legyen szélesvásznú, panoráma méretű. De ne csak széles legyen, hanem fókuszált, leszűkített és éles is. Legyen továbbá kreatív, eredeti vagy alkotó jellegű. Ennek ellenére maradjon reális vagy realista. Legyen stratégiai, azaz legyen mélysége és távolsága. Mutasson a lehetséges dolgokra. Mutasson saját magunkra, legyen reflexív is. Haladjon meg a szokásos, közgondolkodást és a hiedelmeket. Osszuk meg a gondolkodási tevékenységünket mással, csináljuk közösen, és legyünk gondolkodásunkban önzetlenek. De legyen a gondolkodásunk lényeglátó is, koncentráljon az eredményre, ami lehet haszon, lehet önmagunk lehetőségeinek megvalósítása vagy a küldetés, a vállalt feladat teljesítése.

Panoráma

A széles látókörben gondolkodók nem elégszenek meg azzal, amit tudnak, mindig felkeresnek új helyeket, elolvasnak új könyveket, megismerkednek új emberekkel. Ők az igazi élethosszig tanulók. Ugyanakkor intenzív hallgatók, másokra nagyon odafigyelők is. Azért, mert számos dolog van, ami ugyan vizuálisan látható, mégsem vesszük észre, mert értelmi, belső látási sávunk tartományán kívül van.

Sokan vallják úgy, hogy az élet értéke nem a napok számában, hanem azok hasznosításában van. A panorámás gondolkodás megadja az embernek az egész élményét. Kevesebb váratlan és kellemetlen meglepetés éri őt, előbb látja, hogy mi következik, és sok változót képes meglátni. Képes arra, hogy megmutassa, hogyan függ össze a múlt a jelennel vagy a jövővel. Megragadja az alkalmas pillanatot, és a közeli célok teljesítése közben a távlati célokra gondol, az segíti őt az irányra tartásban.

Az ilyen gondolkodással képesek leszünk arra, hogy meglássuk azt, amit mások már látnak. Bírni fogjuk a nem egyértelmű dolgok okozta feszültséget. Mindenki tapasztalatából tanulunk, mert a változatos tapasztalat segít a széles látókör megőrzésében. A felnőtttség egyik kritériuma, hogy kibírjuk az ellentmondásokat, elviseljük az ellenállást, és megtanuljuk kezelni az ellentéteket.

Fókusz

A gondolkodás fókuszálása abban segít, hogy a kiválasztott cél irányában összefogja a bennünk lévő szellemi energiákat. A fókuszáláshoz azonban kel-

lő időre van szükség, csak úgy születik meg az ötlet, a gondolat, akkor világosodik ki a cél. A tudás csak akkor hatalom, ha ez ember azt is tudja, mivel nem kell foglalkoznia. A szociológusok szerint az ember nem maradhat generalista, tovább kell fejlődnie, és a fókuszálás révén kell feltárnia részleteiben a dolgokat. Azaz idővel egy szakterületen kell elmélyülnie.

Alkotó

A gondolkodás kreatív, eredeti tartalmának megmutatása ellentmondásos dolog. Edison mondta, hogy az eredetiség (creativity) annak a művészte, hogy el tudjuk rejteni, hogy az eredeti dolog honnan származik.

A kreatív gondolkodók szeretik az ötleteket, megvizsgálják a járható opciókat, jól viselik az ellentmondó, kétértelmű dolgokat. Dicsérik a furcsát és a szokatlant, és a legfontosabb, hogy összekapcsolják azokat is, amelyek nincsenek összekapcsolva. Ennek ellenére nem félnek a tévedéstől, a dolgokhoz értéket adnak hozzá, tevékenységüktől inkább növekszik a kreativitás, és el nem fogy, vonzza az embereket, és segít a világból még többet megismerni.

Reális

A reális, valóságot tükröző gondolkodás vagy a gondolkodás reális tartalma elengedhetetlenül szükséges a királysági útiterv mérlegelésénél. Azt írják, a munkahelyi vezető első feladata, hogy meghatározza a valóságot. Mi a valóság? Nos, a realitás a létező dolgok és a vágyaink közti különbség. A reális gondolkodásra azért van szükség, mert abból bizonyosság és biztonság származik. A reális gondolkodás számol a „mi történik a legrosszabb esetben” forgatókönyvvel, szemben egyes hatalmon lévők mindenkor kötelező optimista jövőképével.

A reális gondolkodás segít csökkenteni a bukás veszélyét is. Azok, akik csak remélik a sikert, nem nagyon szoktak változtatni életükön. Azok, akik a nehéz helyzetben is csak a csodára várnak, úgy érzik – tényleg miért is kellene lépni?

A gondolkodás realitásának megőrzésével ezt a tarthatatlan magatartást lehet felszámolni. Igaz, hogy a változtatás önmagában nem hoz sikert, de változtatás nélkül nem is lehet szó sikerről, ha egyébként semmi érdemlegesen jó nem történik velünk.

A reális gondolkodás tehát biztonságot is nyújt. Nem érhet bennünket csalódás, mert a csalódás

a várt eredmény és a realitás közti különbség. A reális gondolkodás szavahihetővé tesz bennünket, másokkal megosztható alapot készít elő, amire lehet építeni. Segít a bajba jutottakon, és segíti az álmok megvalósulását is. A reális ellentéte az ideális, és ahogy Galsworthy megjegyezte, „az idealizmus a problémától való távolsággal növekszik”. Azok tehát, akik nem mennek elég közel a problémákhoz, nem is tudják megoldani. Szeretni kell a realitásban az igazságot, amely felszabadít, még ha először többnyire fel is bosszant bennünket.

A reális gondolkodás azt igényli, hogy írjuk meg a házi feladatunkat: a tényekre koncentráljunk, és ne túlozzunk. Nézzük meg, mások mit csináltak hasonló helyzetben, és sorakoztassuk fel az érveket és az ellenérveket. Igenis képzeljük el, mi történik a legrosszabb esetben. Nagyon fontos, hogy gondolkodásunkban hozzuk összhangba a kínálókozó lehetőségeket a rendelkezésünkre álló forrásokkal. A sikeres megvalósításhoz három dolog kell: motiváció (akarat), alkalom (lehetőség) és felkészültség (tudás).

Stratégia

A gondolkodás stratégiai tervezésként való megélése a vállalati munkában divatos tananyag és munkakör. Azért van szükségünk rá a magánéletben, mert ahogy megfigyelték, az emberek több időt töltenek el a nyaralásuk megtervezésével, mint az életük megtervezésével, ami siralmas helyzetkép. Pedig a tervezés kifizetődő. Akkor van rá feltétlenül szükség, ha a kudarc nem lehet elfogadható alternatíva. A tervezéssel a bonyolultat le tudjuk egyszerűsíteni, csak jó kérdéseket kell feltenni. Segít az alkalmazkodásban, felkészít a bizonytalan jövőre, és csökkenti a hibaszázalékot.

Először mindig a *miért*-et kérdezzük meg, azután a *hogyan*-t. Határozzuk meg, mik az igazi kérdések, és fogalmazzuk meg, írjuk le a tervet. A tervezést ne hagyjuk abba, mindig kezdjük előlről, ha valamivel már előrébb jutottunk, vagy már végeztünk.

Lehetőség

A lehetőséggel számoló gondolkodás azért fontos, mert nagyon szorosan összefügg az eredményességgel. Az ember nem megy el a lehetőség mellett, és ha valami nehezett sikerült véghezvinni, akkor megnyílnak előtte az ajtók. A lehetőségben való hit vonzza a több embert és a további lehetőségeket is. Sőt, mások számára is keletkeztet lehetőségeket, energiát kölcsönöz mindenkinek, és segít

a nehéz küzdelmet nem feladni. Első lépésként koncentráljunk a felismert lehetetlenségekre. Ha valaki nem akar, nem tud pozitívan gondolkodni, annak sincs más dolga, mint hogy szabaduljon meg a negatív hullámaintól, és minden további munka nélkül is jó, problémamentes lesz az élete.

Ha lehet, tartsuk távol magunkat a „szakértőtől”, és minden helyzetben vizsgáljuk meg, mi a lehetséges. Vegyünk magunknak egy számmal nagyobb álmokat. Vizsgáljuk meg a *status quo*-t, és nézzünk alaposan körül. Merítsünk inspirációt azok életéből, akik messzebbre jutottak, vagy többre vitték.

Reflexió

A reflexív gondolkodás, vagy gondolkodásunk reflexív oldala azzal foglalkozik, hogy mit tanultam ma, mit osszak meg ebből másokkal, és mit kell tennem a továbbiakban. A reflexióval tisztázni tudjuk a széles látókörben kapott, nem elég pontos vagy nem elég éles képet. Valós perspektívát kapunk tőle, és az eljárás a tapasztalatokat megfelelő fényben tünteti fel. Nagyon fontos, hogy érzelmileg is integrálja gondolati életünket, mert növeli önbizalmunkat a döntések meghozásában. A reflexió, az átgondolás érleli a jó tapasztalatot értékes tapasztalattá, ezért szánjunk erre mindig elegendő időt, vonuljunk félre egy alkalmas helyre, és tegyünk fel magunknak jó kérdéseket.

Közkeletű

Mások népszerű, közkeletű gondolkodásának eredményeit fogadjuk fenntartásokkal. Vegyük észre, hogy ezek hamis reményeket ébresztenek. Lassúak, nem értik a változásokat, és ha mozdulnak, átlagos eredményeket hoznak. Gondolkodjunk el, mielőtt mások véleményéhez csatlakozunk. Elemezzük, ha valaki másképpen gondolkodik, mint mi. De folyamatosan kérdőjelezzük meg saját gondolkodásunkat is. Az új dolgokat próbáljuk ki újféléképpen. Szokjunk hozzá az emiatt fellépő kényelmetlenségekhez, ahhoz is, hogy néha szembeüszunk az árral.

Közös

Az együttes gondolkodásra azért van szükség, mert külön-külön egyikünk sem olyan okos, mint mindnyájan együttvéve. A közös gondolkodás gyorsabb is, innovatívabb is, és több benne a termékeny és kiérlelt gondolat. Közösén nagyobb értéket tudunk előállítani, és csak a közös gondolkodás vezet a nagy dolgokhoz.

Önzetlen

A gondolkodás önzetlen tartalma önmegvalósítással jár, értéket ad másoknak, bátorítja másokban a jót, és általában javítja életünk minőségét. Megérezzük ennek kapcsán, hogy önmagunknál nagyobb egység része vagyunk, és a gondolkodás eredményével örökséget hagyunk hátra.

Lényeg

A lényegét szeretik az angol nyelvben bottom line-nak jelölni. A kifejezés a mérlegbeszámoló utolsó sorára utal, a nyereséget jelenti. De nem minden szervezet üzleti, nyereségre törekvő gazdasági szervezet, legalábbis nem pénzbeli a nyeresége. Az üzleti vállalkozások is szeretik saját céljukat vagy funkciójukat szociális keretbe helyezni, társadalmi küldetéssel dicsekedni. Ezt a mission statement-ben szokták megfogalmazni. De vannak nem profit-, hanem valóban küldetésorientált szervezetek is, ahol a szervezet vezetése nem a nyereségre, hanem a küldetési cél megvalósítására törekszik. Ettől különbözik a magasan képzettek szervezete, a professional organisation, amelynek a célja, hogy valamilyen szakma érdekképviselőjét, fejlesztését jól csinálja, illetve a szakma tagjait, annak létszámát ellenőrizze. (A mindenhez értő értelmiség kategóriát pedig, mint bolsevik találmányt, nem ismerik.)

A lényeg ebből a szempontból az, hogy a gondolkodás a tevékenység mérhetőségére irányuljon, aszerint kívánja a dolgokat megítélni. Ha a célt meg tudjuk fogalmazni számokban, összevethetjük az eredménnyel, és világosabb képet kapunk a helyzetről. Segítségével folyamatosan meg tudjuk ítélni az állapotokat, és ez segít a helyes döntéseket is meghozni. De ezt a nyelvet már le kell tudni fordítani, mert nem mindenki érti, sőt vannak, akiket ez nem is érdekel. Ez a technika az emberek erkölcsi felfogását javítja, és a jövőre nézve is biztatás ad, mondják. De nem személyes szinten, és azt sem könnyű megállapítani, hogy mi a lényeges, számszerű mutató. A vállalatok már valóban így működnek, de félok, hogy néha kimarad egy másik lényeg, ami miatt a vállalatok egyáltalán létrejöttek a fejlett ipari társadalom elődjében, az ipari forradalom idején.

Amin meditálni érdemes

Felvethetjük azt a kérdést is, hogy a Királyságba való kiutazásunkat és ottani munkavállalásunkat mennyire befolyásolja az, ami tágabb környeze-

tünkben, akár Magyarországon, akár Európában vagy máshol történik. Azt kell tudnunk, hogy elsősorban a közvetlen környezetünk számít, ott kell figyelniünk. Attól a ponttól kifelé és távolabb haladva már nem tudunk mindent látókörünkbe vonni, és így számításba venni, már a nagy méretek és számok miatt sem.

Attól függően, hogy alapvetően miben akarunk hinni: saját sorsunk és a világ javulásában, vagyis együttes jobbra fordulásában, választhatunk az alkalmazható stratégiák közül. Ha jobb világban hiszünk, akkor nem vehetjük az életet sem tragédiának, sem bohózatnak. De az életet magát mégis komolyan kell vennünk. Azt azért nem gondolhatjuk, hogy e komolysággal a világ folyására erős befolyással lehetünk. A magunk részét kell megtalálnunk, és az élet által felkínált lehetőségekre kell válaszolnunk. Az angolok az ilyen felfogást opportunistának, alkalmazkodónak (opportunist) nevezik. Ez náluk a harmadik kategória – a karrierre törekvő és azt elérő kisebbség, és az életet felületesen és csak a pillanatokban megélő tömegek között.

Ha az életet komolyan vesszük, akkor az eseményeket is a helyükön kell megítélnünk. Ezzel ismét egy harmadik kategóriába kerülünk: a non-partisan osztályba, oda, ahol az emberek sem igent, sem nemet nem mondanak, akik nem két pólus között választanak, hanem vagy mind a kettőt elvetik, vagy a „passz, majd meglátjuk, döntsön a jövő” hozzáállással reagálnak szélesebb összefüggésekre. Nem kevesen vannak (majdnem 50 százalék) a nem szavazók az USA-ban, közel kétharmad az Egyesült Királyságban, és nálunk is jelentős a számuk, ha a választásokat ilyen eseménynek tekintjük.

A számok nem véletlenül nagyok, látható ugyanis, hogy az egy-egy társadalom által felismert problémák száma magas. A nagypályás játékosok hasonló, de a sorrend felállításban és a javasolt megoldásokban mégis különböző programjai általában nem teljesülnek, csak a ráfordításokat tudják megígérni, de a megoldást nem garantálják, legalábbis nem számon kérhetően. Egyébként is az idő múlásával és a beavatkozással újabb problémák keletkeznek, ezért a mi helyzetünk ettől nem változik.

Ha tehát történelmi perspektívában kívánjuk szemlélni helyzetünket, akkor vissza kell menni az ipari forradalom kezdetéhez, amikor a nem megbízható és fáradékony ember, emberi munka helyettesítésére feltalálták az iparilag előállítható és használható gépeket, és létrejöttek az üzemek e gépek szerelésére és gyártására. Ez a gyártástech-

nológia forradalmasította az addigi munkamegosztást, de egyben a földhasználatot is, amennyiben a városokba vándorló népesség szembekerült az élelmiszert termelő vidéki népességgel. Az őslakos vidékiek mindig igyekeztek földhöz jutni és helyben megmaradni, szemben a városiakkal. A városi munkásoknak nem fizettek elég bért ahhoz, hogy az élelmiszert olyan áron vegyék meg a gazdáktól, amilyen áron azt nemcsak termelni érdemes, hanem gazdaságukat is fejleszteni tudják a természeti kockázatok ellenére. Ez pedig annak a következménye, hogy a gyári, a termelő és a kereskedő vállalkozások haszonkulcsukat olyan magasra szabták meg, hogy a saját ipari fejlődésük folytatódhasson, miközben a vidékről elvándorolt munkások tömegei generációkon át szegények vagy nincstelenek maradtak. Ezért mindig a kormányokra hárult a mezőgazdaság támogatása, finanszírozása és reformja, amelyek következtében újabb emberek voltak kénytelenek a városokba vándorolni, és megszűnt az agrárvilág a maga idilljeivel, létrejött az ipari társadalom.

A Királyságban ez már kétszáz évvel korábban elkezdődött, az iparosítás terjedési sebességének köszönhetően pedig a mi lemaradásunk ha változott is, jelentős maradt. A nyugati országokban a társadalom 80 százaléka él városokban, a maradék vidéken. Nálunk és még sok friss uniós országban az arány fordított. Most az Unióban és Magyarországon a rendszerváltás után hasonló a helyzet, mint a 19. század végén, a kiegyezés után volt Magyarországon. Megindult nálunk is az ipari, a városi fejlődés, és egyik eredményeképpen kivándorolt Amerikába másfél millió koldus. De változtak az idők, és ezt most nem tehetjük meg, csak módjával. Ugyanakkor nem változtak az idők abban az értelemben, hogy ezekben az országokban az említett gépesített, automatizált, sőt robotizált ipari civilizáció fejlesztésének fenntartása maradt a cél, és ameddig vannak utánpótlásra hajlandó országok, ez a kultúra exportálható termék is marad.

Tehát az alapképlet nem változott. A fejlett ország nemcsak a termékeit és szolgáltatásait kínálja, hanem az egész kultúráját, az életmód-filozófiát adja el a kevésbé fejlett országnak, akár akarja az, akár nem. Általában akarja, mert utánpótlási kényszere van, függetlenül magától erőforrásaitól és hagyományaitól éppen vezetői révén, akik már korábban érintkezésbe kerültek a maga kultúráját velünk megvásároltató országokkal. De nemcsak ezt adja el, hanem megoldatlan társadalmi gond-

jait is, és innen szerzi be az értékes újítókat, valamint a kiszolgáltatott helyzetű olcsó munkaerőt. Ezt egyszerű eszközökkel, éppen áru- és szolgáltatásai megvásárlásához felajánlott kölcsönökkel teszi meg, amely kölcsönök azután a lakosságot terhelik, mivel a kölcsönöket felvevő kormányok jönnek-mennek, és a kölcsönökért személyesen nem felelnek. Pontosan úgy, ahogy a hitelkártyák forgalmazásánál történik. Először, még szűz kérelmezőként jó hitelminősítést kapunk, majd felveszük a kölcsönöket és a minősítésünk romlik, ezért a további kölcsönök drágábbak lesznek, és csak nem akar a törlesztés végetérni. Ekkor jönnek a nemzetközi gazdasági tanácsadók, a gondnokok, biztosok és a titkosszolgálatok.

A rendszerben azonban sehol semmi nem törvénytelen, vagy erkölcstelen: mindez államok, felelős politikusok közt, egyetértéssel megy végbe, a választók akaratának ehhez nincs sok köze. De ahogy nőnek ezek a rendszerek vagy szuperhatalmak, például Bush az USA nevében most (2006-ban) írt alá egy egyezményt az Észak-Amerikai Unió – Mexikó és Kanada a két másik tag – létrehozásáról, amelyben növekszik az egyes ember kiszolgáltatottsága és önálló akaratának korlátozása, még ha az egyszerű és alkalmi érzelmi kitörés is. Ez a perspektíva azután sok emberből vált ki lázadást, tiltakozást vagy egyéb társadalomellenesnek tekintett magatartást, néha magát az elmebaj, vagy háborodottságot, és a TTZ-t, a „társadalmi tájékozódási zavarodottságot”.

ATTZ a tömeges méretű, de nem összeesküvés-ként szervezett megvezetés eredménye. Az egyes elemek, amelyek ehhez hozzájárulnak, önmagukban semmilyen veszélyre nem utalnak. A következő jellemzők tartoznak ide:

- a választások számának növelése,
- a döntésképtelenség kiprovokálása,
- a döntéselőkészítésről való lemondás,
- a vélemények kikényszerítése,
- a vélemények előre megfogalmazása,
- a vélemények formálása/manipulálása,
- a véleménykonverzió,
- a csábítások tömege,
- a rövid táv és a hosszú táv konfliktusa,
- az azonnali megerősítés/távlati beteljesülés,
- az instant kultúra,
- az életöröm (hála) átfókuszálása,
- az egoizmus és a nárcizmus,
- az utánpótlás,
- az én-határok,
- az érzelmi fellazítás,

- a realitás elvesztése,
- a realitás átfestése,
- a projekció,
- a vágy-árnyékolt gondolkodás stb.

Mindezek elég bonyolultak ahhoz, hogy az ember külföldre menve egy kicsit foglalkozzon velük, felhagyjon helyzetének az élet addig adta perspektívájából való szemlélésével. Ez a hétköznapiok másfajta átélését és átértékelését is jelentheti.

A hétköznapioktól, a megszokottól való elszakadás nehézségei ellenére a királysági munka számtalan előnnyel is jár, amelyeket volt módomban meg tapasztalni. A leglényegesebb, hogy az emberben összeáll a kép a világról, az életről és abban saját helyéről és lehetőségeiről. Saját helyzetéből kiindulva az ember megérti, hogy a bibliai teremtéstörténet a Paradicsomról és a kiűzetésről jelképes történet, amelynek nyelvére egyértelműen lefordítható az emberi lét (human condition) *mindenkori jellemzése*. Az emberré válás története paradoxonra épül, arra az igényre, hogy ne kelljen fáradozni, szenvedni, holott a mozgással járó fizikai, biológiai élet ezzel jár. A fennmaradásért végzett munka és a pihenés aránya a történelem folyamán csak úgy tudott a pihenés javára kedvezően változni, hogy az ember a növényeket, az állatokat és saját embertársait már nem csak megette, hanem munkára is fogta. Ehhez házasítania kellett őket, meg kellett őket szelídíteni, különben nehezen haladt volna a folyamat. Az erőszakos emberek kiválogatódása a társadalomból a házasságok révén történik, nincs olyan nő, aki szabad akaratából hozzámegy egy durva, agresszív férfihez feleségül. A többi agresszív, fegyvert szerető ember elmegy katonának, rendőrnek és ott éri a végzete a társadalom büntetésben érdekelt maradék agresszív tagjaival vívott nem lankadó küzdelemben. A legalizált agresszió megmarad az üzlet, a *biznisz* számára, amely kifejezetten háborús műfaj, a piac érdekében végzett kizszorítódsi, nem egyszer a törvénytelenység területeire is kirándulva.

Ebben a környezetben a munka nem élet, a munkán kívüli lét számít az életnek. Ez sokak számára a semmittevés, a szórakozás, a kikapcsolódás, amely önmagában is munkaalkalmat teremt az embereknek, legfőbb ágazata pedig a látszatvilágot gyártó *show business*. Perspektívában nézve a folyamatot, egyre több munkát fordítunk olyan világ építésére, amelyben a munkáért kapott pénzt nem munkaként végzett tevékenységre költjük el, illetve ahol a munka egyre kevesebb fáradsággal jár, és amelynek mennyisége állásokban számolva

egyre fogy. A folyamat az ipari forradalomban kapott gellert, amikor a hatékonyság elvét A. Smith és Taylor felfedezte, illetve meghirdette, és aminek következtében az iparilag fejlett világ behozhatatlan előnyre tett szert. Mindenki más csak handicap-pel versenyezhet, ahol igazán nem számít a segélyek vagy kölcsönök formájában kapott előny, mert azok is a fejlett világ magasabb fordulatszámon forgó motorjait hajtják.

Hogy még világosabb legyen a hasonlat, gondoljuk át a következőket. A hatékonyság növelése azt jelenti, hogy a kommunikáció során, azaz az emberek, dolgok, adatok, információk, és más továbbítható elemek átvitele során ezekből többet, gyorsabban és pontosabban lehet eljuttatni az egyik helyről a másikra. Másképpen szólva az egyik ponttól a másik pontig úgy lehet eljutni, hogy minél kevesebb akadállyal (disruption) találkozunk útközben. Ez olyan általános elv, amely beépül az angol vagy az uniós jogszabályokba, és pl. a rendőrség, de senki sem állíthat meg az utcán valakit csak úgy, következmények nélkül. A termelésben és a kereskedelemben használt, feldolgozott áruk szállítása láncba szerveződik, hosszabb folyamatok kapcsolódnak össze, integrálódnak, hol vertikálisan, hol másképpen. Ma éppen azt tapasztaltam, hogy a jövőben a gyógyszerim beszerzése vált még egyszerűbbé. Van egy lapom otthon az általam használt gyógyszerekről, ezen beikszelem azokat, amelyek elfognak egy hét múlva, és ezt a lapot bedobom egy illatszerbolt postaládájába amikor arra járok vásárolni, és másnap elmehetek a gyógyszerekért. Ők mennek el az orvosi rendelőbe a receptet felírtni, ők váltják ki önmaguknál, és ők készítik elő, csomagolják nekem, a fogyasztónak (60 éven felülieknek ingyenesen). Mindez nem lenne lehetséges, ha nem olyanok lennének a bérek, a költségek és a szereplők (fogyasztók) száma, hogy ez üzletileg kifizetődő legyen. A szocialista, gondoskodó elképzeléseket itt is szeretik, ha abban üzleti realitás is látszik. Anélkül nem foglalkoznak vele. De ha már kitérek konkrétabb tapasztalataimra, ahogy ma elmentem a könyvtárba egy olyan könyvért, amelyet könyvtárközi kölcsönzéssel rendeltem meg, útközben láttam, hogy vágják a gallyakat egy emelődaruról, és a gallyakat rögtön beleteszik egy zúzóládába, amely azután a nyesedéket ledarálja forgácsná, zöldtrágyává. Ezek a műveletláncok a jellemzőek, ezek azok a kapcsolatok, amelyek mindenhová betörnek és kizszorítják az élők munkát. Hogy a könyvtárral folytassam, az értesítéssel a kezemből oda kell men-

ni egy polchoz, ahol ezek a könyvek név szerint várnak a kölcsönzőkre, a könyvvél oda kell menni egy géphez, amely leolvassa a kölcsönzőjegyem vonalkódját, megkérdezi a PIN-kódomat. Ezután rábökök a képernyő egy pontjára, hogy kölcsönözni akarok, ráteszem a könyvet egy tányérra, az elolvassa a címét meg minden, és máris vihetem. A képernyő arra is figyelmeztet, hogy késedelmi díjat kell fizetnem, és mehetek fizetni, ha nem voltam elég éber, ugyanis ebben a rendszerben büntetés nélkül nem lehet hibázni. Folyton készenlétben kell állni, ami óhatatlanul feszültséget teremt. Ez a gépesítés azt is hozta, hogy a képzett könyvtárosok helyett már az is megfelel, aki az ábécét ismeri, és annyi a dolga, hogy a visszakapott könyveket kiveszi a szekrényből és visszarakja a polcra. A másik eredmény, hogy az olvasónak és általában a vevőnek kell tanulnia, az ő az ideje megy el az új rendszerek megismerésével, a helyzet kiismerésével, az ő szabadideje terhére nő meg mások munkájának hatékonysága.

Ha tehát majd otthon nem városban akarunk élni, hanem szép és természetes, nyugodt vidéki környezetben, akkora és olyan közösséget kell választani, amely képes magát fenntartani, generációit felnevelni és népességét szinten tartani. Nem érdemes sehol és semmilyen területen olyan méretű dolgokat létrehozni, amelyek túlságosan kicsinyek vagy túlságosan nagyok ahhoz, hogy karbantartásuk megoldható legyen. Nem szabad akkora hidat építeni, amelynek újrafestése tovább tart, mint a festés garanciaideje, és még nem fejeztük be az első mázolóást, amikor a másodikhoz hozzá kell fogni. Nem szabad olyan víztározót létesíteni, amelynek felületi párolgása miatt sosem lehet a kívánt szintre feltölteni és így tovább. Pedig vannak ilyen emberi építmények, szervezetek és személyi ambíciók is. Amire minden gyártó vagy termelő törekszik, az olyan körök kialakítása, amely önmagát tartja fenn. Ehhez az kellett, hogy szélesebb teret lásson be a tervező, mind időben, mind térben, és ne egyetlen profitot hozó elemre koncentráljon, hanem több lépéssel előre is lásson. Ezért, hogy az autógyárak nem csak a kész autókhoz gyártanak alkatrészt, hanem ugyanannyit a javításra és a pótlásra, és a kész autó ára olcsóbb, mint a hozzájuk szükséges összes alkatrészé, mert így tartható fenn a szervíz és a szerelőipar, amely nem javít, hanem cserél, és kiszorítja a képzettebb, javítani is tudó szerelőt a piacról.

Az egyéni élet szintjén sem érdemes olyan vállalkozásokba fogni, amelyekről tudható, hogy egy

idő múlva csak terhünkre lesz, vagy lehetetlen a fenntartása, megtartása. Ez nem egyszer a sok vásárolható holmira vonatkozik, amelyeket tovább kell adnunk, mert nem vagyunk képesek sem tárolni, sem használni őket. És ezzel eljutottunk oda, hogy mire fordítsuk pénzünket. Ha meg akarjuk enni, inni, ne felejtsük el, hogy azok vagyunk, azok leszünk, amit eszünk-iszunk. Az egészségünk igényeit és ne az élvezeteket vegyük elsősorban figyelembe. Másodszor, ha olyan segédeszközöket veszünk, szerzünk vagy használunk, amelyekről azután függni fogunk, gondoljuk meg százszor is. Ha a fáradságos tanulás helyett a kényelmes, azonnal használható, kész forrásokat vesszük igénybe, magunkat bénítjuk meg, és tehetetlenek leszünk majd az esetleges megváltozott új helyzetben. Minden arról szól, hogy a világ folyton változik, és abban folyton, újra és újra tájékozódni kell, mert megváltozik a tájkép, a háttér, az, amit nekünk a valóságról festenek, vetítenek. Ezért csak az a miénk, ami a fejünkben van: ha kimondunk valamit, az már nem a miénk.

KONKLÚZIÓK MÉG EGYSZER

A könyvnek és témáinknak ezzel lassan a végére jutottunk. Pár nap múlva kezdetjük az olvasását előlről, részletesen megtekintve azokat az internetes és irodalmi forrásokat is, amelyek a Függelékben szerepelnek. Bizonyára máris leszűrtünk néhány következtetést, sőt talán már azt is eldöntöttük, hogy belefogunk-e az útba, vagy inkább kihagyjuk. Vagy csak elhalasztjuk.

A döntést nem kell elsielni, hiszen nem menekülésről, hanem tervezett és megfontolt időszakos áttelepülésről, kivonulásról van, legyen szó: néhány évre, hogy azután hazatérjünk, remélhetőleg többféleképpen is gyarapodva. De arra is figyeljünk, hogy a Királyságban várhatóan jogszabályokkal lépnek fel a nemkívánatosnak tartott bevándorló munkavállalók számának korlátozása érdekében.

Az első tanulságnak a könyv elolvasása után az időzítésre kell vonatkoznia. Észre kell vennünk, hogy nem érdemes október közepe után kiutazni, hiszen akkor az angol adóévből nem lesz meg a hat hónapunk, aminek alapján a Királyságban adózhatunk, és így október közepétől december végéig az ott keresett pénzünk után is Magyarországon fogunk adózni.

Ha viszont január 1. és április 5. között utazunk ki, akkor nagyon ügyeljünk arra, hogy fél

évig, vagyis legalább október közepéig kint dolgozzunk, ellenkező esetben ismét Magyarországon adózunk. Mivel az angolok az adóelőleget levonják, külön gond lesz a visszaigénylése.

Ha a jövő év április 5-től dolgozunk az év végéig, akkor kilenc hónap lesz meg a 12-ből, ami az adózáshoz és a rendes bankszámlanyitáshoz (hitelkártyához) elegendő, de a tartózkodási engedélyhez és a szabad munkavállaláshoz még nem.

Ha július vége előtt kiutazunk a Királyságba, hogy összesen ne legyen 183 napot meghaladó tartózkodásunk Magyarországon, és közben a Királyságban vagyunk alkalmazásban, vagyis nem önálló (vállalkozásból szerzett) jövedelmemből élünk meg, akkor Magyarországon NEM adózunk az abban az évben keletkezett adóköteles jövedelmünk után, azaz a Királyságban abban az évben kapott fizetésünk után, csak bevalljuk.

Az APEH Központi Tájékoztatási Osztálya szerint: „A Magyar Népköztársaság és Nagy-Britannia, valamint Észak-Írország Egyesült Királyság között a kettős adóztatás elkerüléséről szóló 1978. évi 15. számú törvényerejű rendelet 15. cikke szabályozza a nem önálló munkából származó jövedelem adózását. Eszerint az a térítés, amelyet az egyik szerződő államban (Magyarországon) illetőséggel bíró személy a másik szerződő államban (Angliában) végzett nem önálló munkáért kap, csak az először említett államban adóztatható, amennyiben a másik államban a vonatkozó adózási évben nem tartózkodik összesen 183 napot meghaladó időszakban; és a térítést olyan munkaadó fizeti, aki nem bír illetőséggel a másik államban; és a térítést nem a munkaadónak a másik államban lévő telephelye vagy állandó berendezése viseli.”

Az előbbiek értelmében az adott évre Magyarországon kell adóbevallást benyújtatunk, az adóterhet nem viselő járandóságok között feltüntetve a kapott jövedelmet. Jogszabályi előírás nem zárja ki, hogy további jövedelem keletkezzen Magyarországon más jogviszonyból, például kft.-üzletrészből vagy nyugdíjból. Amennyiben az egész (naptári) esztendőben a Királyságban végez valaki jövedelemszerző tevékenységet, akkor ott kell adóznia, Magyarországon csak a kft.-ből származó jövedeleméről kell bevallást készítenie. Viszont az adóhivatalnak be kell vallani a Magyarországról származó egyéb jövedelmeket (pl., nyugdíj, kft.-üzletrész után keletkező jövedelem stb.). Nemcsak bevallani kell, hanem a P68-as űrlap kitöltése során előre jeleznünk kell, hogy milyen jövedelmek lesznek, mert a királyságbeli adóalany státusz

mégsem automatikus, hanem elbírálás kérdése. Az elbírálás tárgya a domicile, vagyis annak meghatározása, hogy melyik országot tekintjük a „hazánknak”, vagy a gazdaországnak, amely ennek alapján adózásra fog bennünket. Ennek az űrlapnak a kérdéseit érdemes alaposabban megismerni, továbbá készüljünk fel arra is, hogy ha házasság vagyunk, szükségünk van a házasságkötésünk időpontjára, és ha apánk után kaptunk állampolgárságot, és apánk már nem él, meg kell adnunk azt is, hol és mikor hunyt el.

Elvileg az ember lehet két helyen is adófizető, vagy az adót lehet az év megosztásával is fizetni, de:

Egyértelmű, hogy előnyösebb a Királyságban adózni az ott szerzett jövedelem után. Ha azonban otthon is van jövedelemforrásunk, például kft.-, vagy bt.-tagságból osztalék, ingatlanértékesítésből nyereségadó (capital gains tax), magyar munkáltatónál állás vagy kiküldetés, költségtérítés stb., vagy nyugdíj, esetleg életjáradék, akkor ezen jövedelmek miatt nemcsak az alkalmazotti adóívet kell kitöltenünk, hanem továbbiakat is, a külföldi jövedelem, a non-resident vagy a self-assessment adóbevallási űrlapok formájában.

A kettős adózás elkerüléséről szóló egyezmény ugyanis úgy értelmezendő, hogy a gazdaország figyelembe veszi a máshol megfizetett adót, azt nem kell még egyszer megfizetni, csak a különbséget. Az adóévek számításának különbségeire egyébként nem tér ki, hiszen ez ritka kombináció. Azt hiszem, ezzel lenne egy kis dolga a parlamenti képviselőknek. Mert például a családi pótlék számításánál és fizetésénél a két ország viszonylatában mindig az állampolgárnak kedvezőbb esetet választják az ember- és állatbarát Királyságban. Miért nincs ez így az adózásban?

A residence, az illetőség, a lakos, a tartózkodási hely kérdése hasonlóképpen fontos dolog. Akkor számít valaki először angliai lakosnak, ha egy évben (adóévben és nem naptári évben!) 183 napnál hosszabb ideig tartózkodik a Királyságban. Akkor is, ha ugyan 183 napot nem tartózkodott ott az első évben, de világos, hogy azzal a szándékkal jött a Királyságba, hogy hosszabb ideig, évente a fenti keret meghaladó ideig legyen ott, és ezt a tartózkodása bizonyítja is. Ez esetben április 6-tól angliai lakosnak tekintenek bennünket már abban az évben is, amikor úgy DÖNTÜNK, hogy hosszú látogatás céljából utazunk a Királyságba. Tehát attól a naptól számítunk itteni lakosnak, ahogy megérkeztünk azzal a céllal, hogy a kapott munka miatt legalább két évig maradunk..

De van itt egy kis bökkenő a szavak jelentésével. Főleg a domicile szó jelentése miatt, ugyanis értelmezése nem egyértelmű.

Ez a körülmény ideális munkaalkalmat adó helyé teszi a Királyságot a Magyarországon főleg az idegenforgalmi szezonban foglalkoztatottak számára. Ha valaki október elejétől március végéig dolgozik a Királyságban, akkor van ideje hazajönni a nyári munkára, miközben megtarthatja angliai adópolgári státuszát. Éppen a szakácsok, konyhai dolgozók körében lehet könnyen munkát találni a Királyságban, míg a fejlődő angoltudással itthon a turizmusban és a szállodaiparban nő meg az elhelyezkedési esély. Ugyanilyen szezonális a foglalkoztatottság az építőiparban, amelynek azonban mások a technológiai és a szakosodásai a Királyságban, mint nálunk. Az angliai munka ezért a továbbképzésnek és az új technológiák megismerésének is lehet a forrása.

A magyar iratok beszerzése, köztük az erkölcsi bizonyítvány is, két-három hetet vesz igénybe, de lehet, hogy többet is. Emlékszünk még, mit kell igazolnunk és hány évre visszamenően? Tíz évről van szó, állandó lakcímről és munkahelyekről, friss munkáltatói véleményekről. Nevünkre (családtagjaink nevére) szóló számlák a lakcímünkről, jövedelemigazolások, adóbevallások, szakmai képesítések és gyakorlati idők angol nyelvű igazolásai stb. Az álláskereső bizonytalan ideig tart, de a hirdetések megjelenésétől számítva általában csak egy hetünk van pályázásra. Ha már van egy (írásbeli állásajánlattal, szerződéstervezettel, levéllel) beígért helyünk, akkor a munkaengedély megkérése, a CRB vizsgálat akár 4–6 hét is lehet, amit a munkaadó intéz, az utóbbit más nem is kérheti.

A szállás keresése, lefoglalása, a bérleti szerződés megkötése stb. ugyancsak egy hónap, ha már ott vagyunk, és beköltözés előtt előre ki kell fizetni egy hónapot. Tehát a bérleti idő kezdetét addig kell halasztani, míg be nem tudunk költözni.

A munkába állás kezdetétől három hónap próbaidővel (probationary period) számoljunk, ez idő alatt vagyunk a legnagyobb veszélyben, bármi váratlan is történhet velünk. Ez idő alatt jogunk van elmenni máshová, ha megfelelően tájékozódunk és felkészültünk. Kérdés, hogy visszakapjuk-e a munkáltatótól útlevelünket és egyéb papírjainkat, vagy van-e megfelelő, azokat kiváltó egyéb okmányunk is erre az esetre.

Minden vásárlásunk, bérletünk, pl. telefon stb. több hónapos törlesztési, illetve használati kötelezettséget igényel, ezért csak módjával kockáz-

tassunk, inkább osszuk meg a kockázatokat. Ha lehet, ne vegyünk semmit.

Minden menetjegyvásárlás, helyfoglalás hetekkel előre gazdaságos, az utolsó pillanatban költségesebb. Ismerjük meg az időbeli kereteket és a térbeli korlátokat.

Például egyes helyeken nem lehet szabadságot kivenni december 1-jétől január közepéig, illetve azt a ledolgozott napok arányában kaphatunk.

Ha olyan munkahelyünk van, ahol először helyettesítünk (flier), a munkaidő-beosztásunk a hónap elején még csak néhány nap a hónap egészéből, majd jönnek a váratlan, azonnali felkérések és beugrások. Így a hónap közepétől nem tudunk semmit sem intézni, még bevásárlást sem.

Ha nincs azonnal telefonos elérhetőségünk, nem tudjuk a munkánkat elvégezni, és segítséget se tudunk kérni. Ha nincs kerékpárunk vagy jogosítványunk legalább, akkor esetleg még munkába sem tudunk járni, mert a távolságok nagyok, és a közlekedés nagyon drága.

Ha nincs térképünk, nem tudunk eligazodni, nem tudunk közlekedni, mert nem lehet a helyszínt napok alatt megismerni. Ha nem bérlők, hanem albérlők vagyunk, nem tudjuk igazolni vagy bizonyítani a Királyságban való tartózkodási időnket, annak kezdetét vagy folytonosságát.

Ha nem kapunk számlát a lakbéréről, ha nem kapunk kereseti igazolást a bérünkről, ha nincs NIC- és PAYE-számunk, ha nincs bejelentett állandó lakcímünk, akkor nemcsak tanulni nehéz valahol, hanem állást kapni is az.

Ha nincs körzeti orvosunk, a helyszínen barátunk, rokonunk vagy ismerősünk stb., ha nincs legalább annyi pénz a kártyánkon, hogy azonnal hazautazzunk, akkor felesleges veszélynek tesszük ki magunkat.

De lehet, hogy még mindig nem világos, mivel kezdjük, milyen sorrend adja ki a megoldást, hogy ki bennünket a 22-es csapdjából, hiszen a feltételek teljesülése kölcsönös viszonyban áll, minthogy egymástól függnék a feltételek. Ilyenkor is a legkisebb kockázattal járó feltételt kell teljesültnek tekinteni, még ha valójában nem is ez a helyzet. Melyik is lenne az?

Munka

Azok az álláshirdetések és közvetítők használhatók, amelyek vállalják a munkaengedély beszerzését, a szállásbiztosítást és a kiutaztatást (bár ehhez ne ragaszkodjunk). Ellenkező esetben nekünk kell kimenni egy rövid és költséges látogatásra, hogy

az alapidolgokat megszervezzük. Ez a megfelelő, megbízható, akár ismerős, megbízott, bizalmi kéz keresése, elsősorban a szállás megoldása miatt.

Szállás

Csak olyan szállást vállaljunk el a közvetítőtől, amely nem köt le bennünket fél évre, holott igazából csak hat hónapra lehet bárkinek szállást kivenni. Ezért inkább nekünk kellene átvállalni a szálláskeresést, ha ezt magára akarja vállalni a munkaközvetítő. Neki ugyanis ennek a lépésnek az átengedése nem érdeke, ezen van a pénze. Tehát itt szükséges lenne valakivel társulni, akinek a lakása olyan városban stb. van, ahol a mi munkánk lesz, vagy ahol mi is tudunk munkát találni.

Pénz

A készpénz nem szerencsés, jobb, ha megfelelő magyar bankkártyánkon van az a pénzünk, amire a munkába állásig, illetve az első fizetésig szükségünk lesz. Legális munkánál havonta fizetnek, de nem mindenhol a hónap elején. A megélhetési költség kb. havi 800–1000 font fejenként, és legalább két hónapra elegendő tőkére van szükségünk. Ha mi veszünk ki szállást, akkor még egy harmadikra is, mivel kell a deposit, ami egy hónap bérleti díj, előre. Persze ha közben megváltozik a helyzet, és költözni akarunk, ez a pénz rendszerint elvész.

Munkaengedély

Elvileg nincs ilyen, nem kell munkaengedély, csak regisztráltatni kell magunkat vendégmunkásként, amit még otthon kell elindítani, de legkésőbb a munkába állástól számított 30 napon belül. Ha ennek alapján elhelyezkedtünk bármilyen gyenge legális állásban, onnan (egyések szerint csak 6, illetve 12 hónap után) bármikor kiléphetünk, és újabb 30 napunk van arra, hogy jobb helyet találjunk, és már a Királyságból kérjük az újbóli regisztrációt. Az első, bármilyen munka (önálló vagy alkalmazás) megkezdésétől számított 30 napon belül meg kell kérni az NI-számot is, azért azt a munkába állás másnapján kérjük meg, illetve jelentkezzünk be, és menjünk el az interjúra. A cél az egyéves folyamatos munkaviszony megszerzése, amelyben tehát lehetnek 30 napnál rövidebb ideig tartó megszakítások, nem fizetett álláskeresések. Az egy év után beálló munkanélküliség esetén viszont jogosultak vagyunk álláskereső segélyre, ezért van szükség erre a szigorúságra. A Magyarországon kapott munkanélküli segély királysági folyósítása is megoldott, ha valaki előzőleg otthon segélyen volt, van.

Iskola

Ha valakit felvesznek valamilyen (fizetős) angol iskolába, akkor elvileg kikerülheti a fenti nehézséget, azzal, hogy az iskola kéri a migrant worker regisztrációját, mondván, hogy tanulás közben dolgoznia kell a magyar diáknak, hogy ösztöndíj híján el tudja magát tartani. Ilyenkor is a WRS munkás regisztráció szabályai az érvényesek. Angol állami (közpénzes) támogatásról kezdetben nem lehet szó, de kitelepült család gyermekeként már igen.

Nyelvtudás, nyelvtanulás

Ezt ne halogassuk egy percre se. Éveket kell behoznunk hetek, hónapok alatt. Vessük észbe, hogy *minden, a Királyságban töltött napunk napi 10 000 forint költséggel egyenlő befektetés*, ami jó lenne, ha megtérülne. De csak az a nap térül meg, amikor tanultunk valamit. Amikor érzékelhetően többet tudunk, mint az előző napon. Lehet, hogy egy ideig éjjeliórként dolgozunk egy építkezésen, ahol rajtunk kívül nincs semmi és senki. Lehet, hogy egy hentesüzemben húst darabolunk a szalag mellett. Hogyan lehet így angolt tanulni? Emlékezzünk, hogy a diktafonhoz mindig lehet szólni. A fülünkön fejhallgatóval bármilyen munka közben lehet felvételeket hallgatni. Erős akaratra van szükségünk. Mert mit csinál ugyanezen a helyen a bennszülött munkás? Az első esetben a PS2-jével játszik, a második esetben a kedvenc együttesét hallgatja. Azaz nincs is ott, így védekezik a saját realitása ellen. De nekünk ez csak átmenet és feladatsorozat, amelyen a sportolók is végig tudják küzdeni magukat, hát még, ha ez nem is játék, hanem maga a nagybetűs Élet.

Időzítés

Ha már előre látjuk az időkereteket, ha legalább egy hónapos előrelátással tudunk tervezni, akkor a repülőjegyet és a távolsági buszjegyeket is olcsóbban tudjuk megvásárolni, akár fillérekért. Nos, tudjuk-e már, mivel kezdjük? Kezdjük egy jövőképpel. Én is azzal kezdtem. Ez a jövőképem mára megváltozott.

A jövő, ahogy én látom

A Királyságban tett kirándulás után remélhetően megszerezzük azt a tapasztalatot, amely a szűkebb környezetünkben talált holthelyzetből való kimozdításhoz kellett, és amely a Big Picture megpillantásához elegendő.

A Big Picture azokat a témákat jelenti, amelyek segítségével az angol nyelvű média ábrázolja a valóságot, immár az egész világot szemügyre véve. Nem sorolom a sajtóban megtalálható konfliktusokat és kulcsszavakat, és a belőlük levonható következtetéseket. Csak arra vállalkozom, hogy a több mint egy éves megfigyelés és töprengés után leszűrt következtetéseimet közreadjam. Tehát amit itt leírok, azt nem egy perc alatt találtam ki, hanem hosszú gondolat- és következtetési lánc eredménye.

Globális mozgás

A Föld felmelegedése minket Magyarországon másképpen érint, mint azokat, akiknek sok a pénze. Azok máris megkezdtek földrésznyi területeket vásárolni Afrikában, vagyis a legmelegebb helyen. Azért ott, mert a természet viszonylag még gazdag, az őslakosságot különböző csapások pusztítják és apasztják, ugyanakkor az életben maradáshoz szükséges mérsékelt belső hőmérséklet a kifogyhatatlan napenergia segítségével bármikor ingyen előállítható.

Ebből a szempontból előnyben vannak azok, akik máris ott laknak, és a pénzükből létrehozták a 21. századi életkörülményeket, pl. az Arab Emírátságokban. Kérdés, hogy békén hagyják-e őket azok az államok, amelyek 400 éve geo- és kozmoföldrajzilag is terjeszkednek.

Nekünk tehát, akik Magyarországon szeretnénk megmaradni, a szegénység adta kisebb szabadságfokú alkalmazkodással kell megpróbálkoznunk. Ezeknek a stratégiáknak számos válfaja létezik a Királyságban is, a linkajánlóból kiválogathatjuk őket. Olyan audio CD-t is lehet kapni, amely a bencés rendi szerzetesek életformáját ismerteti mintaképpen, vagy olyan könyvet, amely a 19. század végén, a 20. század elején követett életmódhoz ad tanácsokat háziasszonyoknak. Ezekben az időkben ugyanis még az emberek jobban támaszkodtak saját magukra és a közvetlen környezetükre, és a kényelmetlenségeikért cserébe nem voltak ennyire kiszolgáltatva a mai, igen magas fokúan szervezett, ám éppen ezért nagyon sérülékeny társadalom akaratának.

Ezzel egyidejűleg léteznek ez alól kitörést kereső, párhuzamos törekvések, ezek angol deszkriptorai devolution, frugalism, permaculture, meditation. Ha valakit érdekel a téma, a linkek között megtalálja a forrásokat. De olvashatunk arról is, hogy Franciaországban az állattenyésztés és a fölművelés hogyan integrálódik egy „vetésforgós” művelésben, környezetbarát, de magas fokú szervezettségben.

Ha a kormányok, a politikusok és a szakértők komolyan veszik azt, amit a Földről, a környezetről, az éghajlatról máris tudunk, akkor várhatóan korlátozni fogják az energiafogyasztást a közlekedésben és a fűtésben, és általában a termelésben. A folyamatot úgy képzelem el, mintha elértük volna az inga kilengésének végpontját, ahonnan visszafelé indulunk. Felértékelődik a közelben megkapható, megtermelhető érték és szolgáltatás, és míg korábban a társadalom kiszervezett a családból minden tudást valamilyen foglalkozásba és iparba, a jövőben arra lesz szükség, hogy ez a tudás visszakerüljön a családba, annak is minden tagjához, hogy minél olcsóbb legyen a hétköznapi élet. Még a gazdag embereknek is le kell mondaniuk majd arról, hogy a világ másik végébe elrepüljenek néhány napra nyaralni, és általában nem lesz a fényezésnek, a luxusnak akkora vonzereje. Lehet, hogy ennek kapcsán vallásokat alapítanak, hogy a felfogást könnyebb legyen intézményesíteni, lehet, hogy nem lesz rá szükség. Elképzelhető, hogy az iparosítás előtti hasznos ismeretek és praktikák is előkerülnek régi könyvekből, az orvosi, gyógyszer- és egészségügyi ellátás költségei pedig tovább ösztönöznek önmagunk megsegítésére, és a konzervatív terápiák elkerülésére.

Az is világossá válik majd, hogy a pénzt nem lehet megtenni bűnbaknak. A pénz és az írás az ember szükségszerű találománya, mivel emlékező-képessége és jelleme nem volt elég megbízható, hogy a korábbi, kisebb közösségek szívességi és kölcsönös szolgálataival való kereskedést zavartalanul fenn lehessen tartani. De elképzelhető, hogy a helyi pénzek és követelés-nyilvántartások, elszámolóházak kiváltják a jelenlegi banki függéseket, a központi eladósodást. Az élelmiszer megtermelésében máris visszakoás tapasztalható a költséges és messze termelt áruk előretörésében, és a klímaváltozás még az ausztrál bor hirtelen felvirágzásának és pusztító európai hatásának is véget vethet. Az is látható, hogy a lakosságnak legalább a fele sehol sem szereti a politikát, mint társadalmi teherterételt, és nem is akarja finanszírozni a pártokat, ezért azok csalásra kényszerülnek. Pénz hiányában pedig az egyes emberek hatalmi ambíciói sem lesznek akadálytalanok, legfeljebb megjelennek a vállalatok, mint közvetlen politikai és társadalomirányító szereplők. Ezzel gyakorlatilag sikerül a felszínre hozni egy régi bűvópatakot, a kérdés csupán az, hogy a négy maffiózónak tartott iparág lesz-e az, amely ezt a szerepet megszerzi.

Az iskolarendszer közelítése a munkaerő piaci igényekhez szintén eléri a végpontját, mivel beláthatóan kevesebb munkahely lesz, mint amennyi ember születik és munkaképes. Ahogy az önellátás és az önképzés is növekszik, eltűnnek majd a tanítók, és a számtalan olyan foglalkozás, amely nem szolgáltatásokból, hanem eszmék és magatartásminták értékesítéséből áll. Ez talán lelassítja a mindent a maga hasznára fordító kereskedelmi szellemet, amely a pénz mozgásának legfőbb okozója. Ha a beszűkült tudatú, csak játékokra vagy egyéb szenvedélyekre koncentráló, azokat fogyasztó emberek száma nem változik, vagy csak nő, akkor új ellentét alakul ki a társadalomban, a hedonista, lusta, és a puritán, munkálkodó réteg között, amelyből remélhetően nem az antiszociális kerül ki győztesen. Be kell majd látni, hogy a társadalom fennmaradása nagyobb érdek, mint az egyén fennmaradása vagy szabadsága, ahogy a keleti, ázsiai társadalmakban ez mindig így volt, és ma is így van, ezért hosszú távon nekik van esélyük a fennmaradásra, hacsak kulturális értéket nem váltunk a fennmaradás érdekében.

A civilizált európai elkényelmesedett, elhízott és egészségében is károsodott ember csak a társadalom működése mellett érezheti magát előnyben, egyébként a világba kivette rosszabbak a túlélési esélyei. A nyugati társadalom kétségtelenül működik, de olyan hibákkal és ellentmondásokkal, amelyek ezt a működést naponta veszélybe sodorják, és nem lehet tudni, meddig sikerül a *show-t*, a látszatot fenntartani. A Királyságban egyértelműen romlottak az életkörülmények a harminc évvel ezelőttihez képest, és azok, akik Angliát azért szerették, amilyen a múltban volt, most ki akarnak vándorolni, mert ez már nem az az ország és nem az a nép. Ez az érzés máshol is elfogja az embereket – sajnos, a múltat ugyan meg lehet más földrajzi helyeken keresni, de nem lehet csak úgy odaköltözni. A múltat meg kell építeni.

Még konkrétabban

Érdemes arról is szót ejteni, hogy a világban végbemenő változások a szöveges érintkezés terén az adatok irányította (data driven) kommunikáció és feldolgozás felé vezetnek minden területen és minden médiumban. Egyszerűsítve ez azt jelenti, hogy az input formalizálása és a feldolgozás megkönnyítése, illetve a nyitott rendszerek lezárása érdekében csak úgy tudunk majd kommunikálni

a számtalan partnerrel, hogy az előre megfogalmazott kérdésekre válaszolva vagy listák elemeinek kiválasztására hagyatkozva tudunk majd bármit is közölni. Ez abból a szempontból kicsit savanyú lesz, hogy minden ilyen eszközzel és így hatalommal rendelkező intézmény ezután megszabja, hogy kivel és hogyan álljon szóba, jobban vigyáz saját idejére, mint amennyire a testőrökkel védett valóságban vigyáznak. Továbbá azt is jelenti, hogy a társadalmi mobilitásnak a kívülről jövő új ötletek eladásával járható útja véget ér. A kezdeményezés végképp átkerül a gazdagok kezébe, akik pénzükért azt rendelnek tőlünk, amit akarnak. Nekünk és az amerikai álomban még hívó iskolázottaknak nem is marad más hátra, mint a hibátlan beilleszkedés ebbe a rendszerbe – amely máris olyan kifinomult, részletes személyiségjegy-listákkal rendelkezik és dolgozik, amilyenrel mi otthon soha nem találkoztunk, és amilyenekre se az iskola, se a társadalom, se senki nem készít fel minket egyelőre.

Ha pedig a kiválasztás ilyen aprólékos lesz a jövőben, akkor elképzelhető, hogy az iskolarendszer jelenlegi formája még nagyobb válságot ér meg. Kiderülhet, hogy az adott szorgalmi idő alatt el-sajátítandó tananyag – csupán a fogalmak és kapcsolataik számát tekintve – túllépi a rendelkezésre álló idő alatt elvégezhető mennyiséget. Maga a nevelés pedig teljesen korszerűtlenné válik azáltal, hogy a tantárgyakban feltárt emberi sorsok, életrajzok, minták és példaképek sehogy sem alkalmasak arra, hogy épeszű gyerek mintaképpen kövesse őket. Ugyanakkor az kisebbségben lévő egzaltált személyiségeknek bőségesen lesz kit követniük a mind egzaltáltabb és kontrollvesztett hírességek mind közismertebb életrészeiteinek mindenhol való tárgyalása révén. Majd meglátjuk, hogy milyen új világot csinálnak maguknak és nekünk a türelmetlenek és az elégedetlenek, valamint az elégedetlenek és a türelmetlenek...

13

AMIKOR VISSZAJÖVÜNK

Mindenki azon gondolkodik, hogy meg kellene változtatni a világot, de az senkinek sem jut eszébe, hogy önmagát kellene megváltoztatnia.

Lev Tolsztoj

A „Magad uram, ha szolgád nincsen!” magyar közmondás a többivel együtt mára eltűnt, nem halljuk. Ma úgy mondjuk self-help-re van szükségünk, ha a társadalom megfélekezett rólunk, vagy olyan baj vagy betegség gyötör bennünket, amelyre nem találunk orvosságot. Ami könnyen megeshet, mert egyre csak nő, szaporodik a népesség, már ott, ahol, szaporodik, de összességében feltétlenül. Olyan méretek születnek, amelyeket lehetetlen áttekinteni, vagy nagyon nehéz fenntartani: városi víz- és csatornahálózatok készültek, amelyek mára annyira tönkrementek, hogy 150 év sem elég a kijavításukhoz. Annyi ember él egy tömegben vagy adott helyen, hogy már egymást akadályozzák a közlekedésben és máshol. Annyi a beteg, hogy az orvosok nem győzik ellátni őket, és olyan drága a gyógyszer, hogy az emberek nem tudják megfizetni és így tovább.

Az olvasó talán sejti, hogy a fentiek akkor is igazak, ha Magyarországról, és akkor is, ha a Királyságról van szó. Számtalan ponton közösek a problémáink. De legalább egy lényeges különbség van köztünk – a mentalitás. Az angolok nem hagynak semmilyen hibát észrevétlenül, igyekeznek a saját életformájuk működtetését fenntartani. A munkában, a vevők és az ügyfelek kiszolgálásában sem lehet büntetlenül nem teljesíteni, mert következményei lesznek. Ez óriási felüdülés a hazai tapasztalatokhoz képest.

Az emberek a Királyságban megszervezték az önségítés csoportjait, maguk vették kezükbe a sorsukat, nem várnak a felülről vagy kívülről jövő megoldásokra. Ha kell, nagyon messzire is elmennek, elvileg és fizikailag is: akár Ausztráliába vagy Új-Zélandra. Tehetik, mert angol állampolgárok, és főleg mert harciasak és büszkék. De nekünk is megvannak az eszközeink. Vagy ha hiányoznak, akkor itt az ideje pótolni őket. Erre nagyon jók lesznek a királysági self-help és total counselling információk és példák. Ötleteket adnak ahhoz, hogy mit tegyünk, számos forgatókönyvet és személyiségképet feltételezve. De sajnos, bármennyire is

igyekszik a vonatkozó irodalom az embereket tartós tulajdonságokkal felruházni, mivel a tulajdonságok előfordulásait vagy megnyilvánulásait összefüggéseikben nem számoljuk¹, minden ilyen tulajdonság meglete vitatható. Így az emberi jellemzők eddig is felsorolt többsége a kapcsolatokban nyilvánul meg, azokra adott reakcióként, és egyáltalán nem biztos, hogy az ember minden helyzetben azonos módon viselkedik. Sokan ezt megalkuvásnak vagy gyengeségnek tartják, az ellenkezőjét „erős karakternek”, és valahol ezt jelenti az angol integrity szó is, a becsületességet, amely nem mondható el arról, aki minden helyzetben másképp viselkedik, és számos arca vagy maszkja van forgalomban. Az angolok éppen ezeket a rajtakapásokat imádják, amikor kiderül valakiről, hogy szeretőt tart, vagy hogy hazudott a választóinak, vagy egyéb módon volt two-faced, kétszínű és megtévesztő. A tabloid sajtó szinte kizárólag ilyen konfliktusokat ír meg – minden nap – és az angol olvasó nem unja meg, hogy azon tud háborogni, mások mekkora gazemberek. Ilyen körülmények között nehéz eldönteni, hogy tulajdonképpen milyen világban is élünk. A megismerésnek két nagy akadályja van: a kiszámíthatatlan világ (unpredictable world) és a kiszámíthatatlan emberek (unpredictable people). Miattuk törekednek az erős népek és az erős emberek – hasztalanul – monopóliumokra: hogy ők diktálhassanak, hogy *sose érje őket meglepetés*. De folyton éri őket, mert meglepi saját magukat is. Ugyanis milliárdnyi szálon peregnek az események, és egyetlen szál, irány vagy lehetőség sem képes egészében megvalósulni, annyi az akadály körülötte. Olyan vélemények is vannak, hogy a világ sorsának alakulását mindig az előre nem látható események, felfedezések irányítják (legutóbb például a Viagra).

¹ Igazából a tudósok se számolják, hanem korrelációkat állapítanak meg, azaz nem bizonyítható oksági kapcsolat.

Ha a világ kiszámíthatatlan

Azzal, hogy egyre többet tudunk a világról, egyre több döntést is kell hoznunk, amelyekben egyre több tényezőt kell figyelembe vennünk. Ettől elbizonytalanodunk, és hajlamosak vagyunk a vágyaink szerint látni a világot (wishful thinking) azért, hogy ne rokkanjunk bele a perspektívába. A rossz és negatív dolgokat meg egyébként is automatikusan hátrítjuk. Mégis, nem árt, ha először a környezet külső köre mentén körbe tekintünk. Két helyzetet különböztetnék meg.

Az első helyzet

Olaszországban (Magyarországon is) meg még néhány más nyugat-európai országban a SZU összeomlása, a vörös mumus megszűnte elszabadított egy olyan folyamatot, amelynek során a dolgozók eddig kivívott jogai sorra megszűnnek, a munkaadók jogai és lehetőségei pedig mérhetetlenül megnőnek. Németországban is ezt tapasztalják. A munkavállalók az államtól sem várhatnak segítséget, sőt az állam az elsők között van, ha arról van szó, hogy az állami, tartományi és városi szolgálatban dolgozók munkaidejét változatlan fizetés mellett megemeljék, a karácsonyi juttatást megszüntessék stb. Így persze a magánszférában tapasztalható kizsákmányoló tendenciák ellen sem akar/tud beavatkozni. Pedig már volt idő, 35-40 évvel ezelőtt, amikor úgy tűnt, hogy a kizsákmányolás végleg megszűnt, már csak a kommunista propagandában van (gondoltuk). Most vesszük észre, milyen hihetetlen mértékben stabilizálta a Kelet-Nyugat-ellentét és a hidegháború a nyugati piacgazdaságot is. Az is mostanra derült ki, hogy napjainkban a világban mintegy 20 millió ember vándorol munkát és jobb megélhetést keresve.

Számomra az elmúlt 50 év legnagyobb felismerése, hogy a gazdagok egymással még nemzetközi szinten is szolidárisak, a szegények viszont még helyi szinten sem. Nincs az a letaszított király, megbuktatott vezér, akit ne fogadna be egy másik ország, a kommunista hatalommal szerzett pénz és a kivándorolt nagyon jól megvan az ellenségnek tekintett kapitalisták bankjában és országában. Ezzel szemben a hajléktalanok egymást is meglopják, a szegények a gazdagok együttérzését keresik, s talán csak a szegény cigányság az, amelynek tagjai egymást segítik. De az onnan vagyoniilag kiemelkedettek már a *nem cigány vagyanosok* társaságát keresik.

A második helyzet

Az életben számtalan körülmény hat ránk, alakítja sorsunkat. Amíg az emberek a szárazföldi utazást és a dolgok távolba juttatását a levegőben nem gépésítették, a megélt sebesség „emberi” léptékű volt, akár vízen, akár a szárazföldön vagy a levegőben. A környezet változásai sem voltak drámaiak, és nem következett volna be ilyen rohamos fejlődés az iparosításban, nem jutottunk volna el a tömegtermelésig és az igen sok évnyi távolságban kifejezett egyenlőtlenségekig, amelyek egyre nőnek, hiszen ezt a fenntartható fejlődésnek nevezett túlváltott kazánt nagy pénzekkel fűtik. Nem vitás, hogy ezek a globális erők hatnak ránk. De ami végül is életben maradásunkat és életünk minőségét megszabja, az mindig a közvetlen környezetünk, amelynek védelmére, formálására valamennyit mi is megtehetünk.

Legkevésbé talán az embereken lehet változtatni, holott manapság leginkább tőlük szenvedünk. Ennek sok oka van, de a lehetőségeink ugyanolyan minimálisak, mint az állatokéi. Ismerjük a fight or flight dilemmát, ha már egyszer sikerült eldöntenünk, hogy reménytelen az a helyzet, amelyben vagyunk. És ha ezért jobb helyzetet keresünk, akkor a remélt jobb helyzetben új szemlélettel próbálkozzunk meg, és ne akarjunk abból is az első nehézségnél kilépni. Az új helyzet fog belőlni új embert formálni. Ezt a változást tehát mi provokáltuk, mi menedzseljük és mi aratjuk le a gyümölcsét. Nem sodor bennünket az élet, hanem választunk, mint a többiek is, legfeljebb sokkal alaposabban, megfontoltabban, életünket szélesebb perspektívából tekintve, még ha eleinte mások meglepetésére is.

A tudás

Eddig azt fejtegettem, hogy a tudás, a know-how a miként és a hogyan kérdésekre adott válaszokban van, amelyek közül talán a legfontosabb a műveletek vagy lépések sorrendje. Sokan ezt a prioritások megállapításának, vagy az értékek közül való választásnak is nevezik, mert úgy tudományosan hangzik, de akkor sem jelent többet vagy mást.

A feladat ismerős a számítógép-használatból, ott vannak a lehetőségek, csak kattintani kell, de nem mindegy, hogy milyen sorrendben, azt kell megtanulnunk a kezeléshez. A tudás fogalmának egy másik összefüggésében való vizsgálata viszont azt mondja, hogy a tudás éppen az alkalmazásnak a jövőre való vonatkozásával mindig a jövőre írá-

nyul, abban kell a tennivalók sorrendjét megállapítani. Ebből a szempontból ismét kétféle tudással találkozunk, az egyik leíró, előrejelző vagy jóslat jellegű, és a jövőt mint szerencsét vagy balszerencsét határozza meg (fortune telling). A másik normatív, előírás, és önmagunkra is vonatkoztatható, azaz terv vagy program, amelynek megvalósítása tőlünk és még egy sor más tényezőtől függ. Ha ez utóbbinál az ismereteink alaposak, akkor viszonylag kevés akadályba ütközünk, míg az előző esetében ne is számítsunk meghallgatásra, ha rossz hírt közlünk.

Azok, akik előre megmondták, tudták vagy látták, nem érnek semmit sem e tudással, ha akkor nem hallgattak rájuk, amikor kellett volna. Viszont általában csak a híres, ismert embereknek van esélyük a meghallgatásra, nekik is főleg a jelszavakban és csak slágerszövegekben kódolt, egyszerű intelmekre, mozgósításokra. A hosszú, számos kapcsolatot, az összefüggések láncolatát az emberek többsége képtelen felfogni, beépíteni terveibe, ha már az iskolaévek alatt sem sikerült nekik például ADS vagy hasonló figyelem- és koncentrációbeli hiányosságaik miatt. De az is fejleszthető, ahogy az előttünk álló életre vonatkozó ismereteink is bővülnek, egyre közelítenek a realitáshoz. Ilyen valósághoz való közelítés az alapja minden reális tervezésnek, minden olyan elképzelésnek, amely a környezet tényeiből és korlátaiból indul ki, és az ember *saját* személyiségét plasztikusnak (formálhatónak) tartja vagy igyekszik azzá tenni. A másik ember tudati átformálását és megváltoztatását, akár mint módszert, akár mint igényt, leginkább az ideológusok találták ki, akiknek szintén hosszú a sora, de felejthetők.

Azok, akik inkább a maguk számára tartogatják a megoldásokat, és megtervezik saját jövőjüket, szerencsésebb helyzetben vannak, mert nem vesztegetik az idejüket lehetetlenségekre. Nekik kétféle környezettel kell számolniuk: a közvetlen közelben és a látókörük periferiáján történő vagy várható eseményekre. Ezeket egyszerre, párhuzamosan kell észlelni, továbbá meg kell próbálni megbecsülni, hogy kialakul-e köztük oksági láncolat. A pillangóhatásról mindenki hallott már, ilyen messzire azért nem kell menni, és nem szabad minden eseményt sem csak magunkra vonatkoztatni. Az élet önálló eszmék áramlásaként való megélését azonban fenntartásokkal kell fogadnunk.

Ezelőtt negyven évvel Magyarországon a reál és a humán tudás szembeállításáról, mostanában és a Királyságban a specialist-generalist ellentétéről

vitatkoznak az emberek. A vita azért fontos, mert következtetések vonhatók le belőle a mindenkori oktatáspolitikai, oktatás-át szervezési lépésekhez. Az élet azonban itt nem áll meg, az újonnan létrehozott angol City Academies Trust iskolák a szakmákon belül az egyes tárgyakat alkalmazott tudományként tanítják (pl. applied engineering), azaz nem foglalkoznak az alaptudományok hátterével, kialakulásával, az alap kutatási témákkal, hanem csak a most praktikusán felhasználható eredményeket erőltetik. Ez egy másik dimenzió a specialista-generalista párhoz képest, de a specialista oldalhoz áll közelebb. Magyarországon azonban hagyományosan a generalista szemlélet (sok tantárgy) uralkodott az iskolarendszerben, emiatt erős a tanárok tantárgyi szegregálódása és az óraszámokért, a tanulók idejéért egymás közt folytatott versengése is. Ha ezen változtatnánk, akkor könnyebb lenne a későbbi áttanulás és átképzés, valamint a többirányú szakképesítés megszervezése is.

A nyugati iskolarendszerben azért erőltetik a specialista képzést, mert a korai elágazás az alsófokú képzésben nem segíti elő a társadalmi felemelkedést, a továbbtanulást, de felsőfokú képzések után a specializáció segít az előremenetelben. Ezért ahogy folyamatosan jelennek meg az új és magasabb tudásszintet igénylő foglalkozások és tűnnek el az alacsonyabb képesítéssel járó mesterségek, az iskolán kívüli, felnőttkori képzésre lett nagy szükség, és ehhez ad támogatást az állam. Nálunk ez fordítva van, az ember az alsó fokon megvalósított generalista (sokirányú) képzéssel könnyebben tud továbbtanulni, felső szinten pedig, ha már befutott, egy másik vezető álláshoz jutni, mivel kevésbé differenciáltak a szakmák és a szakismeretek, és klikkeket alkotni is könnyebb. (Az angol iskolarendszerben gyakorlatilag az angol nyelv és irodalom, a matematika és a testnevelés az általánosan kötelező tantárgy, minden más választás, már a specializáció kérdése.) Nyugaton a meghirdetett és regisztrált állások meghatározása generalista jellegű, míg Magyarországon a foglalkozások elnevezése és az álláshirdetések specialistákra utalnak. Ennek egyik oka, hogy a Királyságban természetesnek veszik, hogy minden adott állásba be kell tanulni, illetve addig nem lehet elmenni onnan, míg az utódot a távozó be nem tanította. Ami nem ilyen, azt a majmok is el tudják végezni és ezért azokat földmogyoróval fizetik ki. Vagy megfordítva: If you pay peanuts, you get monkeys.

Nálunk a generalista tudás állami finanszírozása azt teszi lehetővé, hogy a később végzetek könnyebben elmehetnek az országból, és felveti azt a kérdést, nem kell-e az oktatásügy egész finanszírozási politikáját felülvizsgálni. Ez esetben a valószínű eredmény az lesz, hogy megszűnik a szegény magyaroknak a tudás megszerzése révén való felemelkedési lehetősége. Vagyis a szokásos anti-tempós és fázis-eltolt magyar politika következtében megint az fog kialakulni, ami ellen a világ – most éppen a Nyugat is – harcol.

De ne lássuk a kérdést ilyen pesszimistán, hanem gondoljunk a sok újdonságra és érdekességre, amely előttünk áll! Ezekben nekem az elmúlt egy év alatt bőven volt részem. Számítalan dolgot lehet felfedezni a Királyságban, ami az emberben tetszést arat, a természeti szépségtől a praktikus megoldásokig. A munkába kerékpárral közlekedve láttam őzet, rókát, nyulakat és szürke mókust, amelyet itt *rat with a tail*-nek neveznek és haragszanak rájuk, mert betelepített állatként kiszorították az eredeti vörös mókust. Mint általában a betelepülők.

Az intelligencia

Amikor elkezdtem írni ezt a könyvet, saját munkavállalási történetem lebegett előttem, de közben – olvasva a témáról² – rájöttem, hogy szélesebb horizonton kell látni a kérdést. Az én munkatapasztalataim az angoloknak azon csoportjából származik, akik a munkát alapvetően nem örömmel végzik, hanem rákényszerülnek, mint a legtöbben a világon. A munkavégzés tehát a társadalmi alkalmazkodás (intelligence) és a pénzkeresés egyik formája, amelyben fontos a hozott értelmi képesség (IQ vagy intellect) és az iskolai képzéssel megszerzhető tudás (academic knowledge), de csak egyetlen tényező a szükséges hátriből. A 21. században ugyanis az alkalmazkodáshoz nemcsak értelmi, hanem érzelmi és szociális síkon (emotional and social intelligence) is szükség van intelligenciára. Amiben az a jó, hogy ez az utóbbi kettő tanulható, és az a rossz, hogy egyik sem része az iskolai tantervnek vagy tanmenetnek.

Mivel a munka a társadalom többségének kényszerű dolog, az emberek nagy része, főleg a munkások, a szakképzetlenek és alacsony képzettségűek tömege a Királyságban nem örül a munkának, ha-

nem az eltartottként megélt gyermekkor után „kedvetlenül és kényszeredetten alkalmazkodik” a szabályokhoz (resentful compliance). A munkaadót vagy képviselőjét (a line manager-t) többnyire ellenségnek tekintik, akivel harcolni kell, ugyanakkor néha számon kérik rajta, hogy nem „atyailag” gondoskodik róluk. Érdekes, ez annak ellenére így van, hogy míg a világban a demokrácia jegyében sorra sikerül megszabadulni a diktátoroktól, ezzel egyidejűleg az atyaképet (provider) is sikerült lerombolni. Ma már senki sem képzei a politika vezetőket apafigurának, de még tanítómesternek sem, mivel zűrés életük nem ad alkalmat tekintélytiszteltetre.

A munkásoknál jobban kereső, képzettebb alkalmazottak nagy részének alkalmazkodása ennél ügyesebb, saját céljainak és hasznának előtérbe helyezésével alkalmazkodnak (instrumental compliance). Azt is mondhatnánk, hogy karrieristák vagy opportunisták, akik szintén a rendszerint rövid távú, a haszonhúzás idejéig tartó kötődést választják, akárcsak gazdáik (masters). Nekik sincs bizalmuk a munkáltatókkal szemben, akik egyrészt úgy viselkednek, hogy mindent ők tudnak a legjobban, másrészt bármikor elküldenek bárkit, ha a cég érdeke azt kívánja. Vagyis ők sem tekintik a munkahelyet a család valamiféle helyettesítőjének, és az is nagy baj lenne, ha a munkahelyi ethos-t, a versengést hazavinnék a családba.

A munkásokhoz hasonlóan ezért a munkahelyen ők is csak annyit tesznek meg, amennyi éppen szükséges és elegendő. Emiatt ezek a vállalatok nagy bürokráciára és ellenőrző apparátusra kényszerülnek, és drágán is működnek, folyamatosan leépítenek, persze először alulról. Ilyen helyeken mindig sok a főnök (line manager, assistant manager, supervisor, shift leader), akiknek a dolga a fejcseré, illetve „a székek és az emberek párosítása” (pair a chair and a bum). A munkával kapcsolatosan minden tennivalót (szabályt) részletesen leírnak, az dönti el az esetleges vitákat.

Akik a szabályok megtartásában érdekeltek saját céljaik elsőbbségének biztosítása mellett és érdekében, azok igyekeznek mindent kihasználni, a munkaadót fejőstehénnek nézni: ők az életművészek vagy szabad rablók (buccaneers). Ők ismerősek kell legyenek otthonról, ők azok, akik okosan kockáztatva mindig jól helyezkednek, és ha nincs kockázat, vagy megszervezik, akkor mindent mozgathatót elvisznek a tulajtól. Ilyen emberekkel a Királyságban csak kispályás kategóriában találkoztam. Ők ahogy végeztek, továbbállnak, hiszen rövid távú önérvényesítés a céljuk.

² Richard Scase: *Living in the Corporate Zoo: Life and Work in 2010*, Capstone Publishing, Oxford, 2002, 198. o. ISBN 1-84112-187-8

A munkásosztályt és a szakszervezeteket a Kormányban ez a kultúra már meggyengítette, a tökemozgás és gyártóiparok áttelepítése Ázsiába fel-számolta a „szervezett munkásosztályt”, a fizikai, a szakképzett vagy szakképzetlen dolgozó társadalmat egymással szemben álló, egymás előtt titkolódzó egyének összekapcsolatlan tömegévé tette. Az egynapos sztrájk, amelyet 2006 márciusában a helyi önkormányzatok dolgozói szerveztek a nyugdíjkorhatár felemelése miatt, azt mutatja, hogy az érdekvédelem inkább csak a tanultabb alkalmazottak körében működik. A munkavégzéshez szükséges tudás megszerzése viszont a munkahelyeken történik, az alkalmazkodásra ott van szükség érzelmi intelligencia formájában, amely nem más, mint *képesség az önuralomra, az ellentmondások, paradoxonok és feszültségek elviselésére, továbbá felhagyás a konfrontáló kritikával*, valamint lemondás az önmagáért, a lázongás kedvéért való lázongásról. Az alkalmazkodáshoz szociális intelligenciára is szükség van, *a kapcsolatteremtés és kapcsolatépítés képességére* (networking), a másik ember (ellenszenvek ellenére való) elfogadásának és jelképes simogatásának gyakorlására a munkahelyi környezetben. It does not matter what you know, what matters is whom you know – mondják erre angolul.

Ebben a nyugati, a bőségre épült civilizációban az áruk, amelyeket fogyasztunk, tömeg- és túltermeléssel készülnek. Fontossá vált az összes iparilag készülő termék eredetének, származásának, a forrásáig elvezető útvonalának a dokumentálása, és ezzel párhuzamosan a vevők, az ügyfelek ugyancsak szinte egyéni megismerése és jellemzőinek a dokumentálása. Fogyasztóként már mi is kategorizálva vagyunk, vásárlóként és munkakerőként azt tapasztaljuk, hogy folyik a rólunk szóló adatgyűjtés és adatfeldolgozás. *Ettől az várható, hogy idővel aki nem tud elszámolni a múltjával, vagyis eddigi munkahelyeivel, az egy idő után nem tud visszakerülni a féhérgazdaságba, ha egyáltalán létezik olyan.*

A lényeg a fenti esetekben a mán van: a holnap jelentősége elhalványul. Régebben az emberek munkatudása a gépek kezelése körül forgott: ha nem ügyelt, lemaradt, kikopott a gépével együtt. Mára a folyamatos tanulás a természetes, *nem a diploma számít a versenyben, hanem a személyes, tanulásra való képesség* a döntő. Ez nem azonos az önfejlesztéssel vagy a kreativitással. Régen a sikert a vállalati ranglétrán való feljebb jutás jelezte. Ma, amikor a vállalatok folyton átalakulnak, és a tulaj-

donosok is változnak, ez már lényegtelen, hiszen még a szokásos szakmák és munkaköri besorolások is átalakulóban vannak. A változásokat a manager-ek, a supervisor-ok és a teljesítmény- vagy munkaértékelők (appraiser-ek) kezelik. *Az életben a siker alapja az anyagi jóvédelem*, amely meghatározza az életmódot, *a hogyan és hol élünkben mutatkozik meg köztünk a különbség*. Az emberek azonban hajlamosak elfejteni, hogy a pénz bevezetésének, mindenkori kibocsátásának az alapja a bizalom volt és maradt, és hogy a társadalmi bizalom megőrzése a legkritikusabb kérdés a fennmaradásban. Ezért szabadulnak meg a rossz pénztől, és gyűjtik vagyonukat a jó pénzben stb. A kulcsszó a bizalom és az önbizalom, angolul confidence, ezért fontos, hogy tudjuk, hogy mi a szó jelentése:

1. Trust or faith in a person or thing.
2. A trusting relationship: I took them into my confidence.
3. a. That which is confided; a secret: A friend does not betray confidences. b. A feeling of assurance that a confidant will keep a secret: I am telling you this in strict confidence.
4. A feeling of assurance, especially of self-assurance.
5. The state or quality of being certain: I have every confidence in your ability to succeed.

A létezés immár kettészakadt Életre és Munkára, amelyek között meg kell találni a kíváncsú egyensúlyt mind a munkáltatónak, mind a munkavállalónak. A munka számunkra már nem nyolc óra, és a pihenés vagy a szórakozás sem annyi. A munkán kívüli élet e két ideje együttvéve alkotja a kikapcsolódást (escapism), *amelynek valójában minden változata vetítés* a szélesebb, a távolabbi, a másfajta és idealizált világról, amely a valóságban gyakorlatilag, vagyis pénz nélkül egyre elérhetetlenebbé válik. Ezért a kikapcsolódás ezen formái, beleértve a számítógépes játékokat is, az angolok beszámolója szerint elengedhetetlen ahhoz, hogy megőrizzék ép elméjüket. Abba a gondolatba ugyanis, hogy kiszolgáltatottak, és nem urai saját életüknek, beleerokkanak az emberek.

A modern nagyvállalatok és a multik szeretik, ha valaki a fentieket meghaladóan alkalmazkodik (internalised commitment), vagyis ha testét-lelkét adja oda nekik. Ezért a vállalaton belül igyekeznek megteremteni – a biznisz lényegét alkotó titkolódzás (információvisszatartás) alapú szétválasztás ellenére – a munkahelyi közösségi kapcsolatépítés lehetőségeit, többek közt az üzemi étkezővel és a szociális társas események szervezésével. Ezzel együtt sokáig még a vezetőket sem hagyják nyug-

ton és egy helyben: a multiknál a CEO-k, vagyis a vállalatvezetők átlagos alkalmaztatási ideje csupán négy esztendő. Ami kísértetiesen hasonlít más, hasonlóképpen érthetetlen hosszúságú ciklusokra, illetve arra az össz-időre is, amennyit a Királyságban tölthetünk sorsunk felvirágoztatásán, ha nem akarunk végleg ott maradni vagy dolgunk végezetlenül, kudarccal előbb hazajönni. Szóval ne *rohanjunk* oda. Még az is lehet, hogy itthon is el tudjuk azt érni, ami miatt a Királyságba kíváncszunk. Who knows?

Kiszámíthatatlan emberek

A legtöbb társadalomkritikusban, szociális ideál- vagy eszmehirdetőben egy vallásalapító lappang, mivel ők is csak egy szemszögből látják a világot: az, amit felépítenek, nélküli az összes többi ember látószögét. A többi ember a világot csak azért kritizálja, hogy teljen az idő, az elégedetlen szülő beszél belőle. Ez eleve mutatja, hogy milyen kudarcra vannak ítélve azok, akik azután valamiért mégis eljutnak valamilyen széles körű elfogadottságra, sőt követőkre is szert tesznek. Ezek az emberek hajlamosak úgy gondolkodni, hogy ha ez meg ez meg ez nem így lenne, akkor milyen jó lenne. „In an ideal world...” – mondják, és ezért mindig elfogultak, szükségképpen rászorulnak valamilyen nézetterjesztő erőszakra ahhoz, hogy eredményesek is lehessenek. Az erőszak kevésbé szükséges ott, ahol az emberek azt hallják, amit hallani szeretnének, mert az emberek többsége azt gondolja magáról, az a dolga, hogy változtasson a világon, ha az valamiért nem jó neki, ha szenved tőle. A szenvedés megszüntetése vagy csökkentése igen komoly hajtóerő minden emberben és társadalomban, holott a szenvedések többségét éppen maguk a társadalmak generálják és azokat a *másik ember* okozza. Tehát at the end of the day ember emberrel áll szemben.

Éppen ez, az amerikai westernekben ikonizált pisztolypárbaj helyzet az, amit mindenki szeretne elkerülni, kivéve két beteg (insane) emberfajtát, a pszichopatát és a paranoidot, akik agyilag egymásba kapaszkodnak és nem tudnak sem egymástól, sem saját rögeszméjüktől szabadulni. Ezért mindig újrateremtik a maguk ellenségképét, és folyamatosan keresik a konfrontációt, ahogy ezt látjuk napjainkban. Ez az a téma, ami miatt, és ami elől sokan a buddhizmusban keresnek menedéket. A buddhizmusban, amely lényegében arra

tanít meg, hogy elfogadók legyünk, figyelmünket irányítva érzéseinket és gondolatainkat a külvilágról a belsőnk érzékelésére fordítsuk, és átéljük az ingermentességet. Akárcsak a relaxációs vagy hipnózisos pszichoterápiás technikákban, ahol a cél a feszültség vagy a szorongás csökkentése.

A nem szorongó és ritkán feszült pszichopata és a paranoid nem feltétlenül orvosilag felfedezett, igazolt és kezelt esetet jelent, attól messze vagyunk. Az embereket egyébként is csak egy adott pillanatnyi állapotuk/tettük alapján ítéljük el és meg, csak egy pillanatot ragadunk meg az oksági láncolatban, ha az okot, az okozót, a felelősséget vagy a kifogást keressük. A mai királysági társadalomban így az igazán megbízható emberek kiszűrése úgy történik, hogy visszamennek az iskoláskorig, és onnan kezdve kikérdezznek mindenkit, aki ismerte az illetőt, hogy mondott-e, tett-e valamit, vagy volt-e olyan érzelmi megnyilvánulása, nyilatkozata, gyakorlatilag egyetlen pillanata, amely arra utal, hogy rokonszenvezhet az illető az aktuális ellenség megtestesítővel. Ez a vizsgálat már maga az intézményes paranoia, mivel változatlanul tekinti az emberek pillanatnyilag megnyilvánuló érzelmi előjeleit, nem ismeri el a környezethez való alkalmazkodásként adott érzelmi reakciók változatos és változó lefolyását. Ezért maguk a pszichológusok felelősek, akik teljes mellszélességgel támogatják megoldásaikkal azokat, akik megfizetik őket. Például megmondják, hogy milyen szavak, szimbólumok és jelek hatnak az emberekre, mivel lehet befolyásolni őket stb.

A pszichopata és a paranoid immár hétköznapi napjaink „normálisnak” tekintett szereplői, annak a kultúrának a gyermekei, amelynek legfőbb üzenetei éppen ezt a magatartást és gondolkodási képletet favorizálják. Azok, akik, ha találkoznak egy némettel, Hitlert látják benne, ha számon kérik rajtuk az agressziójukat, legyen valami elfogadható mentségük és így tovább. A lényeg, hogy ezekben a pszichopata emberekben ott van az agresszió, az ártani akarás, aminek átadásához, kiéléséhez ürügyet keresnek. Ha nem is állandó jegyük, potenciálisan agresszívek lehetnek, amivel szemben védekezni, békíteni kell. Meg kell tanulni a potenciális konfliktusokat kitörésük előtt elsímítani. Ismét a már említett fórumos listáról idézek:

„Olyan megoldást nem tudok javasolni, amely mindenkinek tetszik, hiszen a mindennapi életben bármit is tesszünk, az nem mindenkinek tetszik. Azt megtanultam, hogy a konfliktuselsimítás legbeváltabb eszköze az, ha

mindkét fél elfelejti a múlt sérelmeit, és új lappal és azzal az őszinte szándékkal kezd, hogy amit mostantól létrehoz, az legyen jó neki is meg az ellentábornak is. Ez a kezdet, és ha így elkezdik, a folyamatot lehet tovább csiszolni. Bennem nincs gyűlölet sem a zsidók, sem a németek, sem az arabok, sem pedig a kínaiak ellen. Sőt, én mindegyik szokásából igyekszem a jókat átvenni. Így kellene tenni másoknak is. Persze, hogy van mindegyik népcsoportnak hibája is, de ezen ne akadunk fenn, ha békét akarunk. Hadd mondjak el egy rövid történetet: kb. 15 évvel ezelőtt Atlantában járván siettem vissza a konferenciára. Már csak 15 percem volt, és nagyon éhes voltam. Erre betértem ebédelni egy Burger King nevű gyorsétterembe (ilyen helyekre 15 évenként egyszer ha elmegyek, vég-szükségből). Az étterem majdnem tele volt, és én voltam az egyetlen fehér – a többi vendég, mintegy 60-70, mind néger. Külön asztal már nem is volt, és leültem egy asztalhoz, ahol már három néger fiatalember ebédelt. Alig kezdek enni, a mellettem ülő hozzám fordulva megszólal: »Hey man, didn't you notice that you are at the wrong place?« (Hé ember, nem vetted észre, hogy rossz helyen vagy?) Rámosolyogtam, és azt mondtam: »I don't think so, and I hope that you don't mind if I finish my lunch here.« (Nem hiszem, és remélem nem ellenzed, hogy befejezzem az ebédemet itt.) Először nem szólt semmit, és én ettem tovább, majd én szólaltam meg, s megkérdeztem tőle, hogy miért gondolja, hogy rossz helyen vagyok. A válasza az volt, hogy »mert nekünk mások a szokásaink, és a fehérek nem tudják elfogadni«. Szó szót követett, és az ebéd végére meg tudtam győzni, hogy én nem tartozom azok közé a fehérek közé, akik nem tudják mások szokásait elfogadni, és mindig saját magát kérdezze meg az ember, hogy ő el tudja-e fogadni mások szokásait. Azután a többiek is bekapcsolódtak a beszélgetésbe, és elbeszélgettünk a rabszolgaságról és a hátrányos megkülönböztetésről, de félóra múlva úgy álltam fel, hogy három embert rákésztettem a gondolkodásra, és hajlandók voltak a kezdő lépést megtenni, őseik múltjára kevesebb hangsúlyt fektetni és a jelenlegi konfliktus gyökereit is nézni. Az, hogy ez a változás meddig áll fenn náluk, az bizony a további környezeti behatástól függ, de pozitív gondolkodó lévén, a remény sugara megcsillant. Az előadásról elkéstem, de a néger asztaltársak így köszöntek el: »Take care, man.«

„Ezért nem akarok visszamenni Mózesig, de még Trianonig sem. Abban a pillanatban, hogy visszamegyek, az ellenfelem még tovább megy vissza.”

Tehát anélkül, hogy belemennénk a részletekbe, ismét elmondom, hogy e kérdés középpontjában elvont tényezőként az emberi szándék és a projekció, a már említett kivetítés áll – az előbbi egyébként is fontos kérdés a viselkedés és következményei megítélésében. Alapvető minden emberi társas érintkezésben is, mivel a szándék nem nyilvánvaló tulajdonság, és a róla való gondolkodásnak sincs biztos talaja, bizonyítható igazsága. A szándék mellett a projekció is az emberek érzel-

mi állapotával és hangulatával függ össze, amely szintén elasztikus téma, és amelyről sokkal kevesebbet tanulunk, mint az értelmi, logika képességeink működéséről és használatáról. Ideje lenne ezekkel többet foglalkozni.

Ebből következik, hogy a körülöttünk lévő emberek, a családtagok és a munkatársak érzelmi élete, érzelmi stabilitása az, amelynek fenntartásában leginkább érdekeltek vagyunk, mert minden érzelmi kilengés vagy szélsőséges állapot veszélyezteti saját érzelmi kondícionkat, esetenként létbiztonságunkat is. Ilyenkor szokták azt mondani, hogy az életben a legfontosabb a szeretet, és ezen túl elég nehéz is valami okosat megfogalmazni. Én azonban nem a szeretet meglétét vagy hiányát tartom a legfontosabbnak, mert a szeretet önmagában változó mennyiség vagy hőmérséklet, és a nagyon erős „szeretet” (vonzalom) azzal szokott az embernél végzódni, hogy megessi vagy szexuálisan magáévá teszi szeretete tárgyát. Márpedig egyiket sem akarhatjuk igazán bárkitől. Ezért tanulságos, ahogy az ember a háziasított állataival és növényeivel bánik. Gondoljuk magunkat egy pillanatra az ő helyükbe, és belátható, hogy az emberi szeretet saját önzésének (vágyainak, szándékainak) terméke, amelyet mint ilyent, tudni kell a társadalomnak és önmagunknak is szabályozni. Ez a szabályozás pedig *az élővilágban a távolság szabályozásával történik* szinte minden fokon és környezetben. A valóságban való távolság szabályozás azután segít az agyakban szükséges virtuális távolság-, illetve kapcsolatszabályozás optimalizálásában is.

Ez a szabályozás nemcsak a tudatbeli, a személyek közti, a kommunikációs szabályozást jelenti, hanem a nagyobb, a környezet egészére vonatkozó szabályozást is, amelyet eddig is használtunk mind jutalmazásra, mind büntetésre, vagyis végeredményben érzelmi állapotunk és igényeink manipulálására, befolyásolására. Minden ember szeretne egy jobb világot (látni vagy teremteni), amelyben többek közt ő vagy más megszeli a vadakat, elfogadtatja és megvédi a gyengébbeket. Ezért népszerű világsszerte a *Micimackó* és *Kis herceg*, mert ennek a vágnak a beteljesüléséről szólnak, nem úgy, mint a személyes tapasztalat. De ezek a történetek mesék, a valóságban az emberek hatalmi góccokat létrehozó szervezeti koncentrációja folytán ezek az igények sokkal véresebbek, de ugyanolyan sikertelenek, ezer meg ezer éve ezt mutatja a tapasztalat. Az eseményeket kísérő hősiesség, haladás, hazaszeretet és más fenn-

költ jelzők, főnevek csak a vágyaink szüleményei, a valóság ennél brutálisabb. Naponta szembesül vele az, aki még nem teljesen hülye és híveteg. De erről a témáról nem illik tovább morfondírozni a Királyságban ránk váró, változatosabb (vibrant) valóságról szóló könyvben.

A dolgok kiszámíthatatlan, előre nem látható jellege azonban nem okozhat gondot, ha optimistaként szemléljük őket, és legalább a statisztikának hiszünk. Ezért mindig, mindenhol beszéljünk az emberekkel, mert a beszélgetés folyamán derülnek ki a lehetőségek, a jobbnál jobb megoldások, érkeznek ötletek és javaslatok. A dolgunk annyi, hogy mérlegeljünk, váltogassuk a szempontokat, és gondolatilag próbáljuk el azt, amelynek gyakorlati kipróbálása nem célszerű vagy erősen kockázatos. Jegyezzük meg az ökölszabályokat, a minimális tájékozódás világítótornyait. Ne szégyelljünk kérdezni és igyekezzünk odafigyelni mások elbeszéléseire. Ne idegenkedjünk, ne szóljunk meg másféle értéket vagy szokást. Ne haragudjunk, ha minket idegenkedve fogadnak vagy idegennek tekintenek. Mutassunk példát az elfogadásból, és senkiről se mondjunk rosszat. Dicsérjünk, ne kritizáljunk, vegyünk észre minden újat, fedezzük fel a különbséget és értékeljük azt a fordulatot, amelyet megtehetünk, amíg megtehetjük.

A Királyságban ugyanis nem lesz sok alkalmunk arra, hogy hosszasan beszéljünk. Az üdvözlések után az emberek ritkán akarják meghallgatni a másikat, azt terhesnek is tekintik. A tartalmas beszélgetésekre jobbára csak otthon, Magyarországon kerülhet sor, ezért amikor otthon vagyunk, állandóan beszéljünk, és ha már elkezdtük, ne hagyjuk abba a párbeszédet. De nem mindegy, hogy miről, miért és kivel beszélgetünk. Az is lehet, hogy nem is tudunk beszélgetni, mert nem volt alkalmunk megtanulni. Ha beszélni nehéz, beszélgetni még nehezebb. Különösen a nehéz beszélgetés műfajban.

Nehéz beszélgetések

Végül úgy érzem, az fontos ebben a helyzetben, hogy szó essék a „nehéz” beszélgetésekről, azokról, amelyekről elnehezedik a szívünk, összeszorul a gyomrunk és nem tudunk miattuk rendesen aludni.

Számos ilyen párbeszéd elemzése után – ahogy egyébként ez várható volt – azt találták az elemzők, hogy ezeknek a párbeszédeknek – sokszor med-

dő vitáknak – a háttérben azonos szerkezet vagy funkció rejlik. Így az adott témától függetlenül is, a felmerült gondolatok és érzelmek miatt, ugyanabba a beszélgetéstípusba sorolhatók. Minden nehéz beszélgetés során megjósolható tehát, hogy milyen hibába fogunk majd belecsúszni, amely azután a gondolatainkat és érzéseinket is jó időre összekavarja.

A „mi történt?” típusú szóváltás

Ez olyan beszélgetés, amelyben a felek nem értenek egyet abban, ami történt, vagy aminek történnie kellett volna vagy kellene. Arról esik szó, hogy ki mit mondott, ki mit csinált, kinek van igaza, ki akarta vagy hogy ki a hibás. A hangoztatott kulcsszavak az igazság, a szándék és a hibáztatás. Még ha szó szerint is csak arról beszél valaki, kinek van igaza vagy neki van igaza, valójában nem is arról szól a vita, hogy mi az igaz, hanem arról, hogy *mi a fontos az illetőnek*, tehát ezek a viták az észleléseink különbségeiről szólnak.

A másik gyakori tévedési lehetőség a szándékok megítélésében van, hiszen általában feltételezzük, hogy ismerjük a másik ember szándékát, holott többnyire nem (mert pl. önmagunkból, az ismertből indulunk ki stb.). Vagy azt gondoljuk, hogy rosszak a szándékai, pedig nem, és mindezekre az illető viselkedésből következtetünk, csak hogy biztosat nem tudhatunk.

Az igazi zsákutcát ezekben a párbeszédekben végül a hibáztatás (blaming) jelenti, hiszen a hibáztatásban azt igyekezünk megfogalmazni, hogy kit kell a bajokért okolni, vagy felelőssé tenni. Viszont tudjuk, hogy még az az ember is vonakodik beismerni tettét, ha az elítélendő, akit tetten értek. Ezért valójában azt kellene megvizsgálni inkább, mi járult hozzá a megtörtént bajhoz, és milyen mértékben.

Amikor önmagunkról esik szó

Az önmagunk lényegéről, az identitásunkról szóló párbeszédekben önképünkkel vagyunk elfoglalva, azt tisztázzuk, hogy mit jelent számunkra az adott helyzet, hogy tudunk-e valamit vagy nem, jók vagyunk-e vagy sem, szeretetre méltók vagyunk-e vagy nem, és persze, hogy ez hogyan hat az önképünkre, jó közérzetünkre, jövőnkre, esetleg csak a hiúságunkra. Azt kell látunk, hogy min tudunk változtatni, és min nem. Eszerint kell haladnunk az ilyen helyzetekből megszerezhető tudás révén a jobb önismeret felé. Tulajdonképpen az érzéseinket és az érzelmi életünk dinamikáját, annak

szabályozhatósági lehetőségeit kell egyre jobban megismernünk. A megszerzett érzelmi intelligencia ezután arról szól, mennyire vagyunk képesek ellenmondásokat, konfliktusokat átélni, elviselni, sőt kezelni. Ezekről beszélhetünk nyíltan (1), vagy felismerhetjük őket akkor is, ha másról beszélünk (2).

1. *Amikor beszélünk az érzéseinkről.* Sokszor nyíltan szólunk arról, hogy mit érzünk vagy hogyan érzünk a másik emberrel kapcsolatban. Vagy saját érzéseinkkel kapcsolatban teszünk fel neki kérdéseket, illetve vonjuk saját érzéseiket hangoztatásba. Azt igyekszünk kideríteni, hogy érvényesek-e, helyénvalók-e érzéseink, el kell-e ismerni vagy tagadni kell őket. Vajon ki kell-e mondani, mit érzünk, vagy jobb, ha az érzéseinket kint hagyjuk az előszobában? Azt is megpróbáljuk mérlegelni, hogy hogyan kezeljük a másik érzéseit, és mi van, ha az megharagszik vagy megsértődik.

2. *Amikor nem beszélünk róluk, de mégis jelen vannak.* Ha egy vita túl hevesse válik, sosem az a kérdés, hogy az erős érzelmek megjelennek-e egy vitában, hanem az, hogy ha már megjelennek, mit kezdjünk velük, tudjuk-e őket hatástalanítani. Az ilyen beszélgetésekben nem egyszerűen jelen vannak az érzelmek, ezek a beszélgetések az érzéseinkről szólnak. Az ezen helyzetekből való kilépés megtanulható, az *érzelmeinkről csak áttételesen szóló beszélgetéseknek* ugyanis ritkán van értelme, és nem is vezetnek sehová.

Ezután próbáljuk meg magunk is megfogalmazni, hogy miért vitatkozunk, és az miért nem segít rajtuk. Végül néhány kérdés vagy téma, amelyekről sem a Királyságban, sem otthon nem érdemes vitatkozni:

- Ki az igazi angol, magyar stb.?
- Mi vagy ki okozza a szegénységet, a gazdagságot stb.?
- Van-e isten, és ha van, hogy hívják, hol lakik, vagy hogy néz ki stb.?

Ezektől ugyanis megőrülünk vagy meghülyülünk (going mad).

Az épelméjűség megőrzése

Végül az angliai munkavállalás sokféle használat közül a gondolkodásra tett hatásáról szeretnék még írni, mert a gondolkodás megváltoztatásának szükségéről találtam egy jó szakkönyvet is. A könyv a normális, a helyesnek tartott gondolkodás ismérveiről szól, de nem azt írja le, hogy mit gondol az, aki normálisan gondolkodik, hanem azt, hogy hogyan. Azt is úgy, hogy ráismerjünk

a közös problémákra. Egyesek szerint a gondolkodás nehéz munka, ezért nem csinálják sokan. De gondolkodás nélkül belevágni az angliai útba több mint felelőtlenesség, súlyos hiba. Éppen ezért előtte végre essék szó magukról az angolokról is, milyennek is találtam őket általában. Ebből a szempontból a felhasznált számos hasznos információforrás közül kiugróan hasznos könyv: *The Best Book of Useless Information* (John Blake Publishing, 2006), amely 335 oldalon közli azt, amit nem sokan tudnak, pl. hogy minden kétszázadik ember pszichopata erőfelé, és hogy a brit munkás naponta három óránál is többet tölt el pletykálással, e-mailezéssel és flörtöléssel. De nézzük részletesebben is!

AZ ANGOLOK ÁLTALÁBAN

Egy népről aligha lehet differenciálatlanul nyilatkozni, különösen akkor nem, ha az Egyesült Királyság lakosságáról van szó, akiket mi röviden és helytelenül angoloknak hívunk. (Persze az most mindegy, hogy ők meg minket kelet-európaiaknak, jobb esetben észak-balkániaknak neveznek.) Nemcsak azért, mert majdnem 60 millióan vannak, köztük a rengeteg bevándorlóval³, amitől a lakosság etnikai képe igen változatos, hanem azért is, mert az őslakosság – más néven bennszülöttek, mint mi is vagyunk a magunk országában – már eleve több, angol, ír és skót, no meg walesi népcsoportból áll, akik a Pict-ek, Scot-ok, és a Saxon-ok (szászok), esetleg a rómaiak leszármazottai, és ezt a különbséget az érintettek valamilyen módon fontosnak tartják hangsúlyozni.

Igaz, ha nem mondanák, akkor is látni vagy hallani lehetne, merthogy a beszélt angol nyelv hangzásra és szókincre is olyan sokszínű, mint amilyen az ország etnikai összetétele. Én ezzel most találkoztam személyesen, és csak azért bártorkodom mégis megfogalmazni néhány általánosítást, mert naponta tucatnyi emberrel találkoztam és ismerkedtem meg.

Munkámnál fogva minden nap több száz ember ment el előttem és mellettem úgy, hogy alaposan megnéztem őket és megpróbáltam a vonásait, színüket és nemüket a kezükben lévő fényképes belépési kártyával összevetni. Többre nemigen marad idő, mert jönnek egymás sarkában, röviden üdvözölnek valami olyasmivel, hogy „haja”, vagy

³ A részletes adatokat lásd a 186. oldalon.

„csíírmét”, „juólráítmét”, ami errefele elégedett üdvözlésnek és barátságos gesztusnak számít, és viszonzásként sem kell többet mondani. A legtöbb angol tartja magát ahhoz a szóláshoz, hogy akkor kell megszólalni, ha az embert megszólítják. Addig érdemes csendben maradni, sőt, azután is érdemes vigyázni a szavainkra, merthogy „Who chatters to you, will chatter of you” (aki veled beszél, rólad is beszélni fog), amelynél nagyobb igazságtartalmú angol közmondással aligha találkoztam.

Az angolok

Az angol társadalom szervezettségének titka nemcsak a történelmi tényekben, hanem a mai gyakorlatnak abban a jellemzőjében rejlik, hogy exponenciális sebességgel folyik az integráció az élet minden területén, aminek filozófiai vetülete is van. Ha valakit érdekel, nézzen utána a technological singularity kulcsszónak, de anélkül is elmondhatom, hogy ez az integráció a kapcsolódás művelésén alapszik, amely egyébként az emberi tapasztalat egyik örömszerző forrása. Nemcsak a gépek, szoftverek és gondolatok, hanem az emberek közti interakciók is úgy fejlődnek, hogy a kapcsolódás zökkenőmentes, a célok irányában való haladás pedig akadály- és késedelemmentes legyen. A mindennapi életben, a munkában és azon kívül is az emberek nem várakoztatják egymást, a zavaró tényezőktől vagy személyektől (disruptive behaviour) megszabadulnak. A hatékonyság szocializációja a pontosság tiszteletével kezdődik, a másakra való figyelemmel, és a nemleges válasz elkerülésével folytatódik. Az emberek külön tudják választani azt, amit valaki mond, attól, hogy ki mondja. A vélemények nem személyekre irányulnak, hanem absztrakciókra, és mindenkinek joga van hinni, akár önmagában, akár egy bálványban, akár istenben. A hit társadalmi és egyéni hasznosságát senki sem vitatja, de a jövőre vonatkozó elképzeléseket, a víziókat nem hitre vagy dogmákra, hanem a józan ész által ellenőrzött tényekre alapozzák.

Az angolok az életet drámaként, színháznak élik meg, folyton ellenőrzik a környezetüket, van-e normasértés, és azonnal megszólalnak, ha erkölcsi ítéletet lehet mondani. A botlásokat nem hagyják szó nélkül, és minden bűnt igyekeznek megtorolni. Nemcsak egy fiktív középosztály, hanem a széles társadalom gyakorolja ezt az egyébként lenézett újságírók segítségével, akik nem hagynak békén senkit, aki nem az elfogadott normák sze-

rint akar élni. A társadalom a folyamatos javítás és fejlesztés állapotában van, ezért is rengeteg marhaságot csinálnak, főleg a bürokrácia és az elvek szélsőséges alkalmazása révén, de ezek sem maradnak bírálat és módosítás nélkül. A bosszúállást meghagyják az alvilágnak, a törlesztéseket sokszor a fájdalom és a veszteség pozitív cselekvésbe való fordításával intézik el. A lényeg, hogy nem maradnak elvarratlan szálak, megválaszolatlan kérdések, nincs lenullázás, és folyton előről kezdés, az összekapcsolódás minden téren folytonos. Az élet így válik akkor is élvezhetővé és reményteljessé, ha valakinek nem jut sok az anyagiakból, mert elég körülnéznie, látja maga körül a folytonosságot, az összefüggéseket, és reméli, hogy az fenntartható marad. Neki csak az a dolga, hogy kapcsolódjon, beilleszkedjen, és ez az utóbbi a Királyság kiemelt politikai célja. A nem tisztán gyakorlati, azaz lelki nehézségekről azonban már nem beszélek, mert az ebben a könyvben nem célom, sokkal jobban érdekel, hogyan lehet ugyanezt otthon megvalósítani.

Azok az angolok, akikkel ma találkozni vagy akiről olvasni lehet, bizony nagyon mások azokhoz képest, akiről olvastam ifúságomban, vagy akiket megismertem személyesen vagy megszerettem a későbbi években. Kedves könyvem az angolokról Jerome K. Jerome írta még 1864-ben, a *Három ember egy csónakban* című történetével, amely az én életemben egyszerre volt útikalauz az angol mentalitáshoz, visszaút az egészséges élethez és istenhozzá a filozófiához.

Nagyon szerettem még George Mikes könyvét is az angolokról, s bár csodáltam, ámde nem szerettem Shakespeare-t vagy szereplőit és hőseit, mert ezek inkább megijesztettek, akárcsak a mai angolok Nagy-Britanniában. Az angolok sincsenek már annyira elragadtatva önmaguktól, ahogy egy frissen megjelent könyvben olvasom. Egyébként is gyakran és szívesen foglalkoznak önmagukkal, és legalább annyira bizonytalanok abban, hogy a ki jó angol vagy brit, mint amennyire Magyarországon is meddő a vita, és bosszúság kíséri a ki az igazi magyar formájú felvetéseket.

Angliában nem az árpádsávos zászló, hanem a Szent György-keresztes zászló körül, illetve a le-tűnt birodalom, az elveszett gyarmatok és a sok bevándorló „nemzetiségi” és „kisebbségi” ember beilleszkedése (inclusion) okozza a társadalmi gondot, és nem ritkán a feszültséget.

Számtalan szociális és emberi probléma gyötri őket, amelyek közül egyes jelenségeket tudományosan is igazoltak, míg mások a kíváncsiskodó

újságírói kutatás kategóriájába tartoznak. Ezekből is van bőven, mert az angol újságírára éppen ez a kutatás és leleplezni szándékozás a jellemző. Indirekt módon természetesen mindent, amivel találkozunk náluk az ember, sajátjuknak tekinthet, még ha nem is szívesen azonosulnak saját életformájuk minden részletével.

A maszk a jelmez, az én más személyiségekbe való, akár pillanatnyi beleélés révén is történő folyamatos „utaztatása” (ego trip), ami a kábítószerezésnek is egyik indoka. Nagyon nem lehetnek elégedettek saját énjük tartalmával és határaival, ha ennyi pénzt adnak ki újságokra és filmekre az éntudat efféle karbantartása és ápolása érdekében.

Számos a gesztus, gyakori a kacsintás, a firtorgós arcjáték, miközben az érzelmeket igyekeznek palástolni. Ahol nem lehet vagy nem kell, az a játék, a verseny és a sport vagy a kikapcsolódás, amelynek pillanataira vadásznak a fotóriporterek is, hogy azután csak olyan fényképek kerüljenek az újságokba, amelyeken az érzelmi felfokozottság, az izgalom, az öröm vagy éppen a bánat kellő erővel és hatásosan látszik. Ennek ellenére „igazi, hús-vér” angolokkal csak a munkában találkoztam, míg a képernyőről visszaköszönő angolok, úgy tűnt, inkább színészek, és nem valamilyen konkrét nemzeti karakterrel rendelkező emberek.

Az angolok a munkában

Kezdjük a munkában tapasztalt általánosításokkal, vagyis azokkal a benyomásokkal, amelyekből elég sokat kaptam ahhoz, hogy azt higgyem, ezek a dolgok jellemzőek az angolokra, a kultúrájukra és az országukra!

Az első, hogy rengeteg a beteg, a sérült, és valamilyen fogyatékkal élő és *dolgozó ember*. Megdöbbentő, ahogy egymás után igyekeznek munkába a mozgássérültek, a bicegők, a nagyothallók, a nehezen járók, a hajlottak és torz arcúak (disfigured). A ruházatuk pedig hasonló, úgy értem slamos, rendhagyó vagy különleges, minz valami jelmez. Esetleg a másik nem ruháját hordják (cross-dressed). Ha a cég politikája a viseletet illetően laza (casual wear), akkor még otthonkában is megjelenhetnek a nők, akiknek a többsége igen kövér, gyér és egyenes hajú, ritkán szép vagy csinos, de mosolygós és kicsit gyermekes. A női ideáljuk viszont karcsú, szép arcú, szőke, mint ha egy kicsit a germán ideálokra emlékeztetne. Belőlük a *Sport*⁴ című újságban tucatnyi látható,

a harmadik oldalon, mindjárt egész alakos akt formájában.

A férfiak (egyelőre) 65 éves korig dolgoznak, és bőven van időskorú munkavállaló, nő és férfi egyaránt, de a munkába járó többség itt is fiatal. A középkorúak általában vezetők, így ebbe az áradatba ritkán keverednek, grafitiszürke öltönyösök és energikusak, főleg az sugárzik belőlük, meg a határozottság és az olajozott társadalmi fellépés.

Ne essünk kétségbe azonnal, ez a munkásosztály (working classes) vagy a dolgozó lakosság (common people) életközelből, az angliai *reality show* mindennapi képe volt. Tehát az első, ami feltűnik, hogy barátságosak, hozzászólnak az idegenhez, és mondanak néhány bátorító vagy olyan szót, amelynek lényege, hogy nehezen lehetne ellentmondani, ha magyarként azonnal az jutna eszünkbe, hogy mi másképp látjuk, vagy nem úgy gondoljuk.

A munkavállaló angolokra az jellemző, hogy a munkát komolyan veszik, és a másik munkáját is folyamatosan figyelik, megítélik. A megítélés szavai a right és a wrong, vagyis mindent aszerint bírálnak el, hogy helyénvaló-e vagy sem. Ugyanezekkel a szavakkal fejezik ki, ha valaki téved, illetve ha helyesen gondolkodik vagy cselekszik, amit mi „igaza van” fordulattal helyettesítünk. Ez a megítélés (judgement) nagyon könnyűvé teszi a megegyezést az emberek között, mert azt, hogy mi a helyes és mi a helytelen, szintén egy egyszerű eszközzel állapítják meg: az a helyes, amiről közös (egy) a tapasztalatunk és a véleményünk. Angolul ez a common sense, a közös értelem vagy tapasztalat, amit mi a „józan ész” kifejezéssel illetünk. Aminek nincs értelme, az makes no sense, míg ugyanez magyarul már a vita elfajulásához vezet.

Az angolok már a beszélgetést is úgy indítják, hogy megegyezés kerekedjék ki belőle. A beszélgetés elején szokásos „jól vagy” vagy „szép napunk van ma” laposságokra csak igennel lehet válaszolni, és ez nagy lökés a beszélgetés értelmesebb folytatásához, ha szükséges vagy helyénvaló. Micsoda élvezet egy angollal társalogni, aki nem szakít félbe, nem mond nemet, és nem tiltakozik, vagy nem hárít minden pillanatban, és nem hangsúlyozza a különállóságát sem. Természetesen ez a jellemzés olyan angolra igaz, akit nem ismerünk, akivel ismeretlenül akadunk össze. A munkahelyen ugyanis teljesen más a helyzet, sokkal keményebb dió ott beszélgetni.

Az árulkodás itt nemzeti sajátosság, backstabbing-nek hívják, és fel se tűnik senkinek. Ettől azután mindenki egy kicsit idegesebb és érzéke-

⁴<http://www.dailysport.co.uk/>

nyebb, mint kellene, és folyton támadási lázban égne, résen vannak, készenlétben állnak, hogy legalább szópárbajokat vívjanak egymással, ha már a munkahelyen nem lehet vagy nem tanácsos igazán összeverekedni. Jellemző módon a testépítéssel magukat gyöttrő izmos férfiak lépnek fel kötözködően, vagy a kigyógyult alkoholisták, esetleg a latens fasiszták és a rosszul leplezett pszichopáták. Az, akinek a főnöke hatalmat adott, még ha kicsit is, rögtön másképp látja a világot, és nyomban kipróbálja a másikat elnyomó erejét. Nem nagy dologról van szó, csak a törvény és a munkakör adta lehetőségek kihasználásáról, ám ez is elég ahhoz, hogy valakinek keserű perceket, órákat vagy napokat szerezzen vele.

Az egyik oka, hogy míg a migrant worker az ország egésze szempontjából hasznos és szükségszerű lehet, adott munkahelyen és településen csak a hátrányait látja a környezet. Felmegy a lakások ára, nehéz szállást találni, nem emelik a béreket és hamarabb ki lehet az utcára kerülni. Ilyen helyzetekben a rosszul érintettek az általuk megismert külföldiekben látják a bajok forrását és őket okolják saját sorsuk rosszra fordulásáért. Ez olyan teher, amely mindennapjainkat sújtja, és amelynek viselésére fel kell készülni, különben nem fogjuk kibírni. Akkor sem, ha egy szót sem értünk abból, amiről beszélnek, mert az arcok és a gesztusok is nagyon beszédesek. A legjobb, ahová eljuthatunk, hogy előttünk is bátran szidják a külföldieket, de minket kivételnek tekintenek. Ennyit a nemzetközi munkásosztály szolidaritásáról. És ugyanennyit az inclusion policy, a multicultural society stb. gyakorlati megvalósíthatóságáról és sikereiről. Erről bővebben az újságokban is olvashatunk, és persze nézzünk körül Magyarországon is.

Az angolok akkor is a megegyezést keresik a beszélgetésnek nem, de szóváltásnak sem nevezhető, inkább verbális simogatásnak tekinthető találkozás-pillanataikban, ha egyébként másképpen gondolják. Ez akkor derül ki, amikor tovább lép a másik, és a háta mögött megjegyzést tesznek róla, de abból is hiányzik a harag vagy az indulat, inkább dohogásnak (grumbling) hangzik. Ebben mutatkozik meg a visszafogottságuk, a hidegvérük, nem keresik a konfrontációt, éppen ellenkezőleg, a közös platformot erősítik meg tömegesen minden egyes pillanatban. Viszont ritkán mélyednek el jobban a társalgásban, s ha igen, az már jó viszonynak számít.

Mi a közös platform?

Remélem nem projektálok, de úgy nézem, hogy ez egyszerűen csak a létezés szeretete – persze nem szenvedélyesen és lángolóan, hanem némi rezignációval, humorral, beletörődő, de igényes tárgyilagossággal, mert amúgy nem nagy élvezet itt lakni a napfényesebb országokkal összehasonlítva. Ezt ők is elismerik, némi büntudattal honfoglaló őseik miatt, akik ilyen kisigényűeknek vagy ügyetlennek bizonyultak.

A másik talán a munka szeretete, és a munkás, dolgos hozzáállás megbecsülése, a lustaság és a butaság üldözése. De nem drámai eszközökkel és megsemmisítő módon, hanem egyszerű figyelmeztetéssel (notice), a szó másik jelentésében gyors felmondással. Ez sem jelenti azt, hogy ők maguk nem lennének kényelmesek vagy lusták. Nagyon is el vannak kényelmesedve, és beszűkült, tunya életet élnek.

Tehát mindenki igyekszik, ad a látszatra a munkahelyén, vagy lapátra kerül, és a vándorlók (travelers) életét éli. Errefelé a cigányokat nevezik utazóknak, és valóban, a cigányok drága lakókocsiban laknak, és vándorolnak is. Cigány munkavállalóval eddig még nem találkoztam, más sötétbőrűvel annál inkább.

A sötétbőrűek közül sokan takarítanak, nem ritkán olyan alapossággal és büszkeséggel, ahogy nálunk az iparosok mutatják kiállításokon a remekeit. A közös bennük mégsem a munka szeretete és megbecsülése, hanem a helyes viselkedésről alkotott véleményük folyamatos hangoztatása és megerősítése minden médiumban és a mindennapi életben. Folyton a normákról beszélnek, ítékeznek és elismernek. Ennek ellenére mégsem komolyak vagy komorak, nem mélyednek el a következményekben, mert a beszélgetések célja a másik felvidítése, ugratása, a szellemes szóváltások keresése.

Egyébként azok az angolok, akikkel én naponta találkozom, többnyire sosem jártak külföldön, és Magyarországról annyit tudnak, amit én elmondok neki, és a magyarokról azt gondolják, amit rólam gondolnak. Ez egy kicsit ünnepélyessé tette számomra az ismerkedéseket.

Az angolok a munkán kívül

A munkán kívül van az „Élet”, ami a „való világ”, otthoni változatban. A *reality show*-k, a *Big Brother (BB)* nevű megrendezett kukkolóműsorok itt is botrányosak, és a társadalom legkevésbé dicsőséges oldalát mutatják be, de az emberek erősen követik

a szereplők életét és viselt dolgait, sőt a hírességek is keverednek ezzel a népséggel. A napilapok, pl. a népszerű *Sun*⁵, követik a történeteket, egyébként a saját anyagaik is ugyanarról a világról szólnak, amelyben mindnyájan élnek, hacsak ki nem szakadtak valamilyen vidéki környezetbe, és magát az életet nem életnek, hanem életstílusnak (life style) nevezik, ami arra utal, hogy ez az élet nem tény, nem valóság, hanem egy javasolt minta, egy fajta előadás.

A tájékozódás a társadalmi térben történhet tapasztalati úton vagy a tanult paradigmák alapján, esetleg helyben olvasott újságokból, könyvekből, amelyek arról szólnak, hogy az ott élők hogyan látják magukat, miként festik le az ezzel foglalkozó tudósok és művészek vagy közemberek saját társadalmukat. Ez utóbbival egészítettem ki saját tapasztalataimat, mivel úgy láttam, minden szemzőgnek megvan a maga jogosultsága.

Az átlagos angol hapsi

A *Men's Health* magazin 2005. évi felmérése szerint⁶ az „átlagos angol férfi” keresete évente 22 411 font, hetente 17 korsó sört (lager) dönt magába, dohányzik, és 35 percet fordít a nemi aktusra. Szereti a kínai kifőzdéket (Chinese takeaway), gyűlöli a politikát, nem idegesíti a terrorizmus, és már kipróbált valamilyen kábítószerrel. Tehát a férfi lakosok 61 százalékával együtt nem az angol ale-t, hanem inkább a szénsavas sört issza, viszont abból sokat, 17 korsóval, a javasolt 21 pontnál 12 egységgel többet. Naponta 15 cigarettát szív el, és több, mint háromnegyedük szerint a szeretet és a nevetés vezet el a boldogsághoz. Majdnem a fele úgy érzi, hogy életüknek nem olyan mértékben urai, irányítói, mint amennyire szeretnék. (A dohányzást egyébként a pubokban 2007. nyarától teljesen betiltják).⁷

Az angol nő

Az angol nők gyönyörűek, angyalarcúak, nagyon egyformák. Ha nem az ideáltípusra hasonlítanak, akkor viszont már nem olyan vonzóak. Hihetetlen, hogy a *Star* napilap harmadik oldalára minden nap jut egy új fiatal lány akt képe a számtalan egyéb meztelen nő fotója között. Több jót erről nem tudok mondani, ezért itt abbahagyom.

⁵ <http://www.thesun.co.uk/>

⁶ *Daily Star*, 2005. október 1., 17. o.

⁷ *Sun*, 2006. január 12., 2. o.

Az angolok külföldön

Dolgozó (munkás) angol ma már nem utazik külföldre, mert nem telik rá. Ha mégis megy, akkor a kedvenc csapatát követi, szurkolóként kirándul a környező országokba, ahol már rossz a hírük, félnek tőlük. Nem alaptalanul, mert most, a világbajnokságra készülve a hatóság külön figyelmeztette a szurkolókat, hogy ne énekeljenek németellenes rigmusokat, mintha még ma is háborúban állnának, bár ma is szívesen leközlik a németek kárára készült vicceket, amelyek a háború idején még valóban vigasztalóak lehettek.

Egy nemrégiben megjelent könyv éppen egy ilyen angol futballszurkoló kálváriáját írja le, akit futballhuliganizmusnak keresztelt erőszakkal gyanúsítottak és indokolatlanul tartottak fogva Franciaországban, amiből azután egy újságíró óriási drámát, illetve dokumentumtörténetet kerekített.

A történet arról szól, hogy a világ nem érti meg az angolokat, méltatlanul és igazságtalanul bánik velük, és minden angol úriember, különösen, ha utazik is, ha pedig valaki ezt nem hiszi, akkor „jobb ha elmegy a bűdös...”, és máris begerjednek.

Nemrégiben megjelent egy másik könyv is, amelyben többek közt idéznek néhány szellemes mondást arról, hogyan viszonyulnak az angolok a külföldhöz, például a nálunk is kiadott, magyarra fordított *Adrian Mole naplójából*:

„Miért is akarna egy angol külföldön élni? A külföldieknek nincs más választásuk, mert ott születtek, de hogy egy angol külföldre menjen, az egyenesen nevetséges, főleg manapság, amikor már feltalálták a szoláriumot.”

Vagy másoktól:

„Az egyetlen mondat, amit minden idegen nyelven muszáj megtanulni, az az, hogy *a barátom fizeti a számlát*.” (Alan Whicker, rádiós)

„Láttam az elefántokat. Láttam szegénységet. Akkor talán mehetnénk is haza.” (Phil Tufnell Indiáról)

„Hát nem nagyon tudom megmondani, hogy mi a véleményem Új-Zélandról, mert amikor ott jártam, úgy tűnt, zárva van.” (Sir Clement Freud)

Az angolok, legalábbis a futballszurkolók azonban elmennek külföldre, ha a válogatott játszik. Most a világbajnokságra (World Cup 2006) készülnek, és már fél Anglia frászban van, mi minden botránynak néznek elébe.⁸ Ennek kapcsán német

⁸ *Sun*, 2006. január 27., 7. o.

rendőrök jönnek Angliába, és angol rendőrök mennek Németországba, köztük számosan civilruhásként. Mivel több mint 10 000 szurkoló készül az eseményre utazni, a dolog nem lesz vicces, ha valami rosszul sikerül. Az újdonság az, hogy az angol rendőröknek joga lesz helyben letartóztatni a rendbontókat, akiknek korábbi cselekmények alapján összeállított listája is rendelkezésre áll 1100 névvel a 3100, már meccsre járástól is eltiltott szurkoló közül. Amin igazán keseregnek, az az, hogy a *Polizei*, vagyis német rendőrök járőröznek majd Szent György megszentelt angol földjén.

Az angolok társadalmi problémái

A Királyság számos további társadalmi problémájával őszintén szólva már nem volt kedvem foglalkozni, így akiket pl. a munkanélküliség, a terrorizmus, az escapism, valamint a perverz és pedofilok témája érdekel, kénytelen lesz más forrásban vagy a hazai sajtóban keresgélni. Néhány szót azonban ejtenék a bevándorlásról, a bűnözésről, az alkoholizmusról, az étkezés problémájáról, a betegségekről és a nemzeti öntudat kérdéséről.

A BEVÁNDORLÁS. Az elmúlt tíz évben több, mint egy millió ember jött azért Britanniába⁹, hogy ott új életet kezdjen. 1991 és 2001 között a népesség 2,2 millióval növekedett, ezek több mint fele nem Angliában született. Az utolsó népszámláláskor összesen 4,3 millió ilyen ember élt Angliában, miközben a lakosság összlétszáma majdnem elérte az 59 milliót.

A bevándorlás igazából több probléma, és csak következménye az előbbieknél, amennyiben a lakosság elöregedése, a volt gyarmatok szegénysége indította el a folyamatot, és amelyet az újabb változások, az EU kibővítése, világszerte a mozgási szabadság megnövekedése, vagy ellenőrizhetetlensége csak fokozott. A Kelet-Európából Angliába utazók száma növekedésének az előnyeit egyelőre csak a veszteséges csalagutat üzemeltetők érzik, akiknek 2002 óta 2006 januárjában emelkedett először a bevétele, miután 77 ezernél is több busz érkezett Kelet-Európából. Sok bevándorló érkezik a külön cégnek számító Eurostar személyvonaton, olcsó repülővel vagy kocsival, kompon.

A bevándorlók egy része menekült (asylum seeker), akiknek a kérvényét (claim) sokszor elutasítják, de elhelyezési problémák miatt most 13 000 ilyen menekült mégis maradhat engedély nélkül

Angliában, ami kb. 38 000, már egy ideje ott élő családot jelent. A deportálásra váró menekültek száma 285 000. Botrány tört ki a brit útlevelek eltűnése és a vízumok kiadása körül.¹⁰ Az elmúlt években eltűnt ugyanis több, mint 2000 útlevel a bevándorlási hivatalból, melynek egyik részlegénél (Lunar House) egy cikk szerint a csinosabb lányok vízumot kaphattak szexuális ellenszolgáltatás fejében.¹¹ Hasonló történetről már 2003-ban is beszámolt a sajtó, azt is kifogásolták, hogy az ellenőrzés nem elég szigorú, hamis adatokkal is be lehetett jutni az országba.

A ROSSZ FIÚK ÉS A JÓ FIÚK. Angliában a rossz fiúk sokan vannak. (A tévében még többen). Az erőszakos bűncselekmények száma 4, a rablásoké 11 százalékkal nőtt és mára elérte a 304 800-at, illetve a 23 500-at. A legtöbb bűncselekményt részek és izgalmat kereső tizenévesek követik el. (2005. IV. negyedévi adatok). A kábítószeres visszaélés 19 százalékkal nőtt, a betörések száma 7 százalékkal csökkent, míg a közlekedési kihágások és a nemi bűncselekmények száma 4, illetve 3 százalékkal csökkent. A börtönök zsúfoltak, most a fegyencek hajóbörtönökre telepítésén gondolkodnak. A személyek elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak száma 275 800 volt, három hónap alatt majdnem 1,38 millió bűncselekményt követtek el az Egyesült Királyságban.

Ezek után érdekes, hogy kiben bíznak az emberek, kit tartanak rendesnek, becsületesnek, megbízhatónak (trustworthy) a híresebb emberek közül. A *Daily Mirror*¹² listája 100 embert sorol fel, a vezető helyen a nálunk is ismert Sir David Attenborough áll, őt követi három tévés személyiség, majd Cliff Richard, és további tévés személyiségek meg egy színésznő, Dame Judi Dench. A 11. egy evezős olimpiai bajnok, Sir Steve Redgrave, aki az előnevéből ítélve nyilván szintén lovagi rangot kapott, a 13. a királynő, a 43. Prince Charles, a 48. Lady Thatcher, a 23. Sir Richard Branson üzletember, a 45. Glenda Jackson politikus, az 54. Tony Benn politikus, a 65. Sir Alan Blair, a rendőrfőnök, a 70. Sir Alan Sugar üzletember, a 91. Sir Alex Ferguson futballmenedzser, a 97. Lynne Truss író. A többiek gyakorlatilag mind tévés személyiségek, vagyis olyan emberek, akiket a képernyőről ismernek, ugyanis mindenki másnak kevés esélye van az ismertségre.

¹⁰ *Sun*, 2006. január 9., 22. o.

¹¹ *Sun*, 2006. január 3., 9. o.

¹² *Daily Mirror*, 2006. január 26., 35. o.

⁹ Migration Nation. *Daily Mirror*, 2005. szept. 8., 16. o.

ALKOHOLIZMUS. Bár Magyarországnak sincs mit dicsekednie ezen a téren, a brit alkoholizmus egyenesen katasztrofális, már ami a brit nemzet egészségügyi jövőjét illeti. 2006. januári adatok¹³ szerint 8,2 millió embernek van az alkohol miatt valamilyen betegsége, miközben a lakosság egy-negyede tartja testi-lelki jóbarátjának az üveget. Évente 150 000 ember kerül kórházba a szesz miatt, és 22 000 hal meg valamilyen alkohollal összefüggő okból (ittas vezetés, májbetegség stb.). A betegség a fiatalok körében is ijesztő mértékű. Az eszetlen lerészegedésnek ugyan szép neve van, (binge-drinking), nem ritka a népszerű, híres emberek súlyos alkoholizmusa sem. Nemrég halt meg George Best futballista, akinek a májátültetése után sem volt ereje az ivást abbahagyni, és akit az emberek nagy része ezért megvet, és azt mondja, hogy jobb lett volna azt a máját valaki másnak adni. A liberális pártvezér, Charles Kennedy is kénytelen volt lemondani pozíciójáról, és most már csak abban reménykedhetünk, hogy a többi italo-zó politikus is követi példáját. Minden esetre bevezették a binge drinking education-t, mivel abban hisznek, hogy a problémák a felvilágosítás hiányából erednek. A tény az, hogy az angol kultúra dicsejti a mértéktelen ivást, cool-nak és sexy-nek tartják. Bevezettek alkoholelles tapaszt is, ahogy van dohányzásról leszoktató ingyenes tapaszt is, de mintha a kamaszok megőrültek volna. Az sem zavarja őket, hogy a sok megbélyegző elnevezés után most újat kaptak egy róluk szóló törvény (Anti-Social Behaviour Order) kapcsán: az ASBO-t. Az ittaság miatt néha kétségbeesetten szánalmas és tragikus dolgok történnek, mint pl. tavaly októberben¹⁴ egy erősen részeg, volt szociális gondozó és *anya* Nottigham melletti falusi otthonában részegen ráesett öthetes leányára, és mivel eszméletét veszítette, a gyerek megfulladt.

Az még csak hagyján, hogy az átlag angol iszik, de a politikusok még többet isznak, különösen a képviselők, pl. a már említett liberális demokrata elnök, akinek a napokban emiatt le kellett mondania. Egy 2006. február 2-i esti, ismételt BBC4 műsorban elhangzott, hogy Harold Wilson munkáspárti miniszterelnök sem volt kivétel, ő maga bevallotta, hogy „három éve nem feküdt le este józanon”. George Brown, a közelmúlt miniszterelnöke szintén tartósan részeg volt, és ami legjobban fájhat nekünk, 1956-ban, az egész szuezi válság

alatt, Anthony Eden, az akkori brit külügyminiszter alkoholkómájából végig ki sem jőzanodott.

A mértéktelen ivásról beszélgetni is lehet az angolokkal, nem zavarja őket, nem is szégyellik. Sőt, ha megkérdeztem, mit csinálnak aznap, munka után, azt válaszolják, hogy hazamennek és jól berúgnak (get pissed). Amikor megértően meséltem, hogy bizony az alkoholizmus nálunk is probléma, az egyik cimbora (mate) így válaszolt:

“Yeah, I have a problem with drinking too.”
 “Like what?” – I asked.
 “I can’t afford it”.

És akkor belelendülnek és nekem új angol vicceket mesélnek, pl. a következőt:

“Do you know how my grandfather died?”
 “Nope, I says.”
 “He died of drink and sex.”
 “How come?”
 “He shot himself, ‘cause he couldn’t get any/enough.”

Majdnem hihető, annyi az öngyilkosság és a szexgyilkosság.

ÉTKEZÉSI, EVÉSI PROBLÉMÁK. Az ivással szemben az angolok nem nagyevők (gourmand), nem is ingyencék (gourmais), az ételeik egyszerűek, ám mégis szép számmal vannak köztük elhízottak, sőt anorexiások is akadnak. A probléma ismerős, egyoldalú, egészségtelen táplálkozás, azzal a különbséggel, hogy az ételeknek még íze sincs. A sajtó beszámol egy 20 éves fiatal esetéről,¹⁵ aki csak sültkrumplit, pirított kenyeret és babot volt hajlandó enni, mígnem a mája felmondta a szolgálatot és belehalt. Pontosabban abba halt bele, hogy a vére nem alvadt meg, és három elfertőződött foga kihúzása után egyszerűen elvérzett.

Nem kevésbé bizarr annak a lánynak a története¹⁶, aki most 22 éves, de 15 évesen húszkilósra fogyott le. A problémák 12 éves korában kezdődtek, osztálytársai nem vettek róla tudomást, magányos és elszigetelt gyerek lett belőle, aki még a szüleinek sem merte ezt bevallani. Elkezdte kidobálni, eldugni az ételeket, szülei és tanárai csak későn figyeltek fel az intő jelekre, de végül kórházba vitték kezelésre, amit börtönnek élt meg, tekintve, hogy nem engedték ki a szobájából sem, csak ha már megevett mindent.

¹³ Sun, 2006. január 11., 13. o.

¹⁴ Daily Mail, 2005. október 1., 23. o.

¹⁵ Sun, 2006. január 17., 25. o.

¹⁶ Sun, 2006. január 17., 35. o.

A fogyókúra normális testmozgással való elérése is nagyon népszerű, tele vannak a városok 24 órán át nyitva tartó testedző termekkel, amelyek üveg-falán át mulatságos a sok helyben futó, lépkedő ember, katonás sorokba és oszlopokba rendeződve a zárt helyen, miközben kint sűrű sorokban mennek az autók, és az útmenti levegő nem alkalmas arra, hogy a szabadban szaladgáljanak. A fogyókúrához sokszor toboroznak kövér önkénteseket, mert minden dokumentált siker egyben reklám is, és úgy néz ki, ez is olyan ipar vagy szolgáltatás, mint a vendéglátás, esetleg ugyanolyan költséges is, csak sokkal kellemetlenebb.

Az angol bíróságok büntetőjogi kollégiumai sem győzik a munkát, annyira megnövekedtek a bűnesetek. A bűncselekmények fajtái igen változatosak, a gyilkosságtól az adó meg nem fizetéséig mindennel foglalkoznak. Az angol bíróságot az egyik újságíró szervezett káoszának titulálta¹⁷, leggyengébb pontjának a perek időpont kitűzési rendszerét (listings) nevezte. A bírák heti 65–80 órát dolgoznak, fizetésük igen alacsony, évi 24 ezer font az országos átlag, és régen emelték.

Ők döntenek arról, hogy szabadlábon maradjanak-e az ismétlő bűnözők, hogy mi történjen kisebb vandalizmus után az elkövetőkkel. És persze azt szeretnék, ha nem kellene minden kis ügyel nekik foglalkozniuk, ha lenne egy egyszerűbb, alacsonyabb szintű megoldás, igazságszolgáltatási fórum (ha nem is önkiszolgáló módon) a társadalomban. Őket is sújtja, hogy nem kapják meg az állami költségvetésből nekik járó összegeket, bár csődbe még eddig nem mentek, nem úgy, mint az egészségügyiek, pl. a kórházak és a rendelők Anglia-szerte. A bíróság főbb szereplőinek angol neve szintén itt található meg, ebben az újság-cikkben.¹⁸

A *Times* is beszámol arról, milyen arányú a bűnözés Angliában: 3 millió fiatal ismeri el, hogy már követett el bűncselekményt, illetve felróható neki antiszociális viselkedés, amiről külön törvény is született (ASBO). Ez azt jelenti, hogy a 10–25 évesek 16 százaléka nem tiszteli a törvényeket és követ el valamilyen bűnt a kábítószeresztől kezdve a lopáson és verekedésen át a rablásig. Ezek ugyan becsült számok, de nincsenek benne a börtönlakók és a hajléktalanok. Így is 1,7 millió a vagyon elleni bűnelkövetők száma, 1,7 millió az erőszakos bűncselekményeké, és 400 000-en követtek el

kábítószer értékesítéssel járó bűncselekményt. Az elkövetők több, mint fele 10 és 17 év közötti fiatal, míg kb. 200 000 a súlyos, halmozott bűnelkövető, a teljes létszám kétharmada fiú.¹⁹ Ezek a számok olyan magasak, hogy a sajtónak minden napra megvan a maga rendőrségi és bírósági anyaga ahhoz, hogy az emberek ezek hatására félelemben éljenek, közlekedjenek.

Nem biztonságosak az iskolák sem, ahol pedofilekkel és kegyetlenkedő kisgyermekkel gyűlik meg a baja az embereknek. A happy slapping annyira gyakori, hogy már filmet (*Kidulthood* címmel) is készítettek a témáról²⁰, de a nézőnek inkább a cselekmény dicsőítése tűnik ki belőle, ezért kampány indult a film márciusra tervezett vetítésének betiltására. A *Kidulthood* témái az öngyilkosság, a tizenéves terhesség, a bullying és a kábítószereszt, ezért akár angliai ifjúsági keresztmetszet is lehetne, a leltárból már csak a thug-ok, a pedophile-ek, a young offender-ek, a petty criminal-ok és az ASBO-k hiányoznak.

THERAPY CULTURE. A társadalom és/vagy a tagjai annyira betegnek érzik magukat, hogy minden problémáját betegségként fogja fel, és mindenre szeretne orvoslást kitalálni, de felső, központi irányítással, helyi önszervezéssel és önkéntes munkával abban a reményben, hogy a jóléti állam megőrizhető, és a gondoskodás ellenére beindult romboló folyamatok visszafordíthatók. Az egészség- és a betegség-paradigma uralkodik a nyelven (discourse) anélkül, hogy tudnánk, mi az egészséges, és anélkül, hogy a társadalom lemondana a beteg emberek életben tartásáról vagy gyógyításáról. Ennek következtében egy 500 éve háborúzó, önmagába bezárt ország tele van fejlődési rendellenességekkel, pszichés, mentálhigiénés és fizikális bajokkal is, amelyekre inkább a természet találhatna gyógyírt, de abban nem hisznek eléggé, míg az említett okok feltételezését kikérik maguknak. Az egészségesekkel nem törődik annyira, azokat elküldi háborúba vagy sportolni, hogy legalább a projekció szintjén, a velük való azonosulás révén a többieknek is legyen egy kis jó érzésük önmagukkal kapcsolatban. A munkahelyeken pedig egyenlő helyzetbe hozza őket a fogyatékosokkal, ami olyan ellentéteteket szül, aminek feloldásához nem elég a nagylelkűség, a türelem és a lemondás. Hosszú távon feltétlenül az egészségesebbek

¹⁷ *Swindon Advertiser*, 2006. január 6., 14. o.

¹⁸ *Swindon Advertiser*, 2006. január 6., 15. o.

¹⁹ *Times*, 2005. november 25., 28. o.

²⁰ *Sun*, 2006. január 26., 35. o.

húzzák a rövidebbet, nekik kell egyenlőtlen módon helytállni a kevésbé képesek helyett, ami az egészségesek igazságérzetét és az egyenlőségi elvet is sérti. Éppen ezért az egyszerű emberek körében gyakran hangoztatott nézet, hogy ha Hitler nyert volna, most nem lennének ilyen problémák, és egyáltalán nem biztos, hogy a természet betegséggel működő kiválasztó rendszerén változtani, vagy az ellen az embernek tennie kellene. Ezeket egyensúlyozza azután a sok tévé- és rádióműsor, egyesület és civilszférabeli szervezet, amelyek zászlajára a diszkriminátlan életet, a pusztá létezés védelmét írták. A fenti elv istenkáromlásnak hangzik, tekintve, hogy az anglikán egyház hívői is azt gondolják, hogy Krisztus áldozatán keresztül megállapodtak istennel és tőle ered minden jó, a „kegyelem”, míg a rosszat, így a betegséget is maga a gonosz, az ördög küldi a nyakukra.

E gondolati és érzelmi konfliktusok miatt azután senki nem tisztel senkit, vége az idős emberek tekintélyének, vége az ártatlan és büntetlen fiatalok önzetlen támogatásának, mert a fiatalok egyáltalán nem azok, vagy ha azok, akkor egyben azonnal áldozatok is. Vége továbbá a tudósok tisztelőének, láthatóan csak a rosszért felelősek, mert belementek olyasmibe, amiből később csak baj és probléma fakadt. Vége az egyházfiak, a tanárok, a bírúk és a politikusok tekintélyének, mert nem az derül ki róluk, hogy buzik, lesbikusak és többféleképpen is ferdehajlamúak, erkölcstelenek, hanem hogy el is tagadják, titkolják és megtevesztik legközelebbi embereiket, barátaikat és családtagjaikat stb. azaz hazudnak ezzel kapcsolatban. Végül vége a művészek, írók és költők tekintélyének, mert írástudóként (papként) nem hoznak semmi vigaszt vagy megoldást a növekvő eretnesség közepette, vége a sportolók tekintélyének, akik annyira egyoldalúak és anyagiassak, hogy már hazafiatlanok is, és megbotránkoztatóan viselkednek. Végül vége a királyi ház, az előkelőségek és az arisztokrácia tekintélyének, amelynek napvilágra kerülő titkai ugyanolyan szennyesek, mint a köznapi embereké, akiknek életét az anyagiakat leszámítva ugyanazokat az érzelmi konfliktusok és megoldatlan helyzetek terhelik, mint akár a munkanélküliekét és hajléktalanokét. És ehhez megtalálták a tömegkultúra mai változatában, a *terápiakultúrában* vagy az *egészség- és mosolykultuszban* az egységes paradigmát, a közös nyelvet. Mindezzel csak az a baj, hogy gondolatilag ugyanolyan szegényes, mint az Utolsó Ítélet Napja, a mennyország isten trónusával, amely nem több, mint csoportkép, egyetlen

kimerevített pillanat az idő végtelen sodrásában, ahol a jelen is csak megállított pillanat a fejünkben. Ez a kép nem őrizhető meg az idők végeztéig sem a fejünkben, sem más tartósító eszközön, bármennyire is szükséges ez a kimerevítés ahhoz, hogy el tudjuk a jelent határolni a múlttól, amire már nincs hatásunk, és a jövőtől, amelybe még valamennyire beleszólhatunk.

Az angolság, vagy a nemzeti önazonosság, öntudat keresése

Nem csoda, ha a sok külföldi (ötévente egy millió) bevándorló hatására, folyamatosan azonosság-krisisben van az angol őslakos. Szeretne megmaradni olyan angolnak, amilyen 20-30-50 éve volt vagy lehetett, amikor még egyszerűbb volt eligazodni a világban. A kérdés számtalan szempontból van napirenden, vannak, akik meg akarják ünnepelni az Anglia- vagy inkább Britannia-napot (ne felejtjük, hogy a Királyságnak van a világon a legkevesebb hivatalos ünnepe!), arra keresik a megfelelő dátumot. Vannak, akiket a britség zavar, mert abba beletartoznak a jövevények, főleg a volt gyarmatokról (most: The Commonwealth), és az angolságot szeretnék megfogalmazni. Többnyire zsákutcába kerülnek, mert kiderül, hogy elhatárolódnak egy sor olyan értéktől, amit ma a Királyságban a törvények védenek, és könnyen idegengyűlölettel lesznek megvádolhatók, ha ezt az azonosságot részleteiben megvizsgáljuk.

Az oktatási és tudományos intézmények tagjai (the academics) nemrégiben megfogalmazták saját elképzeléseiket a nemzeti jellemzőkről és egy vihart kiváltó listát (icons online project) adtak közre. Eszerint ebbe beletartozik a Punch and Judy (két bábfigura, mint nálunk Paprika Jancsi) és a Stonehenge is, de nehezen tudnak a tételekben megegyezni. Ugyanis Skóciával és Írországgal ellentétben, ahol a nacionalizmus közös kultúrán alapszik, Angliának nincs ilyen, mivel saját nacionalizmusának tartalma történelmileg a versengés, a legjobb és a legelső helyre kerülés volt és maradt, amiről mára már le kellett tenniük. Ne felejtjük, hogy Anglia 500 évvel ezelőtt alapított birodalmat, amely minden kontinensre kiterjedt, és a Föld területének egyharmadát elfoglalta.

A listán szerepelt még a Route-master bus (a régi piros londoni emeletes busz), az FA Cup, Holbein VIII. Henrik portréja, amit egyesek banálisnak tartottak. Pl. szerintük VIII. Henrik inkább walesi volt, mint angol, Holbein pedig Németország szülötte, míg az angol tea Indiából származik.

A *Sun* erre ellenlistát állított²¹, szerinte az 1. helyen Jordan mellei vannak, a 2. a *chicken tikka massala*, a 3. 12 korsó sör, a 4. a Szent Görög-kereszt, az 5. a Burberry sapka, a 6. maga a *Sun*, a 7. a fehér furgon, a 8. A *Folytassa* filmek, a 9. a sült krumpli, a 10. az esős időjárás, a 11. a blackpooli torony, a 12. a Wembley Líve.

Hát nem tudom, de az biztos, hogy az angolok a 20. században két világháborúban és 70 konfliktusban szerepeltek, más szóval kisebb, helyi jellegű háborúban, amit egy pacifista magyarnak, akinek fővárosában a 20. században nyolcszor jártak küldöldi csapatok, nehéz megemészteni. Az angoloknak se könnyű, hiszen itt, köztük vannak a háborús veteránjaik, a sebesültek és csonkoltak, hogy a halottakról most ne is beszéljünk. Egy mai huszonegy-két éves, nem cinikus fiatallal beszélve a sok panasz után egyszercsak megjegyezte, hogy tulajdonképpen szerencsés generációhoz tartozik, mert a sok emberi veszteség miatt nekik kevesebb idősről kell gondokodniuk társadalmi méreteken. Őszintén szólva én erre még nem gondoltam sze-

rencseként, én az ilyesmit veszteséggént szoktam megélni, persze másban is különböztünk.

Egy másik *Sun*-cikk szerint²² éppen Chancellor Brown az, akitől nem szabad elfogadni az angolság (Britishness) megünneplésére irányuló javaslatait (Remembrance Day), mivel a munkáspárti (Labour) irányítású tanácsok révén többet tett a nemzeti öntudat elnyomásáért, mint felélesztéért már az az is, hogy betiltották az angol zászló (Union Flag, Union Jack) kifüggesztését a házak homlokzatára, mert az sértheti mások nemzeti érzéseit. A *Sun* javaslata: legyen Szent György napja a nemzeti ünnep, az angolság (Englishness) napja, és hagyjanak már fel azzal, hogy Angliának szégyellnie kell a történelmét. Milyen kísérteties a párhuzam a „ki az igazi magyar?” és „mit jelent a magyarság” felvetéssel! Akik itthon maradtak, biztosan jobban tudják. Azt állítják például, hogy Liszt, Lehár, Gróf, Solti, Simonyi vagy Neumann magyar, csak hát a világ ezeket az embereket másképpen ismeri, a történelminek tekintett személyeket és eseményeket másképpen tartja számon.

²¹ *Sun*, 2006. január 9., 10. o.

²² *Sun*, 2006. január 17., 11. o.

„Nothing ventured, nothing gained”

Angol közmondás

Az élet túl rövid ahhoz, hogy ne gondolkodjunk el *hosszasan* azon, mit kezdünk vele. A gondolkodásra viszont ritkán hagyunk elegendő időt: kielégítőnek látjuk, ha aszerint cselekszünk, ami éppen, és egy kis időre *eszünkbe jut*. Az, hogy mi jut az eszünkbe, nem a mi érdemünk, mert szomjazó szivacsként járkalva, mindenfélét magunkba szippantunk, vagy ragad ránk, akár a kosz. Mindenfelé a nagy spindoctor-ok, környezetalakítók, éghajlatcsinálók, címtáblacserélők, díszletmunkások, háttérfestők, határlégiesítők és hangulatjavítók alakítanak bennünket. Miért is?

Mi, egy-egy emberként csak igen kis sugarú körben működünk, hatunk. A nagy játékosok óriási lépései kontinenseket mozgatnak meg, évtizedekig hatnak. Valójában a nagy játékosok sem maguk lépnek, hanem van egy a mai napig működő *eszközük*, amiért cserébe a többiek folyton menni, cselekedni hajlandóak. Itt van a szemünk előtt, csak nem tanultunk meg vele bánni, nem láttuk meg, milyen erős, csak a hiányától szenvedtünk, esetleg szenvedünk.

Furcsák és különbözőek vagyunk, mi emberek. Akinek van pénze, a szegénységtől fél, aki szegény, az már inkább a betegségtől. Mindenesetre és nem vigaszként: mind a szegénység, mind a gazdagság előbb-utóbb megbetegít, csak másképpen.¹ De megbetegít a társadalom hiteltelensége, a szabályok káosza és semmibe vétele, az egyének kiszolgáltatottsága, az érzelmi kapcsolatok szétzilálása és az emberek kényszerű, jelentéktelen dolgok mentén való megosztása is. Mi, az élet pénztelen amatőr játékosai azt képzeljük, hogy a betegségre a pénz, vagyis egy eszköz az orvosság. Mások, a „profi módon profitos pénzesek”, a pozitív visszacsatolású, „végtelen ciklusba” esnek, mert mindenre a szokásos megoldást tartják megfelelőnek: „A vagyonnak nőni, gyarapodni kell, mert ha nem nővünk, hát... elpusztulunk.” Hát igen, a fák sem, és persze a bokrok sem nőnek az égig – mondjuk mi is. De a legjobban vágyott cél itt is, ott is attól még az egészség, az ép test-

ben ép lélek marad, amiről nem is tudjuk, hogy mi. De valahol a középúton, az arányokban és az egyensúlyban lehet, azt azért sejtjük, nem csak egy területen, hanem szinte minden tudásműfajban.

Így vagyunk a legtöbb dologgal, azt se tudjuk, hogy *mi*. Mert a *mi* csak egy név, egy címke: egy szó. Annak részleteit kutatva újabb címke és név, esetleg maga az út, a kapcsolat, amely az egyik névtől a másikig vezet. És ezek a pontok a szavak, és a szavakhoz kapcsolódóan újabb szavak, amelyeket halomba hordunk és rendezgetünk, hogy a külvilágnak „értelme legyen” (make sense). Erről, és még a *gondolkodás hiányáról* újabban a lateral thinking terminus feltalálója, egy Edward de Bono² nevű ember írt a neten, és persze pénzért terjeszti megfigyeléseit. Hozzáteszem, hogy pontosabban nem a gondolkodás, hanem az összefüggések és a relációk elhanyagolása, a hosszú láncolatok megértése és fejben tartása, rendezgetése az, ami elmarad, olyasmí, amire pedig már gyermekkorban készülgettünk. (*Lánc, lánc, Eszterlánc, This is the house that Jack built* stb.)

De hogy a külvilágnak milyen értelmet tulajdonítunk, az nemcsak attól függ, hogy mi mit tudunk, milyen szavakat tanítottak nekünk annak tagolására és megjegyzésére, hanem attól is, hogy éppen hol és mikor vizsgáljuk. A *helyzettől*, mert a helyzet, az állapot, a kimerevített kép fogalmába nemcsak a fókuszált dolog, annak háttere, hanem annak minél tágabb (látókörünk szélességétől függő) környezete is beletartozik. Más helyzethez más megoldás társul. De mindig helyzet van. Akkor is, ha *patt*-helyzet. VÁLTOZTASSUNK helyzetet. Fedezzük fel a kínáló alkalmat. Gondoljuk át, tudunk-e élni vele. Játsszunk, amíg mattot nem kapunk vagy adunk. Vagy másképpen: vegyük komolyan magunkat (ha már mások nem vesznek komolyan bennünket), és ne feledjük: „aki informál, az transzformál” – írta Hamvas Béla. Aki pedig szándékosan nem informál, az *manipulál*, vagyis madárnak néz, könnyen feláldozható *gyalognak* tekint bennünket.

¹ Ezért kell majd a milióterápia: <http://www.boyerhouse.org/update-3/methods.html>.

² Lásd <http://www.edwarddebono.com/Default.php>.